BUCURA DUMBRAVĂ

PANDURUL

BUCURA DUMBRAVĂ

PANDURUL

CUVÂNT INTRODUCTIV

Se împlinesc 160 de ani de la revoluţia condusă de Tudor Vladimirescu.

În anul 1821 când ţara era istovită de îndelungata stăpânire fanariotă – s-a desprins din rândurile pandurilor olteni un om, care în numai câteva luni a izbutit să-şi constituie marea sa oaste, să răstoarne printr-un efort general administraţia străină turco-fanariotă.

Tudor Vladimirescu a reprezentat o mare, neîmplinită speranţă. El a însemnat revoluţia şi, prin ea, „dreptatea şi slobozenia". A fost nu doar luptătorul şi sufletul răscoalei, ci şi gânditorul ei politic, organizatorul, revoluţionarul şi, în dimensiune absolută, patriotul. Tudor a intrat în nemurire ca personaj de legendă sau de baladă populară. Dar şi ca erou al istoriei.

Începând cu Iancu Văcăreseu şi continuând cu Naum Râmniceanu, N. Beldiman, C. Conachi, D. Bolintineanu, C.

Boliac, I. Ghica, G. Coşbuc, St. Neniţescu, N. Vulovici, Radu Rosetti, şi continuând cu scriitori ai zilelor noastre Gala Galaction, V. Voiculescu, Victor Eftimiu, C. Ardeleanu, Mihnea Gheorghiu, Mihu Dragomir, N. Tăutu, Al. Voitin, Eugen Frunză, Gh. Tomozei, Adrian Păunescu, Ioan Alexandru, Dan Verona, Nicolae Labiş şi cu mulţi alţi scriitori contemporani, figura vestitului pandur şi eroica mişcare revoluţionară, de la 1821 au fost şi continuă să fie oglindite în versuri, piese de teatru, romane, studii. În creaţia populară, pandurii şi conducătorul lor se deosebesc cu greu de eroii cântecelor haiduceşti propriu-zise. O reconstituire artistică a evenimentelor din 1821 realizează în 1912 şi scriitoarea Bucura Dumbravă cu romanul „Pandurul", a cărui reeditare este prilejuită de aniversarea a 160 de ani de la revoluţie[1].

Deşi n-a fost româncă de origine, Bucura Dumbravă a ştiut prin opera ei literară, prin dragostea arătată poporului român şi admiraţia ei faţă de priveliştile ţării noastre, să opereze o altoire de mare valoare spirituală. Rodul acestui altoi îl constituie cele trei cărţi, pe care oricând le vom citi ca nişte opere ale noastre: „Haiducul", „Pandurul" şi „Cartea

---

1-În 1969, la Ed.Tineretului a apărut o bună ediţie, cu un cuvânt introductiv semnat de D. Almaş

munţilor”.

Bucura Dumbravă este un pseudonim al scriitoarei Fanny Seculici. „Numele însuşi – spunea Emanoil Bucuţa – era un nume de munte. El vine din acea atmosferă romantică germană”[2]. S-a născut la 28 decembrie 1868, la Bratislava, în Cehoslovacia. La 4 ani, se afla la Viena, iar peste un an, împreună cu familia, s-a stabilit la Bucureşti. De atunci nu a mai părăsit ţara noastră decât pentru călătorii vremelnice, devenind româncă.

Despre Bucura Dumbravă a scris în mai multe rânduri, cu diverse prilejuri, Emanoil Bucuţa care i-a purtat o nemărginită admiraţie şi o statornică prietenie, sentimente ce s-au cimentat în numeroasele lor drumeţii, făcute în Carpaţi, dimpreună cu alţi iubitori ai turismului. Scriind o recenzie la volumul „Cartea munţilor”, el nota: „Fanny Seculici era fără naţionalitate limpede, aşa cum îi plăcea ei; avea uneori furii împotriva hotarelor trase între oameni: născută la Bratislava, aşezată de la cinci ani în România, cu o mamă poate mai mult germană şi cu un tată mai mult slovac-ungur, scriind şi vorbind aproape tot aşa de uşor în limba germană, franceză şi

---

2-Emanoil Bucuţa: „Scrieri” vol.2, Minerva, 1977, p. 78.

engleză, Bucura Dumbravă era numai românca”[3]*. Puţine sunt mărturiile rămase despre viaţa scriitoarei. În ţara noastră, ea s-a identificat cu felul de a gândi şi de a simţi al românului, i-a îndrăgit viaţa, obiceiurile, datinile, a îndrăgit mai ales natura Carpaţilor. A vorbit despre ospitalitatea, măsura şi demnitatea oamenilor noştri, despre simţul prevederii şi al răbdării cumpătate care le caracterizează firea. Era ea însăşi o natură optimistă, plină de energie, veşnic surâzătoare… Acelaşi prieten, Emanoil Bucuţa, o descria astfel: „E o femeie al cărei păr e acum încărunţit bine; obrazul îmbujorat a început parcă să-şi înmoaie carnea. Pasul îi e însă plutitor şi tânăr, ochii prietenoşi, gura plină de zâmbet şi de strălucirea dinţilor, braţul cu mişcare uşoară şi bărbătească, toată fiinţa înecată într-o prospeţime de rouă şi într-o siguranţă pe care le-a adus de pe înălţimi.” Ea „e o prietenă a omului, pe care suferinţele lui, mai mult decât o îndurerează, o răzvrătesc. Dacă se apleacă să-l ajute, să ştii că-l pune bine pe picioare şi-l trimite pe drum, ca să-şi caute dreptul. Ea e un ostaş al adevărului; micile minciuni, ca şi marile amăgeli n-o înşală şi, îndrăzneaţă, le spune pe nume, dispreţuind orice potriveli, întâmple-se ce s-ar întâmpla”… „Om întreg şi aşezat pe atât*

3-Emanoil Bucuţa: „Scrieri” vol.2, Minerva, 1977, p. 77-78

de adânci temelii", îşi întăreşte Emanoil Bucuţa schiţa de portret, urmând: „Îţi dai seama că urzeala ei e urzeala ta şi că trebuie să te întorci, pentru că drumul tău e altul, împletit cu o mie de poteci străine şi de neguri, dar pleci înviorat. Îndărăt, o laşi pe ea, cu acelaşi zâmbet, care mângâie şi dă încredere că cel puţin câteodată şi în câte un ins suferinţa noastră se sfărâmă în ploaie de stele şi zbuciumul ni se înmlădie într-o înaltă încântare"[4].

Aceleaşi frumoase impresii ni le împărtăşeşte şi Otilia Mihail Oteteleşeanu: „Mişcările măsurate, vocea ei armonioasă, râsul cristalin şi expresia gravă, în unele momente, dădeau făpturii ei o atracţie deosebită, mai ales că totul era colorat de spiritul ei evoluat şi pătruns de adâncă cultură. Revărsa prospeţime de cuget şi bucurie curată"[5].

Firea optimistă şi interesul manifestat faţă de obiceiurile şi tradiţiile noastre au făcut-o să iniţieze şi să organizeze o serie de activităţi. Astfel, în 1905, ea a înfiinţat societatea „Chindia", care îşi propunea să cultive gustul pentru jocurile

---

4-Emanoil Bucuţa: „Scrieri" vol.2, (Din carnetul unui drumeţ), Minerva, 1977.

5-Otilia Mihail Oteteleşeanu: „Boabe de grâu", anul V, nr.10, 1934, p. 632.

naţionale şi portul popular. „Chindia" a existat până în preajma primului război mondial. Bucura Dumbravă a luat parte în fiecare an la şezătorile organizate în ţară. Documentele menţionează prezenţa ei, în august 1916, la pitoreşlile serbări de la Bumbeşti-Gorj. Tot în acest an, a trimis o „Doină despre Tudor" unei reviste pentru ţărani, „Şezătoarea săteanului". Peste câţiva ani, în mai-iunie 1921, a plecat dimpreună cu Emanoil Bucuţa la Tg. Jiu, pentru a participa la serbările din Gorj. Aici s-a ocupat şi de „organizarea unui muzeu regional istoric".[6]

O altă preocupare neîntreruptă a scriitoarei a fost cunoaşterea istoriei poporului nostru, elogierea vitejiei fiilor săi. Prima lucrare semnată de Bucura Dumbravă a fost o piesă de teatru în limba germană intitulată: „Mama lui Ştefan cel Mare", datată 29 decembrie 1899 şi aflată în fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei R.S.R., sub titlul: „Die Mutter Stefan's des Grossen".

Bucura Dumbravă se numără de asemenea, printre primii

6-Scrisoare inedită a Bucurei Dumbravă către Mihai Haret, B.A.R. Secţia manuscrise. C. Col. sp. mss. 1 166/1961 – citată şi de M. Handoca în „Cuvânt înainte" la „Cartea munţilor" de Bucura Dumbravă, Ed. Stadion, Bucureşti, 1970, p. 6.

autori de romane istorice. „Haiducul”, roman, publicat în 1906, în foiletonul ziarului socialist german „Vorwürts”, apare în limba română în anul marii răscoale ţărăneşti din 1907. Caragiale a fost entuziasmat de carte şi a scris directorului „Convorbirilor critice” vorbindu-i de marele succes „al amicei mele, domnişoara Fanny Seculici. Mi se pare că Die Zeit *din Viena şi* Neu Freie Presse... *îi fac nişte extraordinare elogii. Tare mi-ar părea bine să se adevereasc㠄părerea mea, despre fata asta atât de inimoasă şi spirituală, numai de ar fi scris în româneşte să ne bucurăm şi noi”.*[7]

În anul 1913 apare cel de-al doilea roman al Bucurei Dumbravă „Pandurul”. Împreună cu „Haiducul”, el făcea parte din trilogia „Sfărâmătorii de valuri”. Cel de-al treilea volum, din păcate pierdut, se intitula „Sarea norodului” şi evoca figura lui Ion Câmpineanu şi epoca revoluţiei de la 1848.[8] *În perioada 1917—1921 scriitoarea a colaborat la ziarul „Lumina” a lui C. Stere, la „Viaţa Românească”, la „Ideea europeană”, la „Convorbiri literare”. În anii primului*

7-Scrisoare datată 16/29 dec. 1907, aflată la Muzeul literaturii române, inventar nr. 11028, publicată de T. Vârgolici în „Gazeta literară”, 1967.

8-Cf. Emanoil Bucuţa: „Scriitori care nu mai sunt”, Gândirea, nr. 1, ian. 1917, p. 26—29.

război mondial a activat în cadrul Crucii Roşii. Indignată de ticăloşia războiului, ea îndeamnă tânăra generaţie la dragoste, la frăţietate. Apărătoare vajnică a păcii şi a mişcării feministe, ea afirma: „Cuvântul ură în gura femeii sună ca un lătrat de hienă – efectul lui îl putem vedea şi mirosi, în uriaşele pâlnii pline de leşuri şi muribunzi, care au făcut din coaja planetei noastre ceva nemaipomenit, ceva nemaivăzut, o grozăvie care întrece toate închipuirile lui Dante… Pentru a sfârşi acest război, dar mai ales pentru a domoli mânia sufletelor chinuite ale popoarelor care se vor ridica după ce tunurile vor fi amuţit, femeile trebuie să se unească într-un gând şi dor de bunătate şi dreptate, toate femeile europene, fără excepţie, întinzându-şi mâinile peste toate hotarele, şi de aici întinzându-le peste toate mările, femeilor de pe celelalte continente".[9] *În prefaţa amintită la „Cartea munţilor" Mircea Handoca vorbeşte despre activitatea Bucurei Dumbravă în domeniul turismului. Împreună cu geograful Mihai Haret şi cu scriitorul Emanoil Bucuţa, ea a înfiinţat o asociaţie menită să lupte pentru „infiltrarea gustului de excursiuni în marea masă a populaţiei şi pentru înfiinţarea de Parcuri Naţionale în*

9-Bucura Dumbravă: „Ceterum censeo", în „Lumina", nr. 52 din 23 oct. 1917.

România”.[10] *Din comitetul ştiinţific făceau parte Simion Mehedinţi pentru geografie, Bucura Dumbravă pentru literatură şi Mihai Haret pentru turism. Această asociaţie a inaugurat în vara anului 1920 seria excursiilor colective sub conducerea lui Mihai Haret şi a Bucurei Dumbravă. Ca o preţuire a acestei activităţi, „Vârful Ocolit” de pe Omul poartă acum numele ei.*

În ultimii ani ai vieţii a renunţat la literatură, de dragul teozofiei, pe care a popularizat-o prin conferinţe şi articole publicate în „Ideea europeană”. Teozofia reprezenta pentru ea un prilej de realizare a frăţiei şi a dragostei între oameni. La 1 decembrie 1925 a plecat în India, pentru a participa la un congres al teozofiei ţinut în localitatea Adyar, lângă Madras. La înapoiere, în drum spre casă, s-a îmbolnăvit de ciumă bubonică şi a murit la 20 ianuarie 1926, într-un spital din Port Said. Urna cu cenuşa Bucurei Dumbravă a fost adusă în ţară, în primăvara aceluiaşi an.

„A murit energia, veşnic tânără şi nebiruită. A murit voia bună! Au murit munca fără preget şi dragostea de viaţă”[11] –

10-Bucura Dumbravă: „Cartea munţilor”, Ed.Stadion, 1970.

11-Gala Galaction: „Bucura Dumbravă”, în „Adevărul literar și artistic”, nr. 270 din 7 febr. 1926.

scria Gala Galaction îndurerat de această pierdere.

*

Romanul „Pandurul" a fost tipărit în limba română în 1912. Iniţial, el apăruse în limba germană, la Regensburg („Der Pandur. Geschichte des Rumänischen Volksaufstandes im Jahre 1821"), în condiţii tehnice deosebite. În forma actuală, el suferă din pricina traducerii – nu-i chiar la înălţimea stilului original. Dar valoarea istorică şi emoţională a lucrării depăşesc scăderile tălmăcirii.

La apariţie, romanul a stârnit aprecieri elogioase: „Cartea ei – nota Gala Galaction – este scrisă cu atâta dragoste de ţărănimea noastră, cu atâta pricepere într-ale firii şi ale sufletului românesc adevărat, cu atâta evlavie pentru codrii, munţii şi mânăstirile din Oltenia, încât dacă am fi cu toţii la înălţimea românismului Bucurei Dumbravă, i-am decerne într-un glas o diplomă. Şi Tudor Vladimirescu, întunecatul pandur care trece călare prin toată această minunată rechemare a anilor 1820—21, poate fi el altul decât adevăratul, autenticul Tudor Vladimirescu? Te întrebi, fără să poţi să hotărăşti – din multa ei ştiinţă istorică l-a înviat Bucura Dumbravă pe vajnicul oltean, atât de aidoma cu icoana din inimile noastre? Trebuie, pe lângă atâta sete de

lămuriri istorice şi o inimă de femeie, ca Tudor Vladimirescu să renască printre noi pandur viteaz şi nepătat, apostol furtunos şi crunt, precum a fost".[12]

„Pandurul dumitale – i se adresa Al. Vlahuţă autoarei – e o carte bună, în cel mai larg înţeles al cuvântului. Ai scris-o cu evlavie. Şi cu evlavie am citit-o. M-ai făcut să trăiesc cu o sută de ani în urmă".[13] *E cunoscută perseverenta muncă de documentare a Bucurei Dumbravă, pentru realizarea romanului. Ea a stat de vorbă cu descendenţii eroilor săi, a cercetat arhive şi biblioteci, a descifrat hrisoave. S-a slujit de izvoare documentare de primă mână (colecţia de documente Hurmuzaki, lucrările lui A.D.Xenopol, N.Iorga, Gr.Tocilescu, însemnările memorialistice ale lui I.Ghica, Aricescu, Rangabe, Zallony, Heliade Rădulescu, colecţii de folclor). Când Nicolae Iorga va publica scrisorile inedite ale lui Tudor Vladimirescu, care contraziceau unele păreri ale lui Aricescu, Bucura Dumbravă îşi va exprima părerea de rău pentru unele eventuale erori: „M-am luat după Aricescu şi-mi pare rău, cu*

12-Gala Galaction: „Tudor Vladimirescu", în „Opere alese", vol.2, Editura de stat pentru literatură, 1950, p. 258.

13-Revista „Transilvania", nr. 5, mai 1921.

toate că atunci n-aveam ce face”.[14]

Romanul debutează cu procesul intentat ispravnicului judeţului Mehedinţi, Nicolae Glogoveanu, care călcase moşia lui Tudor Vladimirescu ca să-i dărâme casa. Coborând scările clădirii divanului domnesc, unde pierduse procesul, Tudor Vladimirescu ameninţă alaiul boieresc, zicând tare: „Azi fu o judecată grecească. Va veni însă ziua când se va ţine judecata oltenească!” El a declarat mai târziu episcopului de Argeş, Ilarion: „De-oi trăi, voi face douăsprezece perechi de opinci din pielea a doisprezece boieri divăniţi”. În noaptea de 18 spre 19 ianuarie 1821, Tudor a plecat din Bucureşti cu o ceată de arnăuţi din garda domnească, puşi la dispoziţia lui de Grigore Brâncoveanu, mare spătar; la 21 ianuarie a fost la Tg. Jiu unde a ridicat pe Dinicu Oteteleşanu, unul din ispravnicii judeţului Gorj. Prin el, Tudor şi-a asigurat aprovizionarea mânăstirii Tismana, din care şi-a făcut o bază de rezistenţă împotriva unui eventual atac otoman. Duminică, 23 ianuarie, Tudor era la Padeş, în plaiul Cloşanilor, unde-l aştepta vechiul său prieten Dumitru Gârbea cu o sută de panduri. De la Tismana, Tudor a trimis în toate satele plaiului şi în plăşile vecine emisari ca să strângă plăieşii. El a făcut în

---

14-Viaţa românească, nr. 1—2/1915.

primul rând apel la panduri, care în ciuda privilegiilor lor fuseseră supuşi la dajdie. Ca un râu ce-şi adună apele de pretutindeni, oastea lui Tudor se formează, creşte. Unit la început doar cu cei câţiva haiduci ai lui Iancu Jianu, ea se completează pe măsură ce Tudor Vladimirescu parcurge satele şi munţii. Când în jurul lui s-a strâns o ceată destul de numeroasă, a lansat către „tot norodul omenesc din Bucureşti şi din celelalte oraşe şi sate ale Ţării Româneşti”, o proclamaţie care a produs asupra ţăranilor efectul unei declaraţii de război adresate stăpânirii boierilor şi întregii orânduiri feudale. Proclamaţia de la Padeş, redactată la Bucureşti, înainte de începutul revoluţiei, prevesteşte viitorul conflict dintre Tudor şi boieri. Cuprinşi de entuziasmul răzbunării, ţăranii alergau sub steagul lui Tudor. În câteva zile, focul revoluţiei a cuprins Oltenia toată. Pe unde trecea, Tudor era salutat de mulţime ca un izbăvitor. Poporul nu-l numea decât „domnul Tudor”. Sub imboldul marii lupte deschise de el, ţăranii şi-au întors armele împotriva asupritorilor. Cei care nu s-au înrolat în „Adunarea norodului”, au atacat conacele, moşiile boiereşti şi mânăstireşti.

În decursul celor aproape 5 *luni de afirmare a revoluţiei,*

Tudor s-a străduit să găsească soluţii politice corespunzătoare situaţiei de atunci, pentru a nu îndârji marile imperii. El a cerut Porţii respectarea „dreptăţilor strămoşeşti", adică a prevederilor vechilor tratate, pe baza cărora Muntenia şi Moldova îşi păstrează o largă autonomie statală în schimbul unor angajamente şi danii. Tudor a făcut, totul pentru a feri ţara de ocupaţia Porţii. Mai întâi el a încercat să obţină plecarea eteriştilor, pentru a lua Porţii orice motiv legal de intervenţie armată. După eşecul acestor încercări, el a intrat în negocieri cu reprezentanţii sultanului. Încă de la sfârşitul lunii martie 1821, năvălirile otomane căpătaseră un caracter organizat. La 1 mai, armate otomane din trei direcţii, cu forţe superioare, pătrund în ţară. Evenimentele se precipită. Neînţelegându-l pe Tudor Vladimirescu, boierii nu i se mai supun. Îşi dau mâna cu forţele externe, iar fapta lor a avut drept sfârşit asasinarea conducătorului revoluţiei.

Fără a exagera, se poate afirma că „Pandurul" este un roman istoric, dar că, totodată, el este şi epopee, cronică şi legendă, poem folcloric şi rapsodie naţională, roman realist. Se împletesc în el toate categoriile artei: frumosul, gingaşul, sublimul, tragicul, caracteristicul, grotescul. Optica Bucurei Dumbravă îşi aşază postul de observaţie deschis la toate

perspectivele: ea pătrunde în singurătatea melancolică a lui Urdăreanu, Ene Enescu sau a Saftei Paenaru, în gândurile lor cele mai de taină, cuprinzând totodată şi forfota curţii domneşti sau a gospodăriilor cu argaţi şi, în sfârşit, se urcă pe o înălţime, ca să cuprindă unduirea amplei mişcări de mase de la 1821. În înregistrarea ritmului sincronic al mulţimii de panduri, propulsată de un vijelios patos colectiv, poate că numai Sadoveanu o mai întrece.

Cu toate că, la prima vedere, „Pandurul" este roman istoric, am înclina să vedem în el, precumpănitoare, elementele de epopee. Romanul istoric, creaţie provenită prin excelenţă din individualismul romantic, are un erou unic, care determină întreaga atmosferă. Deşi pandurul este un astfel de erou, cartea constituie, în esenţa ei, o frescă a formării şi afirmării umanităţii româneşti, într-un moment istoric decisiv, o adevărată epopee a devenirii istorice a poporului român.

La început, personajele introduse în vasta scenă a revoluţiei apar ca neutre, ca şi fructele crude, urmând să se coacă încet-încet, sub ochii noştri, până ce te cuceresc prin comoara de experienţă, de cunoştinţe şi de înţelepciune, care ajunge să se desprindă dintr-înşii ca o aromă îmbătătoare. Acest ritm al coacerii solare este propriu mai mult vechii epopei decât

romanului istoric.

Există în roman şi un echivalent al registrului zeiesc, care mână evenimentele, ca în epopeile antice. Numai că acest echivalent se află situat acum, pe un plan de imanenţă, în persoana lui Tudor Vladimirescu. Dimensiunile formidabilei sale forţe se află măsurate în efectul pe care prezenţa sa îl stârneşte în conştiinţa celorlalţi. „Pandurul" se construieşte astfel, uriaş, pe calea răsfrângerilor. Acest joc de răsfrângeri pleacă de la cei din jurul său, până la cei mulţi din popor care-l dezmiardă „Tudorin", care creează cântece preamărindu-i faptele vitejeşti. Portretul fizic al eroului aproape că nici nu este schiţat, insistându-se mai mult asupra privirii sale şi a vocii puternice ca expresie a forţei morale pe care o degajă. În Tudor Vladimirescu, ca erou al cărţii, nu trebuie să vedem figura istorică reală, ci un simbol şi un model exemplar, pentru care documentele au fost doar un pretext. Când intenţia modelului istoric, măiestrit ilustrată cu mijloacele unei ficţiuni, a trebuit totuşi să se limiteze la datele realităţii, ea a fost diminuată. E vorba de final, când toate acumulările de tensiune şi aşteptare se dizolvă în câteva gesturi rapide. Neînţeles de cei din jurul său şi neputând el însuşi să le înţeleagă limitele omeneşti, Tudor Vladimirescu

este trădat, este sacrificat. Modelul pe care vrea să-l impună cartea a fost aici contrazis de personajul istoric real, care i-a servit de pretext. Privite sub specia simbolului, dimensiunile personajului nu vor mai contraria perspectiva noastră emoţională, ci dimpotrivă, se vor regăsi în ea. Finalul romanului face din Tudor Vladimirescu un personaj tragic. Deşi frustată de aura măreţiei specifică tragediei, înfrângerea eroului este o recunoaştere tragică, pentru că ea beneficiază de o autentică acoperire valorică. Cititorul este cuprins de un sentiment de protest vehement faţă cu înfrângerea omului Tudor şi, prin el, a idealurilor pe care el le simboliza „dreptate" şi „slobozenie".

Privind mulţimea aceea de panduri dezamăgită, întorcându-se acasă sau fugind prin păduri, ai sentimentul că măreţia e umbrită, că energiile au fost irosite în zadar. Şi dacă pozitivul ajunge negat, înseamnă că, la rândul ei, negarea îşi dezvăluie plenar virtuţile. Durerea pe care o trăim alături de personajele Bucurei Dumbravă ne striveşte şi ne purifică totodată, întovărăşită fiind de certitudinea unui ideal. De aceea în tragedia, finalului, valoarea piere şi renaşte cu o forţă nouă. Pierderea trezeşte visul regăsirii, prăbuşirea naşte dorinţa reluării luptei. Durerea dă personajului o anumită

solemnitate, cu atât mai grăitoare, cu cât nicio tentaţie de înfrumuseţare n-o ispiteşte pe autoare.

Nu mai puţin decât figura lui Tudor Vladimirescu impresionează varietatea tipurilor umane izolate. În acest roman cu zeci de personaje, întâlnim domnitori, boieri, fanarioţi, panduri, arnăuţi, argaţi, călugări, demnitari străini, ţărani, într-o împletire dintre cele mai stufoase. Înăuntrul fiecăreia dintre aceste categorii există iarăşi o diferenţiere nesfârşită. Dacă ar fi să surprindem doar tipurile feminine ale romanului, ar trebui să trecem de la demna „cucoană Anica", la frivola Sofiana Pantas şi la candida Safta Poenaru.

Cea mai mare parte din omenetul Bucurei Dumbravă ne întâmpină pe drumuri, pe cele parcurse de oastea lui Tudor Vladimirescu. Drumul este mai mult decât un simplu motiv pitoresc: el constituie un principiu aproape simbolic al cunoaşterii, al împlinirii celor mai mari deziderate. Motivul drumului dă aici aceeaşi sugestie de infinitate a relaţiilor şi destinelor umane.

Felul de viaţă al oltenilor lui Tudor exprimă reproducerea la scara umană a formelor naturii. Bărbaţii au ceva din elementul prin excelenţă mobil şi mutabil al firii; dimpotrivă, femeile (cucoana Aurica, Safta Poenaru sau Liliana)

reprezintă elementul vegetal, cu funcţii nutritoare, înrădăcinat în pământul rodnic al Olteniei. Un alt mod de reflectare a naturii în om îl ilustrează personaje ca Ilarion sau Gheorghe Lazăr. Ei exprimă maturitatea, poate că „magul" sau „înţeleptul". Ilarion caută să pătrundă sensurile sau puterile ascunse în oameni şi în faptele lor; sfatul său este întotdeauna cel necesar şi aşteptat, de Tudor mai ales.

În mulţimea de panduri se conturează câteva portrete: Preda, Pavel Chiriţescu, Ion Teleman, Ion Oarcă, Gh. Cuţui, Vasile Crăpatu, Barbu Urleanu, Ion Frunte-Lată, Ion Mehedinţeanul etc. Ion Urdăreanu este un personaj îndrăgit de cititori. Tragismul său nu se reduce la finalul crâncen sau delicat dureros: prozele romantice abundă în asemenea finaluri sângeroase. Tragicul rezultă mai ales din aceea că deznodământul necesar e dat cu precizie. O cauzalitate riguroasă se desfăşoară ca un mecanism caracteristic, implacabil. Pasiunea lui Urdăreanu pentru Safta Poenaru e mortală în momentul ei de pornire. Prin situaţie, acest moment al romanului aminteşte de „Romeo şi Julieta", deosebindu-se totuşi. Eroii shakespearieni erau abia ieşiţi din copilărie, dragostea lor e de criză puberală, inocentă şi deplină. Ion Urdăreanu este un răsfăţat al femeilor. Pasiunea

pentru Safta Poenaru creşte însă devastator, îl tulbură, îi determină nesubordonarea şi, de aici, finalul. Subliniem totuşi caracterul necesar al sfârşitului tragic al eroului, caracter aflat în situaţie. E deci un tragic de situaţie şi în acelaşi timp, un tragic al necesităţii; el decurge din determinism şi este o formă a criticii pasiuni devoratoare ce se dezvoltă diştrugând echilibrul personalităţii lui Urdăreanu şi provocând finalul.

Asemănătoare, până la un punct, este situaţia lui Ene Enescu. În definitiv, acesta putea îndrăgi oricare altă fată şi, prin urmare iubirea lui s-ar fi sfârşit, în oricare alt caz, cu căsătorie etc. Dar tocmai aici se vădeşte caracterul necesar al tragicului: faptul că a ales dintr-o infinitate de cazuri posibile, unicul imposibil – tânăra sa mamă vitregă, Liliana. Or, această alegere dovedeşte că Ene acordă excelenţă Lilianei tocmai din pricina imposibilităţii, ca o aureolă, că el nu alege iubirea, ci dezastrul, că el nu este victima unei situaţii tragice (ca Romeo), ci creează situaţia, pentru a-i fi victimă. Cu toată simpatia autoarei pentru Urdăreanu, ea nu-l salvează. Pentru Bucura Dumbravă haosul nu există în natură, ci în pasiuni, în efecte. Natura nu este la ea, ca la romantici, dezordine, spontaneitate, ci ordine, ierarhie, succesiune. Natura umană este însă un paradis devastat de patimi.

Bucura Dumbravă excelează şi atunci când vorbeşte despre personaje aflate la antipodul celor pe care-i iubeşte şi respectă. Boierii, domnitorul, eteriştii care l-au ucis pe Tudor sunt tot atât de vii, de complex intuiţi de către autoare, încât rămâne puternică impresia de ciocnire a două lumi ireconciliabile. De aici toată acea dramatică desfăşurare a acţiunii, acea tensiune care de la prima pagină captivează cititorul. Temeinic documentată, Bucura Dumbravă a reînviat prin reconstituire literară o epocă, o atmosferă, o lume şi a repus pe soclul meritat o seamă de eroi naţionali, antrenaţi în ampla epopee a revoluţiei de la 1821. Epicul se îmbină continuu cu liricul, închegând totul într-un plan de măreţie. Întâmplările sunt când domoale, când vijelioase, chiar dacă apar descrise într-un ritm molcom şi fără grabă; eroii sunt distincţi – fără să fie totuşi prea materiali – şi prinşi într-o psihologie modernă; prezenţa naturii apare nu ca fundal, ci ca un element cel puţin egal cu oamenii şi cu acţiunile lor. Toate acestea se contopesc într-o atmosferă care – prin suflul său măreţ şi luminos, prin ritmul calm şi totuşi plin de variaţii, prin alternanţa de expresie umană şi de surpriză din partea destinului – ne duc cu gândul la Sadoveanu.

ILEANA MANOLE

I

Un şir de care cu boi, încărcate greu cu trunchiuri de copaci, înainta încet, înconjurat de nori albi de praf. Osiile scârţâiau, iar când dobitoacele ieşeau din făgaşul roţilor, de dorul unui stufiş sau unui pământuf de iarbă, ţăranul le îndemna cu câte un „hăis” sau „cea”, şi ele, ascultătoare, îşi îndreptau din nou jugul, păşind apăsat şi legănându-şi capetele cu ochi gravi şi neclintiţi, în praf şi arşiţă.

Ziua de septembrie era călduroasă, şi pădurea, prin care trecea drumul, nu mai dădea umbră, pentru că fusese brăcuită după obiceiul turcesc: stejarii, doborâţi fără rost şi chibzuială, rupseseră în cădere mulţi alţi copaci, care-şi ridicau acum jalnic trunchiurile ciopârţite. Iar dintre cei care, din întâmplare, mai rămăseseră întregi alcătuind un acoperiş apărător împotriva vântului şi a ploii, mulţi fuseseră întrebuinţaţi ca vetre de foc, şi piciorul lor înnegrit era scobit de flăcări.

Afară de fâşia lată de lut galben, pe care înaintau

căruţele, poteci făcute de lemnari cutreierau pădurea zbârlită; pe una din ele o ceată de călăreţi ieşeau în drumul cel mare.

Erau olteni în straie albe împodobite cu cusături negre, călări pe cai mici buestraşi cu cioltare pestriţe sub şeile lor.

Omul din capul pâlcului, care purta uniformă căzăcească, verde închis, împământenită de un domnitor, cu câţiva ani înainte pentru ostaşii ţării, întrebă pe unul dintre cărăuşi:

— Unde duceţi lemnele?

— La Bucureşti pentru poduri.

— De la Câineni, din Argeş. Un oltean strigă:

— De aşa de departe!

Iar căpetenia lor arătă numai cu braţul pădurea pângărită. Într-o roată de multe poşte codrii dimprejurul oraşului Bucureşti aveau aceeaşi înfăţişare; hospodarii, ocârmuirea şi boierii îi doborau cu nemiluita.

Apoi călăreţul zise:

— Îşi taie moşnenii de la Câineni pădurea?

— Nu mai e a lor.

— Au vândut-o?

— În ziua de azi Câinenii sunt ai lui Vodă.

— Ai lui Vodă? strigă călăreţul, pe când ochii lui căprii se întunecară. Bată-i ciuma de greci! Dar cum a izbutit el să hrăpească moşia moşnenilor? Eu sunt comandirul de panduri Tudor Vladimirescu, urmă el, când m-am războit cu turcii aveam băieţi de la Câineni printre oamenii mei. N-o fi vreunul aci?

Cărăuşul îşi ridică pălăria largă şi zise:

— Pe carul cel d-al şaselea zace Comşa Bălan, de care ştim c-a slujit sub porunca Domniei Tale.

— Zace? Cum aşa?

— Alaltăieri, când trecurăm un vad, s-a fărâmat un car şi i-a rupt un picior.

Tudor Vladimirescu îşi opri calul, până ce-l ajunse al şaselea car, în care zăcea un ţăran culcat pe fân.

— Comşa Bălan, îi zise comandirul.

Omul îşi puse mâna la ochii înfriguraţi, ca să cunoască mai bine pe cel care vorbea, şi apoi răspunse repede:

— Poruncă!

Vladimirescu întrebă:

— De când nu m-ai văzut?

— Or fi opt anişori de atunci, boierule.

— Sunt opt ani. Să vii la mine, la Bucureşti, să îngrijesc de tine. Dar acuma spune-mi pe scurt, ce e blestemăţia aia cu vânzarea moşiei Câinenilor?

— Moşia nu s-a vândut zise Comşa Bălan. Veni o rubedenie a lui Vodă cu nişte hârtii; cică moşia n-ar fi a ţăranilor.

— Dar a cui să fie? se răsti Tudor Vladimirescu.

— A rubedeniei lui Vodă.

— Ale dracului să fie toate născocirile năpârcilor din Fanar! blestemă Tudor, şi i-aţi lăsat să vă fure moşia?

— Când a venit întâi omul lui Vodă, l-am gonit. A doua oară îl însoţiră arnăuţi mulţi, zise ţăranul istovit.

Tudor scrâşni din dinţi:

— Obrăznicie grecească!

Apoi îndreptă pe oameni, unde puteau să-l găsească în oraş, dădu pinteni calului şi plecă, urmat de oltenii săi. Unsprezece din ei erau tovarăşii lui de război de altădată, moşneni de la poalele Carpaţilor, bărbaţi între treizeci şi patruzeci de ani, cu plete lungi, după portul străvechi românesc. Al doisprezecelea era mult mai tânăr şi frumos de mirare; părul îi era ca de beteală, iar ochii şi sprâncenele ca pana corbului; ar fi părut chiar mueratic

de frumos, de n-ar fi fost bărbăţia buzelor.

Aproape timp de un ceas ei călăriră în tăcere.

Lui Tudor Vladimirescu nu-i plăcea vorba lungă, şi mai ales când îl muncea o nedreptate, amuţea de tot.

El îşi deschise gura numai la marginea unui codru de stejari bătrâni, în a cărui umbră păştea o turmă de oi, şi chemă pe cioban.

— Acesta – un băieţandru – se apropie cu încetineală, şi se opri, proptindu-se cu braţul stâng în bâtă.

— Ale cui sunt oile? întrebă Vladimirescu.

— Ale mocanului.

— A închiriat pădurea Bănesei?

— A închiriat-o.

— E mocanul aci?

— Nu e.

— Atunci cu tine mă învoiesc. Şase dintre oamenii mei să rămâie la Băneasa, cu caii lor. Eu mă duc la Bucureşti.

Se tocmiră pentru preţ, şi băiatul duse pe călăreţi în pădure. Acuma el păşea alături de ei şi era dornic de vorbă. Nu îndrăznea, fireşte, să înceapă cu capul pâlcului, cu omul a cărui frunte era brăzdată de o dungă adâncă, dar se legă de cel mai tânăr şi-i povesti că-i zicea Vâlciu

Arvatu, că era din mahalaua sârbească de la Târgovişte şi că trecea în fiecare an dincolo, la mocanii din Săcele, ca cioban; că avea doi câini învăţaţi şi că fusese odată la Bucureşti.

— Ţi-a plăcut? întrebă călăreţul bălan.

— Mi-ar fi plăcut, zice Vâlciu, dacă aş fi avut oile mele cu mine. Dar mi le-ar fi zăpăcit puzderia de trăsuri ce dau năvală ca trăsnetul din toate părţile. Destulă grijă avui astă primăvară, când îmi păşunai turma la lac, la Herăstrău; un şir de butci boiereşti îmi goni oile, de crezui că nu era să-mi mai scape niciun miel.

— Dar ce făceau butcile acolo? întrebă tânărul.

— Apoi când e vremea bună, vin boierii la heleşteu, ca să scuipe în el.

— Ce fac? strigă celălalt.

— Scuipă în heleşteu.

— Dar de ce?

— Iac-aşa, ca să petreacă.

Tânărul pufni de râs şi povesti vecinului spusele ciobanului. Dar acesta nu râse, ci zise numai:

— De, petrecere boierească!

Ei ieşiseră ja un luminiş, unde era aşezat bordeiul scund

al ciobanului.

Călăreţii descălecară, sloboziră chingile cailor, şi cei şase care erau să mâe aci, rupseră crăci ca să-şi facă colibe.

Vâlciu le pregăti mâncarea. El aprinse două focuri pe pământul dimprejurul bordeiului şi aşeză un ţest de lut pe unul din ele. Apoi frământă, pe o scândură, făină cu apă, împrăştie focul al doilea, mătură repede cu o cracă tăciunii de pe pământul încins, aşeză coca în locul focului şi ţestul înfierbântat deasupra ei. Sub micul acoperiş de lut azima se cocea. Cu lapte şi cu o brânză era o mâncare gustoasă.

Pe când oltenii poposeau, cărăuşii cu care se întâlniseră treceau încet, pe lângă pădurea de la Băneasa, înspre oraş.

Dar deodată, lungul şir de care se opri şi de la capătul lui se auziră strigăte; se ciocniseră cu nişte căleşti boiereşti, învăluite în rotogoale de praf, împreună cu ceauşii lor călări, ele nu se putuseră opri din goană şi se loviseră cu carele, prea greu încărcate, ca să se dea în lături. Caii înaintaşi căzuseră, alţii se ridicaseră în două picioare, femeile ţipau, boierii se sculau în butci şi

înjurau, pe când unii călări loveau pe ţărani, ocărându-i:

— Vite încălţate! Păcătoşi ce închid drumul boierilor!

Degeaba încercaseră ţăranii să se dezvinovăţească. Drept răspuns, primiră lovituri de bice în cap, până ce oamenii, orbiţi de bătăi, îşi aruncaseră carele de pe drum; aci se lăsa cu câteva palme spre dreapta, aşa încât unul din care se răsturnă şi se rupse.

Pe calea deschisă, călăreţii şi butcile goneau înainte. Penele pestriţe de la pălăriile cucoanelor fluturau în vânt; mânecile despicate de la hainele de catifea cusute cu fir ale boierilor fâlfâiau, şi ciucurii lungi de pe fesul ceauşilor armeni zburau de pe capul lor ca nişte cozi de cai.

Atunci sosi şi Vladimirescu, cu şase din tovarăşii lui, la locul ciocnirii. Ţăranii stăteau nemişcaţi. Pe obrazul unuia curgea sânge de la lovitura de bici.

Pandurul îl întrebă ce se petrecuse.

— Ne-au năvălit boierii, zise un om.

Tânărul bălan din pâlcul comandirului strigă:

— Or fi venit de la Herăstrău!

— Bată-i Dumnezeu să-i bată! zise Vladimirescu cu groaznică mânie, privind cu ochii fulgerători înspre norul de praf rămas în urma caleştilor. Şi voi, înfruntă el pe

ţărani, staţi cu braţele încrucişate!

Unul dădu din umeri.

— Ce folos, boierule. Aşa ori aşa, tot noi trebuie să plătim.

— Aşa e, întăreau toţi cu deznădejde vorbele cărăuşului.

O clipă se păru că pandurul era să izbucnească mânios, dar se răzgândi, porunci încă o dată să i se aducă Comşa Bălan şi plecă.

Bucureştii, deşi apropiaţi, nu se vedeau. Aci spre miazănoapte oraşul se întindea pe şes; nicăieri nu era vreo măgură, de pe care să se poată privi de mai sus. Drumul se lăţea din ce în ce, adâncile făgaşe se împărţeau în toate părţile, până intrau într-o mare de praf, ţărmurită, sub nişte copaci suri, de o biserică cu două sau trei foişoare şi de câteva colibe de lut. Biserica, văruită, era neînsemnată; dar acoperişul de tinichea al turnului ardea în apusul de soare. Acest sfânt locaş, Zoodohpighi, Izvorul Tămăduirii, fusese ridicat de voievodul Niculae Mavrogheni cu treizeci de ani mai înainte şi înzestrat cu o fântână, ca să-şi îndreptăţească hramul.

Mavrogheni ridicase şi foişoarele de lemn în stil turcesc.

Dar biserica, fântâna şi chioşcul erau deopotrivă de dărăpănate. După măsura scurtelor domenii ale fanarioţilor, treizeci de ani erau un timp îndelungat. De la Mavrocordat, nouă domni se urmaseră pe scaunul ţării. Iar fiecare domn nou nu se mai sinchisea de lucrările premergătorului său. Odinioară, biserica Izvorul Tămăduirii fusese bogată, pentru că Mavrogheni o dăruise cu toate avuţiile boierilor Câmpineni, vrăjmaşii lui. Dar după uciderea acestui voievod, Câmpinenii se întoarseră din străinătate, unde se aciuaseră şi-şi luaseră din nou în stăpânire moşiile. Atunci această biserică trăi cu greu, din mila enoriaşilor ei; la marginea oraşului nu şedea decât sărăcime. Cei mai avuţi dintre ei erau cârciumarii din cocioabele de pe malurile mării de praf.

La ei se aduna poporul ca să vadă strălucirea boierilor, când treceau spre Herăstrău; sub umbrarele cârciumelor curgea vinul şi mustul în pahare de la apusul soarelui până în noapte; birtaşul cu şorţul alb şi cu papuci plescăitori clănţănea din cleşte, lângă grătarul, pe care mititeii sfârâiau pe jăratec.

Glasul subţire al vioarelor şi bâzâitul cobzelor răsuna când vesel, când galeş, în aerul cald şi plin de colb.

Muşteriii, care se adunau în locul acesta, erau de tot soiul. Aci şedea mahalagiul cu tichia de postav pe cap, cu anteriul scurt, cafeniu, verde sau vânăt, sub care se mai ivea un veşmânt mai lung de stofă vărgată. Negustoraşii, care se înfiinţau, erau sârbi sau bulgari, cu pantaloni negri, bogat încreţiţi pe şolduri, sau olteni în cămăşi albe încinşi cu brâie roşii. Iar armenii şi arnăuţii, care slujeau în casele boiereşti sau în garda domnitorilor, purtau îmbrăcămintea cea mai bogată, fustanele albe ca zăpada, iacale roşii muiate în fir şi fesul cu ciucurele lung de mătase neagră, care atârna până la umăr. Dar neamurile se deosebeau şi la chip şi la purtare. Grecii vioi, cu voce ascuţită, aveau capul cel mai mic şi nasul cel mai subţire. Capul cel mai lat îl aveau bulgarii cei bălai cu ochii albaştri. Românii ţineau mijlocul între ei: privirea lor era mai liniştită decât a grecilor, mai gânditoare decât a bulgarilor.

Toţi se uitau după călăreţi, când aceştia trecuseră pe lângă cârciumă.

— Cine o fi ăla în mondir căzăcesc? întrebă un arnăut.

Un aprod zise:

— E unul sluger Tudor Vladimirescu, vătaful de plai din

judeţul Mehedinţi.

— Bre, bre! zise arnăutul, cum îi cunoşti tu pe toţi, arhonda!

— De, răspunse celălalt cu un fel de demnitate îngăduitoare, aşa se cade la divan, Kir Artine. L-am văzut deseori pe acest sluger; se judecă de opt ani pentru o sumă de bani, pe care a cheltuit-o în război cu pandurii săi şi pe care ocârmuirea nu vrea să i-o înapoieze.

— O fi un hoţ şi un mincinos ca toţi ceilalţi. N-or mai fi văzut pandurii nicio para din banii aceia, hotărî arnăutul, care ţinea să nu rămâie în urma aprodului ca cunoscător de oameni.

Dar acesta îşi împinse fesul civil pe ceafă şi se scărpină după ureche:

— Ce să zic, Kir Artine, acest sluger Tudor e un om ciudat. N-am ce să-i zic decât că nu primeşte mită şi nu fură. O ştiu de la unii care au daraveri cu el. Dar s-o mai fi schimbat boierul, cu vremea. Nu ştii de unde sare iepurele. De altfel nu e boier, ci de neam prost ţărănesc.

Aprodul şi arnăutul se trăgeau din drojdia poporului: cel dintâi era ţigan, iar celălalt una din miile de corcituri levantine, oameni fără părinţi, care mişunau în Turcia, ca

şi vestiţii câini pe uliţile Ţarigradului. Dar la Bucureşti se învăţaseră repede cu porecle de „arhonda” şi de „cinstite boier”, cu zeflemisirea oricărei stăpâniri şi cu prostirea ţăranului român.

De la o masă vecină se auzi vocea ascuţită a unei babe, care strigă:

— Sfinte Pantelimoane! Ce Făt-Frumos! Leit crai din basm! Ptiu! Să nu-i fie de deochi!

— Ia uitaţi-vă! Olteni cu treizeci şi şase de măsele! zise un om râzând.

Tudor Vladimirescu cu tovarăşii lui intrară acum în oraş, pe un drum podit cu bârne, – alt caldarâm nu era în Bucureşti pe străzile mai de seamă, – iar bârnele alcătuiau într-adevăr un pod peste râuri de praf sau de noroi, după cum vremea era senină sau ploioasă. Trunchiurile uşor cioplite erau aşezate în lat de fiecare parte a străzii, iar în mijlocul lor era un jgheab, prin care se scurgea apa de ploaie şi lăturile. Deşi podeala era prinsă în cuie pe urşi, ea era slăbită de trecerea atâtor trăsuri şi călăreţi, cu atât mai vârtos că de dres nu prea se dregea; unele bârne se desprindeau, săreau în sus sub poverile care treceau pe ele, cădeau iarăşi înapoi şi făceau să ţâşnească apele

murdare ieşite din curţi şi adunate sub pod.

Curţile nu seamănau una cu alta. Alături de casele boiereşti în întinsele lor grădini, împrejmuite cu ziduri, se vedeau cocioabe strâmte pe jumătate înfundate în pământ, sau maidane pe care forfoteau ţiganii printre movile de gunoi şi buruienile uriaşe. Oraşul nu era nici urât nici frumos. Nu era frumos pentru că n-avea clădiri însemnate, dar nici urât, pentru că era luminos şi casele joase, fie bordeie, fie palate, erau înconjurate de verdeaţă bogată. Iar la apus de soare roşeaţa razelor piezişe poleia păreţii albi, subt teii nalţi din grădini.

În această seară senină strada mişuna de oameni, caleştile se plimbau în sus şi în jos, şi cu cât goneau mai repede, cu cât săreau mai neastâmpăraţi caii, cu cât noroiul stropea mai sus, cu atât mai grozav se credea cel care era în butcă. Degeaba erau pitacele stăpânirii împotriva: „blestematei firi a birjarilor”.

Vladimirescu cu oltenii lui călărea drept înainte până la Dâmboviţa. Râul era aproape uscat de arşiţa verii, matca îi era lată, prundul nisipos.

Pe amândouă malurile erau aşezate mori, dar roţile lor nu se mişcau. Subt bolta podului de lemn băieţi şi bărbaţi

se scăldau în apa caldă şi tinoasă.

În razele din urmă ale soarelui călăreţii ajunseră la casele egumenului Ilarion, prietenul şi gazda lui Tudor.

În geamlâcul, la ferestrele căruia se grămădeau un belşug de flori şi de răsaduri, Sfinţia-sa lega rămurelele unei flori de ceară de un gătej.

Fruntea lui înaltă şi colţuroasă era luminată de linişte.

— Nae, zise el unui tânăr care-i trecea fire de tei, această făptură înflorită a lui Dumnezeu te împacă cu oamenii. Vine de departe, de la Lipsca, împreună cu cărţile mele, – pentru că m-am rugat de librarul meu Wallbaum să-mi aducă o mostră frumoasă de Hoya carnosa, – şi înfloreşte cu voie bună subt cerul străin… La fel ar trebui să facă şi popoarele: să nu-şi dea unul altuia decât frumuseţe şi iubire, să nu primească unul de la altul decât adevăr şi cinste. Şi încolo… El se opri, pentru că oltenii intrau în curte.

Egumenul deschise uşa cu un strigăt de bucurie, strânse în braţe pe Vladimirescu, care descălecase, şi-i ură bună venire. Apoi întinse mâna tovarăşilor slugerului, ca să i-o sărute. Îi cunoştea pe toţi şi le zicea pe nume. Doar când se apropie cel mai tânăr, Ilarion întrebă:

— Acesta cine e?

— Ion Urdăreanu din Urdari, răspunse Vladimirescu.

Egumenul puse mâna pe umărul tânărului, îl depărtă puţin de la sine şi-l privi lung: „Un ostaş din oastea Heruvimilor”, zise el surâzând sub barba lui arămie. Apoi strigă:

— Nae, să îngrijeşti de mosafiri!

Nae Popescu, grămăticul sau secretarul Sfinţiei-sale, duse pe bărbaţi prin curte la o clădire lungă şi joasă.

Pe drum îi întrebă:

— Veniţi de la Podeni pentru pricină de hotărnicie cu boierul Glogoveanu?

— Pentru pricină, răspunseră ei.

— Vă ajută slugerul Tudor?

— Slugerul e ca un părinte pentru noi, zise unul. Iar un altul:

— De n-ar fi el nu s-ar sinchisi nimeni de dreptul nostru.

— De, zise grămăticul, încercând să semene la vorbă cu ironicul său stăpân, dreptatea a ajuns o marfă scumpăîn ziua de azi.

Şi cam aceleaşi vorbe le rosti însuşi Ilarion către Tudor,

care se plimba prin odaie, tăcut şi cu mâinile la spate; egumenul şedea în jeţ, pieptănându-şi barba cu o mână, iar cu cealaltă scuturând mânios mătăniile din boabe de sabur.

— Ce să-i faci! strigă el, de plătit nu plătesc, nu dau bacşiş nici veliţilor boieri, nici consulilor, nici Măriei sale, lui Vodă, şi de aceea nu sunt nici mitropolit, nici măcar episcop. De aceea nu sunt decât egumenul mânăstirei Dealu. De aceea îmi zic voltarist şi-şi fac cruce. Dar de aş fi chiar necuratul şi tot aş izbuti să stau sus, acolo, dacă aş plăti! Zicând acestea el azvârli cu mătăniile înspre fereastră. Casele lui Ilarion erau aşezate la poalele dealului Mitropoliei.

— Acest Dionisie a dat lui Vodă un milion de piaştri!

— De unde i-a luat? întrerupse Tudor.

— Foarte uşor. A născocit să ia bir 50 sau 60 piaştri de cap de fiecare preot. Sunt vreo zece mii de preoţi în ţară. Iacă deci peste o jumătate de milion. Cu astfel de socoteli greceşti nu era greu să se găsească şi ce a mai rămas.

— Dar mitropolitul Dionisie e român.

— De aceea îl afurisesc, de trei ori ca pe un câine de grec ce e! grăi egumenul ameninţând cu braţul întins. Mai

josnic e să faci pe grecul când eşti român decât să fii fanariot! De ce ne-am străduit să curăţăm scaunul Vlădicăi de liftele greceşti? Oare, pentru ca cei de un neam cu noi să se poarte ca străinii? Dar, vai, au îmbrăcat şi sufletul de caţaon odată cu haina turcească. Boierii nu mai poartă pinteni şi coif cu pene din vremea lui Mihai; ei târăsc după ei haine lungi şi largi, şi pe capul lor se clatină o namilă de bostan, işlicul pe care slugărnicia fanarioţilor l-a luat de la turban. Şi noi, preoţii, cu ce suntem siliţi să ne acoperim capetele noastre de creştini? Cu un olan care se trage din comanacul dervişilor, cu potcapul în locul pălăriei celei apostolice, pe care părinţii bisericii o asemănau cu adumbrirea Sfântului Duh. Nici umbra Sfântului Duh nu mai e azi pe capetele lor! Prin olanul dervişilor a pătruns Satana în creierii lor!

Se deschise uşa şi o voce zise:

— Poftiţi la masă.

— Să trăieşti, Pavele, strigă Ilarion, şi să ne cânţi din gură, ca să gonească glasul tău dulce amarele noastre gânduri.

Pavel, feciorul egumenului, se închină, pe când bărbaţii trecură în sufragerie.

Şi oltenii mâncaseră la grămăticul Nae Popescu. Apoi se culcară devreme, pentru că umblaseră călare din zorii zilei.

Urdăreanu abia intrase în chiliuţa lui şi-şi aprinsese, la candelă, lumânarea de seu din sfeşnicul de alamă, când cineva bătu la uşă şi intră numaidecât fără zgomot, ca o pisică; era o babă.

— Ce vrei, mamă? întrebă Ion, luând-o drept o ţigancă din curte.

— Sărutăm mâinile şi picioarele, zise bătrâna, apucând mâneca spintecată a tânărului şi ducând-o la gură şi la frunte.

— Ce doreşti? întrebă Urdăreanu a doua oară.

— Ehei! oftă femeia, cine e bătrân ca mine nu mai poate dori nimic. Dar putem îndeplini dorinţele altora.

— Eşti din curtea Sfinţiei sale? o întrerupse Ion.

Ea dădu din cap şi plesni din limbă; era zbârcită ca un măr iernatic. Te-am văzut azi, când intrai călare în oraş, îi zise ea, iar când m-am întors acasă de la Capul Podului mă chemă stăpâna mea şi-mi spuse că ar fi trecut Făt-Frumos pe sub fereastra ei. Atunci am ştiut că dumneata erai. Iar stăpâna mea e tânără şi frumoasă şi bogată…

Până la aceste cuvinte Ion privise femeia fără să priceapă. Dar deodată sângele i se urcă în obraz.

— Ia ascultă, babo, zise el, să te fereşti, că-ţi sunt oasele bătrâne, altfel te aruncam afară. Nu sunt ţigan, ca să mă cheme cucoanele în iatac, de petrecere, după obiceiul acestui oraş. Ieşi afară!

Ion nu ridicase glasul, dar bătrâna se încovoie, ferindu-se ca de o lovitură, şi se strecură pe uşă în curte şi apoi în stradă.

Noaptea era caldă şi neagră; în bezna ei se oprise orice mişcare. Foarte răzleţită era licărirea câtorva lumini prin geamuri. Amuţise zgomotul trăsurilor şi strigătele precupeţilor, dar în schimb uliţele şi maidanele răsunau de lătratul câinilor.

Femeia se aşeză lângă zidul curţii, îşi legăna trupul şi se văita încet:

— Ce să mă fac, doamne? Ce spun eu Kirei Arista, stăpânei mele? Dacă mă-ntorc făr-de vreo ispravă, mă omoară, cum a omorât-o pe Lina, ţiganca, cu sfeşnicul de argint, pentru că-i pătase rochia. Sfântă Născătoare de Dumnezeu, ce să mă fac eu!

Deodată lătratul câinilor în vecinătate se întări şi din

întuneric răsări o lumină roşiatică, apropiindu-se încet: era un masalagiu care lumina drumul unei butci. La ora aceasta nici cel mai blestemat birjar nu era în stare să gonească, mai ales pentru că drumul pe malul Dâmboviţei nu era podit, ci plin de făgaşe şi de gropi adânci.

Baba se sculă repede şi se duse pe urma trăsurei; iar când văzu că masalagiul se oprise înaintea unui zid dărăpănat, chicoti cu mulţumire. Acolo se aflau întinsele ruine ale unei case boiereşti, care fusese stăpânită pe vremuri de neamul cel mai bogat al Bucureştilor, neamul Dudeştilor; Dudeştii se stinseseră, iar în aripa casei, al cărei acoperiş nu se surpase pân-acum, trăia Radovanca, cărturăreasă şi vrăjitoare.

Butca se ascunsese într-unul din colţurile pline de stufişuri încâlcite ale întinsei curţi; la lumina masalalei jucătoare printre ramuri, baba, care de altmintrelea cunoştea bine locurile, nimeri poteca bătută, prin covorul adânc de muşeţel. Ea bătu în uşă.

— Cine e? întrebă un glas de femeie.

— Eu, baba Zamfira a Kirei Arista.

Cealaltă ieşi şi şopti:

— Nu te primeşte mama; a venit o cucoană mare!

— Ei, bată-te norocul! Stăpâna mea plăteşte ca şi o cucoană mare!

— De, mamă, o îmblânzi fata, aşa-i, Kira Arista bogăsiereasa plăteşte mai bine ca toate. Dar fiecare la rândul ei. Ia aşteaptă puţin. Ori e foc mare la stăpâna ta?

— Foc, măiculiţo! Arde pară! Şi n-am avut ce face. Ia ascultă, Călino, şi-i povesti pe şoptite tinerei ţigănci întâmplarea cu fudulul de pandur.

— Călino! strigă un glas gros din casă.

— E mama, zise fata, vino cu mine.

Intrară într-o tindă boltită, mare, de casă boierească, dar abia luminată de licărirea unui opaiţ, aşezat într-o firidă. Aci le întâmpină Radovanca, o femeie falnică, cu două plete negre şi grele, ce-i curgeau râuri pe lângă obrazul plin şi palid. Zdrenţele ei pestriţe o prindeau de minune. Călina, mlădioasă ca o nuia de răchită, primi porunca să aducă un şerbet de trandafiri luminatei musafire, în vreme ce ţiganca cea mare intră în vorbă cu Zamfira, care plecă în grabă cu o sticluţă în mână. Apoi Radovanca se întoarse la cealaltă muşterică, într-o odaie scundă, plină de fâşii albăstrui de fum dulceag de tămâie, ce ieşeau dintr-un mangal de aramă. Podeala de cărămidă

era nemăturată, tencuiala cădea de pe păreţi, colţurile, unde zăceau îngrămădite zdrenţe şi unelte de tot felul, erau murdare, ca şi masa, pe care ardeau două lumânări de seu înfipte în nişte hârburi. Dar lângă perete era un divan, acoperit cu un covor roşu de mătase de o frumuseţe şi de o mărime neobişnuită.

Pe acest divan se tolănea mândra Sofiana Pantas şi se juca cu o maimuţă mică. Deodată însă ţipă ascuţit şi azvârli departe animalul, care scoase şi el ţipete piţigăiate, şi era cât p-aci să lovească în cap pe Radovanca.

— A dracului, m-a muşcat! strigă cucoana.

Călina prinse maimuţa şi-o duse afară, mormăind:

— Păi, dac-o ciupeşti.

Sofiana Pantas era ca zguduită de mânie şi nevricale. Aruncând braţele în sus, aşa că mânecile de borangic subţire îi alunecau până pe umeri, îşi frângea mâinile încărcate cu inele scânteietoare şi se văieta că nu mai putea să trăiască de plictiseală; iar pe Radovanca o ameninţa, s-o osândească la ştreang, mâine, prin porunca soţului ei, preacinstitul Aga, Kir Evloghie Pantas, dacă nici ţiganca nu ştie un leac împotriva plictisului.

Cărturăreasă era învăţată cu astfel de ameninţări din partea înaltelor ei muşterici.

Ea zise:

— De, preamilostivă stăpână, fiecare crede că durerea sa e cea mai mare. Vrei să mori de plictiseală, şi tocmai acuma mi-a trimis vorbă o femeie că vrea să moară de dragoste.

— Nu mai spune? Îndată Sofiana se ridică, se aşează turceşte şi, înconjurându-şi genunchii cu braţele, privi dornică pe Radovanca.

— Să moară de dragoste? Nazisi o afthentis! Vodă să trăiască! Cum poţi să vrei să mori de dragoste? De la tine totdeauna află omul ceva hazliu!

Un zâmbet uşor trecu prin ochii negri ai ţigăncii; simţea că nu mai era să fie spânzurată. Doar ştia bine ce aducea pe înalţii muşterii până la ea: dor de răzbunare şi necazuri de ale inimei, sau sete de dragoste. Nu-i era deci greu să pătrundă tainele frumoasei Sofiana Pantas, pentru că Radovanca era duhovnica tuturor slugilor boiereşti, care erau toţi ţigani robi; acest neam era strâns legat unul de altul, ca scaieţii, şi veştile şi tainele ce le aflau se răspândeau de la unul la altul, repede şi aproape fără

cuvinte, aşa cum zboară puful scaieţilor prin aer.

Iar daravera Kirei Sofiana era aceasta: Evloghie Pantas era unul din cei opt sute de greci, pe care Alexandru Şuţu, numit Vodă cu un an înainte, îi adusese din Fanar la Bucureşti ca să-i pricopsească cu dregătorii. Frumoasa nevastă a lui Kir Evloghie era foarte curtată, mai ales de Gheorghe Leventis, elegantul şi tânărul secretar al consulatului rusesc. Dar Leventis era uşuratec, făcea curte şi altor femei; şi după cum auzise Radovanca, el se afla tocmai în stare de trădare, şi, fără îndoială, Sofiana vroia sa se răzbune. Ţiganca hotărî să o ajute.

De aceea zise:

— Şi de ai şti, milostivo, pentru cine vrea să moară femeia care mi-a trimes vorbă! Pentru un necunoscut care a trecut călare, azi, pe sub ferestrele ei, şi care, se zice, e atât de frumos, încât ea a leşinat.

Nu era nevoie de altceva, ca să se încingă închipuirea levantinei.

— Un basm! strigă ea cu ochii sclipitori şi bătând din mâini.

— Ba e adevărat, zău, e adevărat, întări ţiganca, şi povesti tot ce i se întâmplase Zamfirei cu tânărul pandur.

Sofiana era câştigată.

— Vreau să-l am pe omul acela, hotărî ea, pe când nările fine îi tresăreau şi buzele sulemenite se strângeau. Dă-i naibii pe coconaşii de la curte şi de pe la consulate. Îi cunosc pe toţi. Şi mă plictisesc. Vreau să-l am pe omul necunoscut. Ai înţeles, cioară ticăloasă?

— Am înţeles, milostivă şi luminată stăpână.

II

Printre cele cinci sau şase mii de pricini care aşteptau de o jumătate de secol şi mai bine să fie judecate în Divan, cea mai înaltă instanţă judecătorească, era şi hotărnicia ţăranilor din Podeni cu boierul Glogoveanu. Egumenul Ilarion săvârşise minunea să îndemne stăpânirea să judece această daraveră. Nici ţăranii, nici apărătorul lor, Tudor Vladimirescu, care nu avea o slujbă mai mare pe scara administrativă decât a unui vătaf de plai în colţul apusean al ţării, n-ar fi putut mişca înalta curte în folosul lor.

Dar Ilarion se dusese la prietenul său vornicul Constantin Samurcaş, un grec cu multă învăţătură, şi-i zise:

— Se apropie clipa măreaţă a slobozirei de sub jugul turcesc pentru simpatrioţii tăi. Eteria, alianţa voastră pentru eliberare, are sute de mii de mădulare. Căpetenia voastră este Alexandru Ipsilante, luminatul fiu şi nepot de voievozi, şi-l aşteptaţi în curând aci, în Principatele dunărene, de unde va porni ridicarea voastră. În Bucureşti sunt trei căpitani, pe ale căror slujbe ostăşeşti vă întemeiaţi: voinicosul Iordache Olimpianul.

Samurcaş dădu din cap.

— Om bun, zise el.

— Voinicosul căpitan Farmake.

Vornicul dădu iarăşi din cap:

— Cam turbat, dar îşi cunoaşte meseria.

— …şi voinicosul căminar Sava.

Samurcaş se strâmbă ca unul Care ar muşca dintr-o lămâie.

— Ce să faci? zise el, îl avem şi pe voinicosul căminar Sava, care şi-a schimbat de vreo şase ori credinţa pentru care s-a luptat. Aşa cum e, îl avem!

— Pe lângă aceşti trei elini, urmă Ilarion, aveţi nevoie şi de românul Tudor Vladimirescu; el e numai un slujbaş mic al ocârmuirii, dar norodul din Oltenia îl ştie şi-l iubeşte pe fostul comandir de panduri.

— Ştie Sfinţia-ta că-i voiesc binele, strigă Samurcaş.

— Vremea ar fi deci potrivită, zise egumenul, ca să sosească şi el în oraş, spre a se înţelege cu Domniile-voastre. Prilejul ar fi uşor de găsit, dacă Milostivirea-ta ar stărui pe lângă Divan să cerceteze din nou hotărnicia pandurilor de la Podeni, şi Tudor Vladimirescu îi va însoţi.

După aceea se despărţiră. Egumenul se urcă în butca lui neagră, cu vizitiul ţigan şi cu feciorul Pavel pe capră, şi când trecu pe dinaintea Divanului, o clădire neînsemnată, Sfinţia-sa se aplecă la geam şi strigă:

— Mână, mă, iute, c-aci e codrul Vlăsiei!

Apoi se rezemă, zâmbind, în caretă. Făcuse această glumă în gura mare, pentru că unul din cei doisprezece boieri divaniţi tocmai trecea pe lângă el.

Şi vornicul Samurcaş se urcă în caleaşcă, la spatele căreia stăteau în picioare doi arnăuţi cu fustanele albe, şi se duse la consulatul rusesc.

Acolo nu era nimic rusesc decât vulturul cu două capete şi pavăza albă, deasupra porţii. Toţi slujbaşii erau greci, după sistemul politic întemeiat de Ecaterina cea Mare; împărăţia ţarilor se slujea de neamul grecesc împotriva turcilor, împingând elenii cei însetaţi de slobozenie ca o pană în clădirea putredă a statului otoman. Dar îndată ce erau prinşi în cursă, îi părăsea, ceea ce nu împiedica pe greci, cu alt prilej, cu toată iscusinţa lor diplomatică, să deie iarăşi crezământ fraţilor pravoslavnici.

Samurcaş fu primit de Excelenţa Sa – agentul Rusiei – Cavalerul de Pini. Acesta răspunse temenelilor adânci ale

vornicului printr-o singură aplecare a capului şi-l pofti pe divan. Excelenţa sa însă se aşeză pe un scaun ministerial, nalt şi cu o rezemătoare rotundă, aşa cum erau la modă, acum şase ani, la Congresul de la Viena; de pe acest jeţ Consulul părea deosebit de sever şi de falnic boierilor învăţaţi cu tolăneala orientală. El purta haine evropeneşti, un surtuc cafeniu bine prins pe şolduri, pantaloni galbeni ca paiul şi o cravată înaltă. Avea capul unui pirat îmbătrânit, şi încerca să aducă cu preaînaltul său stăpân, împăratul Alexandru I, ceea ce nu prea izbutea, cu pielea lui cenuşie de pergament şi cu sprâncenele negre, îmbinate peste ochii cu privirea ascuţită.

— Daţi-mi voie, Excelenţă, începu Samurcaş pe franţuzeşte, să vă anunţ sosirea unui mic plocon. N-am putut rezista plăcerii să vă aleg din tot ce intendentul meu mi-a trimis azi de la ţară, ce era mai bun: zece perechi de gâşte şi zece perechi de curcani îngrăşaţi şi doi viţei.

— Sunteţi foarte amabil, domnule vornic, zise Pini, într-o gospodărie mare, cum este a mea, astfel de daruri sunt totdeauna bine venite.

Vornicul era încântat. Apoi îşi arătă dorinţa:

— N-aţi avea buna voinţă, Excelenţă, să spuneţi

miniştrilor un cuvânt privitor la un proces, care ar fi nimerit să se înfăţişeze acuma la Divan? Excelenţa voastră cunoaşteţi pe slugerul Tudor Vladimirescu. M.S. împăratul Alexandru l-a dăruit cu ordinul Sfântului Vladimir pentru bărbăţia lui, în războiul cel din urmă al Rusiei împotriva înaltei Porţi, în care Vladimirescu cu pandurii lui s-a bătut pentru pravoslavnica împărăţie, după porunca domnitorului Ipsilante. În frământările politice care, fără îndoială, se pregătesc acum, Rusia poate să se bizuie pe slugerul; el nu va ieşi din cuvântul Excelenţei voastre. A sosit vremea când avem nevoie de acest om la Bucureşti, ca să-l strunim. Pricina e un mijloc să-l aducem, fără să se bage de seamă.

Pini spusese cuvântul dorit.

Şi de aceea Tudor Vladimirescu cu cei şase olteni ai lui se aflau în Divan, unde se judeca hotărnicia. Însă fără nicio râvnă. Căci păsările şi viţeii vornicului făceau tocmai cât „un cuvânt”; dar deoarece acest cuvânt fusese scurt, veliţii boieri îşi ziseră că Domnul de Pini, cu toate că ţinea vădit să se judece această pricină neînsemnată, nu se sinchisea de sentinţă, căci altfel şi-ar fi rostit dorinţa şi în această privinţă.

De aceea aţipeau divaniţii jur împrejurul mesei în chip de potcoavă, în mijlocul căreia se-nălţa scaunul lui Vodă, rămas gol astăzi.

Cei mai mulţi dintre cei doisprezece boieri veliţi erau greci din familia Domnitorului. Ca semn al înaltului rost politic şi social ei purtau bărbi lungi şi caftane îmblănite din postav roşu sau feţe deschise. Unul îşi netezea barba cu un pieptene gros de fildeş, pe care-l purta totdeauna în buzunar, altul ţăcănea boabele de chihlimbar ale mătăniilor; al treilea sorbea zgomotos cafeaua neagră pe care i-o adusese un arnăut. Doi sau trei vorbeau între ei şi râdeau. Niciunul nu şedea drept; toţi se rezemau întinşi pe masă, ori se tolăneau răsturnaţi în jeţurile lor.

Un slujbaş citi, leneş şi pe nas, pliroforia. Apoi Marele Vornic, un om buhăit de bunul trai, care pân-acuma şezuse întors cu spatele, se rostogoli în jeţul său şi, răstindu-se grosolan şi sumeţ la cei şase panduri, care stăteau drepţi ca bradul, gravi şi nemişcaţi, le zise:

— Ce mai voiţi? Toate dovezile vă stau împotrivă. Boierul Glogoveanu îşi cunoaşte mai bine moşia decât voi peticele voastre de pământ. Are hrisoave, are mărturia unui vecin al vostru, Ghiţă Răescu, şi a doi preoţi…

Pe când vorbea vornicul, Tudor Vladimirescu simţi deodată că cineva îl trăgea uşor de mânecă, şi, întorcându-se, zări, la spatele lui, un calemgiu care stătea la o masă, se strâmba şi număra bani închipuiţi, făcând cu ochiul slugerului, ceea ce însemna:

— Plăteşte, prietene, plăteşte, şi prealuminatul boier va vorbi într-alt fel.

Dar apoi binevoitorul calemgiu dădu din cap, cu dispreţ, când vătaful de plai înaintă şi zise:

— Aceşti oameni din Podeni au şi ei hrisoave, mai vechi în parte decât ale boierului Glogoveanu. Divanul le-a avut spre ştiinţă. Moşiile lor le măsurai eu, și mărturia mea are doar mai multă greutate decât a lui Ghiţă Răescu, căruia-i zice hoţul. L-am avut în slujbă, era o iscoadă şi un bârfitor şi o ruşine pentru cinstita tagmă a pandurilor. Iar cucernicii preoţi, de care vorbiţi, au încercat să mă miruiască acum cinci ani, şi atunci i-am înjugat ca pe boi şi i-am pus să care pietre.

Vornicul ridică mâna sa grasă, pe care scânteia un smaragd mare, şi zise dispreţuitor:

— Suntem luminaţi.

La spatele lui Vladimirescu tânărul Urdăreanu mormăi:

— Ca beciul de licurici.

Un slujbaş citi hotărârea: ţăranii pierduseră.

Ei ascultară nemişcaţi, cu capetele ridicate, tăcuţi ca ţărâna, cu care erau obişnuiţi să trăiască; mâinile lor liniştite nu aveau nevoie de jocul mătăniilor, cu care boierii îşi potoleau nervii, căci mâinile ţăranilor învăţaseră liniştea de la două unelte, de la plug şi de la puşcă.

Dar domnii de la masa divanului nu auzeau această tăcere şi nu vedeau această linişte. Nici nu le sta în putinţă să desluşească slovele de pe frunţile grave, acel „Hic sunt leones", prevestitor de primejdii pe care-l scriau odinioară cartografii pe părţile pământului încă necercetate.

Şedinţa se sfârşise.

Arnăuţii de casă şi feciorii boierilor alergaseră ca să aducă stăpânilor işlicul, şi le ajutară să se scoale şi să treacă prin sală, sprijinindu-i de subsuori şi vestindu-i cu grijă în apropierea uşii:

— E prag, Măria Ta! ca nu cumva piciorul boieresc să se lovească de el.

Cu alai caftaniţii trecură prin sală şi coborâră scara,

printre temenelile condicarilor, ale aprozilor şi arnăuţilor şi ale poporului grămădit aici ca să vadă mai de aproape pe cei mari.

În mijlocul mulţimii se afla Tudor Vladimirescu cu pandurii săi.

El ameninţă falnicul alai boieresc şi zise tare, aşa încât îl auziră cei dimprejur:

— Azi fu o judecată grecească. Va veni însă ziua când se va ţine judecata oltenească!

Când Ion Urdăreanu fu să încalece, în curte, văzu că calului i se slăbise o potcoavă.

— Ce dracu! zise tânărul unui alt pandur, numai azi de dimineaţă mă uitai la potcoave, şi toate erau zdravene.

Aproape de el, un ţigan, care spoia tingirile aprozilor, ridică capul creţ şi întrebă rânjind, dacă boierul avea nevoie de un faur; cel mai bun din tot oraşul era Soare, în ţigănia Mitropoliei. Ion primi şi fu dus de un danciu la Soare.

Ţigănia Mitropoliei număra mai multe sute de suflete; bordeiele de lut cu acoperişurile de stuf ieşite mişunau ca ciupercile pe coasta dealului bisericei în apropierea ruinei mari a caselor Dudeştilor.

Chiar la drum era locuinţa lui Soare, şi pe când fierarul ciocănea o potcoavă nouă, o tânără ţigancă veni cu pas legănat, torcând din fus, şi se rezemă de un copac aproape de nicovală.

Soare n-o băgă în seamă şi Ion n-o vedea, pentru că era cu spatele spre curte. Nu întoarse capul decât când ţiganca începu să cânte. Ea, care aştepta această mişcare, îl privi atunci adânc cu ochii ei negri şi înfocaţi şi zise cu un glas dulce şi dezmierdător:

„Mititico, vino-ncoace!
Ba nu, neică, n-am ce face.
Mititico, vin' la noi!
Ba nu, neică, nu te voi.
Mititică eşti la gură,
Dulce la căutătură,
Mititică eşti la stat
Şi cu haz la sărutat".

Ion râse:

— Nu ştii alt cântec?

— Nu e frumos?

— Dar prea îl auzi des. Nu e stradă în care să nu-ţi zbârnâie la ureche.

— Nu l-or fi auzind toţi aşa de des ca mătălică.

— Atât mai bine pentru ei.

— Ca şi când ai crede ce zici, boierule.

— Asta nu e treaba ta. Tu aşa să crezi şi să-mi zici alte cântece.

— Cum să nu, premilostive. Dar nu pot singură, trebuie să-mi ajute frate-meu din cobză. Şedem peste drum, – ea îşi întoarse capul într-acolo, şi garoafa roşie de la ureche dădu şi ea din cap de-a lungul obrajilor arămii ai fetei.

— Cum te cheamă?

— Călina.

Astfel, după câteva clipe cu vorbe şi priviri ademenitoare, mlădioasa Călina îl duse pe Ion, care tot râdea, dincolo, în dărâmăturile Dudesculuí, unde îl primi Radovanca cu un adevărat puhoi de măguliri, după slugărnicescul obicei al senzualei rase ţigăneşti.

Încetul cu încetul încântarea stârnită de frumuseţea lui la fiecare pas, timp de trei săptămâni, înfierbântase sângele tânărului. Pentru băiatul crescut la ţară era ceva nou să fie privit cu uimire şi cu surâsuri dornice, numai

pentru că era chipeş; curăţenia lui sufletească moştenită de la părinţi se lupta cu greu împotriva deşertăciunei sale şi împotriva tânărului său temperament, cărora o mulţime de femei le întindeau curse.

Radovanca şi fata ei îl duseră în casă, şi când Ion Urdăreanu trecu pragul odăii, văzu pe Sofiana Pantas pe divanul roşu.

III

— Cine mai lipseşte? întrebă stăpânul casei, spătarul Grigore Băleanu, pe boierii adunaţi în casele lui.

Era greu de ştiut, căci norii albăstrui de fum pluteau alene în camera cu tavanul jos şi erau mereu îngroşaţi şi măriţi de ciubuce şi de narghilele. În sfârşit identitatea fiecăruia se putea hotărî: pe sofale şedeau turceşte sau lungiţi verii buni Alecu şi Mihai Filipescu, fraţii Gheorghe şi Dinicu Golescu, bătrânul ban Barbu Văcărescu, poetul cocoşat Niculae Văcărescu, Constantin Bălăceanu cu barba albă şi Grigore Ghica, un om mărunt cu barba roşcată, cu o înfăţişare aproape ursuză. Aceştia erau români.

Din greci erau de faţă fraţii Constantin şi Ion Samurcaş, Alecu Villaras, Iacovache Rizos, Rasty, inimosul doctor Christaris, care nu purta caftan, ci un surtuc închis cu găietane şi cizme, pentru că medicii îşi făceau vizitele călări, şi căpitanul gardei domneşti, Iordache Olimpianul, un om uscat şi grav, într-o uniformă bogată.

— Lipsesc doi, zise spătarul Băleanu, banul Grigore Brâncoveanu şi Gheorghe Leventis.

— Banul Grigore nu va zăbovi mult, zise unul din boieri, şi nici Leventis, de l-or lăsa cucoanele.

Toţi râseră.

Numai Christaris zise cu mustrare:

— Azi ar trebui să se lase el de cucoane.

Se deschise uşa şi, între doi arnăuţi, care-l fereau cu smerenie de prag, intră bătrânul Brâncoveanu. El purta un caftan alb deasupra unei haine tot albe, şi ţinea mătănii lungi de opale pline de lumini dulci, care-i încolăceau mâna de mai multe ori.

— Tff-uh! suflă el. Cine se ascunde după aceşti nori olimpieni? Apoi într-o mişcare mândră de arhiereu ridică încet braţele şi-şi scoase de pe cap uriaşul işlic din cea mai fină hârşie cenuşie, iar unul din arnăuţi îl primi închinându-se şi ieşi cu el, împreună cu tovarăşul său.

— Tff-uh! suflă banul înc- odată, aşezându-se pe divan.
— Aşa-i, aşa-i, oftă pântecosul Mihăiţă Filipescu.

— Ce-i aşa? strigă Constantin Samurcaş cu veselie, podagra, vremea sau lumea?

— Bine ai întrebat, zise zâmbind cocoşatul Niculae Văcărescu:

„Lumea-n culme, veac şoldiu
Nu mi-e-n vrere să te ştiu”.

— Halal, poete! râse vornicul.

Atunci uşa se deschise înc- odată şi toţi strigară:

— În sfârşit!

Intrase Leventis.

Cu vioiciune, el trecu de la unul la altul, dezvinovăţindu-se şi întinzând boierilor vârfurile degetelor sale îmbrăcate cu mănuşi liliachii. El purta pantaloni croiţi la Viena, o haină care-i cădea peste genunchi, ţinută de un brâu cu paftalede aur împodobite cu capul lui Jupiter, şi o iaca scurtă albaneză; aceste două veşminte erau de culoare roşie închisă şi cusute cu fir. Avea un guler înalt şi o cravată de mătase albă. Şi din această îmbrăcăminte modernă ieşeau toate mirodeniile seraiului.

Pe când ceilalţi boieri mai glumeau cu tânărul secretar al consulatului rusesc, stăpânul casei cu căpitanul Iordache trecură în odaia de alături, ca să cerceteze, dacă nu era ascunsă acolo vreo iscoadă şi ca să zăvorască uşile pe dinăuntru. Apoi se întoarseră în odaia adunării.

— Putem începe? întrebă vornicul Samurcaş.

— Ai cuvântul, preacinstite boierule, răspunse bătrânul

Brâncoveanu.

— Atunci voi vorbi ca boierul Niculae, începu Samurcaş, închinându-se către poet:

— Lumea-n culme, veac şoldiu. Şi de aceea ne-am adunat azi aici. Pentru că dorim să îndreptăm, dacă nu lumea întreagă, dar cel puţin patria noastră. De patrie vorbesc în numele grecilor, ca şi în al boierilor, nu numai pentru că Principatele dunărene pot fi privite ca o nouă Eladă, ci pentru că ele sunt tot atât de vrednice ca viteaza Serbie să ajungă la neatârnare.

La cuvintele „nouă Eladă", câţiva români, şi îndeosebi Grigore Ghica, se strâmbară. Dar amintirea neatârnării Serbiei le plăcu.

Oratorul urmă pomenind pildele frumoase, pe care Carbonarii în Italia, Descamisados în Spania le dădeau popoarelor iubitoare de slobozenie, ridicându-se împotriva tiraniei şi reacţiunii. Ochiul lui căută încuviinţarea tânărului Leventis, cu îndoita lui însuşire de grec şi de rus! Dacă Leventis împărtăşea aceste păreri, Domnul de Pini îl împuternicise s-o facă. Şi secretarul le sprijini, călduros, dar şi cu oarecare nerăbdare din pricina retoricei meşteşugite a vornicului.

Şi îndată Samurcaş, la un sfârşit de propoziţie, îşi lăsă glasul să răsune lung, el strigă în grabă:

— Boieri dumneavoastră, o veste neplăcută primită azi mi-a dovedit cât de mult trebuie să ne grăbim. Vodă are să dea o poruncă anume ca nimeni să nu mai aibă voie să poarte arme şi să cumpere iarbă de puşcă fără pitac domnesc.

Aceasta îi puse pe gânduri. Deci Vodă avea vreo bănuială. El nu era eterist. El nu vroia decât să domnească şi să facă parale, iar pentru asta n-avea nevoie de slobozenia Eladei şi numai de robia Principatelor, al căror scaun domnesc era de cumpărat, fără greutate, de la înalta Poartă, pentru câteva milioane. Şi dacă Vodă aflase într-adevăr de urzirea eteristă împotriva lui, cei bănuiţi trebuiau să se aştepte să fie ridicaţi, chiar peste zece zile, de nişte Capugi-başi de la Ţarigrad. În închipuire, boierii şi vedeau groaznicele Edikule, închisoarea celor şapte turnuri, la Constantinopole, unde mai mulţi domni şi boieri îşi sfârşiseră zilele în chinuri grele. Funia, sabia, surghiunul, sărăcia erau grabnicele urmări ale unui complot.

— De e aşa, jos cu Mormolocul! zise vornicul Samurcaş

cu asprime.

Mormolocul era porecla lui Vodă.

— Jos cu el! El este o primejduire a Eteriei, întări Ion Samurcaş, vorbele fratelui său. De dânsul se pot izbi toate planurile noastre, căci el va împiedica înaintarea luminatului generalisim Alexandru Ipsilante.

— E robit ruşilor! strigă Christaris cu dispreţ.

— Şi un hoţ neruşinat, zise Brâncoveanu, al cărui chip blajin şi demn se întunecase, acum trece hoţeşte lucruri prin vamă pe moşia Câineni, pe care a furat-o nenorociţilor de ţărani. În fiecare zi de sărbătoare vinde boierii şi caftane la mezat. Dregătoriile cele mai înalte se dau unor băieţandri, pentru că se ştie că de noi, bătrânii, mai greu se scapă.

— Cine l-o fi învăţat? întrebă scurt Grigore Ghica.

— Dumnezeu ştie! strigă Leventis mânios.

— Jos cu el, zise Niculae Văcărescu, dar cum să facem asta?

Această întrebare practică pricinui o lungă tăcere.

În sfârşit, vornicul Samurcaş îşi ridică din nou glasul:

— Deoarece am rostit gândul, e nevoie să-l chibzuim fără înconjur. Nu ne temem de faptă. De ce să ne fie frică

de vorbe?

Totuşi îi cuprindea o sfială ciudată să grăiască ceea ce cugetară. Apoi toate mijloacele erau prea primejdioase şi prea nesigure, şi greutatea cea mai mare era să se găsească omul, căruia să i se încredinţeze omorul. Căci interesele erau atât de încâlcite, încât domnea o obştească neîncredere în această ţară.

În sfârşit, Constantin Samurcaş înfăţişă împrejurarea în câteva cuvinte scurte:

— Mijlocul, să scăpăm de Mormoloc, se cade să fie grabnic şi să nu dea greş; mâna care se va sluji de el să fie credincioasă şi învăţată. Voinicul Căpitan Iordache să ia însărcinarea.

Toţi priviră la ostaşul care tăcuse pân-acuma. Îl împresurară cu rugăciuni şi mărturisiri de încredere.

Bărbatul, care acu' optsprezece ani se luptase împreună cu haiducul Velcu Petrovici, pentru slobozenia Serbiei şi mai târziu sub comanda generalului Kutuzov împotriva turcilor, zise întunecat:

— Ştiu să fac război. Nu ştiu să omor.

Atunci Constantin Samurcaş, pe care eteriştii îl porecliseră „Daimonul", îşi încordă darul vorbei şi rosti

cuvinte de foc despre nimicirea tiranilor, arătă pildele strălucite din antichitate şi sfârşi printr-o zugrăvire zguduitoare a înjosirei Greciei sub jugul turcesc. Pân-aci el vorbise către toţi cei de faţă, dar acum îşi întinse amândouă mâinile către Iordache:

— Dac-ai vedea pe mama ta sugrumată de tâlhari şi ar trebui să treci printr-o mocirlă, ca să ajungi lângă ea şi s-o scapi, ai face-o, nu-i aşa? Nu e Elada mama ta? Nu e sugrumată? Şi tu zăboveşti până treci mocirla?

O lacrimă curgea pe obrazul smead şi uscat al ostaşului.

— Sunt gata, zise el.

Atunci hotărâră cu toţii că Olimpianul avea să împuşte pe Vodă, mâine, la trecerea în divan.

După ce Iordache le făgădui aceasta, nu mai văzu, nici nu mai auzi ce se petrecea în jur; toată simţirea lui se concentrase în groaznica-i hotărâre. Cu toate că urechea-i fu izbită dintr-odată de glasuri vesele şi de râsete, când părăsi adunarea nu înţelese că această veselie venea de la conspiratori.

După ce boierii încărcaseră umerii lui Iordache cu răspunderea atentatului, ei răsuflară uşuraţi şi se întoarseră la viaţa lor obişnuită de sibariţi.

Se duseră la masă. Şi când spătarul Băleanu primi o chemare pentru a doua zi, la o mare serbare la Curte, veselia mai crescu.

Numai Leventis rămăsese turburat, îşi muşca mustăcioara castanie, şi nasul lui mare şi turtit la vârf tremura nervos.

El părăsi curând sindrofia, se urcă în trăsura care-l duse până la un loc ştiut de vizitiu, unde se coborî şi merse înainte prin întuneric. Ajunse la un zid înalt, care se înfăţişa ca o apărare a unei curţi boiereşti. Dar drumeţul înnoptat îi cunoştea rostul. Într-un colţ al împrejmuirii, care urma cotiturile unei vechi linii de hotar se afla o portiţă bătută în ţinte de fier. Leventis îi avea cheia.

Intră în grădina mare. În mijlocul ei se ridica o casă boierească, şi ea cu o portiţă tainică, la care Leventis avea cheia.

Ajunse astfel, fără să fi stârnit vreo mişcare împrejurul lui, pe o scară întunecoasă până în mijlocul casei, la un iatac bogat în care atlazurile şi fireturile de pe divane şi covoarele pe podeală şi pe păreţi licăreau, în lumina roşie a unei candeli mari atârnată în mijlocul tavanului. Aerul

era numai mirodenii aproape înăbuşitoare.

Leventis îşi scoase mantaua şi taclitul, un turban lat, de mătase vărgată, se trânti pe sofa şi-şi vârî capul într-o grămadă de perne albe. Pânza rece îi răcorea înfierbinţeala obrajilor. Ar fi vrut să doarmă, dar nu putu. Atunci bătu din mâini, şi o ţigancă bătrână intră.

— Unde ţi-e stăpâna? se răsti la ea.

— Zău, nu ştiu, arhonda.

— Când a plecat? Când se întoarce? N-a spus nimic? Kir Evloghie mai e la moşie? A lipsit ea mult zilele trecute? Întrebările lui curgeau grăbite.

Bătrâna rânji şi răspunse în sfârşit:

— Milostive, se vede că iară ai istericale. Nu pot să răspund deodată la atâtea întrebări.

El o blestemă şi aruncă cu pernele după ea.

Deodată o voce ascuţită şi poruncitoare strigă în odaia de alături:

— Ticăloaso, unde eşti?

— Stăpâna-i, zise ţiganca, şi în acelaşi timp intră Sofiana Pantas.

— Ia uite, Kir Gheorghe! strigă ea râzând, îşi aruncă mantaua de atlaz stânjeniu şi se arătă, trandafirie şi aurie

de la cap până la picioare, într-o haină subţire de croială turcească, prin care i se zărea aproape trupul.

O ceartă aspră se aprinse între tânăr şi frumoasa femeie.

Bănuielile şi învinovăţirile ea i le primea în râs şi cu trufie, fără să tăgăduiască că legase o nouă dragoste şi bucurându-se de mânia crescândă a lui Leventis. Doar ştia că nu era numai patima, care-l întorsese la dânsa.

Ea se răzbună râzând:

— Doamne sfinte, nu zic că eşti bătrân şi urât. Dar pe lângă dragoste faci prea multă politică. Nicio femeie nu se mulţumeşte cu atâta. La fiecare sărutat, strigi: Ţaruchi! şi te aştepţi să răspund cu acelaşi entuziasm: Paluchi! Dar cuvintele sunt o pierdere de vreme la sărutat.

„Ţaruchi", opincă şi „paluchi", par – era lozinca eteriştilor când se întâlneau.

Leventis îşi strânse pumnul şi şuieră:

— Vodă nu este părtaş al Eteriei. Aşa-i. Dar să-i fii pe plac şi în această privinţă, nu-i demn de o elină.

— Ticălosule, ţipă ea, ce vrei să zici?

Kir Gheorghe o izbise dinadins într-o parte simţitoare. Se zvonea că Sofiana ar fi o iscoadă a domnitorului, iar ca

să-şi îndeplinească această meserie cu folos era neapărată nevoie să nu fie bănuită. Se întâmpla de altfel pentru întâia dată ca Leventis să atingă această taină, pân-acuma el se slujea numai de ea din când în când, povestind frumoasei Sofiana Pantas despre unele dorinţe şi porunci ale consulatului rusesc, care trebuiau să ajungă până la Vodă pe nesimţite. Dar de când aflase vestea despre măsurile luate de Vodă privitoare la purtarea armelor, tânărul eterist îşi adusese aminte cu frică de unele ceasuri, înfrigurate, când, îmbătat şi aiurit de patima pentru Sofiana, ar fi putut să trădeze ceva despre complot. Nu era sigur de ceea ce se petrecuse atunci, căci o bănuia că i-ar fi dat o otravă ameţitoare, după care se simţise bolnav mai multe zile; iar doctorul Christaris, pe care-l chemase, nu-şi putuse lămuri starea lui decât prin otrăvire. Slavă Domnului, teama era să i se sfârşească, mâine, prin glonţul fără greş din mâna lui Iordache.

Azi venise ca să se răzbune împotriva Sofianei.

— Numai zeii ştiu care e mai ticălos din noi doi! rânji el, nebănuind singur cât de drept grăia. Una numai vreau să ţi-o spun: Excelenţa sa Consulul a aflat multe rele despre tine. Şi-ţi dau o dovadă de dragostea mea,

prevestindu-te. Excelenţa sa nu primeşte să se amestece cineva acolo unde nu-i fierbe oala. Excelenţa sa e fără milă, când e nemulţumit, – şi ameninţă aşa câtva timp, fără să desluşească temeiul acestor ameninţări, ci bizuindu-se numai pe spaima pe care o răspândea numele Domnului de Pini şi pe conştiinţa încurcată în zavistii primejdioase a frumoasei Sofiana Pantas. Socoteala lui era dreaptă.

Sofiana, care voise să ia înapoi de la Leventis cheile tainicelor portiţe ale casei, gonindu-l cu batjocură, căzu iarăşi în braţele lui.

Căci Domnul de Pini era mai puternic decât Vodă.

IV

Un geamlâc care trecea prin grădină, făcea legătura între curtea domnească şi divanul. De-a lungul acestui coridor erau înşiraţi ciohodari, iar la perdeaua dinaintea uşii, care ducea în sala de adunare, stătea straja, căpitanul gărzii domneşti, Iordache Olimpianul.

Ciohodarii îl ascultau orbeşte, aşa cum ascultă numai ostaşii, care au încercat în războaie hărnicia căpeteniei lor. Câtă vreme aceşti oameni păzeau geamlâcul dosnic, orice faptă săvârşită acolo se putea tăinui, şi conspiratorii câştigau vreme s-o înfăţişeze după plac.

Boierii iniţiaţi în complot şedeau în divan în aşteptare, şi ascultând cu încordare să audă pocnitura puştii lui Iordache. Unii scoteau din brâu ceasornice grele de aur şi-şi ziceau: Acuma Vodă intră în geamlâc. Şi-l închipuiau aşa cum se arătau domnitorii în lume, cu capul aplecat, neuitându-se nici la dreapta, nici la stânga, ca să nu vază nici jalbe, nici îngenuncheri, cu o mână băgată în buzunarul din şalvari, zăngănind bani noi de aur, pe când cealaltă se juca cu mătăniile. Şi-l închipuiau trecând printre ciohodarii, care, la porunca căpitanului, îl salutau milităreşte, înaintând încet, căci Alexandru Şuţu era

bolnăvicios şi ostenit, spre locul unde era să moară.

Dar oricât de încet ar fi umblat Vodă, el trebuia să ajungă odată la acest loc. Acuma era clipa. De obicei, domnitorul nu se lăsa să fie aşteptat.

Dar detunătura tot nu se auzise.

Acum ochii conspiratorilor erau aţintiţi la uşa din spatele scaunului domnesc.

Şi Alexandru Şuţu sosi la vreme şi azi.

Uşa se deschise şi el intră.

Ca niciodată, eteriştii săriră de pe jeţurile lor. Li se părea că zăresc o stafie. Dar fură treziţi din această aiurare prin puterea şi setea de bani cu care „stafia" se adânci în cercetarea noilor biruri.

Deci Iordache nu trăsese. Pentru ce? Boierii stăteau pe ghimpi, şi încă pe ghimpi mult mai ascuţiţi decât înainte.

Iordache nu trăsese. În clipa când era să slobozească glonţul, bătrânul ostaş se ruşinase de arma sa şi, făcând onorurile domnitorului bolnav, îl lăsă să treacă şi să trăiască. Iar îndată ce Alexandru Şuţu intră în divan, căpitanul încredinţă postul său la perdeaua domnească unui bulucbaşa şi plecă. În curte încălecă şi se duse în

goană la casele egumenului Ilarion, la Tudor Vladimirescu.

— Prietene, îi zise, ne-am războit împreună subt comanda lui Kutuzov.

— Ne-am războit, răspunse Tudor.

— Mi s-a făcut dor de mirosul ierbii de puşcă.

— Şi mie.

— Iar veliţii boieri miros a mosc şi a chihlimbar. Asta e curată otravă pentru noi.

— E otravă, întări Tudor, şi din ochii lui căprii săriră scântei în cei verzi ai celuilalt.

— Tu eşti fiul Carpaţilor; eu sunt de pe Olimp, urmă Iordache.

— Am crescut în vântul de pe munţi, zise Tudor.

— Iar cei de la oraşe, urmă Kleftul, nici nu-şi dau seama de unde bate vântul, când ies pe stradă.

— Şi mai puţin încă, zise pandurul încruntat, cunosc semnele vijeliei.

— Parucicule! strigă Iordache, ştiam la cine veneam! Ei au vrut să mă tocmească pentru zavistiile lor. Dar am fugit la tine. Crede-mă, e vremea să ne întovărăşim.

— E vremea.

— Să ne facem fraţi de cruce.

— Sunt gata.

— Ai postit?

— Am postit.

— Vino cu mine în biserica Sf. Sava.

— Viu.

Se întoarseră împreună peste podul Dâmboviţei la biserica Sf. Sava. Ea era aşezată într-o curte mare, înconjurată de clădiri albe, cu pridvoare boltite şi locuite de o lume pestriţă. Acolo şedeau preotul, diaconii şi cântăreţii şi câţiva başi-ciohodari din garda domnească. În vremea lui Ion Gheorghe Caragea, premergătorul lui Alexandru Şuţu, garda întreagă se încuibase în casele de la Sf. Sava, şi numai cu greu fusese alungată, când se înfiinţase, într-o aripă a mânăstirei, în locul şcoalei greceşti, cea dintâi şcoală românească, la care transilvăneanul Gheorghe Lazăr era dascăl. Iar în unele colţuri şedeau bătrâni, care trăiau din mila bisericii.

Un băiet ţinu caii călăreţilor, pe când un moşneag în caftan fistichiu spălăcit se sculă de pe piatra unui mormânt şi se duse după cheia bisericii.

Vladimirescu şi Iordache intrară în lăcaşul domnului.

Iar când fură singuri, în faţa iconostasului, la care aprinseră două lumânări, Iordache zise:

— Parucicule, noi amândoi avem aceeaşi dorinţă: să scăpăm neamul nostru de robie. Şi, crede-mă, asta nu se poate decât printr-un singur mijloc. Nu prin aliaţi puternici, prin diplomaţie isteaţă sau prin zavistii şi omoruri. Ci numai prin vitejie. O ştiu, de când am văzut pe sârbi, scuturând jugul turcesc fără ajutor străin.

— Aşa-i.

— De aceea să ne întovărăşim, frate, orice ar hotărî boierii cei mari. Numai noi doi avem sub comanda noastră ostaşi învăţaţi, tu pe panduri, iar eu pe klefţi şi pe sulioţi. Ei ştiu să tacă, să asculte şi să moară. Alta nu vreau decât să pot aştepta în ţara ta, până mi se deschide calea spre Elada. Iar câtă vreme voi rămâne aci, tu să te bizui pe mine.

— Şi tu pe mine.

Apoi chemară preotul, se spovediră, luară sfânta grijanie, rostiră jurământul eteriştilor, să trăiască şi să moară pentru patrie, şi se făcură fraţi de cruce, sorbind dintr-un pahar vin amestecat cu câteva picături din sângele lor.

Când ieşiră, adânc mişcaţi, din umbra plină de tămâie şi din tăcerea bisericii, la lumina soarelui, curtea se umpluse de mişcare. Tineri cu cărţile subsuoară roiau din şcoala lui Lazăr. Erau băieţi de la ţară, cu plete lungi, cărora eforia Sf. Sava le plătea învăţătura, copiii negustorilor cu anterie de mai multe feţe şi cu tichiuţe de postav pe cefele rase turceşte, şi boiernaşi cu iacale albaneze, cu surtuce şi pantaloni evropeneşti. Pe aceştia îi aşteptau arnăuţii de casă cu caii de călărie. Şi băieţandrii ieşeau din curte, mândri ca nişte vornici sau spătari, cu o mână în şold şi cu cealaltă ţinând frâul de catifea cusut cu fir.

De pe pragul şcoalei, Lazăr se uita după şcolarii săi cu o privire lungă şi gânditoare, care înfrumuseţa şi lumina trăsăturilor greoaie ale chipului său. El era îmbrăcat nemţeşte, cu haine cam învechite. Oftând îşi trecu mâna peste fruntea brăzdată prea de timpuriu de griji şi peste părul netezit, care îi cădea până la gulerul hainei.

Iar când văzu pe Vladimirescu, ochii lui se înveseliră, îi făcu semn şi strigă:

— Slugere Tudore, nu mă ocoli!

Se cunoscuseră în casa egumenului Ilarion. Tudor intră la Lazăr, care-i arătă, zâmbind duios, şcoala sa prea

iubită. O încăpere scundă, de pe tavanul şi pereţii căreia se cojea văruiala, cu o sobă spartă şi câteva bănci de brad rău ciopârţite de şcolari.

— Odată se va dărâma chiar peste capetele voastre, zise Tudor, şi soba nu mai e bună de nimic.

— Când se va lăsa frigul prea mare, zise celălalt, mă bizui pe plângerile fiilor de boieri, ca să mi se trimeată un sobar. Dar atunci poate nu voi avea lemne, sfârşi el suspinând.

— Păi, atunci ce faci? mormăi Tudor.

— Ne vom încălzi cu focul sacru! strigă deodată dascălul şi faţa lui istovită de friguri se învioră. Prietene, prietene, când aprind în ochii copiilor mei o scânteie numai din acel foc, mi se încălzeşte inima, nu mă mai gândesc la ceea ce este, ci la ce ar putea să fie, şi la ce va fi, îndată ce acest nobil popor îşi va reaminti strămoşii săi.

— Care strămoşi?

Faţa largă şi palidă a lui Lazăr se lumină de mândrie.

— Romanii, zise el din tot sufletul.

Slugerul Tudor nu se prea sinchisea de romani. Cărturar nu era, şi apoi se născuse în Gorj, în satul Vladimir, în

munţii care făcuseră adăpostul băştinaşilor la năvălirea romanilor, băştinaşilor a căror vitejie stă scrisă pe un singur hrisov, pe Columna Traiană, se trăgea din acei daci cu chica de leu, ale căror neveste erau cuviincios învestmântate cu ii încheiate la gât şi cu mâneci lungi, şi ale căror căpetenii se adunaseră ca să bea împreună otrava, când pricepură că romanii erau să-i robească.

Slugerul Tudor nu se prea sinchisea de romani, dar el cinstea nobila înflăcărare a fratelui de dincolo, doar ştia prin Ilarion că teologul Lazăr fusese silit să-şi părăsească parohia din Sibiu, pentru că ocârmuitorii Transilvaniei priviseră cu supărare pe fiul de ţăran valah din satul Avrig, când într-o predică ceruse aceleaşi drepturi pentru neamul său de care se bucurau şi celelalte popoare ale Ardealului.

Şi Tudor întrebă:

— Doar nu era voie dincolo să pomeneşti pe romani!

Lazăr, a cărui fire totodată blajină şi înfocată, îşi schimbă uşor simţirile, lăsă capul în jos, împreună mâinile şi zise trist:

— Dincolo trebuie să rămânem robi, şi urmă oftând adânc: Multe rabdă omul, şi lupta numai bine-i face. Dar

dispreţul otrăveşte inimile. Pentru că şi sufletul are nevoie de soare, iar soarele lui e dragostea. De aceea, puterea unui cuvânt de bunătate e mai mare decât puterea armelor sau a banilor. Aceasta dovedeşte firea aleasă a omenirii. În biblie stă scris: „la început era cuvântul”. La început se cade să fie totdeauna belşug de iubire. Florile nu ascultă de furtună, primăvara, ci de soare.

Tudor privi adânc pe visător şi zise:

— Eşti un dascăl vrednic pentru tineretul nevinovat. Să-ţi ajute Dumnezeu. Dar pentru oamenii în toată firea, care nu vor să auză glasul dreptăţii, se găseşte alt dascăl. Acesta.

Şi lovi în sabie.

Lazăr întinse braţele amândouă către pandur:

— O inimă caldă şi o spadă dreaptă, da, prietene, aceste două să stăpânească popoarele!

V

La dreapta şi la stânga porţii de intrare în curtea domnească ardea păcură în tingiri mari. Naltele flăcări galbene şi vinete luminau sosirea butcilor cu patru cai, care duceau pe boieri la sindrofia lui vodă.

Dărăpănarea şi murdăria din casă erau ascunse sub covoare şi de mulţimea slugilor şi a ciohodarilor bogat îmbrăcaţi, care mişunau pe scară şi la uşa sălii de bal.

În salonul de primire, unde Vodă nu sosise încă, domnea o mişcare veselă. Mai ales conspiratorilor le părea nostimă împrejurarea.

Rizos zise lui Rasty, după ce se închinaseră unul la altul, ducând mâna de la gură la frunte, după obiceiul turcesc:

— Ce uimitor! Crezându-ne fioroşii săi ucigaşi, suntem credincioşii lui supuşi.

Rasty îşi netezi râzând barba neagră şi răspunse:

— De trăieşte încă, nu înseamnă că e nemuritor.

— Halal de logică! zise celălalt, să-i fim deci credincioşi, până ne-o veni bine. Poate-l bate norocul, astă-seară la cărţi ca să-şi câştige obolul, pe care bietul om se vede că n-a putut să şi-l agonisească pân-acum,

pentru barca lui Charon.

Gluma cu obolul trecu de la un iniţiat la altul şi îi înveseli pe toţi. Aceşti zeflemişti bizantini nu mai aveau simţul gravităţii; ei luau totul în râs; chiar loviturile lor dr stat. Trăiau în mijlocul otrăvirii, tăierii şi surghiunului; dar cine nu era cel otrăvit, cel tăiat sau cel despuiat, se juca cu aceste grozăvii ca scamatorul cu cuţitele. Cercul intereselor fiecăruia abia se-ntindea în afară de dânsul; ei nu ştiau ce înseamnă un interes obştesc, nu le sta în putinţă să se înflăcăreze pentru un gând măreţ şi mai ales să păstreze această simţire mai multă vreme. Sub jugul turcesc se făcuseră robi.

Îndată ce sosirea consulului rusesc fu vestită, jos în curte prin strigăte şi ţipete, Vodă intră în sala de primire. Omul bolnăvicios înaintă încovoiat subt povara caftanului de catifea albastră îmblănită cu cacom; barba lui rară, cu toată migăloasa îngrijire, nu avea acea bogăţie mătăsoasă, la care râvneau toţi cei mai mari din Fanar.

Sprijinit de subsuori de doi dregători, Alexandru Şuţu începu să-şi salute musafirii, desfăşurând acel meşteşug în treptarea bunăvoinţei sale, pe care oamenii de stat îl socot deosebit de însemnat şi de măreţ.

Dar domnitorul aproape zbura prin sală, când domnul de Pini se arătă în prag, îmbrăcat în fracul său ce picura de aur. Şi în tot timpul serii o coadă de boieri plecaţi se ţinu scai de atotputernicul Elciu.

Şi agentul austriac, cavalerul Fleischhakl de Hackenau, era foarte mult ţinut în seamă, dar mai puţin curtenit.

Pe când consulul regal prusian, baronul de Kreuchely Schwerdtberg, ar fi fost aproape uitat de cei de faţă, dacă drăgălaşa noră a lui Vodă nu s-ar fi apropiat de el. Domniţa Catinca, născută Cantacuzino-Paşcani, îl cunoscuse pe Kreuchely la Iaşi, unde baronul fusese dascăl în casele domnitorului Kallimaki.

— O, scumpul meu prieten, zise domniţa într-o nemţească desăvârşită, simt o mare bucurie văzându-te pe dumneata în mijlocul atâtor feţe străine! Era de curând măritată cu beizadeau Niculae şi-şi deschise îndată inima fostului său dascăl, la care învăţase limba germană împreună cu fetele lui vodă Kallimaki. Îşi începu spovedania cu vorbele: Ai să mă iei drept copil, – în timp ce un zâmbet dureros îi alunecă pe buze şi ochii ei frumoşi se îndreptară întrebători spre consul. Acesta se înclină. Ea era de cincisprezece ani!

Indignată şi totodată ruşinată, ea îi vorbea de groaznicele femei din Bucureşti, de intrigile şi de dragostele lor încâlcite, de fudulia şi de deşertăciunea lor, şi că nu era chip să pofteşti trei din ele, fără ca măcar două să fie duşmance de moarte.

Bunului Kreuchely i se făcu milă: câte lucruri urâte şi josnice cunoscuse această inimă fragedă! Şi el începu, ca pe vremuri, când era la Iaşi, să-i facă o mică prelegere... Pân-atunci lumea nu ştia desfrânarea. Datina cuviinţei era atât de aspră, încât bărbaţii şi femeile nu şedeau împreună la masă. Boieroaicele erau harnice gospodine, de subt degetele lor ieşeau ţesăturile cele mai fine şi cele mai frumoase cusături. Ele erau mândre de bucătăriile şi de pivniţele lor...

Astfel vorbea cavalerescul şi rusofobul Kreuchely, până ce o mişcare în odaia vecină, unde erau aşezate mesele de joc, stârni băgarea de seamă a tuturor. Dintr-acolo sş auzi un ţipăt înăbuşit, şi cei care izbutiră să se înghesuiască prin uşă văzură o ciudată privelişte.

La una din mese şedea Frusina Doamna, oacheşă, sulemenită, cu sprâncene groase. Din ochii ei ieşeau fulgere, pentru că tocmai atunci intrase o femeie

strălucitoare, nu numai ca frumuseţe, ci fiindcă de la cap la picioare părea îmbrăcată numai în licăriri şi scânteieri. Ilicelul de catifea abia se zărea sub arabescuri de diamante şi de smaralde; gâtul şi pieptul erau încărcate de roua sclipitoare. Pe părul negru ea purta un turban împletit din mărgăritare împrejurul unui fes mic acoperit cu diamante. Peste rochie un râu luminos curgea până la poale. Şi mătăniile Sofianei Pantas, – căci ea era – erau din mărgăritare negre cât aluna.

Frusinei Doamna i se tăiase suflarea. Şi ea licărea ca o icoană, dar nu purta nici jumătate din nestematele care împodobeau pe nevasta Agăi.

— Mavros! Mavros! porunci ea cu vocea ascuţită a grecoiacelor din Fanar.

Un boier simandicos se sculă de la o altă masă şi se apropie de doamna întărâtată.

Aceasta-i şopti, dar mulţi o auziră:

— E o obrăznicie! Pe asta n-o înghit! Spune lui Vodă că n-o înghit!

Hatmanul Mavros, dragomanul consulatelor străine, era un curtean desăvârşit. El pricepu îndată, alunecă printre musafiri până-n sala unde Vodă şedea cu Pini pe divan, se

închină şi zise cu glas potolit:

— Măria ta, prealuminata Doamnă a avut o supărare mare. Kira Sofiana Pantas a îndrăznit să vie la curte atât de bogat împodobită, încât modestia Măriei sale a fost adânc jignită.

Vodă, ai cărui ochi înfriguraţi se împăienjeniseră de dorinţă la numele Kirei Sofiana, se sili să nu zâmbească.

— Toane de femei, dragă Mavros, zise el. Ce crezi, să le luăm în seamă?

— Mă tem, răspunse hatmanul, care izbuti să nu-şi pierdă gravitatea, mă tem ca nervii înaltei Doamne să nu fie rău zdruncinaţi de această întâmplare.

— Spune-i dar Kirei Sofiana, hotărî Şuţu cu ifos, să cugete acasă, timp de trei săptămâni, asupra purtării sale.

Vodă ştia că va fi silit mâine să trimită o ştafetă la Viena, ca să-i aducă pentru nevasta sa giuvaericale tot aşa de frumoase sau chiar mai bogate decât cele ale nevestii lui Pantas. Ştafeta se putea duce şi întoarce în trei săptămâni.

Mavros îşi îndeplini însărcinarea, ducând poruncă lui Kir Evloghie. Agaua, un grec uscăţiv cu un cap de erete, care la Constantinopole se ridicase de la vânzarea de

papuci până la conducerea treburilor patriarhatului, se arăta foarte tulburat. În curând nevasta lui, însoţită de el şi de dibaciul Mavros, trecu prin mulţimea din capul scării. Acolo se afla Leventis.

Sofiana îi zise cu glas tare şi amărât:

— Măriei sale Doamnei nu-i plac giuvaericalele mele şi mă trimite acasă. Hatâr domnesc.

Frumoasa Pantas născocise această comedie, ca să slăbească bănuiala atotputerniciei sale, la curte.

Mulţi o crezură. Leventis însă îi ghici rostul. De altfel, înşelarea nu era scornită pentru el.

Însă întâmplarea rămase un plăcut subiect de conversaţie, întrecând chiar atentatul şi gluma cu obolul. Toţi vorbeau despre nestematele Kirei Sofiana şi despre nemaiauzitele stoarceri şi tâlhării ale lui Evloghie Pantas, care-şi cumpărase o casă şi o moşie după alta.

Serbarea la curte fusese pe placul tuturora.

La sfârşitul sindrofiei, Vodă, ostenit şi clănţănind de friguri, părăsi sala, urmat de familia sa. Abia ascultă cicăleala soţiei, care-i povestea pe larg neruşinarea Kirei Pantas, se târî în iatac, se lăsă dezbrăcat şi căzu în pernele patului, simţindu-şi trupul ca de plumb.

Apoi îl cuprinse groaza, ca în fiecare noapte şi ca întotdeauna când era singur, îndată după ce fusese numit domn al Ţării Româneşti. Îl chinuia presimţirea că va fi omorât la Bucureşti. Lipsit de credinţă, dar plin de eresuri, el nu vedea decât semne rele şi slăbea văzând cu ochii. Nervii îi erau atât de zdruncinaţi, încât plângea şi ţipa adesea când se înfuria. Chinurile iadului nu puteau să fie mai mari decât chinurile vieţii domnitorului Alexandru Şuţu la Bucureşti.

Totuşi nu părăsea tronul! Ba şi-l cumpărase chiar a doua oară. Acum nouăsprezece ani fusese domn, timp de câteva luni, în Moldova şi apoi în Muntenia; cheltuise milioane, după fuga premergătorului său Caragea, ca să-şi vadă din nou cu ochii visul tuturor fanarioţilor, domnia Principatelor dunărene, se vânduse cămătarilor, mituise, bârfise, minţise, slujindu-se de toate uneltirile, care, timp de o sută de ani, deschideau drumul spre Bucureşti şi spre Iaşi, şi pornise în sfârşit, însoţit de o şleahtă de ciocoi, spre ţara făgăduinţei.

— Cine iubeşte trandafirii, zise el, nu trebuie să se plângă de ţepii lor.

Setea de bani şi trufia ţineau cumpăna groazei lui de

moarte.

Astfel hotărâse soarta: neamul elin, creierul noroadelor pământeşti, cum singur îşi zicea, fu silit să se contopească cu acel popor din Europa care întruchipa punctul mort în dezvoltarea omenirii, cu turcii. Pe mlaştina mentalităţii şi a ocârmuirii otomane înţelepciunea greacă decăzută dădea naştere la cele mai pârdalnice flori otrăvite. Sarea cu care omenirea se hrănise timp de secole îşi pierduse vlaga.

Neamul însă, silit să înghită această otravă până la drojdie, era neamul românesc. El gemea, de o sută de ani, fără apărare, fără ajutor, pradă fiind acestei molimi; iar vecinilor săi puternici nu le venea la socoteală să se însănătoşească.

Cu toate acestea boala străină nu pătrunsese pretutindeni.

Nu erau toţi suflete de robi în această ţară.

O află domnitorul a doua zi, în 20 octombrie.

El se trezi, ca de obicei, după un somn fără odihnă, între ceasurile – două şi trei de dimineaţă, ceasul de care Napoleon zicea că este ceasul de încercare al bărbăţiei, căci atunci le vine cel mai greu trupului, ca şi duhului, să-

și încordeze puterile. De aceea, clipa acestei deşteptări era, pentru Vodă, cel mai cumplit din toate chinurile sale. I se părea că, împreună cu somnul, îi piereau şi puterile şi voinţa şi toată căldura trupească şi sufletească. În locul lor îl înconjurau umbre uriaşe, prevestitoare de primejdii. Nu-l mustra cugetul. Fanarioţii sugrumaseră această activitate mintală cu sârguinţă prin mijlocul sofismelor. Acolo însă unde sălăşluiesc conştiinţa lui Vodă, rămăsese un gol, care se umplea, între ceasurile două şi trei dimineaţă, cu o teamă şi o groază trupească nebună. Apoi urma o veşnicie fără somn în care orice sunet părea înfricoşat, chiar dacă era numai trosnitura uşoară a lemnăriei din odaie.

Cu atât mai mare era azi spaima lui Şuţu, când auzi, în tăcerea nopţii, că i se bătea în uşă.

Inima lui se opri. Intrară atunci Missoglu, servitorul său cel mai credincios, şi Agaua Evloghie Pantas.

— Ce… ce… e, bâlbâi Vodă.

Pantas sărută plapuma, pe când Missoglu zise:

— Iertare, Ipsilotate, dar Agua a primit o veste pe care eram dator să ţi-o spun fără întârziere.

Apoi zise Kir Evloghie că o ştafetă îi fusese trimisă de la

cea mai apropiată poştie, vestindu-l că o ceată de sute de oameni se apropie de oraş.

Vodă aproape urlă:

— Ipsilantis! Eteriştii!

— Ferit-a sfântul, îl linişti Pantas, numai valahi proşti.

Spaima nebună a părintelui ţării se potoli.

— Karnaxi! înjură el cu dispreţ, ce îndrăznesc mişeii?

— Sunt oameni de la Târgovişte, zise Pantas cam încurcat.

— Înarmaţi? strigă Vodă din nou.

Ei îl liniştiră; nu era înarmaţi.

Cu toate acestea lucrul era plicticos. Alexandru Şuţu trimisese slujitori şi arnăuţi la Târgovişte, pentru a pune stăpânire pe o moşie în apropierea oraşului, subt cuvânt că ea n-ar avea stăpân. El ştia însă bine că această moşie fusese dăruită târgovişteni lor pentru fapte vitejeşti în război, de foşti domni pământeni. El se înşelase numai, crezând pe târgovişteni mai supuşi.

Era deci nevoie să se pregătească de apărare împotriva lor.

De aceea, curtea domnească era păzită de o mulţime de arnăuţi, când sosiră târgovişteni i la amiazi. Dar bărbaţii,

erau numai o sută, intrară prin poartă cu paşi hotărâţi. Cel din capul lor ţinea în mână o prăjină, de vârful căreia era aninată o jalbă; pe capete purtau toţi bucăţi de rogojină, cărora le daseră foc şi care fumegau, ceea ce însemna, după obiceiul turcesc, că nevoia mistuia pe jeluitori. Şi strigară:

— Dreptate!

Uimită îi asculta mulţimea, care se strânsese pe străzi în jurul lor, şi fusese oprită acuma la poartă.

Mulţumit îi auzi Tudor Vladimirescu, care se afla în curte, cu toţi oltenii săi, unde putuse intra, fiind cunoscut ciohodarilor ca prieten al căpitanului Iordache.

Din nou puternicele glasuri bărbăteşti se ridicară:

— Dreptate! şi apoi înc-o dată:

— Dreptate.

Doi miniştri ieşiră pe treptele din faţa palatului, ca să vorbească cu târgoveţii.

Cel mai bătrân însă dintre jeluitori înainta şi zise:

— Să vie Vodă!

Boierii îndârjiţi se întoarseră în casă la domnitor. După aceea se deschise o fereastră în catul de sus, la care se arătă Alexandru Şuţu galben şi zgribulit, în blana sa.

Îndreptându-se spre dânsul, bătrânul târgoveţ din Târgovişte grăi scurt şi limpede, cum vorbeşte românul din popor, fără sfială şi cu cuviinţă. El se apăra împotriva încălcării stăpânirii în drepturile orăşenilor şi ridică în sus sulul de pergament al daniei cu peceţile lui uriaşe.

După ce isprăvi, unul din dregătorii de pe trepte îi zise batjocoritor:

— Vodă nu înţelege româneşte.

— Nu e vina mea, răspunse bătrânul cu glas tare, pe mine Dumnezeu m-a făcut român.

Curtenii rămaseră fără glas faţă de această purtare. Iar Vodă mai era şi mânios, că niciunul dintre boierii chemaţi în grabă nu venise. Ei se dezvinovăţiseră cu multe cuvinte supuse. Şuţu se trase înapoi de la fereastră şi trimise vorbă târgovişteni lor că pricina lor va fi cercetată pe temeiul hrisoavelor, ei însă să se întoarcă acasă în linişte şi să-şi vadă de treburile lor ca nişte oameni paşnici, pentru ca buna stare a oraşului lor să nu fie tulburată.

Bătrânul de la Târgovişte răspunse că el va rămâne în Bucureşti cu cinci tovarăşi, până se va hotărî pricina lor. Ceilalţi vor pleca.

Boierii erau mulţumiţi că oamenii se potoliseră, cel

puţin întru atât.

Când jeluitorii ieşiră din curtea domnească, un privitor din mulţime zise mirat:

— Doamne, ce mai gură au târgovişteniii! Şi le rămase târgovişteniilor această poreclă.

Tudor privind la pandurii săi, întrebă dintr-odată:

— Unde e Ion Urdăreanu? Doar plecă cu noi de-acasă?

— L-o fi despărţit de noi îmbulzeala de pe stradă, zise Preda.

— Ce dracu, nu e copil! Și deoarece oamenii nu mai dădeau nicio desluşire, Tudor urmă ameninţător: Ce-i cu flăcăul ăsta? Aproape nu-l mai văd printre voi. Şi când am poruncit să ne însoţească, se dezlipeşte de noi?

În ziua de 20 octombrie spinii trandafirilor celor iubiţi de Alexandru Şuţu îl înţepaseră adânc. Vodă rămăsese nemângâiat de întâmplarea cu târgoveţii obraznici şi de lipsa boierilor. Scrâşnind din dinţi el fu silit să întărească prin anafora făgăduielile divaniţilor.

Dar la miezul nopţii Vodă ieşi tiptil şi cu port schimbat din curtea domnească şi se duse la domnul de Pini. Şi la Elciu el nu-şi mai înfrână nici mânia, nici dezamăgirea, ci-şi dădu pe faţă toată setea lui de avere. Niciun cămătar nu

s-ar fi putut văieta cu mai multă deznădejde pentru banii lui pierduţi decât acest hospodar pentru moşia de la Târgovişte.

Pini îl asculta nemişcat, cu capul ţeapăn. Şi numai după ce domnitorul isprăvi ponegrirea fiecărui boier în parte şi era gata să plângă, îl întrebă cu asprime:

— La urma urmelor ce doriţi, prinţul meu?

Ca de obicei ei vorbeau franţuzeşte, pentru că Pini, cu toate că era născut grec, se arăta muscal faţă de fanarioţi, înfrângând astfel nervii lui neastâmpăraţi prin nimbul imperiului ţărilor.

— Ce doresc? gemu Vodă, – vreau moşia mea! Ajutaţi-mă, Excelenţă, să-mi capăt moşia! Iată, el scoase un sul de hârtie din buzunar şi tremurând îl întinse consulului, iată actul pe care l-am făcut pentru întărirea dreptului meu. Dacă-l iscălesc toţi boierii, mişeii de la Târgovişte nu se mai pot împotrivi. Excelenţă, porunciţi boierilor să iscălească! Sunt un om sărac! Am datorii! Îmi trebuie bani!

— Cu toţii avem nevoie de bani, zise Pini rece.

Atunci Vodă, cu un hohot de plâns nervos, scoase dintr-un alt buzunar al caftanului său o cutie de baga, printr-ai

cărei pereţi cafenii se zărea licărirea aurului, era plină de galbeni. Vodă o puse pe masă şi strigă, frângându-şi mâinile:

— Porunciţi, Excelenţă, porunciţi să se iscălească!

VI

— Cheamă-l pe Ion Urdăreanu, zise slugerul Tudor lui Preda, şi adăugă, văzând că pandurul era gata să plece: O fi acasă?

— E acasă, fu răspunsul, pe care slugerul se vedea că nu-l aşteptase, deoarece i se netezi aproape dunga dintre sprâncene.

Când Ion intră, îl găsi pe vătaful de plai plimbându-se prin odaie după obiceiul său. Multă vreme nu spuse nimic, semn că-l copleşeau gânduri grele, pe care vroia să se facă stăpân până grăia.

Din când în când el arunca o ochire asupra lui Urdăreanu. Subt tavanul scund, tânărul părea şi mai nalt şi mai voinic, el privea atent şi grav la căpitanul său. Şi acesta văzu, cu mulţumire, că o roşeaţă se aprindea încet pe obrajii şi pe fruntea flăcăului. Ion pricepea deci mustrările tăcute ca şi îngăduiala neobişnuită a lui Tudor Vladimirescu.

În sfârşit slugerul zise;

— Mâine în zori de zi ai să duci nişte fân la Băneasa. Iarba s-a împuţinat. Să faci socoteala cu oamenii pentru păşunat, să plăteşti ciobanului pentru o lună de zile, să

mâi acolo şi să te întorci a doua zi.

— Poruncă, răspunse Ion.

— Vei spune oamenilor amănunţit cum stă pricina lor şi toate politicalele pe care le-ai aflat la Bucureşti, mai ales întâmplarea cu târgovişteni.

Obrajii lui Ion se aprinseră mai tare.

— Căci eu nu te adusei în oraş ca să te faci ca ciocoii, ci ca să ţi se facă scârbă de ei.

— Am înţeles.

— Să te vedem.

— Poruncă.

Tânărul ieşi cu sufletul uşurat. Era vesel nu numai că-l iertase Vladimirescu, ci pentru că, prin scurta lor convorbire, se regăsise pe sine însuşi. Puternica gravitate a căpitanului de panduri răcorise sângele înfierbântat al lui Urdăreanu şi îndreptase pe alte căi închipuirile sale turburate, virilitatea sa se ridicase sprijinită de virilitatea slugerului. Se simţea iarăşi tare faţă cu ispitele orăşeneşti, tocmai ca în seara sosirii, când gonise pe baba mijlocitoare.

Pe sală se întâlni cu egumenul şi îi sărută mâna.

Ilarion întrebă râzând:

— Te-ai spovedit? Şi ţi s-au iertat păcatele?

— Mi s-au iertat, sfinte părinte, răspunse Ion cu o lumină caldă în ochi.

— Du-te şi nu mai păcătui, zise egumenul, vorbind dintr- odată cu preoţească măreţie, – slugerul nu vede în tine numai un flăcău voinic, zdravăn la călărie şi bun de alergătură, slugerul şi ţara au nevoie de bărbaţi de încredere. Du-te cu Dumnezeu.

Blagoslovind îşi ridică mâna.

Un fior de smerenie cuprinse pe Urdăreanu. Tudor şi egumenul, prin câteva cuvinte înţelepte, îl făcuseră părtaş la gândurile lor, depărtându-l astfel mai bine de lumea pierzaniei, în care căzuse, ca prin orice asprime înjositoare.

Aceasta se datora mai ales lui Ilarion. El zise căpeteniei de panduri:

— Nu uita că flăcăii olteni preţuiesc cel puţin cât preţuiesc cârlanii, pe care îi strici pedepsindu-i fără măsură. Căci cunoştea firea aspră a slugerului.

De aceea intră acuma voios la dânsul şi zise:

— Armăsarul nostru oltenesc e îmblânzit şi gata la slujbă. Bine ai dres-o.

Iar pe Tudor îl mângâia această laudă.

— Bine mă sfătuişi, părinte, zise Vladimirescu, deschis şi smerit.

— Eu? Dar n-am fost decât ceea ce fusese odată flautul pentru un mare om de stat roman.

Lui Tudor îi plăcea să soarbă din învăţătura lui Ilarion, pentru că era vie, pe când învăţătura obişnuită a cărturarilor din Bucureşti se mărginea după tipicul grecesc la gramatică şi la retorică.

— Ia spune-mi, părinte, din acele istorii care ştii că-mi plac mie, zise pandurul.

Şi Ilarion, cunoscătorul de oameni, îşi desăvârşi izbânda, vorbind despre Caius Gracchus.

Dar Tudor mai trase din povestire şi un alt adevăr decât acela, că-i şade bine unui bărbat să fie stăpân pe mânia sa.

— Câţi ani sunt de atunci? întrebă el.

— Aproape o mie nouă sute.

Apăsat zise Vladimirescu:

— O mie nouă sute. Acu' o mie nouă sute de ani poporul se lupta la fel pentru drepturile sale. De o mie nouă sute de ani nu s-a învăţat altceva decât istoria

acestor lupte.

— Iată de ce, prietene, zise egumenul, nimeni nu ajunge la vârsta de o mie nouă sute de ani! Fiecare om trebuie să înveţe înţelepciunea de la cap. Iar pentru această învăţătură nu ajung şaizeci sau şaptezeci de anişori.

Sprâncenele pandurului se încreţiră la această deznădăjduită încheiere.

— Atunci domnul Cristos degeaba a murit? întrebă el încruntat.

Ilarion se şi căia că dăduse drumul spiritului său Voltairian faţă de Vladimirescu, întâi pentru că-l iubea şi nu-i era în vrere să-l supere, şi apoi pentru că nu e cuminte politiceşte, să răpeşti idealul său unui om gata la fapte, tăindu-i astfel puterile. Deci egumenul răspunse repede:

— N-a murit degeaba! Chiar de se clatină înţelepciunea noastră, crucea se ridică neclintită. Aceasta s-o credem.

Dar îi păru bine că Pavel intră tocmai atunci spunând că sosiseră boierii Alecu şi Mihai Filipescu.

Ilarion îi găsi în sala lui de primire, aprinşi şi roşii de supărare.

Se întreceau ţipând şi povestind, că primiseră de la Vodă o fiţuică de anafora, ca s-o iscălească spre întărirea drepturilor domnitorului asupra moşiei de la Târgovişte. O respinseseră, si-l rugau acuma şi pe egumen să facă la fel. O mulţime de boieri – arză-i focul! – iscăliseră. Nu însă conspiratorii. Brâncoveanu şi Băleanu erau turbaţi de mânie de această obrăznicie fără pereche a lui Vodă, şi mitropolitul de asemenea.

Pomenirea mitropolitului iscă o ceartă între boieri şi gazdă, căci acesta îi privise cu ironie. Verii Filipeşti îl învinuiră apoi pe egumen, că e nedrept faţă de Dionisie Lupu. Mitropolitul era un adevărat patriot, care susţinea şcoala românească, trimitea tineri în străinătate pe cheltuiala lui şi înfiinţase o şcoală bună de cântăreţi bisericeşti.

— După ce şi-a cumpărat scaunul după tipicul grecesc, se-ncăpăţână Ilarion.

— Ce fel? Era oare să-l lase pe mâna unui caţaon? strigă pântecosul Filipescu.

Iar egumenul ţipa:

— Scopul nu sfinţeşte mijlocul!

Boierul Alecu îi ruga să nu uite de treburile de azi;

oricum mitropolitul nu iscălise nemaipomenita cerere a lui Vodă. Şi ei nu veniseră ca să se certe, ci dimpotrivă ca să se înţeleagă cu egumenul despre daravera aceasta nenorocită. Căci astfel de hoţii nu se mai puteau răbda.

Atunci Pavel veni să spună că un ceauş adusese o anaforă domnească spre iscălire.

— Dă-l afară! porunci Ilarion.

Verii Filipeşti îmbrăţişară pe egumen, luându-şi rămas bun, ca să mai alerge la alţi oameni de omenie. În butcă, boierul Mihai întrebă:

— Nu era nimerit să-i spunem şi aceasta: că ne ducem la Halva?

Halva era porecla lui Pini.

— Nu era bine, răspunse Alecu, poreclit Vulpache de către prietenii săi, – prea mult îi ademeneşte pe popi pravoslavnicia muscălească.

— Ia lasă, că ăsta e voltairist.

— Dacă nu crede în Dumnezeu, crede în tămâie.

La Pini fură primiţi.

Consulul era foarte mirat de îndrăzneala acestor doi boieri, care îl rugau cu vorbe cuviincioase dar hotărâte, stăpânindu-şi vădit mânia, să nu se amestece în treburi

naţionale şi interne, ca afacerea de la Târgovişte, ci să se ţie de cele stipulate în tratatele de la Cuciuc-Cainargi din anul 1774 şi de la Bucureşti din 1812, prin care Rusia se mulţumeşte cu ocrotirea drepturilor ţării.

Consulul nu-şi putu stăpâni râsul, ceea ce sperie pe bieţii patrioţi. Şi după ce Pini îşi luă rămas bun de la ei, cu amabilitate, Alecu Filipescu zise mânios vărului său:

— Pare-mi-se că azi a fost vulpea-măgar.

Şi de astă dată isteţul boier nu se înşela. Chiar înainte de amurg două butci, însoţite de arnăuţi călări, goneau afară din oraşul Bucureşti, în două direcţii opuse. Într-una, zburând spre miazăzi, şedea boierul Mihăiţă, surghiunit la Jilava; în cealaltă, hodorogind spre miazănoapte, se afla boierul Alecu Filipescu, surghiunit la moşia lui, Mărgineni.

În pădurea de stejari de la Băneasa, pe care toamna caldă o prefăcuse într-o boltă de aur aşezată pe stâlpi negri, noduroşi, Ion Urdăreanu se întâlni nu numai cu pandurii, dar şi cu doisprezece mocani de dincolo. Aceştia erau bărbaţi spătoşi, încă tineri şi veseli; ei nu jucau cărţi decât pe galbeni, şi la ei, la Săcele, unde locuiau,

împreună cu ciangăii şi cu secuii, casele cele mai frumoase erau ale lor.

Ei veniseră pentru că aflaseră că păşunatul, care fusese întemeiat în aprilie, era să fie din nou urcat. Vroiau să meargă cu jalbă la consulatul cesaro-crăiesc.

Pandurii ascultau în tăcere pe mocanii care judecau samavolnica stoarcere de bani a lui vodă, pe când lăudau ocârmuirea dreaptă a comunei Braşov, de care ţineau Săcelele. La ei acasă se înţelege că nu cruţau pe părinţii oraşului; dar deoarece oamenii nu recunosc firea şi valoarea faptelor decât prin asemănare, judeţii Braşovului, pe lângă hospodarii Munteniei, păreau adevăraţi sfinţi.

— Şi vă lăsaţi jefuiţi şi nu vă răsculaţi? întrebă cel mai bătrân, Andrei Trandaburu, vestit în toată ţara Bârsei.

Pandurii priveau la cel mai mare dintre ai lor, Ion Oarcă din Mehedinţi, şi acela răspunse cu faţa nemişcată:

— Boul are limba lungă, dar nu poate vorbi, întinzând mocanului, ca să curme vorba, o felie aurie de mămăligă scoasă fierbinte din ceaun.

Pe când înaintau călări prin oraş, Trandaburu zise tovarăşilor săi:

— Aţi simţit, măi? Câinele care nu latră muşcă.

Domnul Udritzky, cancelarul consulatului austriac, un slujbaş bătrân, care de ani de zile ţinea acest loc însemnat la Bucureşti, o duse greu cu mocanii şi consulul cu stăpânirea, căreia arătase plângerile lor. Trecură zile, şi daravera nu se urni din loc, iar din Săcele soseau din ce în ce mai mulţi crescători de oi. Excelenţa sa, domnul Fleischhakl trimitea rapoarte indignate către cabinetul vienez: Domnul de Pini sprijinea pe Vodă în chestia birului, dar el chemase câţiva mocani la el şi îi sfătuise să treacă în Basarabia ca să scape de „şicanele" din Valahia. Fleischhakl înainta şi traducerea unui pamflet grecesc, lipit într-o dimineaţă pe nesimţite, pe uşa agenţiei cesaro-crăieşti şi prin care cineva, care nu era nici omul Vodăi, nici al conspiratorilor, îşi vărsa focul.

— Vai, vai de noi! strigă acest politician, stăpânitorii Valahiei îşi dau toată silinţa să nimicească legea creştinească. Aceasta o dovedeşte ridicarea vestitului ateist – era egumenul Ilarion – la scaunul episcopal al Argeşului. Vai, vai de noi! Căci ei se silesc, sprijiniţi fiind de Vodă şi mai ales de consulul muscălesc, să întreiască

toate dările. Născocitorul de frunte al acestor zavistii scârboase este Samurcaş, iar consfătuirile lor tainice se fac la Gheorghe Cârnu – ăsta era Leventis – împreună cu Gheorghe Filipescu, Grigore Băleanu şi cei doi fraţi mişei Goleşti. Dar atât nu e de-ajuns; acum se zvoneşte că mitropolitul va fi scos din scaun, pentru că s-a împotrivit nelegiuirii. Se vede că aceşti oameni nu citesc gazete, altfel ar şti ce se petrece acuma în Spania, la Neapole şi în alte ţări, şi că drepturile popoarelor sporesc pretutindeni. E de mirare cum poate să crează consulul Pini că aceste fapte vor rămâne multă vreme necunoscute. Fără îndoială toate vor ajunge la auzul prea-dreptului şi puternicului împărat Alexandru. Într-adevăr, Grecia e patria mea, dar am crescut aci în Valahia, aci trăiesc, aci am ajuns la slujbe şi boierii, aci m-am şi însurat cu o valahă, şi sunt adânc îndurerat când privesc nenorocirea patriei mele adoptive!

Primind acest pamflet, domnul de Hackenau chemă pe Udritzky şi-l întrebă:

— Cine dracu e ăsta? E împotriva lui Vodă, împotriva lui Pini, împotriva lui Ilarion şi a lui Samurcaş, omul ăsta e împotriva tuturor.

Udritzky îşi frecă mâinile. Fericirea cea mai mândră a acestui suflet de slujbaş era să desluşească înaltului său şef vreo pricină încurcată; şi pe temeiul observaţiilor şi studiilor sale îndelungate asupra „circumstanţelor din Valahia” el ghici ghicitoarea fără greutate; autorul pamfletului nu se trăgea decât din tagma boierilor, care fuseseră „halea”, adică înzestraţi cu slujbe mari sub domnia lui Caragea, pe când acuma erau „paia” şi nu puteau fura.

— Sunt primejdioşi? întrebă Hackenau.

— Ţipă. Dar nu sunt eterişti, desluşi Udritzky.

Deodată se auzi uruitul butcilor pe grinzile de lemn din gangul boltit al consulatului, şi un fecior veni să vestească sosirea Sfinţiei sale Ilarion, noul episcop al Argeşului, şi a boierilor Brâncoveanu, Grigore Ghica, Văcărescu, Bălăceanu şi Creţulescu.

— Patrioţi şi eterişti, zise Udritzky, aşezându-i repede în rubrica lor.

Hackenau primi pe boieri. Ei îl rugară să închidă toate uşile, şi Ilarion ceru ocrotirea consulului, atât pentru el cât şi pentru cei care-l însoţeau, dacă s-ar întâmpla ca iscăliturile lor să fie falsificate pe anaforeaua

târgovişteni lor.

După ce plecară boierii, Hackenau chemă din nou pe Udritzky şi-i povesti cele petrecute.

— Şi cu toate astea, zise el, veselul Ilarion nu datoreşte numirea lui atât de dorită la episcopia Argeşului decât lui Pini, care-l ocroteşte. De ce dar nu-l urmăreşte în potlogăria de la Târgovişte?

Udritzky îşi scărpină părul uşor pudrat cu nedespărţita lui pană de gâscă şi zise după câteva clipe de răzgândire:

— Fiindcă oricât de ciudat ar părea s-o spui, tot e om de ispravă, excelenţă.

— Fugi de acolo, zise consulul.

— Pe cinste, Excelenţă, e om de ispravă, întări cancelarul, nu pentru că ţinea să apere pe episcop împotriva unei bănuieli nedrepte, – firea lui protocolară nu se înălţa până la un punct de vedere ideal, – ci pentru că nu răbda îndoiala asupra desăvârşirii cunoştinţelor sale psihologice.

VII

Într-o zi întunecoasă din decembrie, coana Zinca, soţia vornicului Samurcaş, apăsă cu piciorul pe o pârghie, a cărei sârmă trecea prin podeală la catul de jos şi punea în mişcare clopoţelul din odaia cafegiului.

Acesta se sculă îndată de pe divan şi dădu porunci ajutorilor săi, care şedeau tustrei jos pe rogojini. După câteva clipe ei se-ndreptară în şir înspre odăile boierului. Cel dintâi purta o tavă de argint cu chisele de dulceaţă şi paharele cu apă rece; al doilea ducea tava cu filigenele de cafea turcească; al treilea ţinea între degete ciubucele lungi şi subţiri de lemn de cireş cu imamele de chihlimbar, de sidef, de jadă şi de cleştar. Cu coatele strânse uşor şi ţinând mâinile încărcate cu palmele în sus, ciubucgiul purta cu grijă ciubucele, care fumegau, pentru că un cărbune aprins era aşezat în fiecare lulea. Iar cafegiul urma cu o cutie de argint de mare preţ, plină de caimac, cel mai bun tutun turcesc, ca să umple din nou lulele, şi cu un teanc de scrumiere de aramă.

Ajunşi în camera unde vornicul şedea cu musafirii săi pe divan, ciubucgiul întinse ciubucele boierilor, pe când cafegiul aruncă scrumierele în faţa lor pe covor cu o

mişcare repede şi dibace. Apoi slugile ieşiră şi aşteptau să fie chemate cam după o jumătate de ceas, ca să aducă alţi cărbuni şi să umple din nou ciubucele. Dar, spre mirarea lor, trecură două ceasuri şi mai bine şi nu primiră nicio poruncă. Iar când se făcu vremea de cină, Nicoli, bucătarul, trimise pe cămărăşiţă la cucoana Zinca cu vestea dureroasă că se stricau bucatele.

— Domnia, sa vornicul o fi ştiind, zise cocoana, de ce nu-i pasă de mâncări stricate. Aştept şi eu şi mă supun. Nicoli să se liniştească. Nu e vina lui de astă dată.

Într-adevăr vornicul ştia pentru ce nu era vreme azi nici de fumat, nici de mâncat, ba li se stinsese boierilor, împreună cu lulelele, chiar şi pofta de zeflemisire!

Căci adunarea, care de astă dată se alcătuia numai din greci, primise ştiri de mare însemnătate din Constantinopole, din Macedonia şi Peloponez.

Cele dintâi mai ales erau foarte proaste; la Constantinopole eteriştii se purtau cu atâta nebăgare de seamă, uneltind comploturile spre răsturnarea imperiului turcesc cu atâta uşurinţă, încât le ghicise taina chiar tembela poliţie a osmanlâilor. Episcopii scriau, îngroziţi, că prigonirile şi începuseră, cu atât mai vârtos, – şi aceasta

era partea cea mai jalnică a răvaşului, – că doi greci, Asimakis şi Galatis, vânduseră eteria stăpânirei otomane. Galatis se răzbunase prin aceasta de moartea fratelui său, pe care comitetul executiv al eteriei fusese silit să-l osândească pentru faptele lui samavolnice. Şi Kamarinos, un alt eterist, fu pedepsit cu aceeaşi osândă de moarte, pentru că spunea în urma trimiterii sale la Petrograd, la Capodistria, în gura mare şi pretutindeni, că grecii nu trebuiau să se bizuie pe ajutorul Rusiei.

Suspinând, Constantin Samurcaş rosti cuvintele lui Sofocle:

— „Nu e coptură, care să roază mai adânc, decât un prieten necredincios”.

Deci nu mai era cu putinţă să se aştepte până la 25 mai din anul 1825 cu izbucnirea războiului de slobozenie, cum se hotărâse la început. Din Basarabia, Alexandru Ipsilante, Arhiul, căpetenia mult-iubită a eteriştilor, împingea la fapte. El se şi înţelesese cu Mihail Şuţu, hospodarul Moldovei.

Căpitanul Iordache şi căminarul Sava, cei doi ostaşi printre conspiratorii bucureşteni, erau îngrijoraţi. Căci Miloș al Serbiei, cu care din primăvară schimbaseră mai

multe scrisori, le răspundea curtenilor, dar ocolind cererile lor. Iar marşul spre Constantinopole nu era de făcut fără ajutorul sârbesc. Pe lângă aceasta, cele dintâi planuri de atac ale Arhiului păreau aşa de ciudate, încât mult-încercaţii războinici le priveau cu dezamăgire, – Ipsilante vroia să alerge prin Peloponez, la Ţarigrad, să cucerească acolo „subt scutul unei nopţi întunecoase" arsenalul şi flota turcească şi să prindă pe sultan. Iar armatele care erau să săvârşească aceste isprăvi rămâneau învăluite în aceeaşi beznă ca oraşul Ţarigrad pentru că eteriştii nu aveau nici bani, nici soldaţi învăţaţi nici arme, nici cai. Acuma însă nevoia îi silea la fapte.

Leventis vorbi cu multă siguranţă de ajutorul Rusiei, însuşi Ţarul spusese prinţului Ipsilante la Petrograd: „Qu'une levée de boucliers se fasse en Grèce, et mes Cosaques courront a votre secours".

Christaris rosti, cu ochii aprinşi, cuvintele spuse de Arhiu, când acesta primi înştiinţarea despre starea primejdioasă a Eteriei la Constantinopole:

— Zarurile au căzut! Cel care-şi mai pierde vremea cu socoteli faţă de primejdia fraţilor săi e un mişel.

— Moarte sau libertate! strigau cei mai tineri din

adunare şi Iordache împreună cu ei.

Christaris sări în sus:

— E vorba de Elada, de Elada! Oare aţi priceput pe deplin ce însemnează aceasta? Nu e vorba de un neam de ţărani, care caută să se ridice, sau de un ţinut uriaş locuit de barbari şi de sălbatici, nu, de creierul lumii, de lumina duhurilor, vorbim. Toată Europa vă va ajuta!

— Prietene, prietene, încercă stăpânul casei, melancolic şi necredincios, să potolească pe acest entuziast, – ai o părere prea bună despre Europa. Ce-i pasă ei de o mână de oameni în colţul ei cel mai răsăritean, o mână de oameni fără bani şi fără arme?

Atunci celălalt strigă, cu un avânt plin de bucurie, ca şi de lacrimi:

— Prietene, prietene! Europa l-a citit pe Omer! Bani n-avem, dar avem gânditori, arme n-avem, dar avem poeţi! Iată, lumea are nevoie de frumuseţe şi de poezie! Şi să ne rugăm astfel: Dă-ne, Doamne, idealul nostru de toate zilele! Arată-mi poporul care nu ar birui cu lozinca aceasta!

Tânărul Aristias se aruncă la picioarele medicului. Un altul începu să cânte imnul de libertate al eteriştilor:

„Fili mu simpatriote!” pe melodia Marseillezei, toţi se îmbrăţişară, cu ochii plini de lacrimi.

Constantin Samurcaş îi privea gânditor. În sfârşit, lovi cu un ciubuc stins în scrumiera de lângă picioarele lui şi strigă poruncitor:

— La fapte, la fapte!

Toţi se îndreptară spre el, voioşi şi ascultători.

— Porunceşte! Sfătuieşte-ne! strigă Christaris.

— Mormolocul trebuie să moară. Dar de astă dată fără greş. Atunci locul va fi liber pentru Ipsilante.

Toţi fură de aceeaşi părere.

Şi Christaris, a cărui faţă subţire cu ochii de prooroc se făcu albă, zise repede înainte ca Samurcaş să fi putut vorbi:

— Aceasta să fie grija mea.

VIII

Din troienele de zăpadă, adunate de crivăţ, nu se iveau decât bisericile şi casele mai înalte boiereşti. Abia se vedeau acoperişurile caselor mai joase şi ale bordeielor. Numai cei norocoşi, cu poarta spre miazăzi, izbuteau să-şi croiască o potecă. Ceilalţi, cu uşile îndreptate spre miazănoapte, sau spre răsărit, nu putură fi dezgropaţi de vecini, decât după trei zile, când se potoli viscolul. Oamenii râdeau muncind, căci rămân copii, şi le place cea dintâi zăpadă, oricât de năprasnică să fie.

De aceea erau şi Bucureştii veseli sub pernele lor de fulgi îngheţate. În locul podurilor hodorogite şi al iezerilor fără fund din uliţele mici, vedeai străzi albe, neprihănite, prin care zburau sănii uşoare, înlocuind butcile greoaie.

Domnul de Kreuchely-Schwerdtberg, consulul regal prusian, nu împărtăşea însă filosofia poporului bucureştean. Căci îi lipsea apa, şi era încredinţat, ceea ce îndeosebi îl durea, că aceasta se trăgea dintr-o lipsă de respect. De aceea scrisese hatmanului Mavros, înştiinţându-l că, spre mirarea lui, sacalele şi sacagiii puşi la dispoziţia predecesorului său nu-i mai fuseseră trimişi,

aşa că el şi cu toată casa lui erau nevoiţi să se mulţumească cu zăpadă topită. Iar hatmanul răspunse că nu ştia nimic despre datoria stăpânirii, să facă rost de sacale domnului consul prusian; de altmintrelea îl vestea, că apa Dâmboviţei se afla deocamdată până la un anumit grad în stare de condensaţie. Prusia, care-şi vindeca încă rănile napoleoniene, n-avea o mare însemnătate politică; de aceea reprezentantul ei putea să ţipe după apă cât poftea, nu-l adăpa nimeni decât cu oţelul ironiei.

Dar fiica consulului, domnişoara Adelaida, şedea la domniţa Catinca care o poftise, şi încerca s-o înveselească. Căci fermecătoarea Catinca ajunsese pradă unei adânci melancolii. Cu toate astea, la început ea nu se destăinuia, ci zise că era îngrijorată de sănătatea socrului ei.

— E foarte bun cu mine, sărmanul, suspina ea, mă încarcă cu diamanticale pe care eu nu le prea iubesc. Nu e tocmai bine. Îl supără o fântânea la braţ.

— Doctorul Christaris a fost la măria sa, nu-i aşa? întrebă Adelaida.

— A fost. Ce om straniu! L-am întâlnit, şi cum mă privea mi s-a părut că ochii-i erau nişte lumânări de Paşte, strălucitori şi liniştiţi. O, când mă gândesc la Paște! se

întrerupse ea, şi cu toată silinţa ce-şi dădea să se stăpânească, gura sa de copil tremura. Crezi dumneata că se va desprimăvăra vreodată? Că se va sfârşi această iarnă năprasnică? Că vom trăi să vedem Paștile? Paștile la Paşcani! Cu greu se opri să nu izbucnească într-un hohot de plâns, răsucind o batistă străvezie între degete, până o făcu frânghiuţă.

— Iubită prinţesă, o mângâia tânăra alsaciană, și zăpada e trimeasă de Dumnezeu. De ce să ne temem?

Zise aceste cuvinte cu atâta sinceritate şi încredere, încât Catinca zâmbi recunoscătoare, în timp ce două lacrimi îi alunecară pe obraji.

— Fii binecuvântată, Adelaida, strigă ea, pentru că vorbeşti cu credinţă de Dumnezeu; e mult de când n-am mai auzit asta. Credinţa şi nădejdea pare că nu sunt cunoscute aci. Numai frica. Frica de toate, de visuri, de priviri, de zgomote, de lucruri. Ieri a avut soacră-mea istericale, pentru că la masă văzuse nişte pete albe pe friptura de berbec, ceea ce e un semn rău. Iar dacă ar fi fost roşii, zicea ea, ar fi însemnat chiar omor! Și mica domniţă îşi strângea dinţii ca să nu plângă.

Iar Adelaidei îi venea să plângă de mila tinerei

moldovence atât de străină în mijlocul fanarioţilor.

— Spune-mi, strigă Catinca deodată nesocotind toate poruncile stăpânirii de sine curteneşti, se poate să domneşti peste un popor pe care nu-l iubeşti, de care zici în toate zilele că e ticălos şi nemernic?

Dar nu era dat bunei Adelaide să mângâie o durere atât de înaltă; domniţa o simţi şi adăugă repede:

— Să-l întrebi pe tatăl dumneatale şi să-mi aduci răspunsul.

Pe când frica şi groaza se încuibau tot mai mult la curtea domnească, căci starea lui Vodă se înrăutăţea zi cu zi, cu toate că asta se tăinuia, pe când eteriştii îşi pregăteau răscoala în grabă înfrigurată, dobândind tovarăşi şi ascultând cu inima sărită veştile din Peloponez, din Elada şi Arcadia, unde însăşi natura se unea cu răzvrătirea duhurilor, zguduind vechea ţărână a zeilor şi a oracolelor, înghiţind stânci şi azvârlind dintr-odată în sus izvoare clocotinde, pe când ţărănimea română sleită era ameninţată de stăpânire cu biruri noi peste puterile ei, ceea ce nu mişcă decât pe foarte puţini patrioţi – Bucureştii petreceau cu atât mai bine, că se apropia Anul

Nou. Pilda o dădeau boierii cei fără griji şi fără biruri, mâncând, dănţuind şi jucând cărţi, şi târgoveţii se luau după dânşii.

Bucureştii rămaseră credincioşi renumelui de demult al unui oraş primejdios de vesel ce era, unde fanarioţii şi femeile îngreuiau mult datoria bărbaţilor de a fi cu suflet curat şi supuşi datoriei.

Nu era deci de mirare că Ion Urdăreanu, cu toate că se înapoiase de la Băneasa cu cele mai bune hotărâri, şedea în ajunul Anului Nou, la masa Kirei Arista, bogasiereasa. Ea o plătise scump pe Radovanca, până ce tânărul să fie atras din nou în vârtejul petrecerilor cu ajutorul farmecelor şi băuturilor descântate, care nu erau altceva decât otrăvuri ce-i ameţeau nervii. Beţia simţurilor sale era cu atât mai nebună cu cât îi fusese mai străină până-acuma. Puterea tânără a omului crescut la ţară se dădea fără oboseală la desfrânări care ar fi omorât pe coconaşii de la oraş. Şi cei în mijlocul cărora ajunsese el să-şi petreacă zilele, îl învăţaseră să se fălească de aceste isprăvi. „Religia şi morala", aşa filosofau aceşti domnişori din şcoala grecească, nu sunt la urma urmei decât poveţe pentru igiena trupului. Deci, câtă vreme sănătatea omului

nu suferă de traiul pe care-l duce, el n-a păcătuit împotriva moralei şi a religiei. Iar dacă sănătatea suferă, urmau ei, avem medici pentru asta; şi ei au nevoie să trăiască. Iar înşişi medicii – cu puţine excepţii – nu se împotriveau acestei argumentări, din care trăgeau mai mari foloase băneşti decât din răspândirea adevărurilor hipocratice despre „dietă", ai cărei propovăduitori străluciţi fuseseră strămoşii lor, acum două mii de ani şi mai bine. Din acele înălţimi, unde ajunseseră aşa de timpuriu, medicii greci decăzuseră acum până la şarlatanism, întrebuinţând mintoasa raţiune a neamului lor şi pe acest tărâm, pentru a trage folos din viţiu cu isteţime.

Ion Urdăreanu şedea la Kira Arista, cu toate că Sofiana Pantas îl rugase în genunchi să petreacă ajunul Anului Nou în casa ei. În timp de trei luni el învăţase să dispreţuiască femeile în aşa chip, încât le privea ca pe nişte roabe. El le lăsa să se milogească pentru dragostea lui şi-şi alegea pe aceea care îi plăcea. Tovarăşii lui de desfrâu îl lăudau, zicând că îi răzbună împotriva femeilor cu toane. Dar în inima lor era numai pismă împotriva „mojicului de ţăran valah".

Argintăria de pe masa Kirei Arista era tot atât de bogată ca a lui Vodă. Şase candelabre cu câte douăsprezece lumânări împrăştiau o lumină strălucitoare; coşuleţele şi cupele pline de cofeturi şi de poame erau meşteşugit lucrate în vechiul stil italian; mere de aur aşezate printre frunze de argint împodobeau toartele. Vinurile curgeau din carafe de aur. Şirul bucatelor nu se mai sfârşea.

Eustatie Simonidis, soţul Aristei, era bogasier, apoi mai ţinea în arendă vămi bănoase, ca acele de graniţă şi mai ales vama pe exportul de porci înspre Austria, din care ieşea venitul doamnei. Ca acest venit să fie cu spor, Vodă îşi cumpărase un firman de la Poartă cu porunca să se mărească vama pe porci, subt cuvânt că erau toţi de trebuinţă pentru oraşul Bucureşti. Eustatie Simonidis plătea această arendă şi se îmbogăţea.

Chipul său, care fusese odată ascuţit, era azi gras, bosumflat, cu ochii sticloşi; nu trecu nicio jumătate de ceas şi ţinea de braţ o femeie, care nu era a lui.

Iar Arista sorbea din ochii ei negri chipul mândru cu părul de aur al lui Urdăreanu, care şi azi rămânea treaz un timp îndelungat.

Râsetele şi ţipetele se amestecau cu cântecele lăutarilor.

După cină, mesele fură împinse la părete, ţiganii se aşezară în mijlocul odăii şi împrejurul lor, bărbaţii și femeile încheiară cununa horei.

Pe un colţ de divan Urdăreanu îşi sorbea cafeaua turcească şi privea la joc. Dar el nu mai cunoscu nici hora, nici chindia, nici bătuta. Aci la Bucureşti mândra lor linişte sau repezeala lor plutitoare şi voinicescul avânt se preschimbară într-un vârtej în care anteriele bărbaţilor şi fustele femeilor zburau, capetele se bălăbăneau şi carnea moale tremura pe trupuri. Iar în locul strigătelor vesele zise de vătaful horei ca să întărească ritmul, toţi zbierau împreună un cântec:

— Verde, verde sălcioară, dulce, dulce primăvară! Iar cui i se urâse cu gălăgia, trăgea câte o femeie după sine în odaia de alături.

Deodată Urdăreanu trânti jos ceaşca de cafea, care se sparse, pe când filigeaua de argint se rostogolea într-un colţ.

— Ăsta nu-i joc! strigă el în mijlocul larmei, ciocoi dumneavoastră! Și intrând între doi domnişori, le încleştă braţele pe umeri, aşa încât le păru că erau ferecaţi de trupul înalt al olteanului. El juca cu coatele strânse şi

capul nemişcat, ca un stâlp viu, dar îi sălta şi-i tresărea fiecare muşchi până în vârful degetelor de bucuria ritmului. Mai repede! porunci ţiganilor, ţinând însă cercul aproape pe loc, ceea ce era şi mai obositor. Perechile se desprindeau gâfâind. Numai vecinii lui Ion nu puteau fugi din ghearele lui. Erau verzi la faţă, părea că Urdăreanu vroia să îi omoare jucând, pe când el înjura pe ciocoi, pe greci şi pe ţiitoarele lor. Căci acuma vinul i se urcase la cap. Cătă gâlceavă, şi o şi găsi. Patru ciocoi se repeziră la el, pe la spate! Cheful se sfârşi în bătaie.

Când Ion Urdăreanu ieşi din zăpuşeala casei în noaptea geroasă, fu izbit de o lumină atât de vie, încât se clătină.

Atunci îşi aduse aminte de o zicătoare: în noaptea Anului Nou se deschidea câteodată cerul şi cine era de faţă la această arătare, îşi vedea dorul împlinit. Dar asta se putea întâmpla numai celor cu inima curată. Ion râse în batjocură, aşa cum învăţase s-o facă: se vede că inima-i era curată ca a unui prunc nou-născut!

Păcat că n-o ştiuse dinainte, căci din pripă nu avusese timp să-şi grăiască dorinţele şi nu-i trecuse nimic prin gând decât cântecul:

— Verde, verde sălcioară! dulce, dulce primăvară! O fi

fost şi asta o prevestire: să-i fie viaţa ca un vis de primăvară!

Poticnindu-se, el se duce acasă, cântând când mai tare, când mai încet cântecul săltăreţ.

Tânărul nu-şi putu închipui că „lumina din cer” nu fusese alta decât ameţeala, care-i cuprinsese capul înfierbântat, când ieşise la aer, căci aceasta nu i se întâmplase niciodată până atunci.

În ziua de Anul Nou un soare cu dinţi strălucea deasupra Bucureştilor, aşa încât razele lui întăreau chiciura sclipitoare de pe copaci, de pe garduri şi acoperişuri.

În liniştea sărbătorească a străzilor nu răsunau azi strigătele felurite ale precupeţilor, nici măcar glasul sacagiilor cu vestitul lor: „O-u!” modulat pe două tonuri.

Dar rubedenii întregi, în haine de sărbătoare, cu copii în cap ţinând sorcova, îşi făceau drum prin zăpada mare. Sorcova pregătită cu îngrijire de săptămâni de zile, se alcătuia dintr-o cracă de măr, una de păr şi una de trandafir, aşezate într-un urcior, în care apa era schimbată în fiecare zi: căldura încăperii, în care erau ţinute, nu

trebuia schimbată, ceea ce era uşor, deoarece ferestrele erau lipite împotriva năprasnicului ger. Crăcile începeau să dea muguri, ba înfloreau chiar câteodată, căci romînca are mână bună la flori.

Cei cu sorcova se încrucişau adesea în drum cu pluguşorul. Pocniturile de bice cu vârf de mătase, mugetul buhaiului şi sunetul tălăngii străbătând aerul rece şi liniştit era adevăratul semn al acestei zile de sărbătoare.

Pluguşorul umbla din curte în curte, şi grăitorul zicea frumoasa colindă a sătenilor, care povesteşte de brazde negre de pământ, de semănătură şi de seceriş, de grâul „în pai ca trestia, în spic ca vrabia, în grăunţ ca mărgăritărelul", de aria „în calea vântului". Apoi ura boierului rod bun, asemenea frumoasei gospodine, de care vorbea cu o desăvârşită gingăşie, zugrăvind-o, cum aleargă la cămară, spre a lua sita cea mai subţire cu mâinile ei poleite, şi a face cozonaci flăcăilor, „cu papuci tot plescăind, din rochii vânt făcând, din cercei tolocănind. Şi face olac frumos, ca şi faţa lui Hristos, cu miere mi-l ungea, cu zahăr îl zăhărea, şi când l-a pus pe masă, s-a luminat în casă". La sfârşit zicea că ar sta tot mai mult urând numai binele, dar îi trăgea dorul de casă,

căci oricât de frumoase ar fi curţile boiereşti „cu şindrilă acoperite, cu var văruite, cu aur aurite”, ţăranului îi este mai dragă casa lui, chiar când nu e lipită decât cu bălegar. De altmintrelea, flăcăii trebuiau să meargă acasă, ca să nu rămâie fetele nesărutate.

Pentru cel care voia să audă şi să asculte, sufletul ţăranului român se oglindea întreg în colindă: adânca şi sănătoasa lui dragoste pentru ţarină şi plug, simţul lui pentru tot ce e ales, cumpănirea sa cuminte care privea fără pismă la bogăţia boierului şi se făIea cu puţinul ce era al lui, şi veselia-i glumeaţă şi cuviincioasă.

Stăpânitorii cuminţi să asculte cântecele poporului.

Dar cine le asculta la Bucureşti?

E drept că se trimiteau daruri, prin slugi, ţăranilor. Dar grecii nu înţelegeau colinda românească, şi boierii nu o băgau de seamă.

Iar în curtea episcopului de Argeş Tudor Vladimirescu nu scăpă niciun cuvânt şi privea cercetător pe toţi flăcăii care intrau, pe zăpada tare şi scârţâitoare, cu pluguşorul lor. Îi întreba din ce sat erau şi cum o duceau. Dar deoarece ei nu-l cunoşteau, îi răspundeau fără să se plângă, cu câte o glumă, pentru că era sărbătoare. Tudor

cunoştea firea lor, căci era şi el de la ţară şi-i plăcea să-i vadă scumpi la vorbă: cine are puterea să tacă, are şi puterea să făptuiască.

Când cel din urmă plug părăsi curtea, Ilarion se întorcea de la vizitele de Anul Nou.

Plângându-se de frig, ceru vin fierbinte şi era supărăcios, ceea ce nu i se întâmpla des.

După o vreme el intră repede la Tudor, – rangul şi veşmintele sale preoţeşti nu-i stânjeneau vioiciunea, – şi zise:

— Prietene, m-am gândit şi răzgândit şi am dat dracului diplomaţia. Unui om drept mai bine să-i spui curat adevărul.

Vladimirescu îşi ridică ochii de pe scrisoarea pe care o scria şi lăsă condeiul jos, arătând astfel că era gata să asculte.

— Vin de la Pini, urmă episcopul, care mi-a spus că un oarecare Simonidis, bogasier, un porc de câine, s-ar fi plâns lui azi că un locuitor al curţii mele i-a turburat, ieri seară, pacinica petrecere în casă, stingându-l în bătăi pe el şi pe musafirii lui, Dumnezeu să-l binecuvânteze, şi luându-i nevasta. N-ar fi nimic de n-ar fi acest Simonidis

sudit rus şi preţuit de Pini pentru bogăţia lui, astfel încât i-e uşor să-l aţâţe pe consul împotriva altora.

Tudor întrebă încet:

— Şi cine era acest om din curtea dumneatale?

— De, cine să fi fost, zise, scurt, episcopul, vreun copil prostuţ care nu s-o fi gândit la rău, dar pe care porcii de câini l-au ispitit ca, apoi, să-l pârască.

Vladimirescu bătu din palme şi un pandur se ivi în prag.

— Predo, zise vătaful de plai, adu-mi-l pe Ion Urdăreanu, şi pentru că Preda nu ieşi îndată, Tudor adaose: De astă dată să mi-l aduci fără zăbavă.

— Porunca boierului, răspunse pandurul şi plecă.

Episcopul ştia că dezlănţuise prin povestirea plângerilor lui Pini, peste capul tânărului, furtuna ce se pregătea de mult împotriva lui Ion şi se făcuse mai ameninţătoare de azi de dimineaţă, de când toţi oltenii se înfiinţaseră pentru urările de Anul Nou, afară de Urdăreanu. Dar era nevoie de o izbucnire, ca să se împiedice lucruri şi mai grave, adică neplăcerea atotputernicului rus. De altmintrelea, Ilarion povestise întâmplarea cu cea mai mare îngăduială, arătând şi dezvinovăţirea pe lângă

greşeală, pentru că pe de o parte îi era drag şi lui flăcăul cu pletele de aur, iar pe de alta, ştia cât de mult ţinea asprul vătaf de plai la fiul prietenului său Urdăreanu.

Acuma el se întreba, dacă era bine să rămâie acolo, la înfăţişarea vinovatului.

Dar Tudor zise scurt:

— Să stai cu mine, părinte.

Acest vătaf de plai avea darul poruncii, şi era de mirat cu câtă firească supunere îl asculta Sfinţia sa episcopul: îi simţea sfinţenia sufletului.

În dimineaţa Anului Nou tovarăşii nu izbutiseră să trezească pe Ion Urdăreanu, cu toate că-l zguduiseră şi-l stropiseră cu apă rece. Ion zăcea ca mort, doar că nu înţepenise.

Şi acuma era greu să-l deştepte.

În sfârşit el intră la Tudor.

Dar de astă dată, căpitanul de panduri nu-l mustră numai prin tăcere, ci se răsti la el năprasnic:

— Aşa te ţii de cuvânt? Aşa te lauzi? Câinele care ascultă de orice fluierat e o şarlă păcătoasă. Cum să zic pandurului care ascultă de ciocoi? Ce căutai la ei? Ciuma

lor? Râia lor? Oare crezi c-am să te las să duci afurisitele lor molimi printre oamenii mei? Şi o privire de dispreţ trăsni de-a lungul trupului lui Ion Urdăreanu.

Într-adevăr înfăţişarea tânărului numai mândră nu era azi. Faţa lui era galbenă, ochii erau stinşi; se ţinea cu greu în picioare, şi această privelişte îl mânia din ce în ce mai mult pe parucic.

Urdăreanu însă începu să-şi ridice capul subt cuvintele biciuitoare ale lui Vladimirescu. Şi când Tudor răcni din nou la el:

— Ce căutai la ciocoi? Ion răspunse arătându-şi dinţii sclipitori printre buzele albe:

— Spetele lor, pe care le făcui piftie.

Vătaful de plai bătu cu pumnul în masă:

— Putoare, urlă el, ai început să putrezeşti d-a-n picioarele; ai învăţat să batjocoreşti, să râzi unde nu e voie să râzi! De râsul lor se vor îneca ciocoii. Căci nimic nu mai e sfânt pentru ei, şi nimic înfricoşat. Ei râd de durerea norodului, ca şi păcatul lor. Pentru că te-ai luat la bătaie cu caţaonii crezi că faci mai mult ca ei? Oare te-ai luptat cu ei în luptă dreaptă? De unde! Vinul te făcu viteaz. Să-ţi fie ruşine! Te credeam un bărbat stăpân pe

poftele lui, şi nu eşti decât o trestie în vânt. Ai jurat credinţă unui scop sfânt şi apoi l-ai pângărit. Câine! Trădă…

Dar înainte ca vorba cea mai înspăimântătoare să fie rostită de Tudor, episcopul ridică, cu o mişcare măreaţă, crucea, pe care o purta pe piept. Vladimirescu amuţi, iar preotul întorcându-se către Urdăreanu poruncitor îi arătă uşa.

Ion ieşi.

Câtva timp se făcu tăcere. Cu o mână apăsată pe piept, Tudor se rezema cu cealaltă de masă, şi răsufla din greu. În sfârşit, el ridică capul şi aruncând lui Ilarion o privire fulgerătoare de mânie zise:

— De n-ai fi preot…

Ilarion rosti liniştit:

— Dar sunt preot.

Iar când Tudor începu să se plimbe prin odaie cu mâinile la spate, episcopul înţelese că se putea din nou vorbi cu el. Şi întrebă:

— Oare n-ai fost şi tu tânăr odată?

Celălalt se tot plimba, şi ochii lui întunecaţi păreau că privesc în depărtare. În sfârşit zise:

— N-am fost. Căci durerea veche a neamului meu a tăiat pofta de râs a tinereţelor mele.

Ilarion se gândi: Un suflet de prooroc. Apoi zise:

— Din mâna lui D-zeu nu ies două frunze la fel, necum două suflete. Să fim îngăduitori cu făpturile Domnului.

Pandurul cugetă timp de un sfert de ceas despre cuvintele episcopului, cântărindu-le şi străduindu-se să înţeleagă vrerea Domnului, care nu face două frunze la fel.

Apoi se aşeză la masă, îşi muie pana în călimară, zise către mintosul său prieten:

— Ai dreptate, şi se apucă de scris. Ilarion se sculă ca să plece.

— Sfinte părinte, îl opri Tudor, sunt răspunzător faţă de Urdăreanu, de feciorul său, nu-l mai pot lăsa pradă ispitelor afurisitului ăsta de oraş şi-l trimet mâine de dimineaţă la Caracal, la Iancu Jianu.

— Bine, zise Ilarion. Dar adăugă el: Lupii s-au şi arătat până-n mahalalele Bucureştilor. Îl dai în gheara fiarelor.

Atunci Tudor lovi cu pumnul în masă:

— Mai bine în a lupilor decât în a lelelor!

Ion se întoarse în camera sa, amărât rău. Ca toţi cei de vârsta lui, el ştia prea bine ceea ce făcuse şi mai ales ceea ce era vătămător sau de folos. Mânia şi asprimea mustrărilor lui Tudor nu deşteptaseră conştiinţa tânărului, ci încăpăţânarea lui, aşa cum se întâmplă la firi puternice. Şi el plecă a doua zi de dimineaţă cu inima împietrită. Vătaful de plai nu-l mai chemase, îi trimisese numai un răvaş cu poruncă să-l ducă pe boierul Iancu Jianu la Caracal, împreună cu Ioniţă Bălănescu.

— Ţine, Urdărene, zise credinciosul lui Tudor, punând în sanie o blană uriaşă de lup, slugerul zice că ipingeaua ta e ca o foaie de ceapă.

— E destul de călduroasă pentru mine, răspunse Ion scurt.

— O pune Bălănescu, dacă n-o vrei tu, zise Preda liniştit. Dumnezeu să vă păzească, şi se întoarse în curte.

Caii porniră din nou.

Bălănescu zâmbi. El ştia de ciocnirea între Tudor şi Urdăreanu, şi se bucura văzând că parucicul arătase totuşi lui Ion o părintească îngrijire.

Tânărul însă nu se mai uita la blană; sângele lui cald dispreţuia gerul, chiar pe câmpie, unde viforul se juca cu

întinsele pânze de zăpadă, pe care le ridica şuierând împrejurul săniei, în şiruri nesfârşite ce alergau fâlfâind până în zarea albă a depărtării.

Sania uşoară zbura spre Oltenia, pe drumul Olacului, pe care poştele unde se schimbă caii erau aşezate la o depărtare de două ceasuri una de alta. Calea însă abia se zărea acuma, dar nici râurile cele fără poduri nu mai împiedicau înaintarea, căci zăceau nemişcate subt zalele lor de gheaţă. Sate aproape nu se aflau, ele nu dăinuiau în Ţara Românească: când le ardeau turcii, când le părăseau locuitorii fugind în ţările vecine de povara dărilor. Îndeosebi judeţul Teleorman era pustiu, pentru că el se mărginea la miazăzi cu un vad al Dunării, prin care vrăjmaşii treceau mereu. Totuşi numirile străvechi ale căilor grăiau numai de belşug, drumul Oilor şi drumul Sării duceau de la miazănoape la miazăzi, şi drumul Untului şi drumul Cerii duceau de la răsărit la apus. Judeţul Teleorman mai era tăiat tot de-a lungul de valul lui Traian, o legătură îndrăzneaţă între Dunăre şi Carpaţi. Iar nepotrivirea acestor numiri vesele cu locurile pustiite se datorau turcilor şi fanarioţilor, care sugeau necontenit ţara atât de înzestrată de Dumnezeu.

La asfinţit, pandurii se apropiau de satul Bălaci, jumătate drum între Bucureşti şi Caracal, pe moşia boierilor Bălăceni, cei nebuni de vitejie după vorba cântecului bătrânesc de pe vremurile când nu erau fanarioţi în ţară. Căci în anul Domnului 1820 boierii cei mari nu mai erau viteji.

Cerul întreg era argintiu, numai în zare lucea o dungă porfirie, a cărei lumină creştea încetul cu încetul, până ce soarele se ivi deodată roşu aprins, în mijlocul ei, revărsând raze trandafirii peste întinsele întinderi înzăpezite; apoi pieri aşa de repede, încât ai fi crezut că simţi cum se învârteşte pământul. Iar prin crăpături nevăzute pân-acum ale norilor ieşeau, sus de tot, învăpăieri rubinii.

— Mâine viscoleşte, zise Bălănescu.

Ei maseră la hanul poştei, ascultând poveşti despre călătorii degeraţi, despre tâlhari şi lupi. Când povesteau ţiganii, li se rostogoleau ochii din cap şi scoteau din gâtlej răcnete ca de fiară; grecii povesteau cu glas ascuţit, cu mişcări repezi din mâini. Românii mai mult tăceau, de veacuri erau prieteni buni cu moartea.

În zori de zi pandurii plecară.

Ei zburau înainte, în mijlocul unui vârtej alb, care creştea cu cât se apropiau de Olt. Din fericire crivăţul sufla la spatele lor. Câteodată însă li se părea că săniuţa trasă de cei şapte cai sirepi ale căror picioare abia atingeau pământul, era să fie ridicată în aer de o viscolire mai năprasnică.

Când se coborau, printr-o vâlcea spre Olt, auziră deodată la dreapta şi la stânga urlete şi lătrături sălbatice, şi văzură năvălind spre ei de pe malurile împădurite, o droaie de jivine negre.

— Lupii! strigă vizitiul. Trageţi.

Ion şi Bălănescu scoaseră pistoalele şi traseră deodată cu amândouă mâinile, în haita turbată, care clănţănea din dinţi.

Atunci căzu unul din cei patru înaintaşi şi sania se opri, pe când ceilalţi cai se ridicau nechezând, în două picioare.

— Am să tai ştreangul! strigă Urdăreanu, sări din sanie la capul calului căzut şi tăie curelele cu câteva lovituri de cuţit. În această vreme, Bălănescu cu surugiul încercau amândoi să stăpânească cei şase cai.

Iar focul încetând, lupii înaintară din nou, şi o lighioană

îndrăzni să sară pe spinarea lui Bălănescu. Ion într-o clipă se repezi, apucă lupul de ceafă şi-l azvârli în sus cu atâta putere, încât dobitocul se înfundă, departe, în zăpadă, şi s-ar fi răsturnat şi tânărul, de nu l-ar fi ţinut Bălănescu.

Când caii porniră din loc ca fulgerul, pandurul zise:

— A dat Dumnezeu şi blana cea groasă c-am scăpat. Domnul să-ţi răsplătească, Urdărene.

O lumină liliachie radia prin ninsoarea deasă, arătând că soarele apune undeva. Acuma era vorba să ajungă la Caracal, până nu se întunecă.

Deodată Bălănescu zise:

— Mi se pare că ţi-e frig, Urdărene.

— Nu mi-e frig, răspunse Ion.

După o vreme celălalt grăi din nou:

— Simt că te scutură frigul. Trebuie să fii rănit, de nu ţi-e cald ca mie.

— Poate, zise tânărul.

Bălănescu scoase de sub picioarele lui şuba cea dispreţuită a slugerului Tudor şi, punând-o repede pe umerii lui Ion, întrebă:

— Unde eşti rănit?

— La braţul stâng. Dracu ştie cum m-au ajuns colţii

lupului.

Surugiul, de n-ar fi fost din partea locului, cu greu ar fi nimerit Caracalul pe timp de viscol. După ce trecură Bălacii, ei părăsiră drumul Olacului, care mergea înainte spre Slatina, şi o luară spre miazăzi.

Aci în pustiu nu mai aflai nici poşte, nici sate pentru a te îndrepta.

Pe înnoptate însă trecură printre garduri împletite, încununate cu perne înalte de nea.

— Caracalul, zise Bălănescu cu inima uşurată.

Orăşelul era pitit în nişte adâncituri ale şesului oltenesc.

Nici câinii nu lătraseră când sania trecu, în amurg, pe uliţi. Nu se vedea suflet de om. Tot ce vieţuia se cotrocise, de asprimea gerului, în casele joase cu streaşinile lor ieşite de ţiglă sau de stuf, după rangul locuitorilor, dar deopotrivă de ferite, atât împotriva urgiei viscolelor, ca şi împotriva arşiţei văratice.

Străzile încâlcite când urcau la deal, când curgeau la vale.

Trecând pe lângă o împrejmuire, după care se ghiceau nişte case mai înalte, cu câte o văzătoare luminată în grosimea zidurilor, Bălănescu zise surugiului:

— Oare vei fi ştiind curtea boierului Iancu Jianu?

Românul răspunse batjocoritor:

— Tocmai p-a boierului Iancu să n-o ştiu? Mai degrabă n-oi fi ştiind-o pe namila asta de casă a lui frate-său, a boierului Amza. Şi fluieră ascuţit ca vântul ca să îndemne pe înaintaşi să urce dealul în zbor. Şi tot în zbor cârmi mai târziu prin nişte porţi deschise, strigând:

— Boierul Iancu nu-şi zăvoreşte porţile, că n-are de cine să se teamă! Mai merse înainte câteva clipe căci curtea, pesemne, era mare, apoi smuci hăţurile şi opri caii dintr-odată, aşa încât aburii ieşiţi din trupurile lor înfierbântate, zburau purtaţi de vânt, peste sanie.

Orbiţi de acest nor călduţ, ca şi de întunericul crescând, pandurii auziră scârţâitul unei uşi şi apoi un glas care întrebă:

— Cine e acolo?

Şi Ion Urdăreanu strigă tare:

— Un sol trimes de slugerul Tudor Vladimirescu din Bucureşti către boierul Iancu Jianu.

— Bine aţi venit! Urcă repede în casă!

Dar Bălănescu strigă atunci:

— Iertăciune, boierule, tovarăşul meu e rănit.

O înjurătură de sus de pe pridvor se pierdu în vânt şi aproape în aceeaşi clipă glasul boierului Iancu se auzi lângă sanie, mânios:

— V-a călcat cineva?

— Nimeni. Lupii, răspunse Ion, încercând să râză cu buzele lui înţepenite. Apoi nu mai ştiu nimic, până se trezi într-un aer cald, culcat pe un divan. Într-o mişcare fulgerătoare mâna lui dreaptă apăsă o clipă pe brâu până simţi scrisoarea, şi încordându-şi voinţa ca să desluşească din cei doi sau trei bărbaţi de lângă el, care era stăpânul casei, Ion întinse răvaşul boierului Iancu.

Boierul Iancu purta straie olteneşti, albe, cusute cu negru, şi chipul său era de o măreaţă sălbăticie.

El se uită la hârtia cenuşie plicuită în patru, pe care sta scris în slove cirilice, cu caligrafia desluşită: „Dumisale Pitarului Ion Jianu”, rupse repede amândouă peceţiile şi citi cuprinsul scurt al răvaşului: „Prietene Jianu, pune degrabă la cale treaba ştiută şi adună-ţi oamenii. Peste o lună de zile scoatem plugurile. Al dumneatale gata ca un frate, Theodor”.

Boierul ridică vijelios capul lui mândru, strânse pumnul cu scrisoarea la piept şi zise din fundul inimii:

— În sfârşit!

Apoi se întoarse spre Urdăreanu voios:

— Să-l vindecăm acum pe acest sol de ştiri bune. Alexe, cheamă pe mama Miroaia din casa fratelui meu. Spune-i că e vorba de o muşcătură de lup. Ia sania pandurilor. Zi Floarei în treacăt să vie sus cu un aşternut curat, şi eu le fac un vin fierbinte degeraţilor. Sunt om sărac şi n-am o sută de slugi, boieri dumneavoastră, şi ieşi râzând împreună cu Alexe, credinciosul său.

Din ochii lui osteniţi şi pârliţi de vifor Urdăreanu îl urmărea.

— Bălănescule, zise el, pe acest om l-am slăvit ca pe un Dumnezeu în copilăria mea. Luni de zile numai pe el l-am visat zi şi noapte, şi pierzându-i-se glasul şopti:

„Aţi auzit de un Jian, de un hoţ de căpitan, îi e calul cam nebun, trece Oltul ca pe drum…”

În curând sosiră, unul după altul, Floarea ţiganca cu aşternutul curat, boierul Iancu cu un vin negru, care fumega, şi Alexe cu mama Miroaia.

Mama Miroaia era cămărăşiţa din casa lui Amza Jianu, fratele cel mai mare al lui Iancu. Pe când celelalte slugi ale curţilor boiereşti erau ţigănci roabe, cămărăşiţa era de

obicei o romîncă, fie o rubedenie depărtată, fie dintr-o familie de dregători, de negustori sau de boiernaşi, care ţinea de curtea boierului. Mama Miroaia avea toate însuşirile slujbei sale: o fire tăcută şi liniştită, ochi cărora nu le scăpa nimic, ştiinţa leacurilor şi un suflet de mamă. Ea veni aducînd o sticlă cu unt de sunătoare rubiniu, care vindecă rănile, şi una cu apă de flori, ca să răcorească ochii rănitului.

Oricît de pricepută însă era mama Miroaia în doftoricescul meşteşug, tot nu întrecea pe boierul Iancu. Dar azi el se întrecu pe sine însuşi nu numai prin dibăcia mâinilor sale puternice şi uşoare, dar şi prin bunăvoinţa şi veselia care străluceau din ochii lui verzi, aşa încît Urdăreanu zâmbi din cînd în cînd cu toate durerile ce le îndura, cînd i se arse rana cu un fier roşu.

În sfârşit, Jianu zise:

— Iacă de acuma nu te mai canonim. Mama Miroaia o să-ţi cânte până vei adormi. Dumnezeu să-ţi ajute, voinice. Şi pe cînd dădu să iasă, luând cu sine pe ceilalţi bărbaţi, mama Miroaia se închină adânc înaintea lui, sărutându-i apoi mâneca spintecată.

— Iară mă faci moaşte înainte de vreme, mămuco! zise

boierul râzând şi părăsi odaia.

Atunci Urdăreanu întrebă:

— Îl iubeşti?

Uşoară ca o pană, bătrânica se apropie de căpătâiul lui şi zise:

— L-am purtat pe braţe ca şi pe fraţii lui. Dar niciunul nu mi-e drag ca el, de care a tremurat ţara întreagă.

— Nu, mamă Miroaio, numai cei răi au tremurat. Ceilalţi l-au iubit aşa cum îl iubeşti dumneata.

Adânc mişcată, ea mângâie pletele aurite ale pandurului cu mâna-i mică şi catifelată:

— Maică, maică, eşti încă tânăr, dar judecata ţi-e dreaptă.

— Spune-mi, povesteşte-mi de el! se rugă Ion vijelios.

— Dar ţi-a poruncit să dormi, încercă ea să-l potolească.

— Şi ţie să-mi cânţi, se încăpăţână el, şi începu ca aduneauri:

„Aţi auzit de un Jian…”

— Taci, măiculiţă, taci, şopti ea, de asta nu se mai pomeneşte de când conu Iancu s-a jurat că se lasă de

haiducie.

— Dar eu nu tac, şi zic cântecul întreg, şi e lung, şi eu cânt prost, dacă nu-mi povesteşti.

Mama Miroaia, care ştia multe şi vorbea puţine, care pe cât era de blajină, era şi de gravă, astfel încât toţi şi chiar trufaşul ei stăpân, boierul Amza, se purtau faţă de ea cu sfială, râse fericită:

— Mi-ai ghicit dragostea şi o împărtăşeşti, deci cheia inimii mele e în mâna ta, apoi redobândindu-şi obişnuita ei seriozitate: Dragul mamei, mi-ai cerut taine mari. Căci omul care nu vrea la fel cu toţi, pate multe, şi oricât s-ar zice că l-au iertat, el trăieşte ca un osândit. Oftând, se stăpâni femeia o clipă, pe când Urdăreanu, numai din ochi, o ruga să vorbească înainte.

— Sunt trei ani, zise ea cu glasul pe jumătate, de când conu Iancu, vândut fiind şi prins de potera ocârmuirei, era să fie spânzurat, la Bucureşti. Atunci fata cea mai frumoasă din casa domnească, Sultana Gălăşeasca, care-l iubea, îl scăpă, după datina străveche, cerându-l de bărbat. Şi el, de mila fetei, făgădui să nu mai prigonească pe greci, pe care îi ura, părăsi codrul, şi şade aici între boieri, ca cel mai sărac dintre toţi, în casa aceasta mică, el

de care se zvonea că ar fi având comori nesfârşite. Dar comorile le împărţi săracilor şi nedreptăţiţilor, în timp ce moşiile lui se prăpădiseră, neîngrijite, neîngrijite. Şi suspină: Păcate mari, copile, păcate mari! Apoi urmă: El se ţine de cuvânt. Iar Vodă îl cinsti cu rangul de pitar, şi fanarioţii or fi răsuflând. Dar numai el o fi ştiind, cum îl doare sufletul, când îi vine la ureche vreo veste despre împilările şi mârşăviile de tot soiul, de care geme norodul. Atunci îi e dor de codru, de tovarăşii lui şi de puterea de haiduc, care, zău, maică, era mai mare ca a lui Vodă! Atunci se-ncruntă şi pleacă la vânătoare, şi nu-l mai vedem cu zilele. Of! Of! Dar azi era schimbat. Dragul mamei, ce veste bună îi vei fi adus, că-l înseninaşi, cum de mult nu-l mai văzui?

— Nici eu nu ştiu ce veste. M-a trimes slugerul Tudor Vladimirescu cu o scrisoare.

Faţa bătrânei se lumină şi mai bine:

— Pe slugerul Tudor îl cunosc şi eu. E un om de omenie. Din gura lui numai adevăr şi dreptate iese. Are parte biata ţărişoară de două suflete mari, conu Iancu haiducul şi slugerul Tudor-pandurul. Dumnezeu să-i ţie. Şi să te ţie şi pe tine, copile, ca să ajungi ca ei, tu care ai

fericirea să-i cunoşti de-aproape. Dar se opri deodată din avântul ei sibilin şi îi trecu lui Ion mâna pe fruntea aprinsă. Greşii că te ascultai, măiculiţă. Iată din vorba mea nesfârşită te-ai ostenit şi ai dat în călduri, şi nu mai fu chip să-i scoată un cuvânt.

Sultana şedea în iatac, pe divan şi-şi ţinea capul rezemat pe mână. Pusese deoparte cusătura migăloasă la care lucra, şi zise prietenei sale Safta Poenaru:

— Îl auzii ieşind, de un ceas, pe pridvor, în viscol şi în beznă. Ce veşti i-or fi adus străinii?

Fata lăsă şi ea lucrul din mână, înălţă capul ei mândru, încununat cu păr castaniu şi zise scurt:

— Ce să fie? Altă mişelie.

Iar Sultana strigă chinuită:

— Safto, Safto, nu trebuia să leg pe omul acesta de mine.

— De nu erai tu, murea de moarte ruşinoasă.

Sultana oftă, nedumerită. De obicei ea nu vorbea de tainele căsniciei sale. Dar astăzi de când cu sosirea musafirilor necunoscuţi, o greutate mare îi apăsa sufletul. Nu se cuvenea fireşte să iasă din odaie, până n-o chema

Iancu. Şi el nici n-o chema, nici nu venea. Sultana îl auzea cum umblă fără răgaz, pe pridvorul din faţa iatacului, şi inima i se strângea de gelozie; era geloasă pe gânduriie soţului ei, pe acea parte a sufletului lui care era încătuşată şi pe care o simţea cum se zbătea acuma împotriva lanţurilor ce-l împresurau.

Deodată, viforul se năpusti chiar în sală, ameninţând să scoată din ţâţâni toate uşile casei.

Safta se sculă:

— Vine conu Iancu, zise ea, îşi adună lucrul şi ieşi.

Boierul Iancu intră ca însăşi furtuna, îşi luă nevasta în braţe şi o strânse la piept. Mirosea a ger.

Ea îl privea tăcută, cu ochi mari, căprui. Faţa lui părea luminată, nările îi tremurau, în privire i se aprinsese un foc mare şi sălbatic.

Dar după ce o legănase, ca pe un copil, îi dădu drumul râzând şi începu să-i povestească despre oaspeţi:

— Pe Urdăreanu l-am cunoscut de mic, la frate-meu Mihai. S-a făcut voinic; l-a scăpat azi pe tovarăşul său din ghearele lupilor, iar el fu rănit. Dar râde şi nu-i pasă: Urdărenii sunt de fel din Mehedinţi, se trag din neamurile vechi cele bune, al căror sânge e mai curat decât al

boierilor mari, pentru că nu s-au corcit nici cu ţigani, nici cu greci. Apoi se opri. De ce nu răspunzi, Sultano?

— Fiindcă deşi vorbeşti, nu-mi spui nimic, Iancule.

Boierul se încruntă:

— Ce să-ţi spun?

Ea îşi ridică capul:

— Ce ţi-o plăcea, stăpâne. Eu nu te întrebai.

Sultana ştia cât de neplăcut îi era lui cuvântul stăpâne, rostit de buzele ei, deoarece ea nu-l întrebuinţa decât cu o mândrie rece, lăsându-l să înţeleagă că se purtase turceşte. De obicei, el mormăia atunci: „Olteancă îndărătnică", şi se potolea mai degrabă sau mai târziu, după împrejurări, căci sufletului său înalt i se părea înjositor să fie privit ca un tiran.

Azi însă o flacără nouă, necunoscută Sultanei, ieşi din ochii lui verzi, flacără care, desigur, mistuia altădată pe cei ce se împotriveau haiducului Iancu Jianu.

Cu faţa pierită ea dădu înapoi, până la părete, de care se lipi. Iar privirea ei de căprioară prigonită îl trezi pe Iancu. El îşi trecu mâna peste ochi, şi zise cu glasul stins de silinţa făcută ca să se stăpânească:

— Doar nu ţi-e frică de mine?

Cu buza tremurătoare ea îngână:

— N… nu mi-e frică. Dar iartă-mă că-ţi întunecai o bucurie, şi două lacrimi mari îi izvorâră din ochi.

Atunci, cu un strigăt înăbuşit el o cuprinse în braţe şi privind-o adânc:

— Mă cheamă Tudor Vladimirescu, zise el, îmi trimite vorbă să-mi adun tovarăşii de altădată şi să mă duc la el. Am chibzuit tot de astă-vară. Ce n-am putut face singur, în codru, vom face-o acuma împreună, el şi cu mine, şi cu mii de oameni, căci norodul întreg e cu noi. I-a întărit în sfârşit suferinţa. Ei nu mai vor să fie robii robilor. Ne vor ajuta, pe Tudor şi pe mine, să curăţim ţara de gunoiul caţaonilor.

Sultana tresări:

— Iancule, ai jurat!

— Am jurat să mă las de haiducie şi să nu mai calc curţile grecilor. Dar n-am jurat să-mi las ţara să se ducă la pieire ruşinoasă. N-am jurat să împiedic pe olteni să fie bărbaţi. De haiducie mă lăsai, dar nu de voinicie. Oare vrei tu, care mi-ai scăpat viaţa, să mă osândeşti la moarte? Căci aş muri, Sultano, să stau cu braţele încrucişate, pe când Tudor cu pandurii lui se luptă pentru

neam!

Aplecându-şi capul adânc pe pieptul lui, ea şopti:

— Dacă e păcat, să fie păcatul meu.

Gura lui de foc o apăsă pe a ei, înecând-o aproape într-un sărut lung, şi apoi îi zise:

— Puică de haiduc!

Atunci Sultana ştiu că pătimaşa lui dragoste nu era a ei. Cuvintele „puică de haiduc", cu care n-o mângâiase niciodată pân-acuma, îi arătau limpede, care fusese iubirea lui cea dintâi şi cea mai mare, cum o înăbuşise şi cu câtă primăvăratecă putere se deşteptase: iubirea de slobozenie! Sultana se stăpâni, ca să nu plângă, căci lacrimile ei îl scoteau din fire. El era bun şi drept, Dumnezeu îi sădise în suflet dorul de dreptate pentru toată ţara lui. Pentru această însuşire îl iubise Sultana.

A doua zi de dimineaţă boierul Iancu intră la Urdăreanu, şi-l întrebă cum se află.

Ion răspunse zâmbind:

— Lasă, boierule, lupul acela m-a vindecat. În Bucureşti îmi era capul cât o butie de greu. Acum mă simt uşurat. Când plecăm?

Jianu râse şi-l puse să-i arate rana.

— Elelei! zise atunci, flăcăul ăsta parcă e făcut din lemn de stejar. Peste vreo trei zile se închide rana. Şi acuma, spune-mi de slugerul Tudor şi ce se petrece în blestemata vizuină de ciocoi a Bucureştilor, unde capetele flăcăilor cresc cât butiile.

Ion se roşi.

Bălănescu care se afla în odaie vorbi atunci de pricina care-l adusese pe Tudor la Bucureşti şi adăugă că nu era zi în care să nu afurisească pe boierii mari pentru risipa, pentru arghirofilia şi pentru moliciunea lor. În ajunul Anului Nou zisese la masă:

— De-oi trăi, îmi fac douăsprezece perechi de opinci din pielea celor doisprezece divaniţi.

— Halal să-i fie! zise Iancu. Dar din grai nu-ţi dădu nicio însărcinare pentru mine?

— Îmi spuse la plecare: boierul Iancu ştie ce are de făcut. Vorbirăm de toate împreună. Dumneata îl cunoşti, boierule. Slugerul e bogat la minte şi scump la vorbă.

După două zile Urdăreanu se întâlni, la masă, cu Sultana şi cu Safta Poenaru. Tânărul, care la Bucureşti era atât de îndrăzneţ cu toate femeile, fu cuprins de o mare

sfială faţă de aceste boieroaice, care nu semănau întru nimic cu grecoaicele sau grecizatele din oraş. Sultana cu toate că fusese aleasă, pentru uimitoarea ei frumuseţe, ca fată domnească, şi trăise la curtea lui Vodă Caragea, îşi păstrase firea liniştită şi demnă. Safta, care era fără părinţi, şedea la moşie pe lângă o bunică, părăsind-o numai ca să petreacă câteva zile cu vreo rudă sau prietenă; ea nu văzuse alt oraş decât Caracalul, nici măcar la Craiova nu fusese. În firea ei era acea mândrie feciorească, pe care o slăvesc cântecele româneşti.

La masă, pitarul ducea vorba. Femeile doar răspundeau.

În alte vremuri şi mai depărtate, înaintea venirii grecilor, bărbaţii şi femeile nici nu mâncau împreună. Multe din aceste vechi obiceiuri se păstraseră la ţară, şi lui Urdăreanu i se părea că era iarăşi acasă, în singuratica curte de la Urdari.

Iancu Jianu era vesel, povestea întâmplări de vânătoare şi glumea cu Safta Poenaru. Urdăreanu o privea din când în când, dar nu îndrăznea să ridice ochii mai sus decât până la buzele ei, a căror frumuseţe îi rămase întipărită în inimă.

O săptămână după sosirea lui Urdăreanu la Caracal, bărbaţii plecară. Viscolul se potolise, gerul se muiase. Două sănii cu câte cinci cai aşteptau în curte. Într-una şedeau Bălănescu cu Alexe.

Sus pe pridvor, boierul Iancu şi Urdăreanu îşi luau rămas bun de la femei. Din gulerul de vulpe roşcată care-i împodobea scurteica de catifea albastră, chipul gingaş al Sultanei se ridică spre bărbatul ei. Ca să-şi ascundă mişcarea sufletească, ea făcea felurite întrebări şi chiar sub sărutările lui îi vorbea de praf de puşcă, de gloanţe, de blana pe care i-o dăduse de drum.

Iancu râse:

— Lasă, dragă, Urdăreanu are o şubă în care încăpem amândoi.

Tânărul stătea înaintea Saftei şi nu găsea să-i zică niciun cuvânt. Ea îşi strângea la piept scurteica roşie îmblănită cu singeap, şi cu capul ridicat sorbea aerul rece, de care dusese lipsă atâtea zile, căci femeile în tot timpul viscolului nu ieşiseră din casă.

Boierul Iancu strigă:

— Hai să plecăm, Ioane, de nu, petrecem noaptea cu lupii tăi, în loc să fim la Drăgăşani.

Ion se închină înaintea fetei.

— Rămâi sănătoasă, şopti el. Ea îi întinse mâna.

— Dumnezeu să te păzească.

Boierii coborâră scara, şi în curând săniile străbătură curtea largă şi strălucitor de albă şi zburară pe poartă în zăngănitul clopoţeilor pe când câinii legaţi de lanţ lătrau de necaz că nu puteau să-şi urmeze stăpânul.

Safta cuprinse cu braţul pe prietena ei şi zise:

— Zăpada miroase a micşunele, nu-i aşa? Iar tânăra femeie nu răspunse, şiroaie de mărgăritare străvezii îi curgeau din ochi pe obraji.

După aceea prietenele intrară în casă, se aşezară la gura sobei şi tăinuiră împreună, multă vreme. Sultana vorbi de Iancu cum nu vorbise niciodată. Povesti despre întâiele luni ale căsătoriei ei, care fuseseră şi rai şi iad. Rai, pentru că Iancu avea inima cea mai bună de pe pământ, şi iad, când Sultana vedea că sufletul lui era zbuciumat şi chinuit.

— Iacă, aşa suntem noi femeile de la începutul căsătoriei, zicea Sultana, nu avem destulă minte, plângem prea uşor, nu cunoaştem firea bărbaţilor, nici apucăturile lor. Cât de mult am încercat răbdarea dumisale! Ea oftă

adânc: Nu-l înţelegeam şi mă temeam de el. Atunci el credea – şi cu toate că ele erau singure, ea se aplecă spre Urechea prietenei şoptind: Credea că-l iau drept un răufăcător şi un păgân. Se făcea alb ca ceara, pleca de acasă şi fugea în pădure. Eu şedeam şi plângeam, pentru că nu ştiusem să-i spui ce simţeam. Dar într-o zi a dat Dumnezeu să vie slugerul Tudor la noi. Tu ştii cât e de tăcut şi de ursuz, şi că nimeni nu l-a văzut râzând. Eu însă eram atât de nenorocită, încât uitai toată sfiala mea faţă de el, mă aruncai în braţele lui şi-l rugai să mi-l aducă înapoi pe Iancu. El mă mângâie pe păr şi se duse. Spre seară veniră împreună, şi Iancu îmi strigă de departe:

— Nu mă certa, ocara o şi primii de la Tudor!

Focul cânta în sobă. Şi după o tăcere, Sultana urmă, visătoare:

— Îmi povesti odată, cum şedea nemişcat pe un vârf de munte şi cum se lăsă un vultur nu departe de el. Auzise minunata foşnitură a penelor prin care şuiera aerul, şi i se păru că aripile îi cuprind umerii.

La acel vultur mă gândesc mereu, când mă strânge Iancu în braţe.

La asfinţitul soarelui, în aceeaşi zi, Iancu intra în

Drăgăşani, orăşelul dintre lunca Oltului şi lungul şir de dealuri acoperite cu vii şi trase la boierul Nicu Drăgan, întrebându-l dacă e bucuros de oaspeţi.

Boierul, om pântecos şi cam în vârstă, ieşi singur în pridvor ca să-l primească.

Dar când intră, Iancu îşi dădu seama de o nelinişte în casă, unde se auzeau alergături, şoapte şi trântituri de uşă.

— Mă tem că-ţi facem supărare, zise Iancu, poate ai musafiri.

— De unde? Nicidecum! răspunse grabnic cuconul Nicu, sunt singur cu ai mei.

Deodată se auzi un ţipăt de copil, ascuţit, de-ţi străbătea în creier ca un şurub.

— Ei, zise Iancu, nu ştiam că ai copil mic în casă. Anul trecut când am fost la dumneata, n-aveai decât doi feciori mari.

— Nu e al meu, bată-l să-l bată! strigă boierul. Şi-o fi adus vreo ţigancă obraznică danciul în casă. Du-te, Ghiţă, de-i dă o palmă şi spune-i că altă dată o aduc la scară!

Dar cu toate ameninţările cuconului Nicu, ţipetele se auziră încă timp de două ore în casă, când din dreapta,

când din stânga, şi la urma-urmei chiar din catul de jos, mai înăbuşit, dar tot cu aceeaşi răutate şi turbare. Cei din casă erau vădit plictisiţi, boierul se silea să vorbească tare la masă şi chemă doi lăutari cu dibla şi cu cobza. Însă la cea mai mică tăcere urletele sfredeleau podeala.

Jianu şi Urdăreanu se străduiau să nu râdă, cu atât mai mult că vedeau năduşelile pe fruntea gazdei.

După-masă însă, când se culcară, aflară prin Alexe şi Bălănescu taina ciudatei întâmplări.

La boierul Drăgan şedea o numeroasă familie de greci, care la numele lui Jianu, duşmanul fanarioţilor, fugiseră toţi îngroziţi, în cele mai depărtate încăperi ale casei. Gerul nu-i lăsa să plece noaptea. Un băieţel de şase ani îi trădase însă – o javră răsfăţată de grecotei – zicea Bălănescu. El nu voise să se supuie părinţilor, urla, dădea din mâini şi din picioare şi fusese ridicat la urmă cu de-a sila, cu capul înfăşurat într-un tartan, de două slugi, pe când mamă-sa îl ruga cu lacrămi:

— Ţipă cel puţin româneşte, psihi-mu! Zi: maika! taika! la drako.

Bărbaţii râdeau cu poftă.

Cerul, a doua zi, era acoperit cu nori albi. Drumul

călătorilor trecea prin păduri albe de ninsoare. Crăcile erau încovoiate sub perniţele grele de zăpadă care cădeau, când bătea vântul, cu un sunet molatec şi înăbuşit în aşternutul de fulgi de sub stejari. Stufişurile păreau mănunchiuri de cleştar.

După o lungă tăcere, Jianu zise:

— Ajungem la Polovraci la apus de soare; acolo îl găsim pe Dumitru Mereanu. Îl cunoşti?

Până acum boierul nu-i spusese încă nimic tânărului tovarăş despre ţinta drumului lor. Îl primise bucuros în casa lui, însă în ce privea treaba ştiută se purtase cu el ostăşeşte, ca mai mare către mai mic, şi nu-i mărturisise nici scopul, nici firul călătoriei.

Urdăreanu răspunse repede:

— Cum să nu-l cunosc pe Mereanu, căpitane.

Jianu îl bătu pe genunchi:

— Poţi să-mi zici căpitan; deşi nici generalii, nici împăraţii nu vor să ştie de rangul meu, eu la altul nu râvnesc.

Urdăreanu era adânc mişcat de prietenia cu care îi vorbea boierul Iancu.

Acesta urmă:

— Mereanu fu cel mai bun dintre bulucbaşii mei, era viteaz şi ascultător. Se făcu haiduc, după ce tatăl său fusese bătut de moarte pentru o datorie, de boierul moşiei unde şedea. De trei ani el s-a lăsat de meserie şi stă la Polovraci cu nevasta.

— De trei ani?… întrebă Ion.

— Aşa spusei, zise Iancu încruntând sprâncenele, odată cu mine. Dar nu tragem la Mereanu, urmă el, ci la mănăstire, la o fugă de cal de sat. Stareţul şi călugării îmi sunt prieteni, căci, deasupra mânăstirei, în cheia Olteţului…

— Îţi aveai ascunzătoarea într-o peşteră! strigă Urdăreanu. Ce n-aş fi dat să fiu cu dumneata!

— Nu-mi trebuia atunci pui de om, cum erai tu. Nu-ţi închipui c-ai fi fost bun de haiducie. Haiducul trebuie să asculte orbeşte de căpitanul lui.

— Sunt pandur, zise Urdăreanu repede.

— Iac-aşa, zâmbi Iancu, şi vrei să-mi spui, că ce poate haiducul poate şi pandurul. Iar când Ion, care se înroşise, vru să ceară iertare, schimbarea la faţă a lui Iancu îl făcu să amuţească. Ochii verzi ai Jianului se-nnegriseră, nările-i tremurau, şi două dungi se adânciseră, subt mustaţă, la

colțurile gurii. Poţi să te faci ostaş, zise el pentru că-ţi place lupta, pentru că-ţi iubeşti ţara, ca să scapi de biruri, sau ca să faci pradă şi să capeţi cinuri mari. Pentru haiducie însă trebuie scârbă şi deznădejde. Căci cine se hotărăşte să trăiască în afară de legi, cu puţini tovarăşi, acela trebuie să fi simţit cu trupul şi cu sufletul slăbiciunea şi minciuna acestor legi. Trebuie să fie însetat de dreptate. Şi, închinându-i-se, trebuie să-i slujească până la moarte. Şi mai bine să moară decât să-i fie necredincioasă. Asta e haiducia, Urdărene.

Tăcură multă vreme.

Clopoţeii sunau prin pădurea albă. Cerul alb părea că se lasă din ce în ce mai jos peste stejarii încărcaţi cu chiciură, cu bulgări uriaşi de vâsc verde în creştet. În curând, poalele destrămate ale norilor lunecară aproape de pământ, învârtindu-se în hore tainice printre trunchiuri şi ştergând priveliştea. Alţii s-ar fi rătăcit. Dar Jianu cunoştea această pădure, poreclită Cuibul Hoţilor.

După ce coborâră un piept atât de râpos încât caii umblată mai mult şezând pe picioarele dinapoi şi cu cele dinainte înţepenite, boierul Iancu vorbi din nou:

— La Polovraci, la mănăstire, ai să vezi un altu dintre

băieţii mei, Sandu Gruia, pe care-l slobozi din ocna de la Telega, unde fusei închis şi eu pe vremuri. Sandu se făcuse haiduc după ce arnăuţii îi furaseră nevasta.

— Şi s-a călugărit?

— Încă nu. Îi poruncisem să aştepte, până-i voi da eu voie. E omul cel mai posomorât pe care-l ştiu şi cel mai priceput la luptă.

— Şi nu şi-a găsit mângâiere?

— Se vede că nu, zise Jianu. Ei! să-ţi legi sufletul de o femeie în timpuri de nelegiuiri şi de războaie, înseamnă comoară găsită, grijă nesfârşită. Pune asta la cap, Urdărene!

Ion nu putea desluşi dacă boierul spusese asta numai pentru el sau şi pentru sine însăşi. Auzise zvonindu-se că Iancu Jianu s-ar fi făcut haiduc, pentru că un grec îi răpise fata iubită, pe care n-o mai găsise, cu toate nemaipomenitele sforţări în căutarea ei, decât într-un sicriu, într-o mânăstire. Dar Urdăreanu nu îndrăzni să facă vreo întrebare.

Părăsiră pădurea; cetele lăptoase se subţiaseră, căzură şi se topiră, şi privirea rătăcea peste o câmpie albă, la marginea căreia se ridică o cetate de nori argintii cu

umbre albastre. Iar sus de tot străluceau trandafirii subt razele asfinţitului; două creste, ca două insule plutitoare pe marea norilor. Erau vârfurile Negovanului.

Când le văzu, Iancu sări în sus şi strigă:

— Iată-le! Și privindu-le cu nesaţ stătu drept în sanie.

Ion simţea toată puterea care izvora din acest om, îl simţea una cu firea, cu iuţeala greului, cu apusul de soare şi cu sfinţenia munţilor, care-i fuseseră adăpost ani de zile.

Mânăstirea Polovraci lângă peretele Carpaţilor era atât de săracă, încât fanarioţii nu găsiseră de cuviinţă s-o închine nici Patriarhului de la Ţarigrad, nici Muntelui Atos, nici Sfântului Mormânt la Ierusalim, după năravul lor, care avea de scop să umple mâini greceşti cu bogăţii româneşti. Polovracii erau săraci şi locuiţi deci numai de călugări români. Dar cu toată lipsa de mijloace, călătorii fură primiţi cu bunăvoinţă. Călugării curăţiră în grabă scara de lemn încărcată de zăpadă îngheţată care ducea sus în arhondaric şi aprinseră un foc în vatra văruită.

Două lumânări de seu ardeau pe masă şi luminau slab capetele bărbaţilor. Mereanu era un om mărunt şi spătos,

cu o mustaţă stufoasă, cu ochii înţelepţi sub sprâncenele drepte. Sandu Gruia purta rasă călugărească, părea un sfânt de pe icoane, cu părul lung şi barba mare; iar ochii adânciţi erau negrăit de jalnici.

— Îţi place la mânăstire? îl întrebă Jianu.

— E pace aci, fu răspunsul.

— Dar am nevoie de tine.

Şi ciudatul sfânt zise:

— Poruncă, căpitane.

— Iar ţie cum îţi merge, Merene? urmă Jianu, cum stai cu stăpânirea, de când te făcuşi sătean paşnic?

— Cum să stau? zise Mereanu râzând. Stăpânirea îmi ocoleşte curtea, când se rătăceşte până la Polovraci, în chip de pomojnici, bată-i să-i bată.

— Dar curţile celorlalţi le calcă, nu-i aşa? zise Iancu mânios.

— Le calcă, boierule, afurisiţii! strigă Mereanu, ţăranul plăteşte acelaşi bir de cinci, şase ori. Că doar nu ştie nimic de legi şi de pitace. Fiecare caţaon zice că e dregător al ocârmuirei şi fură după plac. Din cele treizeci de daruri, sau câte sunt pe an, se fac peste o sută, până ce ţăranul nu mai poate şi se gândeşte: De ce să muncesc? Sau fuge

peste munţi. Doar ştie că de căpătat dreptate, n-o capătă nicăieri. Oriunde te-ai duce, alta nu ţi se spune decât: Unde ţi-e ploconul? Puii, ouăle, purcelul? Nevasta şi copilaşii ţăranului de mult nu mai ştiu ce e carnea. Dar ocârmuirea nu poate judeca dacă n-are în pântece pui şi purcei fripţi. Şi apoi cine să alerge iarna până la zapciu? Românul ştie cum îl primeşte acolo, cu bici şi înjurături.

Jianu se sculă în picioare, răsuflă din adânc şi zise:

— Oameni buni, luaţi seama la ce vă zic. Ţara asta, pentru care ne vom ridica, a ajuns la culmea ruşinei. O stăpânesc minciuna, înşelăciunea şi mituirea. Câtetrele sunt de neam din Fanar. De aceea, trebuie să scăpăm de greci şi de acei români, care s-au molipsit de la ei. Împotriva lor se scoală Tudor. Să ştiţi însă, şi iarăşi răsuflă din greu, că dacă şi noi haiducii şi pandurii vom fi slabi de înger şi nu izbutim nici de astă dată, atunci neamul nostru nu e făcut pentru un trai mai bun, ci să-l bată Dumnezeu şi să-l facă rob pe veci!

IX

La Bucureşti, în faţa curţii domneşti, stăteau oameni adunaţi privind la ferestrele catului de sus şi încercând să afle de la vreun arnăut sau ciohodar domnesc amănunte asupra bolirii lui Vodă. Nu cumva din iubire: un bei din Fanar nu încerca să deştepte acest soi de simţire în sufletele supuşilor săi. Curiozitatea şi înfricoşata plăcere a morţii aduseseră pe mahalagii, pe slugi şi pe ciocoi, care mişunau cu rubedeniile lor în casele boiereşti. Ca şi stăpânii lor, nu ştiau mai mare petrecere, decât să stea grămadă la taifas. Nici gerul, nici zăpada nu-i oprea. Cunoşteau pe toţi trecătorii, şi nu intra o butcă în curtea domnească, fără ca cei care şedeau într-însa, să nu treacă în poveşti.

— Aoleu! zise unul, ia te uită ce mutră face caţaonul! De moare Vodă, s-a mântuit cu hoţiile lui.

— Azi se zicea la noi, spunea un arnăut, că Măria-sa a dormit rău, dar că acuma e bine.

— Aşa se zice de câteva zile, răspunse altul cu dispreţ, dar s-a îngropat singur, de ieri, de când a numit căimăcămia!

— Pe cine a numit? strigară mai mulţi.

Cel ştiutor zise:

— Pe înalt preasfinţitul Mitropolit, pe Marele Ban Grigore Brâncoveanu şi pe boierii Grigore Ghica, Dinu Creţulescu şi Barbu Văcărescu.

Unii se arătau mulţumiţi:

— Halal să le fie. Sunt boieri vrednici, au inimă pentru norod.

— Dar ca să nu fie prea vrednici, urmă atotştiutorul, vorbind mai încet şi privind cu grijă împrejurul lui, şi ca să intre zâzanie între ei, muscalul cel puternic a pus şi pe alţi doi, care îi duşmănesc, pe Gheorghe Filipescu şi pe Iacovache Rizos.

— Doamne sfinte, se mirau ceilalţi, de unde le ştii toate? Parcă stau cu dânşii la sfat.

— Nu degeaba au uşile găuri, mormăi un ţigan.

Un mahalagiu pântecos zise deodată:

— Să vă spun ceva. Vodă a murit.

— Ţi-o fi dat-o înscris cu mâna lui, râse atotştiutorul.

Pântecosul se făcu că nu aude şi întrebă:

— Iese fum din coşurile curţii domneşti?

— Iese, răspunseră mai mulţi.

— Ştiţi care e coşul odăii lui Vodă?

— Cel scurt din mijlocul acoperişului.

— Ei? Şi face fum?

Urmară câteva clipe de uimită tăcere, apoi se încrucişară vorbele:

— Nu, nu face fum! Zău nu face fum!

— Şi n-o să mai facă, zise pântecosul. Şi aseară stăteam aci şi vedeam că coşul era stins. Am trecut azi de dimineaţă şi nu ieşea fum dintr-însul, şi acuma stau aici de un ceas, şi tot stins rămâne.

Această vorbă bine socotită se răspândi prin mulţime, şi în curând sute de ochi erau aţintiţi spre coş. Unii îşi închipuiau, de mult ce priveau, că văd un noruleţ alb ridicându-se de pe marginea coşului, şi se făceau prinsori:

— Acum face fum! La apusul soarelui însă coşul rămăsese tot stins şi mulţimea se împrăştie cu oarecare mulţumire, făgăduindu-şi pentru a doua zi alte ceasuri de petrecere.

Când slugile se întoarseră acasă cu vestea morţii lui Vodă, boierii români ridicau umerii şi ziceau:

— Bine, să-l îngroape. Grecii însă din gaşca lui Vodă se suiră în butcile lor şi merseră în fugă la curte.

Acolo fură primiţi de slujitori turburaţi şi tăcuţi cu

şoapte nehotărâte, cu feţele posomorâte. Din neamul şuţilor nu se arătă nimeni. Scara mare şi sala din catul de sus erau ticsite de lume. Într-un colţ câţiva medici păreau foarte nemulţumiţi, pentru că fuseseră înştiinţaţi că Măria-sa poruncise să nu i se aducă decât medicul Domnului de Pini, doctorul Mesici.

— De mai porunceşte Măria-sa, zise unul din învăţaţi cu răutate, atunci Christaris nu e decât un prost.

— Crezi într-adevăr că nebunul de eterist a ştiut aşa de bine să vie în ajutorul naturii? răspunse un coleg cu o privire diavolească.

— Eu aş fi zis că e doctorul Depalte, pe care l-a adus doamna în aşa mare grabă de la Craiova.

— Prea stimate, doctorul Depalte, ticălosul ticăloşilor, are cel mai mare rang din ţară după Vodă, el e caimacamul Olteniei, dar numai cât trăieşte Mormolocul. N-ar avea deci niciun interes să vină, precum zici dumneata, în ajutorul naturii.

Astfel, în cuvinte meşteşugite şi totuşi pe înţelesul tuturora, secretul de stat al otrăvirii lui Vodă trecea din gură în gură.

— Ia să facem socoteala, şopti un grec unui alt grec, cât

timp ar fi nevoie să mai rămâie Vodă în viaţă, politiceşte vorbind. Şi el şi nevastă-sa visează să lase scaunul moştenire urmaşilor lor.

— Ehei! Dinastia cailor verzi! zise celălalt batjocoritor, căci şi el râvnea la domnie şi căuta deci să nimicească dorinţele celorlalţi.

— Ce vrei să zici? întrebă cel dintâi.

— Se vede că nu te-ai născut în Fanar, arhonda, fu răspunsul. Nu ştii zicătoarea: „La Chios găseşti mai degrabă un cal verde decât un om cuminte”.

— Ba o ştiu.

— Atunci să ţi-o desluşesc: cel dintâi dragoman al Porţii, un oarecare Panaiotache Nikusia, deşi era de fel din Chios, era un om foarte deştept, aşa că a ajuns la dragomanat, de care n-aveau parte până în 1669 decât evreii şi renegaţii, pentru că Coranul îi opreşte pe turci să înveţe limbi streine. Ajuns la dragomanat Nikusia i-a ridicat însemnătatea într-atât încât domnitorii Principatelor Dunărene în curând nu s-au mai ales decât printre dragomani.

— Aferim, zise celălalt râzând pe furiş. Am să reamintesc istoria cailor verzi, ştii dumneata cui,

consulului. Dar să ne facem socoteala. De ieri, doamna a trimis un lipcan la Ţarigrad cu treisprezece milioane de piaştri, ca să cumpere domnia pentru fiul ei.

— Karnacsi! scrâşni pretendentul.

— Linişteşte-te, arhonda. Pe vremurile acestea de ger şi de viscol nici lipcanul cel mai ager nu se poate duce şi întoarce decât în zece zile. Moartea Mormolocului, cum îi zic câinii de valahi, nu se poate ascunde zece zile. Excelenţa-sa Domnul de Pini a trimis şi el un curier la Poartă, şi scrisorile care le duce, după cum văd eu, şi ştii că în politică văd departe, nu susţin pe îngâmfaţii Şuţeştii. Căci ce interes ar avea Poarta…

În acea clipă se deschise o uşă, şoaptele încetară şi privirile tuturora se îndreptară spre gangul care ducea la odăile lui Vodă, de unde se apropia doctorul Mesici cu paşi măsuraţi. Pe când toţi îl înconjurau, el ridică mâna cu o mişcare liniştitoare şi zise:

— Măria-sa nu e bine. Vom vedea ce aduce noaptea.

Adunarea părea zdrobită de durere, dar în fundul sufletului îşi ziceau toţi:

— Afurisită comedie!

Iar pe faţa spână a beizadelei Niculae nu se vedea nici măcar umbra unei dureri. Se plimba în iatacul său, pe când domniţa Catinca şedea pe divan cu ochii plânşi. Niciodată prinţul nu se arătase atât de vioi şi de vorbăreţ.

— Nu plânge, nu mai plânge, porumbiţa mea, zise el mereu, fără să-şi întrerupă mersul prin odaie.

— Nu se poate să nu ajung acum la domnie. Sultanul şi-a arătat mulţumirea către Babacă, trimiţându-i acum două săptămâni un armăsar minunat cu un tacâm de preţ. O mare dovadă de bunăvoinţă. Nineaca nu mi-a mărturisit câte pungi a trimis ieri la Constantinopole, însă mi-a spus că va fi o punte de aur spre scaunul domnesc. Nu plânge, nu plânge, porumbiţa mea, vei fi Doamnă. A zis-o Nineaca. Pipernicit şi muieratic, el se umfla ca un curcan. Niciun neam nu e mai puternic în Fanar decât Şuţeştii. Ce sunt pe lângă noi parveniţii ca Ipsilanţii, negustoraşii din Trapezunt, ai căror fii smintiţi se încumetă azi să facă răzvrătiri! Şi Karagealele, hoţii de baştină din Ragusa! Ce sunt intriganţii de Moruzeşti! râse, dar se bătu numaidecât cu palma peste gură, privind cu frică împrejurul său, râsul nu se potrivea cu ceasul, şi repede prinţul începu din nou: Nu plânge, nu plânge, porumbiţa

mea. Copila moldoveancă îşi frânse mâinile şi strigă:

— Eu nu plâng de dorul domniei, ci de mila tatălui tău, care a fost totdeauna bun cu mine!

— Aşa-i, aşa-i, îngână beizadeaua, care pesemne nu putea să urmeze gândurile soţiei sale. Babaca era foarte bun. Dar ne rămâne Nineaca. Nineaca mi-a spus că acuma nu e vremea pentru lacrimi, ci pentru fapte.

Şi într-adevăr Nineaca făptuia. În bibliotecă, cu uşile încuiate şi la lumina unei lumânări de seu, pe care uitase s-o cureţe, aşa că mucul atârna din flacără, ea căuta pe poliţe ascunzătorile de care-i vorbise soţul ei înainte de moarte şi în care el îşi păstra scrisorile şi hrisoavele.

Scotea cărţile, le arunca pe jos şi bătea în zid. Dăduse în sfârşit de o mică uşă de tablă, în broasca căreia se potrivea cheia ce o avea de la Vodă. În tainiţă zăceau hârtiile grămadă. Ridicând poala rochii, ea le strânse toate ca într-un şorţ şi cără povara spre masă, unde fumega lumânarea.

Doamna, azi, nu seamănă cu o icoană. Halatul ei vărgat era scoarţă de murdărie. De subt tulpanul alb câteva şuviţe încâlcite din părul ei negru îi atârnau peste obrajii, care, lipsiţi de suliman, păreau două pătlăgele vinete

veştede. Dar cu toată oboseala fiinţei ei neîngrijite ochii domniţei sclipeau isteţi, băgători de seamă la cercetarea scrisorilor, căci era nevoie să se şteargă urma tainelor primejdioase pe care Vodă nu le mai putea păzi. Corespondenţa unui fanariot era alcătuită aproape numai din astfel de taine, căci era plină de zavistii, de defăimări şi de înşelăciuni. De aceea se statornicise obiceiul distrugerii grabnice a hârtiilor vânzătoare la moartea stăpânului casei. După ce doamna alesese documentele, păstrând doar o duzină, le strânse pe celelalte iar în poală, le duse la sobă, se stârci la gura ei şi aruncă foile cu legăturile în foc.

Deodată însă sări speriată: cineva bătea în uşă, şi glasul beizadelei se auzi plângăcios:

— Nineaco! Nineaco! Unde eşti?

Doamna se sculă gemând, se târî până la uşă şi deschise:

— Taci, zise ea şi se apucă să-l certe că făcea zgomot, care putea să dea de gol că se găseşte în bibliotecă. El însă îi întinse o scrisoare şi zise aproape plângând:

— Citeşte ce mi-a dat Mavros. Nici vorbă că porneşte de la ticăloşii de valahi sau de la smintiţii de eterişti.

Doamna citi la lumânare scrisoarea care zicea: „Cel mai bun epitaf al lui Vodă e pricina cu târgovişteni şi mulţimea poslujnicilor şi a scutelnicilor pe care şi i-a însuşit”.

— Cum a ajuns foaia asta în mâinile tale? Cum a îndrăznit Mavros? gângăvi doamna, şi buzele îi tremură de mânie.

— Citeşte, Nineaco! se văietă fiul său, nu vezi că mi-e trimeasă mie?

— Cine a adus-o?

— Un albanez care zicea că vine de la socru-meu de la Iaşi.

— S-au aftodisit mojicii, zise doamna. Vodă e prea îngăduitor. Ticăloşii! Să le spui în faţă că Vodă a murit! Cheamă-l numaidecât pe Mesici. Ai auzit?

Dar nu numai răspunsul Porţii era singurul cuvânt pentru care moartea lui Vodă trebuia ţinută ascunsă: cu aducerea la cunoştinţa obştească a săvârşirii din viaţă a domnitorului, veniturile domneşti încetau să mai fie plătite. De aceea ea fu tăinuită cinci zile, cu toate că bucureştenii veneau în fiecare zi în mai mare număr ca să se uite la coşul fără fum! Forfota în norod, care aducea în

inima oraşului toată drojdia lui, toţi hoţii care mişunau în curţile boiereşti dărăpănate de pe malurile Dâmboviţei, îngrijora pe negustorime şi pe boieri, şi mulţi cerură de la Agă o sporire a străjilor de noapte.

Slujbaşii fierbeau în cea mai mare nelinişte, căci nu ştiau care dintre ei era „halca” sau „paia”; dar Domnul de Pini, singurul care ştia tot, tăcea ca de piatră.

Mişcarea eteriştilor însă creştea necontenit. Zilnic se făceau întruniri mai mici sau mai mari, în care Leventis ţinea locul de frunte între zaiafeturi şi jocuri, căci boierii nu vedeau în bolirea lui Vodă o pricină să nu petreacă. Leventis răspândea ştiri însemnate. Mihai Şuţu, hospodarul Moldovei, venise în ajutorul Eteriei cu 130.000 lei şi făgăduise încă 100.000; iar afară de acestea mai strânsese merinde din belşug. Alexandru Ipsilanti era la Chişinău şi aştepta ziua priincioasă ca să intre în Principatele Dunărene. Generalul Orloff comandantul, sub ordinele lui Wittgenstein, al avangardei armatei ruseşti pe Prut, era înţeles cu Ipsilanti şi gata să-l sprijinească. Toate aceste veşti minunate găseau crezământ, nu numai pentru că Leventis era privit ca nepotul lui Capo d’Istria, dar şi pentru că era secretarul consulului rusesc la Bucureşti.

Deci împărăţia ţarului ocrotea şi ajuta pe greci.

Cel mai sârguitor dintre propovăduitorii eterişti era doctorul Mihail Christaris. Ziua şi noaptea locuinţa lui era ticsită de patrioţi, mai ales de la 13 ianuarie, de când Christaris nu mai putea ieşi pentru că era bolnav. El şedea în inima oraşului, unde mişcarea era mai vie şi unde zeci de biserici şi hanuri mari erau aşezate fără nicio regulă pe dealurile malului stâng al Dâmboviţei, aci îngustând uliţele, aci despărţite prin maidanuri întinse acoperite cu zăpadă. Hanurile Bucureştilor aveau mare farmec; din afară păreau cetăţi, iar pe dinăuntru curţile erau înconjurate de două rânduri de bolţi deschise pe stâlpi uşori; în mijloc se afla adeseori o biserică, ca la mânăstire. De obicei, hanul se ţinea de o mânăstire, care trăgea mari foloase din închirierea beciurilor şi prăvăliilor, ca şi din a odăilor din faţă, la dreapta şi la stânga porţii. Doctorul Christaris locuia în hanul Sfântului Ion, împotriva egumenului căruia se dăduse de curând o hotărâre domnească, împiedicând pe acest călugăr hrăpăreţ să mai găurească zidurile dinspre podul cel mare prin facerea de prăvălii noi, ceea ce ar fi slăbit prea mult clădirea, spre primejdia trecătorilor. Sub poartă, în curte şi pe pridvoare

mişunau precupeţi, ţărani, breslaşi, călugări, boieri mai mici şi slujbaşi, români, greci, arnăuţi şi ţigani, mai ales că peste drum era aşezat hanul Zlătari, unde stăteau zarafii.

Christaris putea deci să primească câtă lume voia, fără a stârni mirare. El şedea pe divan, învelit în blană şi tremura de friguri. Chipul lui fin părea de ceară, iar ochii mari ardeau ca nişte lumânări de Paşti, cum zisese odată domniţa Catinca.

Aristias, un tânăr actor, dascăl de franţuzeşte şi scriitor, îl îngrijea; era o deosebire izbitoare între vioiciunea lui şi graba nervoasă cu care-şi trecea mâna prin păr când vorbea, şi între firea potolită a lui Christaris. Aristias primea musafirii în sală şi îi ducea apoi, unul după altul, lângă stăpânul casei.

Adunarea amicilor libertăţii, care trecea astfel pe lângă patul doctorului, era straniu împestriţată; începând de la feciorii de negustori bogaţi şi îngâmfaţi până la bragagiu şi covrigar şi la corcitura fără nume şi fără neam. Iar de câte ori Aristias încerca să alunge câte un om prea zdrenţăros, Christaris se supăra şi zicea:

— Nu ne dă mâna să alegem. Alegerea e bună; dar

trebuie şi numărul. Sau: încrede-te în focul curat al ideilor mari. Lupta pentru bunul înalt al libertăţii va face eroi din mulţi, care, în viaţa strâmtă de toate zilele, poate ar fi rămas tâlhari.

De aceea şedeau, în aşteptarea preschimbării lor în eroi, cam mulţi tâlhari în bucătăria doctorului Christaris, primindu-şi tainul de la dânsul spre deznădăjduirea cămărăşiţei, care-şi frângea mâinile, mai ales când stăpânul ei se apuca să-şi îmbrace câţiva volintiri cu cheltuiala lui.

A treia zi de când se îmbolnăvise doctorul, veni căpitanul Iordache îndată după ce înseră şi ceru să-l vadă singur; dar când dădu cu ochii de prietenul său, chemă înapoi pe Aristias, spunându-i să trimeată la nevasta lui Iordache şi să-i ceară vestitul ei leac împotriva frigurilor.

— Nu mă miră, mormăi el, că un medic nu ştie să se vindece pe el însuşi. Nevasta mea însă se pricepe la d-alde astea. Eu am friguri în toate zilele la Bucureşti.

— Spune-mi, prietene, spune-mi, zise Christaris repede cu obrajii aprinşi, slugerul Tudor a şi…?

Dar vorba-i fu tăiată prin sosirea vornicului Samurcaş, pe care Aristias îl ducea cu grijă şi smerenie peste prag şi

care din uşă strigă doctorului să nu se mişte. Apoi boierul se aşează la capătul celălalt al divanului, înconjurat de bogatele falduri ale caftanului său roş şi căptuşit cu cele mai scumpe blănuri, ridică işlicul de hârşie sură de pe cap şi luă din mâna feciorului său ţeava narghilelei, pe care acesta i-o adusese pe o tavă de aur.

— Cumplită vreme pentru conspiraţie şi zaveră! strigă el, apoi către Aristias: Bey-mu, vezi să nu vie nimeni să ne supere.

— Îţi mulţumesc, arhon vornice, pentru cinstea ce-mi faci ostenindu-te pân-la mine, începu stăpânul casei.

Samurcaş, însă, după ce se aşează turceşte şi bău de câteva ori din narghileaua gâlgâitoare, nu mai era decât conspirator. El ridică mâna:

— Lasă, prietene, Eteria ştie cui trebuie să mulţumească aci în Valahia. De aceea, la treabă!

Christaris, pe care, după ce-l scuturase frigul, îl apucă acuma fierbinţeala, lepădă blana de pe umeri, se ridică în capul oaselor şi cu buza aproape tremurătoare puse din nou întrebarea care-i sta pe suflet:

— Slugerul Tudor a şi plecat?

— A plecat zise Iordache, de o jumătate de ceas.

Christaris scoase un strigăt de bucurie, pe când Samurcaş ridică capul cu mirare:

— A şi plecat?

— N-avea de ce să zăbovească, zise Olimpianul, deoarece s-a ridicat piedica cea din urmă.

— S-a ridicat? strigă din nou doctorul cu ochii lucitori.

— Fii pe pace, fii pe pace, îl linişti Samurcaş.

Chiar atunci intră repede şi fără veste Bim-başa Sava cu un străin după el.

— Iată-l! Iată-l, în sfârşit! strigă chipeşul arnăut, iată-l pe Aristide Papa, pe care slăvitul nostru Arhiu îl trimite din Chişinău cu o scrisoare către Miloş Obrenovici, deschizându-ne astfel o cale sigură prin Serbia!

Eteriştii îl primiră pe Papa cu bucurie şi ascultară apoi cu evlavie scrisoarea, pe care solul o citi, după dorinţa Arhiului. Ea glăsuia astfel: „Înalta stăpânire mi-a dat porunca să vă înştiinţez pe Măria-voastră despre toate scopurile rele ale vrăjmaşului credinţei şi al patriei noastre. Poarta începe să ridice, în afară de trupele trimise împotriva lui Ali-paşa din Ianina şi în afară de cele din paşalâcurile Rumeliei, cete numeroase în Asia şi în celelalte provincii ca să năvălească în primăvară, cu toată

puterea ei asupra Greciei şi a Serbiei, sperând să ne afle nepregătiţi şi să ne nimicească. De aceea am dat ordine, din porunca înaltei stăpâniri, în Elada toată, în Moreea şi până la Dunăre, să izbucnească revoluţia la Constantinopole şi în Grecia întreagă la 15 noiembrie. Deci Măria-voastră să nu zăbovească şi îndată după primirea acestei scrisori şi pe când vrăjmaşul este încă nepregătit, să înarmaţi voinicii dumneavoastră sârbi şi să curăţaţi patria dumneavoastră de barbari. La 20, cel mai târziu 25 noiembrie, o pornesc prin Moldova şi Valahia şi viu la iubiţii mei sârbi cu o armată cu merinde, cu bani şi cu tot tacâmul de război, şi atunci vă voi spune din viu grai tot ce am de spus. Să încerce însă Măria-voastră să trimeaţă un corp de sârbi spre Long şi Drinovăţ, ca să atragă băgarea de seamă a turcilor într-acolo, aşa încât calea să-mi rămâie deschisă mie între Vidin şi Adakale. Tratativele care s-au început la Constantinopole între Poartă şi Rusia ţintesc la izbucnirea unui război între aceste două puteri. De aceea s-o luăm noi înainte înspre ţelul glorios, să ne încununăm capetele cu lauri, aruncându-ne pe neaşteptate cu lozinca: „Libertate sau moarte” asupra vrăjmaşului nebănuitor, şi fără îndoială,

izbânda va fi a noastră”.

Christaris întinse mâna spre scrisoare, ca să sărute iscălitura Arhiului „Alexandru Ipsilantis”. Şi Sava făcu tot aşa. Iordache şedea pe marginea divanului, cu mâinile încrucişate pe mânerul săbiei şi cu capul lăsat pe ele. Chiar pe când se citea scrisoarea, vornicul Samurcaş scoase din buzunar un pieptene de fildeş, scurt şi gros, cu care-şi pieptăna încet barba mătăsoasă, după cum obicinuiau boierii.

Aristide Papa întrebă:

— Vă împăcaţi cu cuprinsul scrisorii?

— Se-nţelege! strigară deodată Christaris şi Sava, ea este minunat de lămurită şi de energică! Şi medicul adăugă:

— Şi Înalta stăpânire de care vorbeşte slăvitul nostru Arhiu oare să fie…?

— Capo d’Istria, şopti Papa, şi unul care stă şi mai sus.

— Dovada cea mai bună că aşa este, zise Sava, ne-o dă paşaportul pe care chiar acuma mi-l scrise Leventis pentru Kir Aristide.

Iordache ridică capul şi întrebă:

— Unde vrei să treci Dunărea, Papa? Te-aş povăţui s-o

porneşti după slugerul Tudor, care stă bine cu dregătorii turceşti de la Adakale şi Vidin. Du-te la Cerneţi şi aşteaptă-l pe Vladimirescu, căci şi dânsul vine acolo, după ce mai ocoleşte prin ţară.

— Evrika! Evrika! strigă Christaris. Şi spune-mi, prietene Iordache, pe ce drum merge Tudor?

— Ieri slugerul a trimes înainte pe pandurii săi, şi el a pornit azi cu douăzeci şi cinci din arnăuţii mei sub comanda lui Dimitrie Makedonski, pe la Piteşti, către Oltenia. Zice că poate să strângă în câteva săptămâni, sub steaguri, vreo opt mii de oameni.

— Ştie Pini? şopti Christaris.

Sava repede răspunse că da.

— Şi prin ce mijloace îşi adună Vladimirescu valahii săi? întrebă doctorul.

— Toate chemările şi proclamaţiile către norod le-a scris aicea împreună cu Ilarion.

— Te încrezi în el, Iordache?

— Suntem fraţi de cruce, zise ostaşul.

— Atunci putem în sfârşit să nădăjduim că, calea spre Elada ne e deschisă! strigă cu bucurie Christaris. Dar îndată îl apucă un leşin, se lăsă pe spate, închise ochii şi

încrucişă mâinile pe piept, răsuflând din greu.

Bărbaţii îl priveau în tăcere. Ei ştiau doar câtă recunoştinţă datora Eteria medicului. Fapta, cu care scepticismul lenevos al boierilor buni de gură nu s-ar fi împovărat niciodată şi de care se scârbise ostaşul, o îndeplinise înfocatul visător; înăbuşind groaza lui de omor, el otrăvise fântâneaua de la braţul lui Vodă Şuţu. Ca s-o săvârşească şi ca să se ameţească, fusese nevoit să-şi încordeze sufletul într-un veşnic extaz, însă la vestea morţii lui Vodă nu-l mai ducea trupul.

Când eteriştii părăsiră hanul Sfântului Ion, Samurcaş pofti pe căpitanul Iordache să se suie cu el în trăsură.

— Îl cunoşti bine pe Miloş Obrenovici? întrebă vornicul.

— Îl cunosc bine, zise Olimpianul.

— E un mare diplomat?

— Este, oftă Iordache.

— Mi se scrie din Ţarigrad că acuma se află acolo o solie sârbească care tratează aproape prieteneşte cu Poarta despre întărirea neatârnării şi a drepturilor Serbiei. Crezi dumneata că Milos are să asculte de poruncile Arhiului?

— Nu cred, oftă ostaşul şi mai adânc.

În dimineaţa de 19 ianuarie toate clopotele din cele două sute de biserici ale Bucureştilor sunau, vestind moartea domnitorului. Consulatele primiră înştiinţarea oficială a decesului şi poftirea la înmormântare: „La princesse régnante de Valachie, & les princes & princesses ses filles, en annoncant le décès de S.A.S. le prince régnant de Valachie, arrive le 19 du courant, ont l'honneur de prier M..., de vouloir bien assister, avec sa suite, à la cérémonie des funerailles, qui auront lieu aujourd'hui vers les neuf heures du jour à la turque, de la cour princière à l'eglise de St. Spiridon, rue Podo-Beilique".

Pini, Hackenau şi Kreuchely se duseră la biserica Sfântului Spiridon înaintea alaiului înmormântării. Toate străzile erau ticsite de lume; oamenii şedeau pe ziduri, pe garduri şi pe acoperişurile joase, aşa încât în unele locuri înguste uliţa părea făcută din trupuri omeneşti. La podul peste Dâmboviţa îngheţată, matca largă şi malurile erau negre de lume. Strada de căpetenie a Bucureştilor se numea Podul Beilicului, grinzile ei de lemn erau cele mai

bune din oraş, căci pe aci treceau, venind de la Constantinople, domnitorii şi paşii, aci trăgeau, la Beilic, trimişii Porţii şi slujbaşii, şi tot aci erau cele mai multe cafe-; nele, prăvălii şi pivniţi.

Butcile consulilor trecură în goana cailor pe subt bolta largă şi scundă a clopotniţei, intrând în curtea mânăstirii Sfântului Spiridon, în mijlocul căreia se ridica biserica.

Azi toată curtea era acoperită cu paie aurii, pentru că prohodul era să se facă afară. La dreapta bisericii se ridicase un saivan, un fel de cort deschis în toate părţile, subt care era aşezată o masă acoperită cu catifea roşie, la capul ei se aflau, ca un fel de părete, trei pânze zugrăvite: cea din mijloc înfăţişa chipul răposatului domnitor, cea din dreapta pajurile Moldovei şi ale Valahiei, căci Alexandru Şuţu stăpânise ţările amândouă timp de patru luni, în anul 1802; pe cea din stânga se vedeau copaci. Înaintea mesei, un covor turcesc era aşezat pentru Mitropolit.

Când consulii se coborâră din trăsuri, egumenul mănăstirii cu preoţii îi întâmpinară, ieşind din biserică. Valurile negre împodobeau potcapurile; pe pieptul egumenului sclipea encolpionul, o icoană încercuită cu

nestemate. În faţa preoţimii, care se închină, Elcii scoaseră biocoarnele muiate în aur şi-l urmară apoi pe egumen în pronaos, ca să vadă mormântul pregătit pentru Vodă.

La dreapta intrării se ridicase o lespede de marmoră cenuşie de pe pardoseala sub care se adâncea groapa, unde se făcuse loc pentru hospodar. Mormântul nu era încăpător, şi doi voievozi zăceau în el, Scarlat Ghika, bunicul Frusinei doamna, ctitorul bisericii Sf. Spiridon, care smulsese domnia de la frate-său şi apoi murise curând pe tron, şi Constantin Hangerli. Acel vânzător vândut, al cărui sfârşit înspăimântător fusese pregătit de zavistiile lui încurcate. Sultanul, nemaiavând încredere în el, îi trimise într-o zi un capugi-başa însoţit de un „arap groaznic", spune cronica. Iar când, la primire, hospodarul şedea cu capugiul pe divan, bând cafele, acest arap se sculă deodată de pe scăunelul său, aruncă un şţreang de gâtul lui Hangerli şi-l trânti la pământ; dar Vodă fiind puternic se zbătu; atunci capugiul îi trase două focuri, şi arapul, genunchind pe el, îi rupse gâtul. Când intrară cihodarii, capugiul le zise: *„Dur bre! Friman!"* şi toţi încremeniră. Căci firmanul sultanului era sfânt. Capugiul

duse capul lui Hangerli la Constantinople, pe când trupul domnitorului fu aruncat în curte, unde rămăsese mai multe zile, spre pilda tuturora.

Azi, osemintele acestor domnitori şi un singur cap erau spălate şi adunate într-un sac verde, şi călugării le arătară consulilor.

Pini le privea vădit cu batjocură şi un dispreţ adânc, fără să-şi dea osteneală să spuie vreun cuvânt. Ceremonia îl plictisea cumplit. Nimeni nu ştia mai bine decât dânsul, că pofta de domnie a beizadelei Niculae nu se putea îndeplini. Mai puţin ca oricând turcii aveau de gând să întemeieze o „dinastie a cailor verzi", căci se luminaseră pe deplin despre firea trădătoare şi revoluţionară a dragomanilor lor. Deocamdată Şuţeştii nu mai erau buni de domnie. Deci un diplomat iscusit nu avea nevoie să-şi risipească, în atare împrejurări, vremea, sănătatea şi curtenia pentru o „quantité négligeable".

Hackenau tuşea şi-şi legăna trupul de pe un picior pe celălalt, pentru că-l răzbise gerul, şi pentru că mutra supărăcioasă a trufaşului său coleg îi neliniştea nervii; nu se ştia niciodată ce ascundea, şi erai nevoit să rabzi multe din partea Domnului Pini, acum când Maiestatea-sa

împăratul Francisc I încheiase Sfânta Alianţă cu ţarul şi amândoi stăpânitorii se perindau de la un congres la altul, de la Troppau la Laibach.

Sentimentalul Kreuchely suspina şi băga bine de seamă la toate ce vedea, ca să le scrie pe urmă mai marelui său, baronul de Miltitz, ambasadorul regal prusian la Constantinopole. Privind osemintele lui Ghica şi ale lui Hangerli, el suspina, gândindu-se la puterea trecătoare şi pieritoare, şi suspina privind supărarea Domnului de Pini, gândindu-se la situaţia politică a Prusiei, căreia, după cum zisese Pozzo di Borgo, Rusia îi poruncea ce rol trebuia să joace.

Deodată un sunet se auzi de departe, străbătând aerul rece şi liniştit, urmat de altul mai tare, mai larg, mai adânc: era troparea care vestea sosirea alaiului de înmormântare.

Kreuchely ascultă mirat şi apoi zise:

— Ce-i asta?

Udriţchi care sta lângă el răspunse:

— Ce să fie? Behăiturile pe nas ale cântâreţilor.

— Tocmai că nu sunt, zise consulul prusian, care-şi dădea socoteala că secretarul agenţiei austriace îi vorbea

cu familiaritate, numai pentru că ştia că Kreuchely nu primea nicio leafă de la guvernul său. Astăzi cântecul sună altfel, mai limpede.

— Fugi d-acolo, domnule agent! Sunt urlete turceşti, ca de obicei. Udriţchi nu avea pricepere destulă, nici destul spirit de observaţie ca să fi putut să-şi schimbe părerea după modificările unui fapt.

Ca toţi cei lipsiţi de cultură desăvârşită, ţinea cu încăpăţânare la anume porecle tradiţionale. Într-adevăr muzica bisericească românească ajunsese să fie, sub înrâurirea preoţimii din Fanar, numai „urlete turceşti". Dar Kreuchely, o fire artistică, avea dreptate: azi se auzea un cântec neobişnuit. Vocile băieţilor, limpezi şi mlădioase ca viorile, ridicau evlavia largă a melodiei, cu intervalele ei enharmonice, asupra isonului ţinut de vocile bărbaţilor, care răsuna ca freamătul vântului în codrii de brazi. Aceasta era rodul, numai după un an de la întemeiere, al şcoalei celei noi de cântăreţi, înfiinţată de Dionisie Lupu, mitropolitul.

Acuma începură să sune clopotele de la Sfântul Spiridon, unind şi glasul lor de aramă cu jalnica cântare. Şirul lung de arnăuţi, de ciohodari, de breslaşi şi de

slujbaşi, care mergea înaintea sicriului, rămase afară de zidurile mânăstirii, pe când o mie de preoţi trecură pe subt bolta clopotniţei în curte, înconjurând apoi cortul ca o cunună uriaşă sclipitoare şi bogată în fel de fel de feţe.

Mitropolitul, cu mitra scânteietoare în cap şi îmbrăcat în odăjdii aurite, cu podoabă de icoane rotunde prinse în mărgăritare, pătrunse subt saivan. Corul, condus de dascălul ieromonahul Macarie, intră în curte, după el slujbaşii curţii, care purtau pe o pernă de catifea roşie însemnele domniei, iar înainte de toate cuca dată de sultan drept coroană hospodarilor. Ea era o căciulă înaltă în formă piramidală, de catifea galbenă, cu un chenar de pânză de argint, în care erau înfipte jur-împrejur pene de struţ albe. Aceeaşi căciulă o purta mai marele ienicerilor la Constantinopole, iar hospodarii ţineau de tagma ienicerilor.

La urmă sosi purtat pe umerii boierilor veliţi, subt un uranisc roşu, între cele două tuiuri, înalte şi grele steaguri turceşti cu coadă de cal, sicriul deschis al răposatului hospodar.

Câtă vreme trăia, piticul Alexandru Şuţu nu arătase niciodată atât de falnic. În liniştea morţii chiar

Mormolocul era măreţ.

După sicriu veneau vreo sută de boieri, care azi purtau în loc de işlic, cuşma veche de samur, mai strâmtă şi înaltă, cu un fel de cută verticală la mijloc şi cu postav roşu în vârf, în semn de boierie mare.

Mai toţi erau greci, pentru că românii, afară de câţiva, nu găsiseră de cuviinţă să fie de faţă.

Cu toate că erau îmbrăcaţi cu trei şi patru blănuri, una peste alta şi cu cizme îmblănite, boierii neobişnuiţi să stea afară pe ger îngheţau. Şi aceste chinuri trupeşti, împreună cu teama că prin moartea Mormolocului erau să piardă dregătoriile lor, adică prilejul să fure, le făcea o înfăţişare adânc mâhnită. Neamul lui Vodă, prea zdrobit de durere, nu venise la înmormântare.

Prohodul nu se mai sfârşea. Şi Pini zise lui Leventis:

— Nu mi-e bine. Spune să tragă trăsura.

Îşi luă rămas bun de la colegii săi şi plecă. Boierii se uitară după el turburaţi.

Hackenau tuşea şi, cumpănind însemnarea politică a indispoziţiei lui Pini, zise lui Udriţchi:

— Partons.

Şi boierii degeraţi îi priviră şi pe dânşii cu turburare.

Acuma consulul fără leafă al Prusiei nu voia să rămâie singur, deoarece plecaseră înalţii lui colegi, şi se depărta şi el.

Pe când se întorceau câteşitrei acasă, auziră de pe dealul Mitropoliei douăzeci de tunuri, clopotele Sfântului Spiridon şi izbucnirea sălbaticii larme a materhanelei, a muzicii militare domneşti după tipicul turcesc, cu tobe, surle şi clopoţei. Şi toate astea nu încetară până nu fu acoperită groapa hospodarului.

Prin aşa fel de vuiet oraşul fu vestit de înmormântarea lui Vodă. Iar norodul românesc, liniştit şi grav, privea în tăcere şi alaiul intrării domnitorilor de la Fanar, ca şi alaiul îngropării lor, pentru că ştia că bărbaţii străini, care se primeneau pe tron cu repezeala fulgerului, erau mai toţi nişte cămătari.

Leventis era la picioarele Sofianei Pantas.

Ea şedea ghemuită într-un colţ al divanului, cu coatele pe genunchi şi cu pumnii sub bărbie. Ochii ei sticleau cu viclenie.

— De aş şti ce ai, frumoaso! se tânguia tânărul. Oare să fie cu putinţă că moartea Mormolocului, a acestui pitic

bătrân şi urâcios…

Râsul ei răutăcios îi tăie cuvântul.

— Vită încălţată! strigă ea – căci grecoaicele ştiau să înjure arnăuţeşte. Nu vezi că mă plictiseşti! Alta nu ştii decât să faci curte?

— Nu e mult de când m-ai certat pentru că vorbeam prea mult despre politică.

— Taci, măgarule! Azi vreau să aflu noutăţi.

Leventis se sculă oftând:

— Cum vrei, stăpână. Se aşeză pe marginea divanului, luă dintr-o tăviţă de argint nişte mătănii de chihlimbar şi lăsă să alunece, una după alta, boabele cu vinele aurii printre degetele sale jucăuşe. Totodată începu să istorisească, şi pe când părea că se gândeşte numai la ce spunea şi la jocul cu mărgăritarele, lua bine seama anume ce noutate aştepta să audă frumoasa femeie. El se apucă de povestiri de dragoste din protipendadă.

Dar Sofiana se strâmbă şi zise:

— Aş, fleacuri.

Şi el urmă, aproape fără întrerupere.

— Poarta, după ultimele ştiri, se află într-o încurcătură, căci sulioţii, muntenii din Epir, s-au unit cu Ali-paşa de la

Ianina, care acuma bate toate oştile trimise împotriva lui. Asta e o împrejurare minunată pentru noi.

— Ţaruchi-paluchi! zise ea, batjocorindu-l.

— Ţaruchi-paluchi, aşa-i, zise el şi apoi privind-o drept în ochi: Ai vrea să te faci împărăteasa Bizanţului?

— Haha! zise ea, cum te faci asta?

— Prin frumuseţe. Oare nu ai stăpânit prin ea, de două ori pân-acuma, această ţară românească?

Cu aceste cuvinte Leventis pomenea stăpânirea pe care ea o pusese pe răposatul Vodă şi una de mai înainte, când Sofiana nu era încă nevasta lui Pantas, ci a unui alt grec şi robise pe bătrânul şi cumplitul general Kutusov. Asta se întâmplase zece ani în urmă, în timpul războiului ruso-turc, pe când Kutusov, comandirul cel mare, îşi avea cartierul general la Bucureşti, Sofiana n-avea atunci mai mult de patrusprezece ani, dar, îndemnată de mama ei, purtarea ei fusese astfel, încât ajunsese chiar pentru acele vremuri de destrăbălare o piatră a smintelei, şi mai multe soţii de generali, poftite de Kutusov, părăsiseră casa lui ca să nu fie martore la desfrânările tinerei grecoaice.

— Aş, îi zise Pantasina cu dispreţ, lăsându-se pe perne, mă lipsesc de astfel de domnii.

— Chiar dacă împăratul Bizanţului ar fi tânăr şi un erou, de o fire aleasă şi cu nuri?

— Dar cată că nu e împărat, aci ţi s-a înfundat, dragul meu! Nu vă tot lăudaţi. O să se poticnească rebelia aceea ce vreţi s-o faceţi de trăncănelile voastre.

— Ah, Sofiano, ce deşteaptă eşti! strigă Leventis, apropiindu-se de dânsa.

Ea sări în sus cu o înjurătură turcească:

— Să nu mă atingi!

„Ehei, se gândi Leventis, tare trebuie să fie îndrăgostită zmeoaica. Dar de cine?" Apoi zise tare, supunându-se iarăşi toanelor ei şi schimbând vorba pentru a doua oară:

— Ai râde ascultând acuma certurile boierilor la Divan. Ai auzi pe aşa-zişii patrioţi care sporogoesc despre domnitori valahi şi fac cu ochiul Austriei, şi pe piniştii, care ştiu că mântuirea numai la ţarul Rusiei este…

Ea bătu din palme, şi ţiganca cea bătrână se ivi în uşă.

— Gafiţo, porunci Pantasina, du-te pe uliţă şi află de ce au dat bucureştenii în sperietură, căci domnul secretar nu ştie.

Leventis zâmbi a râde:

— Ce să fi speriat pe bucureşteni? întrebă el cu

simplitate prefăcută.

Sofia l-ar fi pălmuit cu drag. Dar pentru că ţinea să afle ceva prin el, îşi stăpânea firea ei fără frâu şi zise:

— De ce ne jucăm de-a ascunselea? Ştii prea bine că politica n-are taine pentru mine.

— Aşa cum n-are pentru mine inima ta, răspunse el. Iată, frumoaso, pentru ce suntem făcuţi unul pentru altul şi avem nevoie unul de altul, şi pentru ce te iubesc la nebunie. El râse batjocoritor. Am să-ţi dovedesc toată mărinimia mea. Ascultă. Bucureştenii s-au speriat de vestea că la Piteşti s-ar fi ivit o ceată de treizeci şi şase de arnăuţi sub comanda unui oarecare sluger Tudor Vladimirescu.

— Arnăuţi? întrerupse ea.

— Arnăuţi, deşi la început boierii din divan ţineau morţiş că sunt tâlhari, arnăuţi cu cai buni şi bine înarmaţi, dar care s-au purtat în mod paşnic şi s-au îndreptat spre Vâlcea. Ispravnicilor li s-a dat poruncă să-i supravegheze. După ce au trecut Oltul, s-au întâlnit cu vechilul Gorjului, care ducea bani la zărăfia judeţului, l-au prins, dar nu s-au atins de banii lui şi au plecat înainte la poalele munţilor.

— Şi nu erau decât arnăuţi? întrebă Sofiana iarăşi.

— Şi panduri, zise el cu un surâs. Iar noi am primit tam-nisam o ciudată proclamaţie a acelui sluger Tudor, care se vede că vrea să-şi scape ţara de nu ştiu cine şi de nu ştiu ce.

— Să fie oare pandurii care au fost aci în Bucureşti cu Vladimirescu?

— Desigur. De ce întrebi?

Dar ea nu răspunse. Cu mâinile după cap, răsturnată pe perne, închipuirea ei plutea visătoare într-o mare de plăceri, buzele ei erau deschise pe jumătate, şi sub tulpanul cusut cu fir sânul ei plin umfla scurteica de catifea.

Leventis privea mai cu batjocură, mai cu admiraţie frumoasa fiinţă, care nu căuta să-şi ascundă mişcările simţurilor, şi se mira cum de urmărea încă nebunatica ei îndrăgostire pentru olteanul cel cu părul de aur.

Ea zise deodată rece:

— V-aţi făcut socoteala fără aceşti panduri; domnia-voastră diplomaţi nu cunoaşteţi decât două soiuri de oameni: mişeii şi derbedeii. Pandurii însă sunt bărbaţi. Ei nu vor umbla pe drumul croit de dumneavoastră, ci pe al

lor.

Şi într-adevăr, boierii în curând se îngrijorară mult de drumul apucat de panduri. Cine era acel Tudor Vladimirescu? Un fiu de moşnean din satul Vladimir în judeţul Gorj, care se ridicase prin vitejia sa. Atât şi nimic mai mult. Şi acela cuteza să facă proclamaţii şi să le răspândească în toată ţara? Proclamaţii nemaipomenite, prin care chema norodul, în numele lui Dumnezeu, să se scoale împotriva celor mari: „Multă sănătate, fraţilor locuitori ai Ţării româneşti, veri din ce neam veţi fi!

Nicio pravilă nu opreşte de a întâmpina răul cu rău. Şarpele, când îţi iese înainte, dă-i cu ciomagul şi-l omoară; căci de mai multe ori te primejduieşte de muşcătura lui. Dar pe balaurii, care ne înghit de vii, pe căpeteniile noastre, atât cele bisericeşti cât şi cele politiceşti, până când să-i suferim a ne suge sângele din noi? Dacă răul nu este primit de Dumnezeu, stricătorii şi făcătorii de rău bun lucru fac înaintea lui Dumnezeu? Că bun este Dumnezeu, şi ca să ne asemănăm poruncilor lui, trebuie să facem bine, iar aceasta nu se poate săvârşi până nu vom goni răul.

Până nu vine iarna, primăvara nu se face. A vrut Dumnezeu să facă lumină, şi s-a făcut; dar mai întâi a lipsit întunericul.

Vechilul lui Dumnezeu, preaputernicul nostru împărat, voieşte ca noi, ca nişte credincioşi ai lui să trăim bine; dar nu ne lasă răul, ce ni-l pun peste cap căpeteniile noastre. Veniţi dar, fraţilor, cu toţii, cu răul să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine; şi să se aleagă din căpeteniile noastre, care pot fi buni, aceia sunt ai noştri, şi cu ei dimpreună vom lucra binele; ca să fie şi lor bine, precum ne sunt făgăduiţi.

Nu vă leneviţi; ci siliţi de veniţi în grabă cu toţii care aveţi arme, cu arme, iar care nu veţi avea arme, cu furci de fier şi cu lănci, să vă faceţi degrab să veniţi unde veţi auzi că se află adunarea cea orânduită pentru binele şi folosul a toată ţara; şi ceea ce vă vor povăţui mai marii adunării, aceea să urmaţi; şi unde vă vor chema ei, acolo să mergeţi; că ne ajunge, fraţilor, atâta vreme de când lacrimile noastre nu s-au mai uscat.”

Şi mai straşnic glăsuia sfârşitul: „Şi iarăşi să ştiţi că nimeni dintre noi nu e slobod, la vremea aceasta a adunării obştii folositoare, ca să se atingă măcar de un

grăunte de binele sau de casa vreunui locuitor; decât numai binele şi averile rău agonisite ale tiranilor boieri să se jefuiască; însă ale cărora nu vor urma nouă, precum sunteţi făgăduiţi, numai acelora să se ia pentru folosul de obşte. Iscălit: Theodor, 1821, Genarie".

Cuvântul despre prădăciune rostit în proclamaţie era un fitil aprins aruncat pe iarbă de puşcă: ura celor dosădiţi împotriva împilărilor izbucni în flăcări. Şi fiecare răzvrătit, care-şi luase furca drept armă, se simţea, deci, îndrituit să judece dreptul de stăpânire al celorlalţi.

Mai departe, vestea că unii boieri trecuseră de partea norodului stârni o mare turburare. Iar toţi alergară la Pini, arătându-i indignarea lor. Ceea ce făcu pe domnul de Hackenau să scrie batjocoritor principelui Meternich că, deoarece consulul rusesc era vădit puterea cea mai mare în Ţările Dunărene, se cuvenea ca agenţii străini să fie acreditaţi pe lângă el, iar nu pe lângă hospodari. Adăugă mai departe:

— Mulţi cred că domnul de Pini ar fi împins la răscoală pe sus-numitul Todoro, care cu două zile înaintea morţii lui Vodă a fost la consulatul rusesc, pentru ca folosindu-se de împrejurări, să răspândească neorânduiala şi spaima în

ţară, iar apoi să potolească rebeliunea după plac, fălindu-se faţă de Valahia cu această nouă ispravă spre binele ei; sau – ceea ce este tot atât de probabil şi a fost aşteptat aci de toţi oamenii cu mintea prevăzătoare, – ca să găsească un prilej bun pentru Rusia, protectoarea principatelor, să le ocupe milităreşte, spre a restabili ordinea. Se zice aci că ceea ce se petrece în mare la Neapole, s-ar putea înjgheba în mic la Valahia cu mai puţină trudă, subt cuvântul unei păziri vrednice de laudă. De alaltăieri boierii s-au adunat la sfat de mai multe ori, şi în acelaşi timp se ţin întruniri şi la Pini. În sfârşit, Heckenau ceruse desluşiri oficiale asupra întâmplărilor din Oltenia, ca să înştiinţeze autorităţile de la vamă, pentru că se temea să nu se întindă răscoala şi printre românii ardeleni, cu care stăpânii lor nu sunt tocmai miloşi. Despre urmarea acestei cereri scria la Viena: „Boierii căimăcămiei au comunicat nota mea consulului rusesc, care a binevoit să-mi încuviinţeze cererea, dar a sfătuit totodată să mi se dea un răspuns nehotărât pe care îl aştept. Mitropolitul, Grigore Ghika şi Brâncoveanu însă mi-au destăinuit toate întâmplările”.

X

Un stol de nori profirii plutea în cerul de seară, stins dar încă luminos, deasupra Târgu-Jiului, când Tudor Vladimirescu, în ziua de vineri 21 ianuarie, intră în oraş cu tovarăşii săi. Drumul de la Bucureşti până-n Gorj, cu tot gerul şi cu toată zăpada, îl făcuseră în patru zile. Astfel călăreau pandurii. Astfel un gând mare, un dor fierbinte îl purta pe Tudor. Tăcut, el străbătuse ţara sa, subt a cărei învelitoare iernatică zăceau fără glas, nevoia şi lipsa: câmpii, peste care de ani nu mai trecea plugul, drumuri mai brăzdate ca ogoarele, sate răzleţe, cu bordeie în loc de case, căci birurile erau puse chiar pe coşurile locuinţelor.

Iar Tudor auzea în tăcerea pământului furtuna care trebuia să vie, furtuna născută din dorul mântuirii.

El era dintre cei chemaţi, cărora le e dat să simtă zvâcnirea inimii unui întreg popor şi să citească în sufletul lui. Era din neamul mântuitorilor la care dragostea de oameni e o putere dinamică, ce izbucneşte în fapte.

Spulberând zăpada, mica ceată trecu în trap prin târg şi se opri pe un maidan, împrejurul căruia erau aşezate, împrejmuite de ziduri, isprăvnicia şi câteva locuinţe

boiereşti. Tudor Vladimirescu descălică la poarta sameşului, serdarul Vasile Moangă. În mijlocul curţii se ridica o casă mare albă, cu un acoperiş ţuguiat, ale cărui străşini se rezimau, de jur-împrejurul clădirii, pe stâlpii cerdacului. Puternicele ziduri erau netede, până la pălimar, tăiate numai ici-colea prin nişte văzători înguste. Uşa de intrare se afla după colţul din dreapta, în faţa unei scări lăuntrice care ducea sus pe pridvor.

Când Tudor Vladimirescu ajunse în capul scării, îl aştepta acolo stăpâna casei, o bătrână vioaie şi înaltă, cu ochii surâzători, a căror negreală era izbitoare subt părul ei alb.

— Ce bine-mi pare, slugere! strigă ea. Serdarul nu e acasă, dar ce bucurie pe el, când va veni!

Vătaful de plai se închină spre a-i săruta mâna, ea însă luându-i capul în mâinile amândouă, zise:

— Lasă-mă să te sărut ca pe fiul meu. Bine venişi!

— Îţi mulţumesc, cucoană Bălaşă, te rog spune-mi unde e serdarul, pentru că trebuie să-i vorbesc numaidecât.

— Trimit după el, maică.

— Trimit eu pe oamenii mei, hotărî Tudor, unde e?

— La isprăvnicie.

— Să chemăm şi pe ispravnicii amândoi.

— Numai Dinicu Oteteleşeanu e în Târgu-Jiu. Căminarul Iorgu Văcărescu a plecat la Brădiceni, la cumnatu-său.

— Ei, să fie Oteteleşeanu. Predo! strigă Tudor şi pandurul, care aştepta în întuneric pe scară, urcă repede.

— Du-te cu patru arnăuţi şi cheamă pe boierii amândoi. Cucoana Bălaşa ieşise în pridvor, pătrunzând cu ochii amurgul, care se lăsase roşcat şi vânăt peste acoperişurile înzăpezite şi copacii albi de chiciură.

— Câţi călăreţi au venit cu tine, maică? întrebă ea. Maidanul parcă e ticsit de oameni şi de cai.

— Treizeci şi şase, fu răspunsul, le dai voie să odihnească aci în curte?

Cucoana Bălaşa porunci unui servitor să deschidă grelele porţi ţintuite ale curţii, să ajute pandurilor să-şi aprindă focurile şi să le dea vin, pâine şi brânză.

Tudor mulţumi, zise că nu va putea să se oprească mult şi trimise oamenilor săi vorbă să-şi hrănească caii, să cerceteze potcoavele şi să fie gata de drum.

— Intră în casă să te odihneşti, maică, zise cucoana Bălaşa.

— Aştept aci pe boieri.

— Vii de la Bucureşti? Ai porunci de la stăpânire?

— Am.

— Să dea Dumnezeu să fie spre binele norodului, oftă bătrâna. Serdarul îşi pierde firea, când se pun biruri noi. Maică precistă, n-o fi nimeni cu inimă la Bucureşti?

— Nu e.

Furtunosul sânge oltenesc se urcă în obrajii bătrânei, ea apucă braţul lui Vladimirescu şi, scuturându-l, strigă:

— Şi tu? Ce faci? Unde ţi-e inima, Tudore?

El îşi puse mâna pe a ei:

— Lasă, mamă, lasă, e la locul ei.

Aceasta o linişti.

— Domnul Dumnezeu să te blagoslovească, fiule, zise ea. Auzi! vine trăsura boierilor. Mă duc să văd de ale casei. Avem peşte proaspăt din Jiu la masă, e zi de post.

Înnoptase; o slugă înfipse o masala într-un belciug în zid. Serdarul Vasile Moangă şi clucerul Dinicu Oteteleşeanu se urcau pe scări. Ispravnicul era mai tânăr, Moangă avea o barbă colilie şi ochii albaştri strălucitori. Cu un strigăt de bucurie îl luă în braţe pe Tudor, pe când Oteteleşanu întrebă repede:

— Cu ce oaste venişi, arhon slugere?

— Arhon ispravnic, răspunse vătaful de plai, aşezând cureaua de care-i atârna sabia – o purta peste o tătarcă, o manta cu mâneci strâmte –, domnia-ta vii cu mine la Brădiceni, unde se află căminarul Văcărescu. Am să vorbesc la amândoi, împreună.

— Din a cui poruncă? răspunse celălalt, încreţind fruntea înaltă şi pleşuvă subt işlic.

— Din porunca lui Vodă.

— S-o vedem.

— La Brădiceni. Într-un ceas să fii gata de plecare, arhonda. Patru arnăuţi te vor aştepta în curte, la dumneata.

Vorba scurtă a vătafului de plai îl supără pe ispravnic, dar nici nu-i mirosea a bine, şi pricepuse că dăduse de o cursă: treizeci şi şase de panduri şi de arnăuţi făceau strajă între el şi isprăvnicie. Deci nu se împotrivi.

Moangă şi Tudor intrară în casă şi se închiseră într-o încăpere cu pereţii acoperiţi de cărţi. De obicei, îndată ce picioru-i trecea pragul, stăpânul se lumina la faţă şi vorbea de comorile minţii, pe care le aduna aci cu o evlavioasă dragoste. Dar azi simţea că Tudor Vladimirescu

nu venise la sindrofie. Căpetenia pandurilor umbla prin odaie ca purtat de vijelie şi tăcu multă vreme, după ce gazda întrebase:

— Ce ai de gând să faci cu ispravnicul? În sfârşit, îşi deschise tătarca, scoase o hârtie şi o întinse serdarului.

Acesta citi: „Către tot norodul românesc din Bucureşti şi din celelalte oraşe şi sate ale Ţării Româneşti". Atunci mâinile lui bătrâne începură să tremure, şi când ajunse până la iscălitura proclamaţiei „Theodor", ochii lui erau plini de lacrimi. Îşi făcu crucea şi sărută hârtia.

— Să-ţi ajute Dumnezeu! zise el.

— Amin, răspunse Vladimirescu, apoi făcu un pas către Moangă şi bătu cu sabia în podeală: Dar să ne ajutaţi şi voi.

Moangă îi întinse mâna:

— Sunt al tău. Porunceşte.

Desăvârşita încredere a lui Moangă potoli furtuna din sufletul pandurului, umplându-l cu o bucurie neobişnuită, şi el îşi deschise bătrânului inima lui bogată.

— Tată, cu cât mi-o sta prin putinţă nu se va atinge nimeni nici măcar de un fir de păr al acestui norod, şi ţara nu va fi prădată. Nu vreau să chem oştire străină, nici să

dobândesc moşii. Nici război nu vreau. Vreau dreptate. Şi pentru că un singur glas nu capătă ascultare, voi vorbi prin mii de glasuri. Aceasta am scris-o şi sultanului printr-un arz-magzar. E cel dintâi arz iscălit în numele poporului. Căci pân-acuma numai boierii s-au plâns de Vodă, sau unii de alţii. Dedesubtul jalbei mele însă stă scris: „tot norodul Ţării Româneşti!" El tăcu şi ochii lui căprui priviră departe, ca ochii unui proroc. I se păru lui Moangă că erau chiar umezi, dar el nu îndrăzni să creadă una ca asta de acest om, care nici nu râsese, nici nu se înduioşase vreodată. Totuşi, astăzi, Moangă nu se înşelase.

— Şi ai trimis arzul? Pe ce cale? întrebă bătrânul încet.

— Îl voi trimite peste puţine zile la Vidin, lui Derviş-paşa, care-l va porni apoi la Ţarigrad.

— Şi ce ceri în jalbă?

— Ţi-am spus, dreptate cer! strigă Tudor. Cer Porţii să trimeată un om credincios, de legea ei, care să cerceteze ţara şi să spuie sultanului adevărul. Poarta nu vrea ca ţinuturile dunărene, care-i sunt chelar, să fie jefuite. Şi îndată ce va pricepe cât de repede merge ţara spre pieire, n-are să-mi fie greu să-i dau o mână de ajutor pentru

izgonirea caprelor râioase.

— Deci, Vodă a murit? strigă Moangă.

— A murit.

— Dar ce te faci cu grecii, până vine împuternicitul sultanului? S-au răsculat şi eteriştii.

— Eteriştii, zise vătaful de plai încruntat, să treacă Dunărea şi să scape ţara lor, oriunde s-ar afla ea. Pandurii mei sunt mai şoimani ca eteriştii. Când m-oi duce eu cu oltenii mei la Bucureşti, vom fi noi stăpâni acolo, iar nu eteriştii.

— Te duci la Bucureşti? întrebă Moangă, al cărui suflet înfocat se zbătea între teamă şi bucurie. Ai pe cine să te bizui? În vremuri ca cele prin care trecem, multe se pot schimba. Ştii cum stau lucrurile între ruşi şi turci. Mereu auzim că oştirea ţarului stă gata la graniţa Basarabiei. Bucureştii sunt aşezaţi pe şes, fără apărare.

— Nu te teme, zise Tudor, sunt aci tocmai ca să-mi pregătesc un loc de apărare şi de întărire la nevoie. Am să aşez străjeri la Cozia, Horezu şi Tismana, şi am să umplu mânăstirile de zaherele. Ispravnicii îmi vor iscăli poruncile trebuincioase pentru strângerea lor grabnică.

— Crezi tu că te vor asculta?

— Îi voi sili. Şi să mi-ajuţi şi dumneata. Vino cu mine, tată.

— Eu să viu cu tine? grăi Moangă încet, cred că te pot urma numai cu inima, trupul îmi e bătrân. Şi cui aş încredinţa casieria mea? El oftă din adânc. E plină, plină de tot. Sunt în ea mai bine de o sută de mii de lei.

Atunci Tudor ridică pumnii, parc-ar fi vrut să bată pe cineva.

— O sută de mii de lei! strigă el, storşi de pe spinarea bietului norod, acuma în toiul iernii, când nu se vinde şi nu se câştigă nimic! Apoi, stăpânindu-se: Fie, zise el, rămâi aci şi păzeşte comoara care, cu vrerea lui Dumnezeu, va fi înapoiată acelor de la care a fost răpită.

— Va fi cum zici, arhon sluger.

Vladimirescu dădu din cap. Îşi scoase ceasornicul.

— Sunt grăbit, zise el, trebuie să-l prind pe Văcărescu la Brădiceni. Pe ispravnicii amândoi îi iau cu mine la Tismana. De acolo vom trimite proclamaţiile la Târgu-Jiu. Până sosesc, să taci, boierule.

Ochii mari albaştri ai lui Moangă priviră la căpitanul de panduri luminoşi şi cu jind.

— Fapta ţi-e vitează, fiul meu. Poate o plăteşti cu viaţa.

— În faţa Domnului n-are preţ viaţa omului, ci fapta sa, zise Tudor Vladimirescu. Demult mă îmbrăcai cu cămaşa morţii.

La lumina câtorva felinare pandurii şi arnăuţii îşi potcoveau caii, şi când sosi ispravnicul, slugerul şi oamenii săi porniră la drum.

Oteteleşeanu era îngrijat şi supărat. Nu-şi putea desluşi întâmplarea. Cei patru arnăuţi trimişi de acest Tudor Vladimirescu nu-l părăsiseră, astfel încât abia a putut să-şi ia rămas bun de la soţie şi copii, darmite să fi înştiinţat pe prieteni de cele petrecute. Felurite gânduri îl frământau. Oltenii erau învăţaţi cu năvăliri de turci şi de tâlhari. Dar ce tâlc avea sosirea acestui vătaf de plai din Mehedinţi, cu o ceată înarmată şi o poruncă de la Bucureşti, care te scoate la drum în toiul nopţii de iarnă! Se părea că şi Moangă, bătrânul cărturar, era înţeles cu ursuzul parucic. Comedie nebună! Iar mocofanii călăreau, parc-ar fi fost ziua nămiaza mare şi i-ar fi luminat drumul zăpada.

Abia după trei ceasuri poposiră la o cârciumă şi maseră acolo. Vladimirescu puse străji împrejurul casei. Cârciuma era a unui stolnic Viişoreanu, care fusese căpitan de

panduri în cel din urmă rezbel împotriva turcilor, şi Oteteleşeanu îşi puse întrebarea dacă cumva Rusia căuta iarăşi cătane?

A doua zi, sâmbătă dimineaţa, era moină şi ceaţă. Ei alergau ca vântul spre Brădiceni, unde Oteteleşeanu trăgea nădejde să afle ce se cerea de la dânsul şi de la tovarăşii lui. Dar căminarul Văcărescu, al doilea ispravnic, nu mai era la gazda lui, şi spre marea nelinişte a boierului Dinicu, după o oprire scurtă, tăcuta călătorie merse înainte.

După-amiazi goneau prin satul mânăstirii Tismana, la poalele munţilor.

Ceaţa se risipise şi, pentru că fusese umedă, la ieşirea satului valea şerpuită cu codrii ei părea fermecată sub podoaba chiciurei. Sclipirea tăcută, care cuprindea pământul ca şi copacii până sus în vârfurile lor, umplea pădurea cu o tainică veselie. În tăcerea iernatică nu se auzea decât glasul Tismanei, care frângea ici şi colea zalele ei de gheaţă. Valea adăpostită mirosea a muşchi, a pământ udat şi a frunze uscate, ale căror mormane le dezgropase copitele capilor subt zăpadă.

Pădurea se lumină şi, la stânga călăreţilor, se ridică pe

o treaptă lată a muntelui, lipită de un părete de stâncă, mânăstirea Tismana cu cele patru turnuri ale ei înălţate deasupra acoperişurilor înzăpezite. Dedesubtul unui colţ al zidurilor ţâşnea un izvor numai spumă şi sărea peste stânci în prăpastie, lovindu-se cam la vreo cincizeci de metri de un prag al pietrei şi despărţindu-se apoi în trei săritori albe şi străvezii. Acesta era pârâul care îndemnase pe sfântul Nicodim să sălăşluiască în această vale adăpostită, deschisă numai spre miazăzi şi înconjurată de trei părţi de munţi, care, azi, ridicau coamele lor albe către cerul albastru ca peruzeaua.

Dar albastrul se preschimbă repede în multe feţe minunate, pentru că ziua de iarnă era încă scurtă; el se stinse pe cer, şi se lăsă în fundul văii, pe când partea de sus a coastelor împădurite începu să se aprindă, ca trandafirii, ca rubinii şi la urmă ca o pălălaie roşie şi galbenă; dar trecu şi focul acesta, şi pe cer străluci o lumină verde văpsind mânăstirea în aceeaşi culoare, şi în văzduhul verde, după horbota de cleştar a pădurii, se înălţa, sclipitor, craiul nou.

Învăluiţi în această lumină stranie, călăreţii urcară până la porţile Tismanei.

Pandurii şi arnăuţii descălecară în curte, pe când Tudor şi Oteteleşeanu, care era ca înţepenit de ger, intrară la egumen.

Stareţul, un grec uscăţiv, cunoştea şi pe ispravnicul de Gorj şi pe vătaful de plai din Mehedinţi. El începu să ureze bun sosit pe greceşte celui dintâi, dar Vladimirescu îi tăie vorba pe româneşte:

— Porunceşte, părinte, să ni se dea adăpost, mie, ispravnicului şi celor treizeci şi şase de oameni cu caii lor.

Egumenul ridică capul:

— Cine vorbeşe aci? întrebă el.

— Căpetenia adunării norodului, zise Tudor.

— Adunarea norodului! îngână stareţul nedumerit şi atât de mirat de cuvântul necunoscut, încât uită supărarea pricinuită de purtarea acestui mic slujbaş şi privi întrebător pe ispravnic. Acesta însă gemea de oboseală, îşi apucă capul cu mâinile şi se lăsă pe o laviţă lângă uşă.

Grecul bănuia o primejdie. Cu paşi lungi se duse la uşă şi o deschise, ca să strige pe călugării săi, dar se dădu înapoi, căci pe sală stăteau, înalţi şi nemişcaţi, doi panduri cu puşca la umăr.

Tudor Vladimirescu pregătise demult răscoala în inima oltenilor. Nu prin legăminte sau prin scris, ci prin cuvinte scurte şi înţelepte ce le semăna în sufletele foştilor săi tovarăşi de arme, pe când colinda ţara ca inginer hotarnic sau ca vătaf de plai. Iar cuvintele rodiseră în brazdele adânci trase în inima poporului mai mult de nevoia sufletească decât de cea trupească, mai ales în a ţăranilor şi a boiernaşilor, rămaşi sănătoşi la minte, pentru că trăiau departe de oraş. Pe ţărani şi pe boiernaşi îi lega şi prietenia, de când fuseseră cu toţii panduri în anul 1806. În vremea aceea primejdia grozavelor năvăliri ale lui Pazvantoglu, paşaua răzvrătită de la Vidin, îi silise pe fanarioţi, cu toate că ei desfiinţaseră vechea oştire, să strângă o miliţie nouă…

Acum pandurii nu mai erau o oaste regulată, ci erau întrebuinţaţi ca grăniceri sau călăraşi în judeţe.

Nimic însă nu leagă om de om ca slujba ostăşească. Rolul ei lăuntric şi sufletesc este strunirea şi oţelirea voinţei până la jertfă de sine pentru binele celorlalţi.

Iar pe boieri şireţii fanarioţi îi depărtau de această şcoală a voinţei, şi înlocuisera armele în mâinile lor prin narghilele, mătănii şi pitace de slujbe mari. De aceea

boierii nu mai erau buni de nimic, dacă nu mai ştiau să deosebească răul de bine şi cinstea de ruşine. Aproape nicio fire bărbătească n-o poate duce cu mărirea; tămâia o ameţeşte. Bizantinismul e cea mai prielnică politică de distrugere a asupritorilor faţă de asupriţi, ea nimiceşte sufletele.

Nici Tudor Vladimirescu, nici Iancu Jianu nu se puteau naşte în Bucureşti. Aceste două întruchipări ale neamului românesc, mândrul moşnean şi boierul însetat de dreptate, nu se puteau înfiripa decât în aerul curat al câmpiilor, al codrilor şi al munţilor. Numai lor le era dat să cheme poporul în luptă; pentru că numai în ei se încredea poporul. Ei îi dovediseră curăţenia lor sufletească prin aceea că unul rămăsese cinstit în toate slujbele sale, iar celălalt, care ar fi putut să trăiască în belşug şi petreceri pe moşiile lui, dusese, ani de zile, o viaţă de ocară împotrivindu-se mişeliilor grecilor.

Pandurii se adunară la chemarea acestor doi oameni. Ei se îndreptară în pâlcuri mici şi mari spre Cloşani.

Ca la o zi de drum de acest colţ apusean al Carpaţilor din Mehedinţi, Iancu Jianu tăbăra în pădure la apus de soare. Haiducii ascultau cu râvnă de cuvântul fostului lor

căpitan.

— Ştim, stăpâne, ştim cum îţi place! strigau ei cu ochii strălucitori de bucurie, când el dădea vreo poruncă, zicându-le pe nume.

În curând zăpada fu rânită şi ridicată jur-împrejurul locului de popas, lemne şi surcele adunate şi şase focuri mari aprinse; caii fură legaţi de copaci, cu fânul adus în desagi dinaintea lor, puştile aşezate în snopi, şi oamenii începură să gătească cina.

Deodată un fluierat prelung şi ascuţit, pe care oamenii îl simţiră până-n măduva oaselor şi care nelinişti caii, străbătu codrul.

— Alexe, Toadere, Gruio, porunci Jianu, şi cei trei haiduci apucară flintele lor şi alergară întru întâmpinarea aceluia care fluierase.

Larma fusese dată de o strajă. Bărbaţii toţi îşi luară armele şi aruncară crăci uscate peste foc, luminând astfel locul ca ziua. Fluieratul nu se mai auzi, deci primejdia nu era mare, şi cam după un sfert de ceas, din ceaţa albicioasă a pădurii înzăpezite ieşiră zece oameni şi patru cai. În fruntea lor veneau doi tineri, cu zeghe. Îşi scoaseră căciulile, şi cel mai puţin înalt sări peste focul care-l mai

despărţea de Iancu Jianu şi zise:

— Să trăieşti, coane Iancule. Pe mine mă trimete banul Dumitrache Bibescu din Craiova, şi-i întinse o scrisoare.

Înainte s-o deschidă, căpitanul privi la tânăr cu ochii lui pătrunzători şi ştiutori de oameni – acesta avea un chip grav, ca tăiat cu dalta, şi ochii verzi luminoşi subt sprâncene negre stufoase şi îmbinate. Era spătos, cu încheieturi subţiri.

— Nu cumva eşti un Jian? întrebă căpitanul.

— Sunt Dumitru, fiul lui Jianu şi nepotul postelnicului Hagi Stan Jianu.

— I-am cunoscut, zise boierul Iancu. Jienii din Dolj sunt numeroşi, tot ca noi Jienii din Romanaţi. Dar se zice că nu ne înrudim.

— Mi-ar părea rău, răspunse Dumitru.

Boierul Iancu zâmbi a râde, rupând pecetea verde a scrisorii. Banul Dumitrache scrie: „Precum pe vremuri te-am crescut pe tine ca pe copilul meu, aşa crescut-am şi pe Dumitru Jianu, rămas fără părinţi. Adeseori firea lui vijelioasă, inima lui bună mi te reaminteau pe tine. Ţi-l trimet, căci cred că poţi să-l pui la muncă. Cu inima toată sunt cu voi la treaba ştiută. Domnul să ne ajute. Cu

părintescul liubov Dumitrache Bibescu”.

Apoi boierul Iancu îşi îndreptă privirea spre celălalt tânăr, care aştepta, tăcut, să-i vie rândul. Era înalt şi subţire, mâna lui frumoasă apăsa pe pistoalele săpate cu sidef, ochii lui negri catifelaţi se întâlniră liniştiţi cu cei ai marelui Jianu.

— Şi tu cine eşti? întrebă Jianu.

— Mă cheamă Ene Enescu şi sunt de neam din Piteşti. Tatăl meu a fost căpitan de panduri. Dar e bolnav. Mi-a dat armele lui şi m-a trimes la slugerul Tudor.

— De câţi ani eşti?

— Împlinesc optsprezece ani la Paşti.

— Şi tu? zise boierul Iancu, întorcându-se spre cel care purta un nume cu el.

— Eu împlinesc nouăsprezece ani la douăzeci şi cinci martie.

— Ştiţi voi pentru ce s-a ridicat slugerul Tudor?

— Pentru dreptate, răspunseră amândoi ca într-un glas.

— Unde v-aţi întâlnit? urmă căpitanul.

— Pe drum, în Mehedinţi, zise Dumitru. Ne aşteptam să dăm de urma dumitale sau a slugerului în Baia-de-Aramă, dar în pădure ne întâlnirăm cu nişte ţărani fugari de la

Şiiac, moşia serdarului Dinu Bălteanu; în lipsa serdarului conacul fusese călcat de tâlhari şi ţăranii ne spuseră că ai săi se află în mare nevoie. Atunci ne abăturăm până acolo.

— Ei, şi?

— Şi iată, boierule, ţi-aducem şase din mişeii ceia. Şi să ne ierţi, că nu ştim ce să facem cu ei. Patru ne scăpară la Şiiac. Şi încruntând sprâncenele, răcni: Veniţi încoace ticăloşilor.

Şase tâlhari fioroşi se apropiară. Cinci aveau mâinile legate la spate; al şaselea avea faţa suptă de durere şi braţul drept înfăşurat într-o cârpă însângerată. Erau arnăuţi. Aşa se numeau toţi cei care nu purtau portul ţărănesc, ci erau îmbrăcaţi turceşte sau bulgăreşte.

— Enescu îi tăie mâna, zise Dumitra Jianu.

— Aşa te vitejeşti? îl întrebă Jianu.

— De e nevoie, fu răspunsul.

Căpitanul se întoarse apoi către tâlhari. Aveau chipuri de păsări de pradă cu capetele legate cu cealmale până peste sprâncene, nişte lepădături ieşite din destrăbălarea imperiului turcesc şi care treceau Dunărea ca lăcustele.

Ei se uitau cu spaimă la boierul Iancu, pentru că ştiau

că el era acel Jian ale cărui fapte le povesteau cântecele olteneşti.

În tăcerea adâncă, ce domnea în tabără, glasul lui Iancu se ridica aspru şi tăios:

— Ascultaţi, mişeilor, ştiaţi, precum ştie Oltenia toată, că pandurii strâng oameni, dar în loc să veniţi la oştiri, aţi jefuit femei şi copii în casele lor. Pentru asta vă voi pecetlui ca să vă cunoască cei ce vă întâlnesc. Ce a păţit unul din voi, veţi păţi cu toţii. Oamenii mei vă vor tăia mâna dreaptă, şi apoi vă vor duce la Târgu-Jiu la puşcărie.

Hoţii gemură, unul începu a se boci. Dar haiducii îi goniră îndată în pădure.

Urdăreanu se-ncruntase şi-şi muşca buzele. Ochii verzi ai lui Dumitru Jianu scânteiau sălbatec. Enescu se făcu galben ca ceara.

— La masă! zise căpitanul, şi să-mi povestiţi ce fu la Şiiac.

Alexe aşezase masa într-un trunchi adăpostit, înjghebat din doi copaci uriaşi, prăbuşiţi unul peste altul. El aşternuse plăpămi şi chiar o faţă de masă albă peste un covor gros de cetină. Două focuri bine potrivite încălzeau

această soragerie.

— Ei? v-am cerut să-mi spuneţi întâmplarea, zise Iancu înc-odată cu oarecare asprime, pentru a scutura pe tineri din tulburarea lor.

Enescu însă tot păstra tăcere. Atunci Dumitru Jianu povesti cum rubedenia lui Dinu Bălteanu se închisese în culă, de două săptămâni, ca să se ferească de hoţi. Cula Băltenilor era din cele mai întărite din Mehedinţi, avea opt stânjeni în înălţime şi zidurile ei erau atât de groase, încât un om putea dormi în tihnă pe pervazul ferestreler. Hoţii nu puteau pătrunde într-însa, locuitorii însă nu puteau ieşi, căci după apusul de soare năvălitorii trăgeau de la marginea pădurii focuri de puşcă pe poartă. Satul ca şi conacul fuseseră prădate.

— Pe doi din fugari care erau mai de treabă, urmă Dumitru Jianu, îi luai cu noi, aşa încât eram şase cu slujitorii noştri. Un surâs sfiicios alunecă peste chipul hotărât a flăcăului, dându-i un farmec deosebit. Atunci Enescu şi cu mine ne gândirăm la acelaşi lucru. Pe când eram copii, ne jucam de-a haiducii, îmbrăcându-ne în verdeaţă de sus până jos, şi mulţi se speriau, când ne prefăceam în tufişuri vii şi mişcătoare. Aşa făcurăm şi de

data asta; şi la începutul nopţii ne apropiarăm de hoţii care începuseră să tragă focuri. Apoi le căzurăm în spinare. Luă o bucată de pâine pentru a ascunde roşeaţa care i se urcase în obraji. Şi Enescu se înroşise. Le era ruşine să vorbească de faptele lor faţă cu vestitul Iancu Jianu.

— Avalim, zise boierul, bine făcurăţi.

Sfiala lor crescu, iar Urdăreanu suspină:

— Mare noroc pe voi.

Iancu Jianu vedea azi că deznădejdea lui din zilele negre de altădată, când i se păru că haiducia lui e un lucru zadarnic şi fără folos, nu era întemeiată, şi că tot ce făureşte focul sfânt nu se stinge, şi privea cu drag pe ucenicii de lângă el.

— Când ai venit la banul Dumitrache? întrebă el pe Dumitru.

— După ciuma lui Caragea. Atunci îmi muriseră în aceeaşi zi tatăl, mama şi sora mea Sultana.

Iancu Jianu dădu din cap, apoi se învârti dintr-odată pe buturuga pe care şedea către focul la dreapta lui, îşi rezemă cotul pe genunchi şi capul pe mână, ochii verzi se întunecară, şi împrejurul buzelor i se adânciră cutele

săpate altădată de mânie şi de scârbă. Dus pe gânduri şi afundat în noianul amintirii, el începu să tăinuiască cu flacăra, vechea şi credincioasa lui prietenă. După ciuma cea mare el haiducise încă un an de zile, şi săvârşise, în înfricoşata tovărăşie cu molima, nenumărate răzbunări, ale căror icoane i se arătau acuma.

Urdăreanu şi Dumitru, aşezaţi în colţul trunchiurilor prăvălite, nu mai îndrăzneau să vorbească cu glas tare. Ion însă privea cu milă pe cel nou sosit şi întrebă încet:

— Îţi muriră părinţii amândoi şi o soră în aceeaşi zi?

Sprâncenele tânărului tresăriră de durere; apoi începu să povestească, aşa cum se povesteşte noaptea în pădure lângă foc, încet, gânditor, ascultându-şi sufletul său însuşi, în fermecata tăcere a codrului.

— Şedeam la masă, pe pridvor, zise Dumitru, un pridvor în care pătrundeau crăcile unui măr bătrân. Feciorul urcă scara, aducând ciorbalâcul, dar capul lui abia ajunsese la înălţimea podelei, că se înfundă fulgerător. Cineva strigă îngrozit: „L-a apucat!" şi cum mă întorceam, tata şi mama căzură de pe scaune, şi numaidecât şi Sultana. Slugile fugiră ca nebune, şi numai Dobrina, doica mea, stătea lângă mine frângându-şi

mâinile. Iar ceata mârşavă a cioclilor, care stăteau la pândă la poarta curţii, năvăli ca o haită de lupi flămânzi în casa care le era deschisă acuma pentru prădăciune. Erau tâlharii cei mai neruşinaţi. Groaza ciumei deschisese închisorile toate. Oamenii din oraş erau mulţumiţi că era cineva gata să îngroape morţii. Dumitru îşi încleştă pumnul şi scrâşni: Să-i îngroape! Doamne sfinte! Au tras trupurile cu cângile, iar cozile negre ale surorii mele alunecau după ea ca doi şerpi. Sub mărul din curte i-a îngropat pe toţi, îşi înfipse el dinţii în pumn.

Ion îi puse mâna pe genunchi ca să-l mai potolească.

— Pe mine, urmă Dumitru răsuflând din greu, mă duseră la ordie.

— Cum, şi pe tine?

Tânărul Jianu dădu din cap.

— Mi-a spus Dobrina, care se ţinuse de mine ca un câine credincios, dar nu putuse să-mi ajute, că zăcui acolo timp de şase săptămâni pe nişte paie murdare. Ciuma şi cioclii domneau singuri pe Craiova pustie. Zăcui în nesimţire, până ce avusei un vis. Visai trei femei, care stăteau împrejurul meu. Una zise cu asprime: „Luaţi-l să vie cu noi”. A doua i se împotrivi cu blândeţe: „Lasă pe

bietul băiat”. Şi a treia se aplecă spre mine cu bunătate, luându-mă de mână. O fi fost însăşi viaţa, căci mă deşteptai şi văzui tavanul de grinzi al ordiei. Apoi simţii ceva umed curgându-mi pe coasta stângă, pusei mâna la subsuoară şi o scosei plină de puroi. Mă scuturai de scârbă, strigând: Ce-i asta? – şi chiar acuma arătă mişcarea făcută atunci. Apoi văzui pe Dobrina care striga plângând: „Boieraşule, boieraşul mamei, te-ai deşteptat!” şi vru să-mi ajute să mă scol. Dar mi-era trupul tot o rană, ţipam, apucându-mi, de durere, când piciorul, când umărul.

— Credeam că ciuma… încercă Ion să oprească povestirea care-l durea.

— Nu era ciuma, zise Dumitru, ci cângile cioclilor.

Urdăreanu înăbuşi o înjurătură; voinicul mai degrabă îndură durerea decât descrierea ei.

— Cioclii încercaseră de mai multe ori să mă ia, şi dacă Dobrina nu s-ar fi rugat mereu de ei să mă mai lase, mă şi îngropau mort sau viu, puţin le păsa. Dobrina mă aduse iar în casa părintească jefuită şi arsă de cioclii. Din averea părinţilor atât mi-a rămas – scoase din sân o batistă de pânză de in subţire, cusută cu ceabace –, era a mamei, şi

Dobrina o păstrase într-o strachină cu usturoi, ca să nu mai fie molipsitoare.

— Cum îngăduie Dumnezeu atâta grozăvie? întrebă Ion încruntându-se.

— De-aş fi Dumnezeu ţi-aş spune.

Ion primi dăscălescul răspuns în tăcere; deşi tovarăşul lui era mai tânăr, trecuse prin mai multe încercări decât dânsul.

Deodată, căpitanul se întoarse şi strigă:

— Ei, băieţi, au amuţit viorile? Nu mai ştie nimeni să cânte?

Dumitru se sculă, sări peste masă, alergă lângă focul unde-i şedea sluga şi înapoindu-se cu o scripcă începu să zică de Iancu Jianu.

Haiducul râdea mulţumit. I se mai cântase faptele sale. Pe când grecii şi unii din boieri îl făceau hoţ şi tâlhar, cântecul popular îi împletise cununa nemuririi, pe care nicio putere pământească n-o dăruieşte mai cu rost decât el. Tot ce se ridică pe aripile ritmului, îşi deschide porţile inimilor.

La auzul glasului mlădios şi plin al tânărului Jianu, haiducii se strânseră unul după altul, şi în curând Alexe îl

însoţea cu cobza.

Cu cuvinte puţine dar măiestrite cântecul înfăţişa pe viteazul cel mai iubit de popor, pe „Jianu cu numele mare”, care-şi hrăneşte răzbunarea ani îndelungaţi şi care, la întrebarea: „Iancule, ce-ai târguit?” răspunde:

„Dat-am aur şi argint
Pe vreo cinci oca de plumb,
Să duc la băieţi în crâng.
Că-s băieţii făr-de minte,
Risipesc gloanţe cam multe”.

„Voinicul cu gânduri multe”, îi mai zicea cântecul, şi-l arăta rezemat de un butoi, aşa adâncit în cugetările sale, încât proştii credeau că e mahmur de vin; el însă le zice cu dispreţ”:

„Dar nici vinul n-am gustat;
De le ac, de nu le fac.
Pe lume tot eu le trag”,

şi adăugă cu mândrie:

„De le zic, de nu le zic,
Tot am nume de voinic”.

Vodă îl îndemnă să se lase de haiducie, căci îi va da slujbe mari. Dar Jianu răspunse:

„Tu cu boieria ta,
Eu cu haiducia mea.
Decât slugă la ciocoi,
Mai bine cioban la oi
Cu capul pe muşuroi”.

Iancu Jianu, cu capul ridicat, sorbea din toată puterea miresmele pădurii iernatice.

— Glasul tău e frumos, zise el.

— E frumos cântecul, răspunse tânărul cu ochii strălucitori.

— Şi dumneata, căpitane, ai o voce frumoasă şi ştii cântece multe! se rugă Urdăreanu.

Iancu luă cobza din mâinile lui Alexe şi cântă de codru „frate cu românul”:

— „Sub poale de codru verde
Mititel foc mi se vede,
Mititel şi potolit,
Tot de voinici ocolit.
Nu ştiu zece ori cincisprezece
Că mi se frige un berbece,
Un berbece berbecel
Sugător şi mititel.
Sub umbră de păducel,
Voinicii mănâncă miel
Şi beau vin din burduşel,
Cântând şi grăind astfel:
Codrule, codre-nfrunzit,
Codre frumos înverzit,
Ţine-mă-n tine ferit
Cu frunză acoperit,
Codrule, i-avea păcat
De m-ai da acum legat,
Că nimic nu ţi-am stricat,
Nu mă ştiu de vinovat,
Că-n tine de când intrai,

Numai o cracă tăiai,
Armele de-mi atârnai,
Şi la umbra-ţi m-aşezai
Le-aş fi pus toate şi jos,
Dar pământu-i umedos
Şi fierul e ruginos
Îşi pierde lustrul frumos”.

— Mai zi, boierule! strigară toţi.

Şi cum i se lăţise sufletul, zise un cântec, de care toţi credeau că-l făse chiar el, la Caracal acasă, când îl copleşea dorul de haiducie:

— Închina-m-aş şi n-am cui
Păsurile ca să-mi spui.
Închina-m-aş brazilor,
Brazilor şi fagilor;
Dar sunt fagii depărtaţi,
Brazii în muche ridicaţi.
Închinam-aş ulmilor,
Ulmilor, stejarilor,
Că sunt ulmii mai stufoşi

Şi stejarii mai umbroşi.
Ulmu-mi-este verişor,
Iar stejarul frăţior.
Că la vreme şi la zor
Mult mi-a fost dăruitor.
Mi-a dat ulmul roate mici
Şi măciuci pe la voinici,
Iar stejarul mi-a tot dat
Fus de moară, stâlp de vad
Şi vreo patruzeci de pari,
Pentru spete de tâlhari ’.”

Tinerii râdeau; erau voioşi şi gata de luptă. Ene Enescu singur tăcea. El şezuse nemişcat, cu capul rezemat de un trunchi şi aproape tresări când îl strigă boierul Iancu:

— Enescule, nu ştii să cânţi?

— Ascultam.

— Dar vreau să te aud pe tine, zise căpitanul, n-aş cere asta lui Urdăreanu. Să te ferească Dumnezeu de cântarea lui. Ştie numai să fluiere voiniceşte şi să comănduiaseă, de-l auzi de la Craiova până la Târgu-Jiu. Dar tu, desigur, ştii să cânţi.

Enescu zâmbi, luă cobza din mâna slugei sale şi zise cu glas întunecat:

— *„Frunzuliţă de pe baltă,*
Nu mă mai blestema, tată.
Că m-ai blestemat odată
De-am zăcut o vară toată
Şi iarna pe jumătate,
Cu armele nefrecate,
Nefrecate, nespălate.
Lasă-mă ca să mă duc,
Cărăruia să-mi apuc,
Cărăruia codrului,
Tot în voia domnului.
Că de n-oi fi-n haiducie
Tot ţi-oi semăna eu ţie”

Faţa i se întunecase ca o noapte fără lună. Când isprăvi, eânteoul, căpitanul zise:

— Şi tu eşti bun de codru verde.

Apoi cântară Alexe şi Mitică, feciorul lui Jianu cel tânăr, amândoi cântăreţi de seamă. Cobza zbârnâia şi

sunetele viorii pluteau prin aerul răcoros al nopţii. După cântecele haiduceşti, veni rândul doinelor. Aşa e rânduiala, noaptea, la foc. Cu cât sângele se linişteşte şi tăcerea codrului se adânceşte, cu cât stelele sclipesc mai mari printre ramuri, cu cât sufletul se avântă mai departe pe cărări tainice, cu atât mai evlavioasă ajunge mirarea omului faţă de cerul, de pământul şi de el însuşi.

În sfârşit tăcură şi viorile, doar la unul din focuri se mai tânguia un fluier zicând „cum şi-a pierdut ciobanul oile”, cu sunete prelungite şi întorsături de privighetori.

La urmă tăcu şi fluierul.

Nu se mai auzea decât mai aproape sau mai depărtat trosneala iernatică a copacilor sunând ca o lovitură de topor care cădea când pe un lemn moale, când pe unul tare.

Şi focurile pârâiau, şi până unde ajungea cearcănul lor de lumină se vedea că începu să ningă: fulgii mari cădeau drept prin aerul liniştit.

XI

Pe malul Motrului boierul Iancu Jianu cutreieră cu ceata sa de călăreţi larga câmpie a Padeşului. Biruind norii argintii şi grei de zăpadă, soarele apunea şi deodată străluciră în fundul văii rotunde vârfurile albe ale Pietrelor Cloşanilor.

Mergeau câte doi, unii după alţii, printre sălcii şi anini, şi în curând înaintaşii zăriră la douăzeci de paşi un pandur cu flinta la umăr. Era cea dintâi strajă a slugerului Tudor.

Iancu Jianu se numi; pandurul îi îndreptă, şi după un sfert de ceas ajunseră la tabăra lui Tudor Vladimirescu.

Pandurii n-aveau corturi. Pentru că oştirea aceasta nu era a vreunei stăpâniri, ci o adunare de bărbaţi, care se ridicaseră de bună voie, şi fără simbrie. Era o ceată aleasă de vreo şase sute de olteni, toţi din Gorj sau Mehedinţi, vânători de urşi şi de capre negre, învăţaţi să înnopteze fără adăpost. Sarica îi ferea de ger şi de ploaie. Erau tăcuţi, pentru că ştiau ce vroiau, şi mulţumiţi de străşnicia căpitanului lor.

Scurt timp după sosirea lui Iancu Jianu pandurii se sculară la bătaia tobelor de lângă focurile unde îşi găteau

de mâncare, şi se strânseră împrejurul lui Tudor Vladimirescu, care stătea pe o movilă în lumina roşie a apusului.

— Fraţilor, zise el, acuma ne sosi şi boierul Iancu Jianu cu trei feciori de boieri şi cu o sută de oameni. Cine ţine cu noi, fie boier mic sau mare, fie moşnean, haiduc sau clăcaş, prieten ne este. De avutul lui să nu vă atingeţi! Cine ne stă împotrivă, fie el ţăran, boier mic sau mare, milă nu va afla. Pentru dreptate vă ridicai de pe la vetrele voastre. Şi iarăşi să ştiţi de o vrea Dumnezeu, voi întemeia şi păzi dreptatea. Birurile omoară pe oameni. De azi înainte să ştiţi că nu mai aveţi a plăti 150 până la 200 piaştri de lude, ci veţi plăti 5 piaştri, ca pe vremuri, când mai aveam domni de legea noastră.

Oamenilor le crescu inima. Cine oare pân-acum se gândise la nevoile lor? Glasurile lor se ridicau într-un freamăt scurt şi puternic de bucurie; apoi tăcură, văzând că slugerul mai avea multe de spus.

— Cu ajutorul Domnului, urmă Tudor Vladimirescu, şi birurile care pe nedrept vi s-au luat vi se vor înapoia, voi şterge jefuitorii de pe pământ. Căci din neghină nu se face orz; ca să scape de ea, plugarul trebuie s-o smulgă cu

rădăcină. Avuţiile asupritorilor vor fi împărţite între voi. Iar în locul acelora pe care trebuie să-i nimicim ca să stârpim răul e nevoie să se ridice altă boierime din rândurile celor care se luptă pentru norod. Căci boierii nu se scoboară cu hârzobul din cer. Cucerite au fost boieriile toate. Şi voi le puteţi cuceri. Aşa să ne ajute Dumnezeu.

Acest Tudor, ca toţi reformatorii, purta în sine credinţa mântuitoare a copilului, aceea care singură mişcă adânc poporul în veci însetat şi flămând de dreptate sfântă, în a cărei împărăţie el crede neclintit. De aci îi vine puterea să înfăptuiască propăşirea binelui cu toată vremelnica decădere a celor de sus.

La Padeş, în noaptea aceea, pandurii nu dormiră. Tudor Vladimirescu îi făcuse să-şi vadă visul cu ochii.

— De ani de zile slugerul nu s-a gândit decât la binele nostru – zicea, lângă foc, Pavel Chiriţescu către tovarăşii săi –, de aceea l-au duşmănit cei mari. Când nu mai avea unde să se ascundă, venea la mine, la Topeşti, peste munte, de la Tismana. Odată era atât de muncit de gânduri grele, încât s-a plimbat multă vreme, încruntat, în curte, ţinând la spate puşca încărcată cu mâinile amândouă. Ofta mult şi din greu, până îndrăznii să-l

întreb: „Ce ai, boierule?” După un sfert de ceas abia îmi răspunse: „Trăi-voi oare să scap ţara de liftele străine?” Nu vru să spuie mai mult şi nu mai grăi un cuvânt până a doua zi. Dis-de-dimineaţă se furişă în pădure. Eu, după el de departe; se scălda în pârâu. Atunci văzui minunea minunilor: slugerul Tudor are de la umărul stâng peste pieptul tot pân-n şira spinării o vargă roşie de lăţimea şi înfăţişarea unei săbii, semn că l-a chemat Dumnezeu ca să fie mare şi tare!

— De la Dumnezeu e, să ştiţi! zise Ion Teleman.

Ion Oarcă, Gheorghe Cuţui, Vasile Crăpatu, Barbu Urleanu, Ion Frunte-Lată, care aveau multă trecere printre panduri, erau de aceeaşi părere.

— Să vă spui eu şi alt semn de la Dumnezeu, ca să-l cunoaşteţi pe sluger de căpetenia noastră, zise Gheorghe Cuţui, care era înalt şi uscăţiv, cu nas încovoiat, cu ochii de şoim şi cu un surâs blând sub mustaţă. Slugerul Tudor are inima pentru norod. Şi barba cea mai lungă, caftanul cel mai larg, şi cuca cea mai înaltă nu fac cât o inimă bună.

— Avalim, nene Gheorghe, ziseşi vorbă sfântă, se auzi glasul răsunător al uriaşului Frunte-Lată, apoi îşi întoarse

încet capul puternic, cu pletele castanii, de la un tovarăş la altul, şi grăi: Ce ziceţi, măi, nu e oare drept să poarte cuca şi caftanul domnesc cel cu inima largă şi cu mintea înaltă?

Dintr-un glas răspunseră:

— Să te audă Dumnezeu.

Tudor Vladimirescu chemă pe cei trei tineri boieri, căci la sosirea lor numai Iancu Jianu văzuse pe sluger.

Când pandurul Preda le aduse porunca de la sluger, Urdăreanu se schimbă la faţă. Apoi plecă în grabă înaintea celorlalţi.

Pandurii priveau cu bunăvoinţă pe tinerii trecând printre ei.” ’

Ion Mehedinţeanul se cunoştea bine cu mulţi dintre ei.

— Coane Ioniţă, ziceau ei, ne cheamă slugerul Tudor la o frumoasă vânătoare.

Şi Ion răspundea:

— Să dea Dumnezeu să ne iasă ciute multe înainte.

— E boier de treabă, ziceau alţii, voinic şi vesel şi mândru de ţi-e drag să-l priveşti. Şi mumă-sa, cucoana Sanda de la Urdari, e frumoasă. Unde o vezi, parcă te înveseleşte soarele. Din curtea ei nu iese nimeni

nemângâiat. Halal să le fie! Aşa boieri înţelegem şi noi. Nu sunt ciocoi. Cum să fie? Sunt de neam vechi şi de o lege cu noi.

Căci norodul, trăind în legătură strânsă cu firea, are ca dânsa, care brodeşte prin cernerea înceată, adânc înrădăcinat în sufletul său simţul aristocratic. Cântecele populare zic de crai, de împăraţi şi de domniţe; norodului i-e dor de desăvârşire; omul în toată floarea lui sufletească şi trupească, omul ales şi cu stema-n frunte este drag ochilor şi scump inimii sale. De aceea numai silit se împotriveşte boierimii, numai atunci când aceasta e decăzută şi nu-şi mai îndeplineşte menirea de ocârmuire şi ocrotire a celor mici.

Urdăreanu străbătu tabăra, parc-ar fi alergat la nimicirea duşmanilor.

Iancu Jianu, văzându-l, zise către Tudor Vladimirescu:

— Iată un flăcău de treabă. S-a purtat bine.

Atunci slugerul făcu doi paşi spre el şi-l îmbrăţişă, iar tânărului, de bucurie, i se opri o clipă răsuflarea.

Apoi sosi Ene Enescu şi întinse scrisoarea tatălui său căpeteniei pandurilor.

— Rău îmi pare că mi-e prietenul Radu bolnav, zise

Vladimirescu. Şi s-a însurat iarăşi? De când?

— De un an, răspunse feciorul.

Tudor citi în scrisoare:

— A luat pe fiica bietului Titescu, căruia caţaonii îi furaseră moşia! Şi întinzând mâna lui Ene: Bine venişi. Tatăl tău se bătea ca un zmeu, deşi îi ziceau visător în timp de pace.

— N-o fi sărit ţandăra departe de buştean, zise conu Iancu râzând, iar ăsta e din neamul Jienilor de la Craiova.

— E oare feciorul lui Ion Jianu? strigă Tudor cu o neobişnuită vioiciune; căută îndelung la Dumitru, şi în sfârşit zise: Mamei tale i se zicea „Buna" la Craiova. Tatăl tău îmi fu prieten. Aveai şi o… şi se opri deodată, ceea ce nu i se întâmplă des, căci graiul lui era graiul ţăranilor români, care vorbesc cu chibzuială, aşa încât nu le lipsesc niciodată cuvintele potrivite. Dar nici acum nu-i lipseau slugerului Tudor cuvintele, ci vreo uşă se deschisese către amintirile lui, pe care o închise apoi cu mâna lui de fier. Însă dădu ca lozincă pentru noapte: Dolj.

Înaintea pandurilor, pe cerul albicios din februarie, fâlfâia steagul albastru, care fusese zugrăvit pentru Tudor

Vladimirescu în mănăstirea Antim din Bucureşti. La mijloc era întruchipată Sfânta Treime, la dreapta şi la stânga sfântul Teodor şi sfântul Gheorghe, şi dedesubt un vultur ţinând o cruce înconjurată de o ramură de măslin, şi cu litere de aur era scris: „Tot norodul românesc pe tine te proslăvesc. Troiţă de-o fiinţă, trimite-mi ajutorinţă, puterea ta cea mare şi-n braţul tău cel tare nădejde de dreptate acuma să am eu parte. 1821. Ghenarie".

Dreptatea, cel mai frumos cuvânt din graiul omenesc, cea mai înaltă gândire a minţii omeneşti, dreptatea era lozinca acestei răscoale.

„Trăiască dreptatea!" strigau ţăranii în satele prin care trecea mândrul alai panduresc, de la munte spre câmpie, şi strigau mai înflăcărat cu cât satele erau mai sărace şi mai puţine, căci toată partea dinspre câmp a Mehedinţilor era a boierilor. Acolo săteanul robotea pentru trei stăpâni, care trăiau pe urma lui în belşug, în trândăvie şi fără să plătească biruri: pentru Poartă, pentru greci şi pentru boieri. Iar acuma venea Tudor Vladimirescu şi le spunea că aveau dreptul să muncească şi pentru ei înşişi.

— Trăiască domnul Tudor! se auzi deodată un glas puternic dintr-o nouă ceată de ţărani, care se alipise de

adunarea norodului, şi sute de panduri strigară apoi aceleaşi vorbe.

Cuvântul „Domn” trecu ca un fior de gheaţă peste inima lui Tudor Vladimirescu. El şedea călare, nemişcat şi încruntat. Dar de atunci fu nevoit să-l audă adeseori. Pandurii fruntaşi ca Oarcă, Cuţui, Frunte-Lată, Urleanu, care demult doreau domnia pentru căpetenia lor, dar nu îndrăzniseră s-o spuie, de acum înainte îi ziceau domn când vorbeau de el.

Stăpânirea însă, în multe pitace către slujitorii din judeţe, îl arăta pe Tudor ca „tâlhar” şi „apostat”, dând poruncă ispravnicilor din Oltenia să strângă pandurii ca să înăbuşească răscoala.

În urma cărora, slugerul, coborându-se către Cernovoşani, un sat într-o vale largă, se întâlni cu optzeci de oameni, în cap cu Păun Nicolicescu, cunoscut lui, care-i înmână o scrisoare a clucerului Ralet, ispravnicul Mehedinţilor.

El citi răvaşul, îl băgă în sân şi strigă:

— Căpitane Oarcă! şi arătând pe Nicolicescu: Puneţi mâna pe el şi luaţi-l la bătaie! Şi răcni celor optzeci de oameni: Vă ziceţi panduri şi ţineţi cu ciocoii! Întrebaţi-i

pe ăştia de ce merg cu mine!

Sărind apoi de pe cal, el intră în cârciuma la care se opriseră şi strigă lui Preda să-i aducă cerneală şi hârtie.

Pandurul purta călimara la brâu, iar hârtia în coburi, învelită în pânză curată, după obiceiul ţărănesc.

Tudor se aşeză la masă şi scrise cu mânie şi cu foc răspunsul către clucerul Constantin Ralet. Gândurile de atâtea ori trăite îi curgeau din pană fără întrerupere;

„Arhon Clucer!

Până acuma numai prin auzire ştiam că dumneata strigi către toţi cum că eu aş fi ieşit la hoţie, ca să prad lumea, şi nu credeam; pentru că eu mă ştiu că nu sunt hoţ; iară astăzi, în Cernovoşani, găsii şi în scris, sub iscălitura dumitale, la mâna unui hoţ, anume Păun Nicolicescu, căruia îi dai voie să mă prinză dimpreună cu toţi cei ce se află cu mine, ori viu sau mort. Din aceasta te cunosc că eşti om procopsit, şi mă mir de unde ai dumneata voie ca să omori Raiaoa împăratului? Şi pentru ce? Au pesemne nu vă ajunge că i-aţi trădat şi i-aţi despuiat, până când au rămas ticăloşii ţărani mai goi decât morţii cei din mormânturi? Şi acum se vede că aveţi poftă ca să-i omorâţi? Numai să ştii că nici Dumnezeu, nici

preaputernica împărăţie nu vă va îngădui; eu însă nici nu sunt hoţ, nici am fost vreodată, nici voi fi; ci sunt atât eu cât şi cei împreună cu mine ieşiţi pentru mare folos obştesc, şi al celor mari şi al celor mici; şi spre mai bună pliroforie, vei ceti dumneata aceste două copii.”

Acestea erau chemarea către popor şi jalba către sultan. Apoi Vladimirescu îl sfătuia pe clucer să se unească cu adunarea norodului ca un „adevărat patriot”, şi îl povăţuia cum trebuia să se poarte pentru a linişti sufletele la Cerneţi, reşedinţa lui isprăvnicească, şi să lămurească locuitorilor scopul şi felul răscoalei pandurilor. La sfârşit tot focul i se aprinse din nou: „Şi iarăşi zic, păzeşte-te bine, să nu dai norodului vreo pricină de împotrivire de arme; că atunci bine să ştii că nici în găurile şerpilor nu vei scăpa; pentru că norodul cel ars şi fript de către dumneavoastră este amărât şi înfocat asupră-vă; şi numai pricină caută”.

Pe când aşternea subt iscălitura lui „Teodor” o parafă dreaptă şi hotărâtă, uşa se deschise ca împinsă de vijelia a sute de glasuri care se ridicau afară, şi uriaşul Frunte-Lată intră strigând:

— Stăpâne, oamenii de la Cerneţi s-au unit cu noi!

— Cu atât mai bine pentru ei, răspunse Vladimirescu.

Strigătele oamenilor răsunau ca tunetul prin văzduh şi când căpetenia pandurilor ieşi în prag, toate sufletele i se închinară cu dragoste, pentru înfricoşarea înfăţişării sale, căci simţeau că încărcase pe umerii săi toată grija norodului.

Printre văile colnicelor, acoperite cu stejari, pe care Tudor le cutreieră de la răsărit la apus, se aflau mânăstirile Strehaia şi Motru, pe care el le alesese ca să le întărească. Stăpânirea avusese acelaşi gând şi trimisese şaptezeci de arnăuţi la una din ele şi patruzeci la cealaltă.

Strehaia însă îşi deschisese porţile, căci unul dintre străjerii ei zise:

— Măi băieţi, să nu fim proşti. Slugerul Tudor alta nu vrea decât să ne scape de biruri. De ce să ne lăsăm să ne omoare de dragul ciocoilor, pe când ei, ca lipitorile, ne sug sângele?

La Motru treaba nu merse aşa de uşor. Noul ispravnic al Mehedinţilor, căminarul Ştefan Bibescu, şi stolnicul Viişoreanu se întăriseră acolo cu un pâlc de panduri.

Mănăstirea bine apărată era aşezată pe coama lată a unui deal; la poalele acestuia curgea Motrul care la o

bătaie de puşcă dădea în Jiu. Apele însă zăceau îngheţate între malul drept, alb de zăpadă, şi cel stâng, negru împădurit. Cerul era cenuşiu şi greu de fulgi gata să cadă.

La amiază, călăreţii avangărzii se urcau spre mânăstire.

Atunci focuri trosniră din meterezele clopotniţei, un fruntaş căzu peste cap de pe şea şi rămânându-i piciorul în scară, fu târât de calul speriat şi lăsă o urmă de sânge pe zăpadă.

Pandurii îşi apucară puştile şi traseră fără comandă. Dar gloanţele nu loveau decât zidurile şi se întorceau de pe poarta ferecată şi ţintuită.

Un trimis al slugerului sosi atunci în goana calului. Părul său bălan zbura în vânt şi vocea lui tună:

— Ce faceţi? Domnul Tudor vrea să ştie!

— Ne apărăm! răcni Frunte-Lată. Mişeii din mănăstire ne-au primit cu gloanţe.!

— Dar n-aveţi poruncă să trageţi!

— Ce dracu! vrei să ne cureţe ca pe nişte vrăbii?

Ion Urdăreanu ajunsese acuma la front; în aceeaşi clipă trosniră iarăşi focuri din metereze.

Frunte-Lată înjură groaznic. Ion însă chiuia de bucurie. Era botezul lui de foc, pofta de luptă îi curgea prin vine

cu fiori reci şi calzi, trăgea prin nări mirosul acru al prafului de puşcă, şi când pandurii traseră şi ei a doua oară peste capul lui, el apucă flinta.

Frunte-Lată însă răcni la el:

— Du-te şi spune slugerului de ce dăm!

Urdăreanu se supuse supărat şi goni la vale spre sat, unde se afla Tudor.

Comandirul pandurilor se înfurie:

— Atâta ştiu ciocoii, să tragă asupra norodului!

— La mănăstire! Să intrăm cu sila! strigară toţi împrejurul lui.

— Tăcere! tună el. Nu mişcaţi! Şi dădu porunci repezi şi bine chibzuite.

Pe coasta din faţa clopotniţei, despărţită de mânăstire prin vâlceaua adâncă a unui izvor, pandurii erau să sape şanţuri. Unii se aşezară în sat şi pe creasta dealului, iar avangarda, care mai pierduse doi oameni, fu chemată înapoi.

Pandurii erau adânc amărâţi împotriva boierilor care trăseseră fără să stea de vorbă, şi aprinşi de mânie pentru că n-aveau voie să năvălească asupra mânăstirii. Frunte-Lată tuli de vale cu oamenii săi ca o furtună. Ene Enescu

fusese trimis să-l cheme, căci Tudor văzuse că Ion Urdăreanu era ca înfrigurat de pofta de luptă, ceea ce poate l-ar fi îndemnat la neascultare. El zise către Frunte-Lată:

— Nu putem lua mânăstirea cu iureş, pentru că n-avem tunuri; o vom închide cu străşnicie, şi prin foamete vom lua-o.

Uriaşul, care acum văzuse moartea a trei panduri, care mirosise praful de puşcă şi auzise şuieratul gloanţelor, smuci calul său din loc cu o înjurătură şi goni năuc prin sat.

Vladimirescu atunci zise celorlalţi:

— Şi eu m-aş bate, dar pe câmpie lucie. Nu e sângele norodului făcut să stropească ziduri de mânăstire.

Aceste cuvinte trecură de la om la om şi-i mai liniştiră; începeau a înţelege pe căpitanul lor.

Oamenii săpau şanţul de-a curmezişul coastei; ei lucrau înfuriaţi, zvârlind în sus bulgării de pământ, singura lor armă împotriva gloanţelor care tot mai zburau din văzăturile clopotniţei. La apus de soare şanţul era gata, şi din lucrători mai căzură şapte inşi.

Pandurii erau nebuni de mânie. Voiau să arză

mânăstirea. Dar toţi căpitanii străjuiau la postul lor; porunciră surlaşilor să sune şi vestiră tuturor că slugerul primise din Bucureşti o ştire de mare însemnătate, pe care voia s-o împărtăşească norodului.

Se coborâră atunci cu toţii spre sat, turburaţi şi nerăbdători, dar mulţumiţi că căpetenia lor îi chema la sfat. Ei înconjurau cârciuma, din care Tudor Vladimirescu îşi făcuse cancelaria.

El ieşi în pridvor şi zise:

— Fraţilor, să nu ascultaţi numai ce grăiesc eu, dar şi ce grăieşte stăpânirea, ca să nu fie zis că v-am amăgit eu pe voi. Judecaţi şi hotărâţi. Apoi le citi la cele din urmă raze albe ale zilei, cu glas de aramă, răsunător, cartea Divanului, care glăsuia astfel:

„Cu mare mirare luarăm în ştire de urmările ce ai început a face, cugetând însoţire de mai mulţi, şi împărţind cuvinte către locuitori ca să sară cu toţii spre izbăvirea răului, şi să iasă din întuneric la lumină. Acest fel de urmări, că nu au sfârşituri bune, este ştiut şi din istorie şi din pilde ce se văd pre toată ziua.

Vedem că prin cuvintele ce prin nejudecată ai alcătuit către locuitori, propovăduieşti că pentru folosul obştei şi

binele ţării te-ai pornit într-această faptă şi voieşti a arăta cum că nu eşti tâlhar sau voitor de rău, ci îndemnător binelui şi săvârşitor izbăvirii obştei din ispita răutăţilor. Dar care dintre locuitori îţi va da crezământ? Şi-n ce temei răzămând se va însoţi cugetărilor ce ai, de vreme ce cu toţii cunosc şi înţeleg câtă însărcinare, câte cheltuieli şi câte pagube se pricinuiesc satelor într-acest fel de netrebnicie? Deci te sfătuim părinteşte şi ca nişte adevăraţi patrioţi, îţi poruncim să te păzeşti de asemenea fapte păgubitoare ţării, aducătoare de sminteală liniştei locuitorilor şi pricinuitoare de mare nevoie asupră-ţi; şi te încredinţăm cu jurământ că de te vei supune povăţuirilor şi poruncilor noastre, şi lăsându-ţi armele te vei scula şi vei veni, fără tăgăduire vei scăpa de orice urgie, căci cu toţii vom fi mijlocitori către domnul ţării, ca să-ţi treacă cu vederea urmarea ce ai cugetat. De nu-ţi vei lua seama cu dinadinsul şi nu te vei supune acestor părinteşti povăţuiri ce cu iubire de omenire îţi dăm, atunci să fii încredinţat că după ce nu vei găsi scăpare, apoi şi osânda morţii îţi va fi grozavă şi cumplită. Către aceasta te sfătuim şi îţi poruncim ca îndată ce vei primi această scrisoare a noastră, în soroc de două ceasuri să-ţi iei

seama bine şi către cel ce-ţi va trimite scrisoarea să dai răspuns în scris curat că de va fi făcut o coprindere de supunere şi prin vrednice dovezi ca să poată fi crezute să înceteze numaidecât pornirea ce este căzută asupră-ţi şi te aşteptăm aici precum mai sus pe larg ţi se arată; iar de nu ţi se vor precurma relele cugetări, hotărăşte-te singur morţii şi fii încredinţat că nu vei găsi scăpare. Ceteşte cu mare luare-aminte aceste scrise, supune-te povăţuirilor ce privesc binele-ţi şi fii sănătos."

Urmau iscăliturile mitropolitului, a doi episoopi şi a doisprezece boieri divaniţi.

După ce citi, slugerul Tudor grăi:

— Fraţilor, de vă este tot asta părerea, plec chiar acuma la Bucureşti.

Oarcă şi Frunte-Lată săriră lângă el şi-l apucară fiecare de un braţ:

— Eşti al nostru! Nu te lăsăm!

— Şi noi suntem ai tăi! strigă Gheorghe Cuţui.

— Mai bine pierim cu toţii decât să mai trăim cum am trăit de la o vreme încoace! zise Barbu Urleanu.

— Aşa e! Aşa e! strigară cu toţii.

Tudor Vladimirescu răsuflă din adânc, apoi zise:

— Fie. Voi scrie deci stăpânirii că venim cu toţii la Bucureşti.

— Trăiască Domnul Tudor! se ridicară din nou glasurile, ca o vijelie.

Slugerul intră în casă şi dictă unui scriitor din mulţimea slujbaşilor mici care urmaseră pandurii şi pe care Tudor îl întrebuinţa la cancelarie: „Cinstiţi boieri! Prin cinstita către dumneavoastră de la 30 ale trecutului ghenarie la 3 ale următorului, cu toată plecăciunea am primit; şi cele poruncite am văzut; dar ştiut fie dumneavoastră că eu din mica mea copilărie am slujit cu mare credinţă stăpânirii şi patriei mele; precum şi acum, şi în toată viaţa mea, sunt hotărât a sluji şi a mă jertfi pentru binele patriei mele; şi eu de capul meu nicidecum n-am plecat, fără ca tot norodul cel amărât şi dosădit al acestei ticăloase ţări, atât cei de loc, cât şi cei străini, văzând că stăpânirea, subt care sunt încredinţaţi de către preaputernica împărăţie, stăpânitoarea noastră – a cărei mărire Domnul Dumnezeu să o întărească în veci – i-a adus în cea mai desăvârşită prăpădenie şi nemaiputând suferi arzimea focului care le-a pus peste capete, cu toţii într-un gând s-au unit, şi au hotărât ca să se scoale, cu mici cu mari, şi să se adune la

oraşul cel de căpetenie al ţării, şi acolo stând să ceară împărătească milă. Şi ştiindu-mă norodul pre mine, dintr-alte vremi, că sunt un adevărat fiu al patriei mele, cu silnicie m-a luat a le fi şi la această vreme chivernisitor pentru binele şi folosul tuturor.

Dar eu cum am văzut preacinstita poruncă a dumneavoastră, supus fiind, m-am ridicat pe loc ca să plec; iară Adunarea norodului, nu numai că nu m-a lăsat, ci încă subt mare pază m-a pus.

Ziceţi dumneavoastră că din ridicarea mea se supără odihna locuitorilor; dar ei, după ce le-am citit într-un auz preacinstita poruncă a dumneavoastră, cu un glas răspunseră: că aceasta nu este nimica pe lângă tiraniile cele cumplite care le pătimesc de la dregători. Acestea i-au adus la deznădăjduire, încât sunt bucuroşi mai bine să piară cu toţii, decât să mai fie vii."

Apoi Tudor mai povestea în câteva cuvinte scurte cele petrecute până la sosirea Adunării la Motru, şi scârba mare a pandurilor care, ridicându-se pentru dreptate, fuseseră întâmpinaţi cu arme de moarte.

În şanţ ardeau două focuri, la care străjuiau şase

panduri. Ei găsiseră merinde în sat, mămăligă şi peşte sărat. De când plecaseră dis-de-dimineaţă de la Strehaia, nici nu poposiseră, nici nu se hrăniseră; acuma mâncau în tăcere. Când însă plosca cu ţuică trecu din mână în mână, atunci veni vorba despre cei căzuţi, despre văduvele şi copiii lor şi despre ceea ce e scris omului.

Unul zise:

— Toate le află omul, afară de rostul vieţii şi al morţii…

Altul, care privise lung în foc, începu a cânta jalnic, pe când aţâţa flacăra cu un par:

„Nu mai plânge, Măriuţă,
Vezi de Ion şi de căsuţă
Şi de bietele copile,
C-am ajuns în bune zile
Să nu plângeţi moartea mea,
Că-i la ţară piază rea.
Uite, mergem să arăm,
Ţelina să despicăm.
Noi avem să semănăm,
Voi aveţi să ne urmaţi,

Însutit să seceraţi.
Nu plângeţi, nu vă-ntristaţi,
Domnul Tudor e cu noi,
Dumnezeu fie cu voi.”

Într-adevăr, oamenii aceştia nu ştiau, cum nu ştia nici omenirea toată, pentru ce trăiau şi pentru ce mureau, dar din tăria şi din simplitatea lor ei trăgeau învăţătura cum trebuiau să trăiască şi să moară.

— Ce cântaţi? strigă un pandur de lângă celălalt foc.

— Barbu Viga a brodit un cântec, fu răspunsul.

— Şi noi ştim unul nou.

— S-auzim.

Al doilea cântec glăsuia:

„A dat bunul Dumnezeu
Să umble şi plugul meu!
Să trag brazda dracului,
La uşa bogatului.
O brăzduţă d-ale sfinte,
Să ţie ciocoiul minte,
Să-i arunc un semănat

Cu sânge negru udat,
Semănat de poteraşi
Să răsaie românaşi,
Mi-am vândut şi cămăşioara,
Ca să-mi cumpăr săbioara.
Pluguleţul meu nebun,
Cum te prefăcuşi în tun!
Vezi aşa mai poţi ara,
Să mai scapi de angara.”

— Bun cântec, îl lăudară ceilalţi.

— Şi eu mai ştiu unul! strigă Barbu Viga, poetul, şi cu pumnul întins spre mânăstire cânta:

„Frunză verde usturoi,
Tu n-ai lege, măi ciocoi!
De te-aş prinde în război,
Cu măciuci ca să te moi,
Să te moi, să te jupoi:
Că cu pielea de ciocoi
Am să-mi fac opinca mea,
Ca domnul lui Caragea

Ce-şi făcu o malotea,
Îmblănită de păgân
Tot cu piele de român.”

— Halal să vă fie, zise deodată un glas în întuneric.

— Cine e? strigară pandurii sărind în sus.

— Dunăre, fu răspunsul.

Era lozinca. Iancu Jianu venea cu schimbul străjilor.

Pe când cei dintâi se-ntorceau în sat, trecând cu greu prin troienele de omăt, Barbu Viga zise căpitanului de haiduci:

— Să fie de, iertare, boierule, dar cum stau lucrurile cu cartea aceea de la stăpânire? În toamna trecută eram şi eu la Bucureşti împreună cu slugerul, şi el şedea la episcopul Ilarion, şi avea prietenie cu mulţi boieri mari, la care se ducea mereu. Apoi azi cum de au iscălit ei acea carte şi-l ameninţă cu moartea? Oare nu mai ţin cu noi?

Iancu Jianu nu răspunse, însă după un răstimp înjură o înjurătură aşa de grozavă încât i se făcu lui Barbu Viga părul măciucă şi el nu mai îndrăzni să întrebe nimic.

A şaptea noapte, o vijelie cumplită suflă de la munte,

iar a doua zi, priveliştea toată, afară de cerul albastru, era albă, neprihănită. Albe erau colnicele şi pădurile şi mânăstirea, de la creştetul turnurilor până la temelia zidurilor, părea înfăşurată în cearceafuri uriaşe; căci zăpada era moale şi se lipea de toate colţurile şi de toate adânciturile.

Cei dinăuntrul mânăstirii văzură că nu mai era scăpare pentru ei; li se isprăveau merindele. Boierii scoaseră un steag alb pe clopotniţă şi deschiseră mica portiţă pătrată din poarta ferecată, prin care un om nu putea ieşi decât plecat în două. Dar troianul din faţa ei nu se străpunse decât după mai multe ceasuri de muncă. Pe urmă numai ispravnicii de Mehedinţi trimiseră slugerului Tudor două ulcioare pline de galbeni cerând îngăduire să plece nevătămaţi către Craiova.

El îi chemă la dânsul, îi primi în cancelarie fără să-i poftească să stea jos, şi se răsti la ei:

— De ce traseräţi asupra norodului? Ce rău v-a făcut?

Turburaţi şi speriaţi de purtarea fioroasă a pandurului, ei gângăviră:

— Ce eram să facem? Dacă vii şi dumneata cu oştire?

— Aflat-aţi oare că această oştire s-a purtat tâlhăreşte?

Că pe neaşteptate ar fi prădat sate şi jefuit oameni? N-aţi putut afla, că nu s-a făcut. Dumneavoastră însă mi-aţi ucis unsprezece panduri. Dumneavoastră sunteţi cei netrebnici, care vărsaţi sângele neamului vostru.

Viişoreanu strigă aproape lăcrămând:

— Dar ce vrei la urma urmei? Ce e cu răsmeriţa asta? De ce turburi pacea, arhon sluger, şi apoi te miri că ne împotrivim?

Cu capul pe piept ca buhaiul când se repede la duşman, Tudor făcu un pas înainte, şi boierii se dădură înapoi.

— Pacea cui? zise el. Pacea lupilor sătui care s-au îngrăşat pe urma turmei fără cioban? Tocmai pe aceea o vom turbura. Le voi arăta lor că turmele nu sunt de ei. La Strehaia am şi închis pe unii din ei, trimişi să se împotrivească norodului. Ştiu ce se unelteşte împotriva mea la Bucureşti, ştiu de poruncile date spre ieftinirea cărnii şi a pâinii şi spre scutirea de bir a pandurilor, de care nici dracu nu s-a sinchisit pân-acuma, ştiu că sunt ameninţaţi de afurisenie cei ce mă vor urma pe mine. Toate astea însă nu sunt decât cârpeli, care nu pot întregi haina ruptă! Dar ce mai stau eu de vorbă cu voi! răcni el deodată, bătând din picior, vorbele mele tot nu le

înţelegeţi!

Boierii priviră unul la altul, ei nu ştiau decât un singur fel cum trebuiau înţelese plângerile şi învinuirile, şi Viişoreanu zise cu glas pe jumătate, dar ademenitor:

— Crede-mă, arhon sluger, ţi-am fi trimis şi mai mult, dar nu avem decât atât. Dar dacă ne dai drumul la Craiova, îţi făgăduim că de acolo…

Tudor Vladimirescu îi tăie vorba cu o înjurătură şi luând urcioarele pline de aur de pe masă, le trânti la picioarele ispravnicilor, de se fărâmară şi galbenii săriră zăngănind şi rostogolindu-se în toate părţile.

— Ridicaţi-i! strigă slugerul, ridicaţi-i şi duceţi-vă naibii, că de nu, vă strâng de gât! Să nu rămâie niciun galben pe jos, aţi înţeles? În genunchi, ciocoilor!

Şi boierii erau nevoiţi să se târască după bani prin toate colţurile; cu spinarea încovoiată sub caftanele lor îmblănite păreau doi urşi prinşi în cuşcă.

Un tânăr care intră tocmai îşi făcu cruce strigând:

— Doamne sfinte, ce e asta?

— Serdare Djuvara, zise Tudor către el, pe aceşti boieri îi vei duce astăzi la Craiova.

Când Ştefan Bibescu şi Viişoreanu se văzură în sfârşit în sanie, pe drumul Craiovei, ei chemară pe serdarul Djuvara, căpitanul celor o sută cincizeci de oameni care îi însoţeau.

— Pentru Dumnezeu, arhon, da' ce ai de gând să faci cu noi?

— Ceea ce mi-a poruncit slugerul Tudor. Vă duc pân-acasă la Craiova.

— Eşti oare şi dumneata de partea lui?

— Nu sunt. Pe mine m-a trimis la Motru banul Dumitrache Bibescu, pe care stăpânirea l-a numit hatmanul pandurilor din Oltenia, pentru… pentru a afla ce face slugerul. Când am auzit că vă păzea cu străşnicie, nu m-am lăsat de el, până ce nu v-a dat slobozenie.

— Îţi mulţumim din inimă, dragă Djuvara! Când ai intrat, am simţit că ne vei scăpa de acest tâlhar!

Serdarul zâmbi a râde, se gândea că le-ar fi venit greu ispravnicilor să-l vadă intrând în cancelarie, deoarece, atunci, ei erau cu spatele la uşă, în genunchi pe jos, gemând şi căutând galbenii lor, pe care „tâlharul" nu-i primise. El le scurtă mulţumirile întorcându-se la capătul pâlcului său. După care boierii începură să-l

categorisească:

— Suntem vânduţi. Toţi aceşti mişei sunt dintr-o apă. Se ştie că Djuvara e omul banului Bibescu; iar banul ocroteşte pe toţi tâlharii din ţară. N-a fost el, pe vremuri, trup şi suflet cu haiducul Iancu Jianu, care e şi el acuma în pricopsita Adunare a norodului!

— Ajută-ne, Doamne! gemu boierul Ştefan.

— Şi iacă, acest popor, urmă Viişoreanu în deducţiunile sale logice, care se strânge laolaltă cu miile, se înarmează şi cucereşte toate cetăţile ţării, acest popor zice că e slab şi asuprit. Parcă răscoala n-ar fi tocmai dovada cea mai bună că stăpânirea a lăsat-o pe prostime să se îmbogăţească şi să se încreadă prea mult în sine. Calul flămând nu se zbate în hăţuri.

Boierul Ştefan însă nu avea poftă de politică.

— De ne duce teferi la Craiova derbedeul de Djuvara, zise el, îmi iau nevasta şi fug la Vidin. Derviş-paşa mi-e prieten. Iar turcii desigur vor trece în curând Dunărea, ca să se isprăvească nemaipomenita comedie.

— Ar trebui să cheme pe nemţi.

— Despre mine, chemaţi şi pe dracu. Eu trec Dunărea.

Domnul Tudor ocupa gura Motrului, luând în stăpânire şi cele două tunuri dăruite pe vremuri, împreună cu cărţi bogate şi argintărie multă, de Constantin Vodă Brâncoveanu, ctitorul mânăstirii; iar pe urmă, trecând Jiul el ajunse, după un drum de un ceas şi jumătate, la mânăstirea Ţânţăreni. Aceasta era aşezată pe o ridicătură de pământ rotundă, înconjurată de păduri din trei părţi, pe când mocirle şi băltoace se întindeau într-o parte până la râu, unde era ţigănia. Şi această mânăstire bogată era întemeiată de Brâncoveanu; azi era plină de călugări greci, care însă nu îndrăzniră să se împotrivească lui Tudor, cuceritorul Motrului.

Tabăra fu aşezată, la o bătaie de puşcă de mânăstire, pe un luminiş unde se ţinea târg o dată pe săptămână. Şi chiar a doua zi de dimineaţă străjile vestiră reîntoarcerea serdarului Iamandi Djuvara, cu o ceată mai mare.

Vladimirescu primi ştirea cu linişte şi porunci pandurilor de la Padeş să iasă în linie de rezbel în faţa taberii. Îndată sosiră şi craiovenii şi traseră câteva focuri de pistoale.

Atunci răsună vocea puternică a lui Frunte-Lată:

— Te-am văzut, nene Haldene! În mine vrei să dai?

Şi Oarcă strigă:

— Ei, Niculae Ţivig, ori ţi-ai pierdut minţile? Doar nu suntem creştini cu toţii?

Atunci îi recunoscură şi ceilalţi: un căpitan ieşi înaintea frontului şi chemându-şi oamenii şi arătând cu sabia oastea lui Tudor:

— Nu sunt duşmani! Pentru dreptate s-au ridicat, iar nu ca să ucidă. Să ne înfrăţim cu ei!

— Acesta e boierul Hergot de la Tarniţă, zise Oarcă râzând mulţumit. Cetele amândouă se uniră, cum se uneşte Jiul cu Motrul, după toate legile firii, şi căpitanul craiovenilor, serdarul Djuvara, se apropie de Tudor şi-l salută. Apoi îi ceru o convorbire între patru ochi, şi spuse lui Vladimirescu că comănduirea pandurilor olteneşti fusese luată banului Dumitrache Bibescu şi dată vornicului Niculae Văcărescu de la Bucureşti. Acesta poruncise lui Djuvara să lovească Adunarea norodului cu o oştire mai mare. Şi cârc serdarul Olteniei, Ion Solomon, împreună cu stolnicul Dinu Bălteanu primiseră ordinul să meargă degrabă spre Ţânţăreni. Pentru asta Solomon fusese chemat de la Dunăre, unde nimicise o ceată de hoţi răzvrătiţi şi primise, drept mulţumire, o blană scumpă şi

500 de taleri. Oştirea stăpânirii urma a-şi ridica tabără la Coţofeni, pe Jiu, cam la trei ceasuri de Ţânţăreni. În Craiova domnea cea mai mare turburare. Nu te puteai încrede în nimeni. Nimeni nu se dădea pe faţă şi nu mărturisea cu cine ţine. Tudor Vladimirescu îl asculta în tăcere. Apoi zise:

— Şi dumneata cu cine ţii, arhon serdar? Drept răspuns, tânărul îl rugă:

— Lasă-mă să-ţi jur credinţă!

Volintirii soseau aproape fără întrerupere. Adunarea norodului număra ca la 3 000 de oameni, dar Domnul Tudor îşi aduse aminte cu jind de zilele de la Padeş, când ei erau numai 600, dar 600 de vânători de urşi şi de capre, 600 de fii ai munţilor! Deşi era straşnic la alegerea oamenilor, deşi respingea cu asprime pe toţi care îi păreau fără căpătâi, totuşi ascultarea nu mai era aceeaşi. În tabără acuma era gâlceavă şi harţă, pandurii şi arnăuţii se încăierau şi era chiar să se facă moarte de om la Ţânţăreni.

Printre grămăticii lui Vladimirescu era şi tânărul boier Dumitrache Protopopescu de la Severin, care fusese prins

şi jefuit la Tâmpa. El se ruga acum de sluger, jumătate îndrăzneţ şi jumătate plângăcios, să i se dea măcar haine, spunându-i că nu mai putea să şază în cancelarie, cum o făcuse la Motru, îmbrăcat numai cu cămaşa şi cu o manta pe care i-o împrumutase Urdăreanu.

Tudor însărcinase pe unii din căpitanii săi să poruncească căpeteniilor arnăuţilor să înapoieze lui Protopopescu calul şi straiele, oprind numai armele.

După aceasta un gospodar chemă pe tânăr şi-l îndemnă să-i arate pe cei care-l prădaseră.

Protopopescu se uită la chipurile sălbatice ale bărbaţilor care stăteau jur-împrejurul focului şi râdeau de el, şi, mânios, întinse degetul spre unul înalt şi strigă:

— Ăsta e! Ăsta mi-a furat roibul, cu şa turcească de la Vidin, cu arşele numai fir şi două sute şi patruzeci de lei!

Arnăutul ca fulgerul scoase iataganul şi se aruncă asupra nesocotitului boier. Acesta sări în partea căpitanilor, îmbrăţişă pe bairactar şi-l rugă:

— Nu mă lăsa că mă taie!

Atunci se adunară şi ceilalţi gospodari împrejurul Protopopescului, ocrotindu-l, iar bairactarul îşi scoase şi el iataganul, se apropie de arnăutul înfuriat şi răcni:

— Stai! Or te fac bucăţi!

Domnul Tudor, auzind cele petrecute, chemă iarăşi pe tânărul boier şi-i zise posomorât:

— Lasă mişeii la naiba!

— Dar mie îmi trebuie haine! strigă Dumitru Protopopescu tremurând de mânie, de frig şi de turburare. Dacă aci nu-mi pot dobândi dreptatea, dă-mi cel puţin un răvaş de drum şi un cal, ca să merg acasă să mă îmbrac din nou.

Tudor îngădui cererea, şi flăcăul plecă pe deşelate, îmbrăcat numai cu gheba lui Urdăreanu.

Însă cuvintele rostite de el: „Aci nu-mi pot dobândi dreptatea!" ardeau în inima lui Tudor. Se ridicase pentru a înzestra ţara întreagă cu darul dreptăţii, şi iacă, nici sub ochii lui, în tabăra lui, un singur om nu-şi putea căpăta dreptul său!... Şi el îşi jura sieşi că va fi de acu înainte un judecător fără milă pentru ostaşii săi, chiar dacă s-ar prăpădi el cu toată oştirea sa.

Între Bucureşti, Craiova şi tabăra răsculaţilor lipcanii alergau mereu. Boierii îl înştiinţară pe Tudor Vladimirescu că domnia ţării fusese încredinţată de Poartă

lui Scarlat Vodă Calimah şi îl întrebau cum va putea da ochi cu luminatul Domn el care împinge la vărsare de sânge între fraţi?

Tudor Vladimirescu răspunse printr-un ultimatum în trei puncte: cerea stârpirea catahrisisului, despăgubirea locuitorilor jefuiţi, încredinţarea cu jurământ că viaţa lui şi a căpitanilor săi să fie chezăşuită, şi plata pandurilor.

Boierii răspunseră înfuriaţi că ei erau tocmai pe cale, ca adevăraţi patrioţi, să facă dreptate în ţară şi să stârpească catahrisisul, dar că Tudor Vladimirescu le împiedicase munca prin urmările sale nelegiuite. Îi făgăduiau însă că vor aştepta sosirea caimacamilor noului domn, înainte să mai ia vreo hotărâre împotrivă-i, dacă, la rândul său, Tudor îi încredinţa că nu se va mişca din loc şi că nu va ademeni mai mulţi volintiri prin amăgitoarele sale propovăduiri. Şi, înainte de toate, îl sfătuia să nu cuteze să se creadă mai mult decât firea îl clădise să fie.

Erau obişnuitele argumente şi palavre ale unei autorităţi ajunse la putreziciune, care nu poate pricepe că i-a sunat ceasul şi că piere, pentru că dreptul etic stă mai sus decât cel feodal, care este îndreptăţit numai cât timp un rang înalt înseamnă gânduri înalte, simţiri şi purtări

înalte.

Când slugerul arătă lui Iancu Jianu cea din urmă scrisoare, haiducul râse cu batjocură:

— Aşa e, nu cumva să te crezi boier, căci numai ei au dreptul făţărniciei şi al mişeliei! Să nu te crezi boier, căci atunci cu toţii am pierde orice nădejde în viitorul ţării!

— Trebuie scurtaţi de o palmă, zise pandurul încruntat.

— Aşa înţeleg şi eu, se linişti Iancu Jianu.

Tudor Vladimirescu se aşeză la masă şi scrise vornicului Văcărescu o scrisoare măiestrită, o scrise cu dragostea unui prieten al poporului şi cu înţelepciunea unui om de stat, cuprinzând dintr-o privire largă neamul întreg, înţelegând legea firească a deosebirilor între păturile sociale, dar şi legăturile între ele, care trebuie întărite prin bunăvoinţă şi dreptate:

„Cinstita scrisoare a dumneatale cu multă plecăciuni am primit, din care alta nu înţeleg, fără decât văd că toate pornirile cele vrăşmăşeşti ale maimarilor noştri care le-au pornit asupra Patriei le grămădeşti asupra-mi, ca şi când eu aş fi făcut, sau aş face vreun rău Patriei mele; ci pesemne dumneata pe norod, cu al cărui sânge s-a hrănit

şi s-a poleit tot neamul boieresc, îl socoteşti nimic şi numai pe jefuitori îi numeşti patrioţi, măcar că eu nici asupra acestei tagme nu sunt voitor de rău, ci încă mai vârtos le voiesc întregirea şi întărirea privilegiilor. Apoi de ce, fără de niciun cuvânt al dreptăţii mă catigorisiţi? Şi cum nu socotiţi că pre mine mă categoriseşte numai tagma jefuitorilor, iar pe jefuitori îi categorisesc toate neamurile? Văd dar că alta nu este fără numai Dumnezeu a împietrit inimile maimarilor noştri, după cum oarecând pre ale egiptenilor. Dar cum nu socotiţi dumneavoastră, că Patria se cheamă norodul, iar nu jefuitorii? Şi cer ca să mi-arăţi dumneata ce împotrivire arăt eu împotriva norodului? Că eu alta nu sunt decât numai un om luat de către tot norodul al ţării, cel amărât şi dosădit din pricina jefuitorilor, ca să le fie chivernisitor în treaba cererii dreptăţilor. Iară tagma jefuitorilor, căci nu le place una ca asta, a ridicat arme de moarte asupra patriei şi a ticălosului norod. O! Ce mare jale! Dar dacă este tagma jefuitorilor dreaptă şi norodul vinovat, cum nu trimeteţi dumneavoastră şi pe la învecinatele neamuri, ca să vedeţi pe cine categorisesc? Pre norod? Sau dumneavoastră? Şi cu cine voiesc a ţine? Cu dumneavoastră, sau cu norodul?

Căci aceasta s-au vestit în toate laturile. Prea bine ştiu pe dumneata că eşti foarte înţelept şi născut din neam slăvit şi iubitor de patrie, ce cu înţelepciune multe orânduieli bune au făcut patriei. Socotească de către înţelepciunea dumneatale şi aceasta: că norocul războiului este numai în mâna lui Dumnezeu atotţiitorul, şi nu se ştie cui îl va da; şi măcar va birui tagma jefuitorilor, dar tot nu poate fi norocită, că va să-i hulească toată lumea, iar de nu va putea birui, unde va scăpa dinaintea norodului? Şi de voieşti dumneata binele patriei, precum au vroit părinţii dumneatale, trebuinţa este ca să ne întâlnim negreşit; însă de vei binevoi, să am cinstitul dumneatale răspuns, unde şi cum, fiindcă norodul nu cere altceva decât numai o dreptate ce poate fi folositoare şi tagmei boiereşti şi cum zic, ori în ce chip vei pofti dumneata, să am cinstitul răspuns. Theodor".

Dar această rugăciune fierbinte a unui suflet mare şi drept nu fu ascultată. În adevăr Niculae Văcărescu era înţelept, plin de duh şi de o fire aleasă, însă nici el nu pricepea că cei mari stăteau pe umerii celor mici. El nu răspunse deloc „apostatului" şi se întoarse la Bucureşti,

şase zile după ce sosise la Craiova, pentru că divanul numise caimacam al Olteniei în locul său pe vornicul Constantin Samurcaş. Aceasta era o lovitură bine chibzuită de Daimon. Eteriştii din Bucureşti, ale căror planuri boierii români nu le ştiau decât pe jumătate, nu aveau de gând să stânjenească pe Vladimirescu, ci să-l întrebuinţeze în ajutorul lui Ipsilanti. De aceea, Samurcaş căpătase de la divan o împuternicire, care-l însărcina, ca pe un boier cunoscut şi cu vază mare în Oltenia, unde fusese ciamacam de mai multe ori, să potolească răscoala după cum va chibzui el că e bine, fără să mai ceară încuviinţarea ocârmuirii. Şi boierii nădăjduiau ca el să aibă multă trecere la slugerul Tudor, fiindu-i prieten şi proteguitor.

Şi într-adevăr un schimb de scrisori dese începu îndată între Samurcaş şi Vladimirescu, iar solul lor credincios era Hagi Prodan, căpetenia sârbilor. Pe atunci Olimpianul Iordache sosise la Coţofeni cu ceata lui. Şi într-o noapte, Domnul Tudor chemă doi dintre căpitanii săi şi porni cu ei, în taină şi-n tăcere, spre miazăzi, până le porunci, cam după un ceas şi jumătate, să-l aştepte într-o casă de ţăran, pe când el o lua înainte cât îl lăsa de repede zăpada care

se topea, pe drumurile jumătate desfundate şi jumătate îngheţate.

Olimpianul făcu aceeaşi cale spre miazănoapte, şi cei doi fraţi de cruce se-ntâlniră la jumătate drum, într-o cârciumă părăsită din pădure. Dar nu se puteau înţelege, cum se-nţelegeau cu o lună înainte.

— Am auzit că i-ai pus să-ţi zică Domn? întrebă Iordache bănuitor.

— Nu e adevărat, răspunse Vladimirescu, pe faţă nu îndrăzneşte nimeni să-mi zică Domn. Ce vor fi zicând după ce-mi întorc spatele, nu pot împiedica, cum nici Vodă nu putea împiedica să-l poreclească Mormoloc.

Kleftul simţi toată mândria acestui răspuns, înţelese că fostul său vătaf de plai de la Cloşani era azi un om a cărui putere militară şi politică se sprijinea pe patru mânăstiri întărite, şi a cărui putere morală era clădită pe dragostea şi încrederea întregului norod al Olteniei.

Vladimirescu însă fără preget îi povesti despre cele întâmplate la Adunarea norodului, şi Olimpianul îi spuse zăpăceala care domnea la Bucureşti şi la Craiova, de unde boierii, ca întotdeauna în timp de primejdie, fugeau pâlcuri, în goana mare. Iar Tudor se hotărî atunci să

trimită o divizie de bulgari şi de sârbi sub Makedonski şi Hagi Prodan ca să silească pe fugari să se întoarcă înapoi.

În mijlocul convorbirii lor Iordache întrebă:

— Şi te-ai dat turcilor?

— Nu e nimic schimbat între turci şi Ţara Românească, fu răspunsul.

De n-ar fi fost întunericul atât de adânc – felinarele aduse de el luminau abia un colţ al bordeiului – Domnul Tudor ar fi văzut cum se îngălbenea faţa lui Iordache; văzu însă cum îi tremurau mâinile când întinse la lumină o hârtie arătând cu degetul unele rânduri scrise pe ea. Era o copie după arzmagzarul pe care Tudor îl trimisese înaltei Porţi şi acele rânduri grăiau:

„În astfel de stare vrednică de jale aflându-se tot poporul şi nelăsându-i niciun fel de mijloc ca să arate preaputernicei împărăţii jafurile, chinurile, despoierile şi desăvârşitele dezmoşteniri ce suferă de aceşti tâlhari, şi să ceară milă şi uşurare, ne-am văzut siliţi de cea desăvârşită deznădăjduire, mai întâi a ne ridica împotriva acestor tâlhari şi despuietori, şi în urmă, ca nişte credincioşi supuşi ai împărăţiei, să cerem împărătească milă. Pentru care cu lacrimi ne rugăm să ni se trimită un împărătesc

cercetător, însă nici grec, nici de religia noastră, ci chiar din sânul preaputernicei împărăţii, ca să cerceteze şi de faţă să vază adâncile rane ale ţării şi desăvârşita noastră despuiere şi călcare a drepturilor ei. După care, încredinţându-se preaputernica împărăţie, să ridice deasupră-ne aceste lipitori ce ne-au supt tot sângele din noi, şi să lase în toată îndeplinirea lor vechile şi adevăratele drepturi ale ţării. Noi, mulţumiţi am plătit totdeauna, plătim, şi niciodată nu vom tăgădui de a plăti datoria noastră de tribut către Înalta Poartă, încredinţaţi fiind că nu vom fi lipsiţi de vechile drepturi ale ţării, la care domnii greci, dimpreună cu ticăloşii noştri de boieri s-au arătat totdeauna surzi, şi în loc de a ne oblădui cu dreptate, ca nişte părinţi, ne despoaie şi ne pradă mult mai rău decât nişte tâlhari, atât partea bisericească, cât şi politicească. Şi după ce se îngraşe şi se umflă din sângele nostru, le înlesneşte şi drumul domnilor, şi se uită la dânşii cum fug din Bucureşti, ziua nămează mare, pe podul Mogoşoaiei, în împărăţii străine.”

— De ce-mi arăţi asta? întrebă Tudor Vladimirescu. Ştiu ce am scris. Oare nu e adevărat?

Lui căpitan Iordache, care era mai totdeauna chinuit de

friguri, îi clănţăneau dinţii de mânie, căci înţelese acuma că căpetenia pandurilor nu putea fi socotit drept eterist supus şi ascultător. Olteanul era acuma de capul lui, avea o ţinută politică bine hotărâtă, şi nu se sfia să-şi calce cuvântul pentru nevoile cauzei sale. Iordache îl privea ca pe un trădător faţă de Eterie.

El zise cu buzele tremurătoare:

— Nu e nicio minciună în arzul tău. Însă tu îi chemi pe turci în ajutor, pe turci împotriva grecilor! Iar jurământul nostru zice: „Jur că voi privi totdeauna pe turci, duşmanii noştri, cu ură şi cu dispreţ".

— Duşmanii voştri, bine zici, întări Tudor.

— Dar ai jurat cu mine! strigă celălalt mânios şi amărât.

— Pentru voi, nu pentru mine, zise Vladimirescu liniştit. Ţara noastră, pe care aţi jurat s-o scăpaţi, e dincolo de Dunăre, mai departe chiar, peste mare. Ea e schingiuită sub jugul turcesc, şi bine faceţi când voiţi să-l scuturaţi; eu vă voi ajuta cu drag, dar nu pe pământul meu strămoşesc. Cum Elada e a ta, aşa şi Ţara Românească e a mea. Şi ţara mea e încărcată de lanţuri ruşinoase, dar nu sunt făurite de turci; acestora le plătim daruri care întrec adeseori puterile noastre, însă din

măduva noastră sug alţii, mai răi, fanarioţii şi boierii. Aşa-i?

Iordache oftă:

— Aşa-i…

— Care atunci îmi este datoria? Să curăţ ţara mea de ciuma care o bântuie. Iar pentru asta ne trebuie linişte la hotare, trebuie să nu ne calce oştiri străine. Deci cu turcii sunt nevoit să ţin pace. De s-o ridica poporul meu şi veţi avea nevoie de el, eu, frate, îmi voi ţine jurământul de la biserica Sfântu Sava.

Kleftul şedea pe o buturugă, pintenii-i zăngăneau, căci tremura de la cap până la picioare. Nu putea nici să scoată de minciună pe pandur, nici să-i împărtăşească vederile, ci simţea cu jind şi cu ciudă, câtă putere şi greutate căpătau cuvintele şi hotărârile lui, pentru că erau rostite pe pământul ţării sale.

— Eşti prea mintos, scrâşni el.

— Aşa trebuie să fie acela care cutează să ducă mii de oameni, zise Tudor Vladimirescu cu asprime. Şi nici de astă dată Iordache nu găsi răspuns, doar ştia prin câte groaznice primejdii trecuse şi mai trece Eteria, din pricina lipsei de cuminţenie a căpeteniilor ei. Grijile îi apăsau

greu pe suflet.

Urdăreanu şi Enescu care însoţiseră pe Domnul Tudor auziră la două noaptea semnalul cuvenit prin care-i vestea de întoarcerea sa. Erau culcaţi în paiele grajdului, lângă caii lor, de unde săriră în sus şi ieşiră în grabă.

Căpetenia pandurilor îi primea în tăcere, şi în tăcere porniră tustrei. Câteodată după aceste întâlniri, el trimitea pe unul sau pe altul dintre ei la Motru sau la Strehaia cu porunci şi scrisori; azi însă nu le dădea nicio altă însărcinare, ceea ce îl umplea de părere de rău pe Urdăreanu, pentru că zgribulea, şi i-ar fi fost mai dragă o mişcare repede decât trapul mic, în care urmau pe Tudor căzut pe gânduri.

— Ce dracu s-a făcut cu zăpada? zise Ion către Enescu, nu trecem decât prin mocirle.

— A plouat, răspunse tovarăşul.

— Aş, când?

— Pe când dormeai.

Urdăreanu tăcu; îi era necaz că dormise fiind de pază, pe când Enescu era treaz. Acesta de altmintrelea avea darul să-l supere. Ion nu putea să uite că la Motru Tudor alesese pe tovarăşul său mai tânăr, ca să cheme înapoi

avangarda din luptă. Şi pe lângă aceasta flăcăul de la Piteşti cu liniştea şi cu tăcerea-i îndurerată avea atâta trecere printre panduri, încât era aproape tot atât de iubit ca şi Făt-Frumos, care mai era şi înrudit cu cei mai mulţi dintre fruntaşi. Iar trecerea lui Enescu se datora unei întâmplări la Ţânţăreni: într-o zi de dezgheţ unii din olteni zăriseră într-o mlaştină un lucru, despre care se făcuseră multe presupuneri: nu era un butuc de lemn; unii credeau că e o butcă răsturnată, alţii că e un sipet, urme lăsate de bejenarii rătăciţi pe noapte şi pe ceaţă. Enescu zise deodată:

— Nu e nici butcă, nici sipet, şi o porni înspre balta jumătate îngheţată. Oamenii îl chemară înapoi în zadar; el alerga uşor pe pojghiţa primejdioasă şi strigă, când fu aproape de mogâldeaţa neagră: E un tun! Astfel Tudor Vladimirescu căpătase cel mai mare dintre tunurile sale. După ce fu scos din baltă, se dovedi că era un tun de tuci, luat de ruşi de la turci în războiul din 1806-1812, şi părăsit apoi de biruitori în mlaştină, pentru că le era prea greu să-l ducă mai departe. Domnul Tudor se bucură că-l găsi; însă lui Enescu îi zise:

— Nu se cuvine căpitanilor mei să-şi pună viaţa în

primejdie fără poruncă. Ai înţeles? Şi tânărul răspunse:

— Credeam că face tunul cât fac şi eu. Dar am înţeles. Toate acestea plăcură pandurilor. Urdăreanu nu vroia să-şi dea seama că i se strecurase în suflet o oarecare gelozie împotriva celui mai tânăr dintre căpitani, dar nu se legă nici prieteşug între ei.

Acuma călăreau iar în tăcere unul după altul.

Deodată norii se despărţiră şi luna străluci printre copacii desfrunziţi şi jilavi, aşa că ramurile lor se vedeau pe cer ca o reţea neagră, încărcată cu mărgele argintii. Dar cu toată înfăţişarea lor iernatică, păreau schimbate, fiecare cracă se rotunjise de urcarea puternică a sevei, iar unele şi înmuguriseră.

— Ia vezi, au înflorit sălciile! strigă Urdăreanu; uitându-şi necazul şi rupând o crăculiţă udă. O vârî râzând în ochii tovarăşului său.

Enescu întoarse capul fără o vorbă.

— Omule! se poate să nu-ţi pară bine?

— Ce să-mi pară bine?

— Că vine primăvara! Şi trăgând pe nas mirosul florilor, zise: De ce se sperie calul tău, Ene? Or vei fi dormind tu acuma?

Dar căpitanul scump la vorbă nu mai dete niciun răspuns, şi după ce Urdăreanu mai mormăi ceva despre ursuzlâcul tovarăşului său, tăcu şi el, visând cu ochii deschişi un vis îmbătător de primăvară, cu simţurile furate de lumina lunei şi de miresmele mugurilor. Gândul lui îndreptat spre mamă era dovada că i se lecuise inima prin şcoala aspră şi curată a datoriilor bărbăteşti; se lecuise şi se limpezise atât de bine încât un alt dor îndrăznea să înflorească, însă numai încetul cu încetul. În tot timpul campaniei de iarnă a pandurilor, acest dor rămăsese ascuns în sufletul său, mulţimea întâmplărilor zilnice şi îndatoririlor noi stinseseră tot ce nu era în legătură cu slujba ostăşească. Acuma însă primăvara deşteptase tinereţile în inima sa, şi chipul Saftei Poenaru îl urmărea pretutindeni. I se părea c-o vede mai bine acuma decât la Caracal, unde abia îndrăznise să privească în ochii ei căprui; el vedea buzele ei, îi auzea glasul şi râsul ei scurt, îşi aducea aminte de fiecare vorbă ce-i spusese dânsa. Iar când la despărţirea lor ea-i zisese:

— Dumnezeu să te păzească, numai atunci el privi drept în ochii ei, şi atunci se păru că deodată dintre nori se uita soarele înapoi. Când se gândea la asta, lumina îl

cuprindea din nou, şi el se lăsa răpit şi fermecat de dor. El care era vioi şi harnic, nu-şi mai recunoştea firea, atât de pierdut se simţea în năluciri dulci şi atât de bucuros de fiecare clipă în care nu era nevoit să muncească, ci putea trăi în vis.

În ultima duminică a lunii februarie, mulţumire şi bucurie domneau în tabără. Domnul Tudor îşi plătise oamenii pentru întâia oară. Numai cei de aproape lui Vladimirescu şi Hagi Prodan, care-i adusese de la Craiova de la Samurcaş Daimonul, ştiau de unde veneau banii.

Până acuma niciun pandur nu ceruse simbrie, fiecare îşi luase merindele de acasă pentru două-trei săptămâni, de câteva zile însă se simţea lipsa, şi deoarece Tudor nu îngăduia niciun fel de jaf, plata banilor îmbucura şi îndatora pe toţi.

Numai căpitanii respinseră leafa. Ghiţă Cuţui îşi încrucişase mâinile la spate şi zise cu mustrare:

— Ţi-am cerut eu oare ceva?

Ceea ce-i înveseli inima Domnului Tudor.

Ziua însă nu se isprăvi aşa de frumos cum începuse.

Spre seară o căruţă trasă de cai istoviţi aduse în tabără

nişte fugari din care unul, boierul Ciupagea, nu mai avea nimic pe trup decât cămaşa. El se văieta, înjura şi făcea la cruci neîncetat. O ceată de şaptezeci de arnăuţi îi călcase, şi pe alţi boieri, jefuindu-i. Această ceată se rupsese din pâlcul însărcinat să oprească din drum pe boierii fugiţi de la Craiova şi se apucase de prădăciuni.

Domnul Tudor înjura straşnic şi poruncind să se dea haine lui Ciupagea întoarse spatele fugarilor şi plecă spre mânăstire, unde chemase sfatul de război.

Tânărul Dumitru Jianu auzise porunca lui Vladimirescu.

— Haine? zise el. Aţi nimerit-o bine. Protopopescu s-a întors de la Turnu-Severin. Uite-l cum se umflă în pene. Şi mantaua lui Urdăreanu a adus-o înapoi, şi avem s-o dăm boierului Ciupagea.

Protopopescu venea călare. Şaua şi căpăstrul calului erau de catifea cusute cu fir, de pe umeri îi atârna o manta roşie îmblănită, nouă nouţă, desfăcută în faţă, aşa încât i se vedea dulama de postav negru cu cheltuieli grele de mătase, pe cap purta o căciuliţă de astrahan rotundă ca aceea a pandurilor, dar cu mult mai înaltă; din brâul de şal persan ieşeau două pistoale şi un cuţit, iar flinta lungă atârna pe spatele călăreţului simandicos.

Ciupagea, cum îl zări, îi strigă:

— Dumitrache, băiete! Slavă domnului că dau ochi cu tine! Ai fi crezut tu la Crăciun, când petreceam împreună la nunta surorei tale, că o să ne întâlnim vreodată în halul ăsta?

Protopopescu, care se întorsese la Ţânţăreni, fără să-şi dea bine seama de ceea ce se petrecea în sufletul lui, se simţi deodată tare şi mare, şi luând sub ocrotirea sa pe fugar, îl duse în una din cancelariile aşezate în prăvălioarele târgului. Acolo Ciupagea încercă să se dezgheţe la cărbunii unui mangal. Şi cu cât se încălzea mai bine, cu atât înjura şi se văieta mai rău, aşa încât Protopopescu nu mai putu să zică şi el ceva. Chemând într-ajutor pe toţi sfinţii, Ciupagea blestema pe nemernicii care făptuiseră asupra sa fapte aşa de nemaipomenite:

— Sunt mai răi ca turcii. Cu turcii te mai puteai înţelege. De aflai că vin, mă închideam în culă, aveam merinde pentru mai multe săptămâni, apă bună în puţ, şi de pe foişor se înţelegea vătaful meu cu ei: „Ce doriţi? Vă dă boierul tot ce e drept”. Ei cereau unt, miere şi păsări. Eu trimiteam poruncă în sat să li se dea din belşug, şi după câteva zile plecau unde îi tăia capul. Or fi ars şi

prădat şi alte locuri, la mine niciodată. Şi erau păgâni. Dar ăştia, ticăloşii, strigă nebuneşte: Zavera! pentru credinţă şi fac toate drăciile. Zavera îţi prădează casa, îţi rupe şi hainele şi cămaşa de pe tine, toate pentru credinţă! Să nu-mi spui că nu erau panduri, ci arnăuţi. Erau şi ei din această blestemată Adunare a norodului! Adunare de tâlhari! Şi hoţul de Tudor este cel mai afurisit dintre…

Protopopescu îi închise gura cu mâinile amândouă şi şopti:

— Taci, nene, pentru Dumnezeu. Nu eşti aci în cula dumneatale. Aci e slugerul atotputernic.

— Aci e slugerul atotputernic, mormăi Ciupagea înciudat. Cine e ăst sluger? Un vătaf de plai, un ţărănoi, şi vorbiţi de el ca de Dumnezeu! S-a dat lumea peste cap. Şi cum de-ai venit tu aici, Dumitrache? Sfinte doamne, nu ştiu, unde-mi stau minţile! N-am înţeles încă, cum te afli tu aici.

— Iată cum, începu Protopopescu, întinzându-şi mâinile asupra flăcărilor albăstrui ale cărbunilor din mangal, precum zici dumneata, nene, lumea s-a dat peste cap. Iată cum: acu' câteva săptămâni m-a trimis clucerul Ralet,

ispravnicul de Mehedinţi, la Bucureşti, ca să aduc pe cei trei sute de panduri, care-şi făceau slujba acolo, împreună cu căpitanii lor, Crăiniceanu, Dumitrache, Colţan şi Niculae Boloboacă. Voia să-i trimită împotriva lui Tudor, care se ivise la Târgu-Jiu. Abia ajunsesem la Cernăuţi, şi văd pe ispravnic suindu-se în trăsură, gata să fugă la Craiova.

— Dar noi ce facem? întrebai eu.

— Cum ştiţi, zise el.

Atunci m-am înţeles cu căpitanii să ieşim înaintea lui Tudor, fie la Tâmna, fie la Strehaia.

— Erai al dracului? strigă Ciupagea uimit.

Protopopescu râdea, arătându-şi dinţii albi şi lucitori, ceea ce-l făcea să semene cu un lup:

— Oi fi fost al dracului, nene, urmă el – la Tâmna am înnoptat la Manolache Fiotu. A doua zi de dimineaţă ne-am pomenit cu o muţime de arnăuţi şi de panduri, care ne strigau să ieşim căci au firman. Am ieşit cu alţi câţiva şi le-am spus: Fugiţi că dăm! Dar pandurii noştri începură să le zică pe nume, căci aveau fraţi şi rude printre ei, apoi m-a ochit pe mine cu flinta lor, întrebându-mă cât aveam de gând să ţiu cu ciocoii? Ce era să fac? Rebeliştii ne-au

legat şi ne-au jefuit ca pe dumneata. Am sosit la Strehaia, la slugerul Tudor, în cămaşă ca dumneata.

— Doamne Dumnezeule! gemea Ciupagea.

— Tudor mă făcu grămătic. Căci scrie o groază de proclamaţii şi de porunci. Dar eu tot în cămaşă am rămas. Doar că mă împrumutase Ion Urdăreanu cu mantaua pe care o ai pe dumneata. Atunci mi-am cerut voie şi m-am dus să mă îmbrac din nou.

— Şi cum te-a lăsat mama să te întorci aci?

— A plâns, dar ce să facă. Acuma nu e linişte nicăieri. S-au obrăznicit ţăranii. Alaltăieri era să mă omoare unul, fiindcă îl găsisem mutându-şi gardul lui în via mea. Când l-am întrebat ce face, mi-a răspuns că nu mai sunt ciocoi în ţară, şi a sărit cu sapa asupră-mi. Eu atunci am tras cu pistolul în el, dar nu l-am nimerit. El în schimb m-a lovit la mâna dreaptă şi voia să dea înc-odată, când l-a împuşcat frate-meu în picior, de-mi lungi zilele. Atunci mi-am zis: mai bine cu ei decât împotriva lor. Căci stăpânirea e neputincioasă. Pandurii toţi ţin cu Tudor.

Ciupagea nu mai avea glas. Îl scuturau frigurile şi gemea.

Tânărul Protopopescu însă avea multe de scris în urma

sfatului ostăşesc. Înainte de toate, pitacele de numire ale ispravnicilor în cele cinci judeţe ale Olteniei: în judeţul Dolj slugerul Solomon, în Romanaţi Iamandi Djuvara, în Mehedinţi vistierul Crăiniceanu, în Gorj Moangă şi în Vâlcea polcovnicul Ghelmegeanu.

Căci Tudor Vladimirescu era acuma stăpân pe Oltenia. Divanul nu mai avea nici bani, nici oştire. Vistieria ţării la moartea lui Vodă era goală. Azi, când toată ţara era răsculată, nu se mai putea ridica nici bir, iar cea din urmă sumă mai însemnată adunată cu greu de divaniţi după cererea boierului Samurcaş – o sută şi şaptezeci de mii de lei – fusese trimisă de la Craiova slugerului Tudor!

În tabăra de la Ţânţăreni se găteau toţi de plecare.

Drumul spre Bucureşti era deschis.

XII

La Beneşti, pe Olteţ, în curtea Oteteleşenilor, în casele lor întărite, se adăpostiseră de primejdiile ce bântuiau ţara opt familii boiereşti. Ele aşteptau răspuns la scrisoarea trimisă printr-un nepot al gazdei, prin care întrebau pe vornicul Samurcaş dacă puteau să rămâie la Beneşti sau dacă le sfătuia să fugă peste hotare, aşa cum o şi făcuseră alţi boieri.

După patru zile, Iordache Oteteleşanu intră în iatacul în care şedeau cucoanele toate, ca să le înştiinţeze de răspunsul vornicului. Locul de căpetenie în mijlocul femeilor îl ţinea bătrâna, cucoana Anica Poenăreasa; chiar în împrejurări de griji şi de spaimă, se vedea atârnat de braţul ei stâng un ghem de argint săpat, din care ieşea un fir lung de ibrişin. Ea lucra din el, cu mâini frumoase încă, cele mai minunate bibiluri înflorite. Îmbrăcată cu rasa călugărească, de când îi muriseră soţul şi feciorul, purta deasupra un anteriu de mătase neagră, ca să nu mâhnească pe copiii ce-i rămăseseră.

Boierul Iordache îi sărută mâna şi citi răvaşul scurt primit de la Craiova: Samurcaş le spunea să nu se teamă

de Tudor, care nici nu omora, nici nu jefuia, dar să se ferească de o ceată de şaptezeci de tâlhari care se rupseseră din oştirea lui.

Cucoanelor li se ridica o piatră de pe inimă. Casa putea fi apărată împotriva unei cete de tâlhari, boierii şi porniseră să se întărească asemenea unei cetăţi, sub conducerea fiului cucoanei Anica, Petrache.

— A adus nepotu-tău răspunsul? întrebă cucoana Anica.

— Nu. Samurcaş mi l-a trimis printr-o ştafetă. Nepotu-meu vine mai târziu.

Una din fete zise atunci pe şoptite:

— Poate s-a dus la Tudor.

Stăpânul casei se întoarse către aceea care vorbise şi întâlni privirea ochilor căprui ai Saftei Poenaru.

— Şi de ce mă rog, zise el mirat, nu l-am trimis către Tudor?

— N-am zis că l-ai trimis dumneata, răspunse fata, am zis că poate s-a dus la oştire.

— De unde, Doamne, ai scornit asta! strigară unele din femei.

Boierul Iordache îşi mângâia barba.

— La oştire? zise el apăsat, tare mă tem că d-alde astea

le-ai învăţat tu de la nenea Iancu Jianu.

Safta se întoarse cu vioiciune către cucoana Anica:

— Bunico, n-a fost şi tata căpitan de panduri?

Dar stăpânul casei zise:

— Era altfel p-atunci. Pandurii se luptau împotriva turcilor împreună cu oştirea împărătească muscălească.

O slugă intră în această clipă şi rugă pe boierul Iordache să poftească în pridvor, unde boierul Petrache voia să-i ceară un sfat.

Oteteleşanul fu mulţumit de întrerupere. Nu că luase în seamă cuvintele unei fete, dar parcă-i venea mai bine să curme vorba printr-o glumă. Ieşi zicând:

— Ţine-te gata, panduroaico, că acuma vin dă te chem şi pe tine la sfat.

Pe când cucoanele vorbeau îngrijorate de scrisoarea vornicului şi de păsul lor, cucoana Anica luă pe Safta de mână şi ieşi din odaie.

— Am greşit poate, zise fata, iartă-mă, mamă.

Bătrâna se îndreptă în tăcere spre sfintele icoane din iatacul ei.

— Roagă-te pentru ţară! zise ea.

Nu, niciunul din boieri nu se gândea să meargă la

Tudor. Dar cu toţii întăreau casa din răsputeri. Ferestrele fură închise cu zidărie până la jumătatea înălţimii lor; pridvorul de asemenea fu prefăcut în cetate, zidindu-se printre stâlpi până la înălţimea omului, iar în curte intrarea beciului, subt pridvor, fu adăpostită cu un zid de trei colţuri cu văzători. Fu întărită şi clopotniţa bisericii, care se afla la o lovitură de puşcă de casele boiereşti. Unul din boieri, cu două slugi lângă el, stătea strajă toată ziua. Ceilalţi, treizeci şi doi cu totul, duceau în întunericul casei zăvorâte, bătută de vânturile reci de martie, cu toată căldura, cu tot belşugul ce se găsea într-însa, o viaţă de nesiguranţă şi de aşteptare plină de grijă.

Într-o zi se întoarse şi nepotul boierului Iordache, cu ştirea că vornicul Samurcaş o pornise spre Bucureşti şi că răspunsese, întrebat fiind înc-o dată ce să facă familiile de la Beneşti:

— Ce fac şi eu, adică să fugă.

Atunci în grabă mare şi noaptea toată se pregătiră de plecare. Toţi, afară numai de cei mai tineri de douăzeci ele ani, aveau obiceiul acestor pregătiri. Fiecare alegea şi strângea ce avea mai scump. O parte din bani şi din giuvaericale fură îngropate în tainiţe. Hainele şi blănurile

fură închise în lăzi mari, aşezate la spatele butcilor. Pentru a scoate în curte o caleaşcă nouă, zidul din faţa beciului fu dărâmat în parte.

Învălmăşeala se mai mări prin moartea unui boier bătrân, care fusese bolnav şi pe care-l îngropă Petrache Poenaru, în timp ce Iordache Oteteleşanu se căznea să aşeze cucoanele în butci.

Dar şirul de trăsuri se pusese abia în mişcare, că se şi opri, căci butca cea dintâi se întoarse, şi boierii care călăreau înainte strigară în gura mare, că toată lumea să fugă înapoi în curte. Cucoanele nu aflară adevărul, decât odată ajunse în casă: o ceată de călăreţi se cobora de pe dealuri de dincolo de Olteţ, apropiindu-se de curte. Desigur, tâlharii de care vorbise Samurcaş!

Era o simţire stranie pentru fugari, să intre din nou în încăperile calde încă, de care se credeau despărţiţi pentru un timp îndelungat şi nehotărât.

— Iacă-ne iarăşi în bolniţă, mormăi Safta.

Bătrâna cămărăşiţă însă suspina:

— Slavă domnului, acum îmi pot ascunde şi dulceaţa! Niciodată nu fiersesem atâtea portocale ca iarna trecută.

Iar Safta se puse pe râs cu atâta poftă, încât Nicu Bălan,

un tânăr care în grabă mare dusese pe cucoane în casă, îi zise mirat:

— Doamne sfinte, cum poţi să râzi acuma?

— Şi oare de ce nu? Crezi tu că fiindcă n-am norocul să trag ca tine cu puşca, trebuie să mă jelesc?

La auzul acestor cuvinte, care sunară ca o lovitură de bici, şi alte două fete începură să chicotească, pe când stăpâna casei ce văieta:

— Doamne, Doamne, cum se poate să vă ţineţi de copilării?

Safta Poenaru ridică capul cu mândrie, intră într-o odaie şi se răsti la prietenele ei, care o urmaseră:

— Ştiţi că nu pot suferi când chicotiţi. Să râdeţi pe faţă dar să nu chicotiţi prosteşte!

— Vai, Safto dragă, era prea nostim, zise una din fete împăciuitor.

— Nicu Bălan a rămas ca scris pe perete de batjocura ta. Parcă nu ştii tu că el moare după tine!

Safta îşi trânti scurteica într-un colţ, şi bătând din picior strigă:

— Să nu-mi vii cu de-alde astea, Irino! N-are voie fiece paiaţă să se îndrăgostească de mine!

— Parcă e el de vină! răspunse Irina.

— Atunci să tacă cel puţin şi să moară, zise Safta mânioasă.

Dar abia rostite, aceste cuvinte îi sunară ei însăşi la ureche ca nişte lovituri de ciocan pe aramă, ca glasul ursitei, fără însă să le mai fi legat cu paiaţa care-i stârnise mânia.

Tăcerea prietenei o sperie însă mai mult pe Irina decât asprimea ei, şi se simţi uşurată, când soră-sa, blânda Zoe, îşi legă braţele de gâtul Saftei şi zise:

— Iartă-ne. N-am vrut să te supărăm.

Safta însă, fără să răspundă la mângâiere, zise:

— Mă duc la bunica.

În curând, toate femeile s-adunară împrejurul bunicii. Căci ea era şi blajină şi neînduplecată, ajunsese să privească de sus viaţa omenească, dar îşi păstrase mila şi priceperea pentru cei care se mai luptau cu soarta. Cei care sufereau veneau la dânsa, dar ea ştia să îngrădească izbucnirile de durere, şi astfel tămăduia jalea şi deznădejdea. N-ar fi îndrăznit nimeni să-şi slobozească istericalele în faţa cucoanei Anica Poenăreasa. Deci femeile închise la Beneşti aşteptau tăcute şi hotărâte.

Nicu Bălan le spusese că poarta fusese închisă, după ce Petrache Poenaru, căruia azi îi venise rândul, se repezise cu două slugi înarmate peste drum la biserică, ca să se închidă în clopotniţă; ceilalţi boieri se aşezară cu puştile în curte pe lângă uluci, pe când stăpânul casei se urcase în foişor, de unde se vedea ce se petrecea în faţa bisericii,

Prin ferestrele pe jumătate zidite nu pătrundea aproape niciun sunet de afară. Pe la amiază boierii cerură pâine şi vin, şi toate femeile s-ar fi repezit bucuros, pentru a scăpa de nemişcare; cucoana Anica însă nu lăsă decât pe stăpâna casei să vadă de mâncare. Şi după puţine clipe se dovedi că porunca fusese bine chibzuită, căci se auziră pocnituri de puşcă, poarta se deschise, şi boierii intrară şi se puseră la metereze. Căci tâlharii, însoţiţi de derbedeii din sat, înconjurau acuma casa şi trăgeau focuri din pistoalele lor.

Boierii strigară: Foc! şi chiar înăuntrul casei aerul se cutremură de detunăturile flintelor de pe la văzători.

În iatac se auziră câteva ţipete, şi cucoana Anica ieşi în tindă, ca să afle ce se petrece. Întrebând pe unul din trăgaci, el îi răspunse cu un râs sălbatec:

— Evrika! Pe doi din pungaşi i-am culcat la pământ şi

ceilalţi au luat-o la fugă! Se vede că au intrat hoţomanii în grajd, au gonit caii în curte şi au încercat să-i prindă. Atunci am tras în ei.

— Ce ştii de Petrache? întrebă cucoana Anica.

— El trebuia să-i oprească din clopotniţă.

În aceeaşi clipă fratele Oteteleşanului venind din pridvor povesti că Petrache Poenaru se predase tâlharilor şi că striga mereu din clopotniţă lui Iordache să facă asemenea sau cel puţin să-i trimită familia. Petrache recunoscuse printre tâlhari pe un oarecare ceauş Ivancea, un tânăr sârb de la Cernăuţi, finul cucoanei Anicăi. Şi se înţelesese cu el că dacă boierii lasă puştile din mână, nu li se va face niciun rău. Dar, adaogă povestitorul, Petrache trebuia să-i fi vestit mai degrabă, înainte de uciderea arnăuţilor.

— Petrache e mai copil decât copiii, zise bătrâna, e semn rău că s-a despărţit Ivancea de Tudor, şi tovarăşii săi or fi şi mai stricaţi decât dânsul. Dar fiindcă a ţinut pe vremuri de casa mea, mă voi duce eu să vorbesc cu el

Boierii încercară toţi să i se opună, ea însă nu-şi pierdu nici liniştea, nici cumpătul; de altmintrelea nimeni nu ştia un mijloc mai bun de împăcare, decât să lase pe naşă să

deştepte conştiinţa finului.

Când însă cucoana Anica porunci să i se deschidă uşa, Safta se repezi la ea şi zise rugător:

— Mamă!

Bătrâna îi mângâie duios fruntea:

— Drumul acesta nu e pentru tine. Ca să fie de folos, trebuie să merg singură.

Mândră, îmbrăcată în anteriul ei de atlaz negru, cucoana Anica trecu prin curtea pustie acum de orice vietate; numai subt teiul mare unde, vara, se-nvârtea hora zăceau două trupuri fără mişcare. Cucoana Anica nu privi în partea aceea; făcând mereu semnul crucii, ea ajunse până la poarta boltită, subt foişor, unde o aştepta stăpânul casei.

— Unde e Ivancea? întrebă cucoana bătrână.

— Vrei să mergi chiar dumneata?... începu el. Acum vorbii cu el.

— Deschide portiţa, zise cucoana Anica; apoi ieşi şi strigă: Ivancea! cu vocea liniştită a femeii învăţate din copilărie să fie ascultată şi să poruncească fără asprime.

Căpitanul se înfiinţa înaintea ei, înalt şi mlădios, cu capul subţire şi înţelept al sârbilor, dar cu sprâncenele

încruntate.

— Gospodar Ivancea, zise înc-o dată cucoana Anica, apăsând de astă dată cu mustrare pe titlul sârbesc, care însemnează stăpân sau căpitan, cum ai putut să ne faci nouă una ca asta?

Nicio osândire din gura unui bărbat nu atinge şi loveşte pe bărbat ca o astfel de întrebare din gura unei femei, care-l izbeşte în părţile cele mai slabe ca şi în cele mai bune ale sufletului său: în deşertăciunea lui şi în însuşirea de a preamări o femeie curată; o însuşire ce nu-i lipseşte nici omului sălbatec, fiind una din cele mai fireşti ale bărbatului.

Tânărul răzvrătit primi cu ochii plecaţi de la naşă-sa ceea ce boierii nu îndrăzniră să-i zică. Ea era înzestrată cu acel farmec, pe care vârsta chiar nu-l poate micşora. Când era de opt ani, Ivancea, sfiicios şi înfricoşat, era îndrăgostit de naşa sa. Dragostea trecuse. Înfricoşarea însă rămăsese.

— Nu ştiam că sunteţi aici, mormăi sârbul.

— Dar ştiai ce faci când l-ai lăsat pe slugerul Tudor?

— Şi dumneavoastră fugiţi de dânsul, încercă să se răstească Ivancea.

— Nu fugim de el, ci de cei care au ajuns ca tine, răspunse, îndurerată, cucoana Anica.

— Cum am ajuns? întrebă tânărul încruntat. Şi deodată cucoana bătrână îl privi în tăcere, el încercă să se apere. Am părăsit Adunarea norodului nu din pricina Domnului Tudor, ci pentru că nu mă puteam înţelege cu Pavel Macedonski.

Ochii cucoanei Anicăi se luminară deodată şi cu bucurie aproape strigă:

— Ai zis Domnul Tudor! L-au făcut Domn?

— L-au făcut, stăpână.

— Slavă ţie, Doamne! Slavă şi mărire ţie! În fericirea ei se apropie de gospodar şi punându-i mâna pe umăr grăi: Ivancea, dacă ţii cu Domnul Tudor, ce-ţi pasă de căpitanii săi – pe el să-l urmezi. Nu rătăci prin ţară după capul tău, nu te face tâlhar, ci rămâi oştean. Ce căutai la noi? Nu cred să fi vrut să ne faci vreun rău. Răspunde, ce vrei? Şi de se poate se va face.

Tânărul îşi muşca buza, privea în jos şi răsufla din greu. Vădit era pentru el o durere, că se înfăţişase înaintea acestei doamne mari ca căpitanul unei cete de tâlhari, şi smerenia cu care nobila sa naşă vorbea de Domnul Tudor

îi arăta scopul marelui oltean sub o altă înfăţişare. Şi simţi dorul să aibă şi el partea sa din această slavă.

— Spune boierilor, zise el, să ne lase să scoatem morţii din curte, fără să tragă în noi. Şi vom ţine pace şi noi.

— Bine, Ivancea, încheie cucoana Anica şi intră în curte.

I se păru nimerit să nu ceară deocamdată mai mult de la tânărul zavergiu. Şi boierii fură de părerea ei şi îi mulţumiră cu sărutări de mână.

Arnăuţii însă nu se astâmpărau. Dădură de pivniţele unui văr al Oteteleşanului, care erau la celălalt cap al satului, şi vinul îi făcuse să-şi piardă minţile cu desăvârşire. Nu mai ascultau de Ivancea.

E uşor să aţâţi sufletele omeneşti, anevoie însă să le potoleşti; căci pentru aţâţare ajunge fierberea unei firi puternice, pentru potolire trebuie harul Domnului. Iar Ivancea nu era decât un flăcău fudul şi pizmaş, care se certase cu mai marele său. Urmările mâniei sale îl copleşeau acuma.

Chiuind şi slobozind focuri de puşcă, arnăuţii îmbătaţi străbătură satul, şi când se ciocniră lângă biserică cu căpitanul lor, care cu câţiva oameni îngropa morţii,

izbucniră în blesteme cumplite, cerând să se ardă curtea şi să se tragă boierii în ţeapă. Niciunul nu se sinchisea de poruncile lui Ivancea, care-şi simţi adânc neputinţa. Căci nu era nici lege, nici cauză mare în numele căreia el ar fi putut trezi conştiinţele lor. Deodată însă o împrejurare îi veni în ajutor: printre toate ameninţările groaznice, una din ele lovi în femeile boierilor.

Atunci tânărul ceauş sări asupra celui care o rostise, îl apucă de braţe şi răcni la el:

— Milko, de ce te-ai dus tu cu haiducii în ţara sârbească? Pentru că turcii ţi-au răpit şi batjocorit nevasta, şi fiindcă era nebună şi cu limba tăiată, când ai izbutit s-o scoţi din ghearele păgânilor. Atunci ai jurat că te răzbuni pe siluitorii de muieri şi ai legat de gâtul copilului o salbă de degete de turci! Şi acuma vrei să te socoţi şi tu în rândul siluitorilor? Vrei să fii mai câine decât câinii? Te omor cu mâna mea pe tine şi pe toţi cei ce te vor urma! Şi pornirea tânărului era atât de puternică şi de adevărată, încât Milko îşi reveni în fire, iar ceilalţi arnăuţi tăcură încremeniţi, dând desăvârşită crezare ameninţării gospodarului că-i va răpune pe toţi. Căci Ivancea, prin compătimirea sa pentru cei năpăstuiţi, se

ridicase deasupra lui însuşi, luând apărarea unei cauze, pe care toţi bărbaţii pe vremurile acelea de nelegiuire o ştiau şi o resimţeau adânc, doar nu era unul a cărui soţie sau rudă să nu fi fost ameninţată său chiar lovită de o nenorocire ca aceea a nevestei lui Milko. Acestea erau grozăviile care împingeau la răzvrătire pe cei mai harnici din raialele Porţii.

— N-am zis nimic, n-am zis nimic, gospodare, gângăvi Milko îngălbenind.

Ivancea îi dădu drumul. Deocamdată femeile de la Beneşti erau la adăpost.

Atâta însă şi nu mai mult. Arnăuţii cerură să li se predea curtea, şi Petrache Poenaru începu din nou să strige boierului Iordache să-şi lase armele.

În timpul acela o slugă se suise în foişor, unde Oteteleşanu era de strajă, şi-i zise că un ţăran, Stan Chirilă, care avea să-i spună ceva grabnic, îl ruga să fie la uluci.

Boierul se coborî în curte, pe scara îngustă, cu paşi greoi.

Printre parii de stejari ai îngrădirii Stan Chirilă îi şopti:

— Boierule, nu lăsa pe cuconu' Petrache să te

momească. Nu ştie ce zice. Nu te preda acuma când e pe înnoptate. Arnăuţii sunt beţi morţi şi vor să omoare pe toţi boierii. Dumneata, boierule, şi fratele dumneatale, nu mi-aţi făcut decât bine, să nu crezi că ţiu eu cu mişeii. Vai, am dat de mare nevoie. Ne bate Dumnezeu pentru păcatele noastre.

— Îmi pare bine, Stane, răspunse Oteteleşanu, că nu eşti şi tu păcătos ca ceilalţi; am să te rog ceva. Să te duci cu o hârtie la Ţânţăreni şi s-o dai Domnului Tudor.

— O să fie greu, oftă ţăranul.

— Te cinstesc eu.

— Ferit-a Dumnezeu! strigă Stan, dă-mi hârtia, boierule.

Nu trecu un ceas şi Stan era pe drum spre Ţânţăreni. Tâlharii însă pătrunseseră în curte, prin grajduri, şi trăgeau acuma cu tot şartul asupra casei. Dar gloanţele de plumb nu puteau pătrunde prin grosimea zidurilor, şi nici de pârjol nu se temeau boierii, căci sub acoperiş păzeau slugile cu ciubere pline cu apă; de altmintrelea camerile erau toate boltite. Boierii trăgeau iarăşi prin metereze, ferindu-se însă de astă dată să ucidă şi mărginindu-se numai să rănească.

Cu toate acestea nădejdea crescuse în sufletele celor din casă, de când se aflase că Oteteleşanul scrisese lui Vladimirescu şi-i ceruse ajutor.

În amurgul serii încetaseră şi împuşcăturile, iar cei închişi în casă, obosiţi de truda zilei, se culcară. Doar pe pridvor stătea strajă unul din boieri cu două slugi.

Şi Safta Poenaru era trează, deşi poruncise Irinei şi Zoei să adoarmă, ca să nu fie obosite a doua zi şi bune de nicio treabă; şi fetele se supuseră voinţei puternice a prietenei lor, şi în curând se odihneau liniştite pe pernele albe. Iar Safta şedea nemişcată, dar cu ochii deschişi şi cuprinsă de mirare, pentru că-n inima ei domnea o bucurie care-i ştersese din suflet, prin minune, toate întâmplările zilei. Crezuse la început că acea bucurie senină era datorită vestei că va sosi marele căpitan al pandurilor, prietenul tatălui ei, Domnul care răsărise chiar din inima ţării; pe urmă îşi dăduse seama că un alt chip îi lumina sufletul, şi ca să se încerce pe sine însăşi, îşi zicea:

— Poate nu-şi aduce slugerul pe toţi căpitanii săi, şi când i se stinse atunci lumina din suflet, înţelese că ea izvorâse din nişte plete ca de beteală. Şi zăcea nemişcată, ameţită de acea destăinuire.

A doua zi de dimineaţă boierii sculaţi din somn aflară că focurile pe care le auzeau erau salve de bucurie, căci Hagi Prodan, unul din căpitanii lui Tudor Vladimirescu sosise cu sârbii săi la Beneşti.

— L-a trimis Tudor? întrebară boierii.

Nu, căci Hagi Prodan se ducea tocmai la Adunarea norodului. Boierii oftau deznădăjduiţi:

— Ce fel de hoţoman o fi şi ăla!

Cucoana Anica însă îl cunoştea şi pe acest Hagi Prodan Grigorovici, căci în Cerneţi, unde se afla moşia ei, şedeau mulţi negustori şi haiduci sârbi goniţi peste Dunăre de straşnica stăpânire a lui Miloș Vodă. Prodan era haiduc; prigonit de şase ani, rătăcise prin Austria şi Basarabia şi de acolo trecuse în Ţările dunărene, după ce stârnise cea dintâi răscoală sârbească împotriva turcilor, care însă se păru prea timpurie isteţului Miloș.

Boierii hotărâră să trimită iar pe cucoana Anica să se încredinţeze dacă acest Prodan era cel pe care-l cunoştea, şi dacă într-adevăr ţinea cu Tudor. De era aşa, li se părea nimerit să se predeie, legându-l cu jurământ, că viaţa lor nu va fi primejduită. Căci casa cu greu putea fi apărată împotriva unui asalt mai lung.

Cucoana Anica plecă. Întâlni chiar la poartă pe ceauşul Ivancea.

— Precum vezi, coniţă, zise el, eu nu mă ascund de oamenii lui Tudor. Am primit pe gospodarul Prodan cu bucurie.

Ea îi surâse cu bunătate:

— Du-mă la dânsul, băiete, şi puse mâna pe braţul lui.

Ivancea se înroşi până la rădăcina părului, şi cu multă grijă o ajută pe naşa sa, care trecea cu greu prin făgaşele pline de noroi ale drumului.

Boierul Iordache cu frate-său îi priveau prin meterezele foişorului.

— Ciudat, zise stăpânul casei dând din cap. Bătrâna ar şti să îmblânzească şi pe lupii flămânzi. Ce putere o fi având?

— Şi ce aspră poate să fie, urmă Iordache. Ai văzut cum s-a supărat pe fiul ei Petrache, pentru că s-a predat numaidecât pandurilor. Mişu, feciorul ei care a murit, era de alt soi. Îi semăna ei.

— Era oltean, din cap până-n picioare!

Cucoana Anica se întoarse şi de astă dată cu ştiri destul de bune. Hagi Prodan se legase cu jurământ aşa cum

doriseră boierii, să le păzească viaţa, le cerea însă, în schimb armele.

Aceasta scorni o furtună în casele de la Beneşti, şi gura cea mai mare o făcea Nicu Bălan, deşi nu pusese mâna pe o flintă. Şi nu tăcu, până ce boierul Iordache îl întrebă dacă îşi ia el asupra sa apărarea curţii. Boierii hotărâră să primească propunerea lui Hagi Prodan şi să-l poftească pe el şi pe căpitanii săi la masă.

— Oamenii aceştia, zise Oteteleşanu, pun mult preţ pe sarea şi pe pâinea pe care o împărţim cu ei, şi deoarece mijloacele noastre nu ne îngăduie să facem duşmani din ei, să încercăm să ni-i facem prieteni. Viaţa noastră a tuturora e în mâna lor.

La venirea lui Prodan, boierii îi ieşiră înainte până la poartă.

Dar niciodată nu prânziră la masa primitoare de la Beneşti meseni mai rău potriviţi. Cucoanele aşezate toate una lângă alta tăceau mâlc. Oleteleşenii ammdoi încercau să vorbească cu Hagi Prodan, care la rândul său se silea să fie prietenos, pe când cei patru căpitani ai săi erau încruntaţi şi duşmănoşi. La sfârşitul mesei se păru însă că vinul le dezlega gura şi începură să vorbească repede şi

încet între ei.

Vecinul lor, nepotul gazdei, îngălbeni deodată şi sculându-se se îndreptă către unchiul său şi-i zise pe franţuzeşte:

— Ştiu sârbeşte; am înţeles că cei patru nemernici de la capul mesei plănuiesc ea să ne jefuiască şi să ne omoare, pentru c-am împuşcat doi arnăuţi şi am rănit alţii, zic ei, a căror căutare are să le pricinuiască lor cheltuieli.

Oteteleşanu ridică masa în grabă şi poftind pe bărbaţi într-o altă încăpere îi spuse lui Hagi Prodan că vorbele gospodarilor săi fuseseră auzite şi pricepute. Grigorovici se scârbi rău, dar boierii cunoscuseră după felul cum îşi înfrunta el oamenii şi felul cum ei îi răspundeau, că şi acest sârb, deşi era vădit mai cinstit ca arnăuţii săi, abia putea să ţie în frâu ceata sălbăticită.

Unul din boieri mormăi:

— Al dracului Miloş. Ştie ce face, când împiedică pe patrioţii ăştia să se-ntoarcă peste Dunăre acasă.

Şi când gospodarii care băuseră mult la masă cereau cu ochi fulgerători o despăgubire pentru cei morţi şi cei răniţi, nevrând cu niciun chip să înţeleagă că boierii erau siliţi să se apere, Oteteleşanu le zise:

— Luaţi, în numele lui Dumnezeu, tot ce doriţi din sipetele noastre, dar apăraţi-ne de oamenii voştri.

— Da, da, făceau gospodarii râzând.

Hagi Prodan, care tăcuse multă vreme, adânc supărat de întorsătura lucrurilor, se răsti deodată la ei:

— Să ştiţi însă de la mine, că cine se va uita numai la o femeie, îl împuşc cu mâna mea!

— Bine, bine, stăpâne, mormăiră gospodarii.

— Şi pe boierul acesta, urmă Prodan, arătând pe Petrache Poenaru, cu tot neamul lui nu e voie să-l jefuiţi, pentru că s-a predat de ieri ceauşului Ivancea.

Gospodarii binevoiră a primi şi aceasta. Apoi începură, călăuziţi de boieri, să scormonească prin casă, din care ieşiră în sfârşit încărcaţi de pradă şi mulţumind batjocoritor.

Frica şi groaza domneau acum în curtea de la Beneşti. Toţi vedeau că diplomaţia şi vorba cuminte nu mai erau de niciun folos. Arme nu mai aveau. Oare când era să sosească Tudor Vladimirescu?

Şi iarăşi curtea se umplu de oameni; erau arnăuţi şi ţărani, conduşi de alţi doi căpitani, şi strigau boierului Iordache, care ieşise în pridvor, că acuma le venise lor

rândul să intre în casă!

— Cheamă-l înapoi pe Prodan, porunci Oteteleşanu unei slugi, care ieşind pe din dos se repezi la grajduri şi se întoarse în curând cu Grigorovici, pe când boierul Iordache împreună cu Petrache Poenaru ţinuseră pe oameni de vorbă.

— Intraţi în casă şi zăvorâţi uşile, zise Prodan care ştia că nu mai era de făcut altceva.

Oteteleşanu ascultă îndată; Poenaru însă, ca totdeauna fără minte, rămase pe pridvor. Unul din căpitani sări pe scară; de mult pusese ochii pe caucul cusut cu fir înfăşurat de un prea frumos şal persan, ce-l purta boierul.

— Dă-mi-l! strigă arnăutul întinzând braţul.

— N-ai voie să-mi iei nimic, răspunse Poenaru, m-am predat ieri lui Ivancea.

— Nu-mi pasă. Ai dracului să fiţi şi tu şi Ivancea! şi trăgând iataganul, pe când Petrache încerca să-l oprească îl izbi pe umăr.

În aceeaşi clipă Ivancea se ivi pe pridvor, trase pe feciorul naşei sale pe scară în jos, şi-l duse în sat în locuinţa sa.

Atâta şi nu mai mult putu să facă tânărul ceauş pentru

cucoana Anica.

Arnăuţii sparseră uşile casei. În sală stăteau boierii toţi fără arme cu Hagi Prodan în faţa lor. El se aruncă înaintea năvălitorilor, dar într-o clipă fu lovit, rănit şt dispăru în învălmăşeală.

O ceată turbată, umplând casa de un miros greu de vin, se răspândi în cele cinci încăperi mari împrejurul tindei, pe când cei care nu mai aveau loc să intre, aruncau cu cărămizi în ferestre şi dădeau foc grajdurilor.

Casa părea a fi prada iadului, pe care oamenii se pricep atât de bine să-l înfiripeze pe pământ.

Femeile încremenite se-ngrămădiseră toate într-un colţ. Tâlharii ajunseră şi în odaia lor. Rupseră scoarţele de pe divane, scoaseră icoanele de argint din pereţi, cu înjurături şi cu ţipete, dar nu se uitară la femei. Trecură prin camera aceasta ca o vedenie îngrozitoare şi intrară în cealaltă.

Acolo însă ai fi zis că căutau să se despăgubească de înfrânarea impusă, căci unul din ei urla:

— Pe el, măi! Faceţi-l piftie! Şi se auzi glasul boierului Iordache care încerca să se apere.

Safta strigă atunci:

— Haideţi, fetelor! Și repede ca gândul alergă cu Irina şi cu Zoe în mijlocul bărbaţilor, care voiau să-şi verse asupra lui Oteteleşanu setea lor de omor stăpânită multă vreme.

Fetele se aruncară înaintea boierului, călăuzite de instinctul femeiesc, a cărui tărie e tocmai făcută din desăvârşita deosebire sufletească şi trupească de cel bărbătesc, şi apărându-l cu braţele lor strigară;

— Nu-l omorâţi, nu-l omorâţi! N-are arme, nu v-a făcut nimic. Doar sunteţi ostaşi iar nu ucigaşi. Nu-l omorâţi, nu vedeţi că nu are arme!

Safta găsise cuvinte pe care prietenele ei le îngânau după dânsa, stăpânite de tăria şi de vitejia ei.

Tâlhărimea uimită îşi aminti porunca lui Prodan şi a lui Ivancea, singura poruncă pe care aceştia îndrăzniseră s-o dea cu convingere; arnăutul Milko, care era printre ei, se gândi la nevasta sa schingiuită şi la salba de degete de păgâni care atârna de gâtul copilului său; îşi băgă iataganul în teacă şi se răsti către ceilalţi:

— Hai să mergem înainte, că nu mai rămâne nimic pentru noi!

Boierul Iordache scăpase. Adânc mişcat strângea în

braţe pe Zoe care plângea cu hohote.

Safta însă cu ochii strălucitori şi cu obrajii aprinşi părea că ascultă ceva în depărtare şi strigă deodată:

— Vine! Vine!

— Cine vine? întrebă Oteteleşanu

Ea însă revenindu-şi în fire, nu răspunse îndată, dar, în sfârşit, zise cu hotărâre:

— Afară porunceşte cineva cu totul altfel decât tâlharii.

În aceeaşi clipă o slugă intră strigând:

— E un om afară trimis de Domnul Tudor!

Iar când boierul Iordache ieşi pe sală, tâlharii se înghesuiau spre uşă, între două rânduri de panduri, şi în mijlocul sălii stătea tânărul căpitan Ene Enescu.

— Sunt trimis de slugerul Tudor Vladimirescu căruia i-aţi scris, zise el. El se află la Oleteliş şi vine pe dată la Beneşti. Sub ocrotirea mea nu mai aveţi de ce vă teme. Glasul lui liniştit şi adânc sună paşnic ca un clopot după larma sălbatică care umpluse casa pân-acuma.

Neaşteptata scăpare de moarte aproape îi tăiase puterile lui Oteteleşanu; se rezemă de perete şi îngână:

— Îţi mulţumesc.

Şi Safta stătea pe prag, încremenită. Ea privea la

trimisul lui Tudor cu o dezamăgire dureroasă, căutând parcă să-l prefacă într-un altul prin tăria dorului ei; el însă rămânea tot acelaşi, înalt, subţire, întunecat şi negru la ochi şi la păr.

Locuitorii toţi ai casei se strângeau acuma în sală. Păreau ca ieşiţi din sicriu, şi cei mai mulţi nu mai erau îmbrăcaţi decât în zdrenţe, căci blănurile şi căciulile lor, anteriile de postav, şi de mătase, cingătorile, mătăniile, inelele, ceasornicele şi lanţurile fuseseră smulse de pe ei, mai toţi oftau şi gemeau. Nicu Bălan tremura ca varga, susţinut de două slugi.

Cucoana Anica veni în tindă cu femeile, din îmbrăcămintea cărora nu lipsea nimic, pentru că tâlharii le cruţaseră. Palide şi tăcute ele ieşiră pe pridvor împreună cu bărbaţii sub paza lui Enescu şi a doisprezece panduri.

În curte mai mişunau arnăuţi şi săteni; la dreapta ardeau parcă grajdurile, şi fumul şi dogoreala se abăteau spre casă. Enescu strigă de pe pridvor, că cine s-ar atinge de boieri ar fi împuşcat îndată, şi pandurii strigau la fel pe când însoţeau pe boieri prin mulţimea în fierbere. Nu se auzi nicio detunătură, nici măcar o înjurătură, şi Ene

Enescu îi duse nevătămaţi la cealaltă casă boierească din sat, unde-şi avea cuartierul Hagi Prodan.

Sârbul era rănit la mână şi purta braţul legat. Când zări jalnica ceată a boierilor, izbucni în blesteme împotriva mişeilor care prădaseră Beneştii.

Iordache Oteteleşanu însă îl privi rece şi şopti fratelui său:

— Ce folos. Mai bine nu ne predam lui.

Ajunşi în casă, bărbaţii şi femeile şedeau și zăceau tăcuţi şi frânţi de oboseală, care cu capul ascuns prin pernele sofalelor sau în mâini, care cu ochii pierduţi în zare. Într-o odăiţă mică se afla şi Petrache Poenaru istovit de pierderea de sânge din rana de la umăr. Ivancea îl oblojise; la aceasta se pricepeau mai toţi haiducii şi ostaşii de pe timpurile acelea.

Cucoana Anica se aşeză la căpătâiul fiului ei, dar buzele îi rămăseseră mute şi aspre. Safta privi înfocarea apusului pe fereastră. Îşi simţea sufletul luminat din nou de acea nădejde, care îi dăduse atâta putere în mijlocul grozăviilor zilelor trecute. Auzise pe Ene Enescu spunând lui Prodan că slugerul Tudor îl urma. Aşteptarea îi ascuţea simţurile, aşa încât cu mult înainte să prindă ceilalţi de

veste, ea zise cucoanei Anicăi:

— Auzi, bunico? Auzi trâmbiţele?

După zece minute Domnul Tudor intră călare pe poartă, urmat de toţi pandurii câţi încăpură în curte. Caii dădeau din cap, legănându-şi şi încovoindu-şi gâturile cu coame lungi, zăbalele şi armele zăngăneau, iar pandurii stăteau călări, nemişcaţi, drepţi ca bradul. La spatele lor strălucea asfinţitul, încondeind cu aur roşu capetele şi umerii bărbaţilor şi luminând în plin cele patru bolţi albe ale pridvorului, unde boierii şi cucoanele cele mai în vârstă de la Beneşti stăteau printre stâlpi, arătând ca o adunare de stafii ziua nămiaza mare.

— Pentru Dumnezeu, arhon slugere. Strigă boierul Iordache, scapă-ne viaţa, că suntem în mâinile dumitale!

— Viaţa vă este scăpată, răspunse Vladimirescu, dar îmi pare rău de ceea ce aţi păţit.

— Apoi noi ce să ne facem? Să mergem cu dumneata?

— Cu mine nu puteţi merge, că eu sunt cu oştirea, iar dumneavoastră cu neamurile dumneavoastră.

— Atunci să ne ducem la Craiova?

— Nu vă sfătuiesc, acolo ar putea veni alţii mai răi. Mai nemerit e să mergeţi la Horez, unde Adunarea trimite

câţiva paznici şi unde veţi avea odihnă bună.

Beierii trebuiau să se mulţumească şi cu atâta. Sfatul slugerului era o devadă că el însuşi socotea tot ţinutul nesigur în afară de mânăstirile întărite, şi că se aştepta chiar la intrarea turcilor, care erau mai răi decât arnăuţii, pentru că erau mai numeroşi.

— Fie, arhon sluger, oftă Oteteleşanu, fie cum ai hotărât.

— Vă dau, boierilor, dacă-l primiţi, pe ceauşul Ivancea cu unsprezece oameni, ca să vă ducă şi să vă păzească până la Horez. Am auzit că de dânsul n-aveţi să vă plângeţi.

Domnul Tudor dădea astfel tânărului, pentru care se rugase Prodan, un semn de încredere, care-l despărţea totuşi de oştire. Deşi nu prea le venea bine boierilor, să dea ei prilej unei asemenea măsuri disciplinare, şi deşi ar fi primit ca pază mai cu drag câţiva panduri olteni, nu îndrăzniră să se împotrivească Domnului Tudor în faţa tuturora. Şi vădit nu-i era pe plac lui Vladimirescu să stea de vorbă cu ei în taină, când i s-ar fi putut spune multe, căci rămânea călare în faţa pridvorului şi chemând pe grămăticul său îl puse să scrie o poruncă care

împuternicea pe boieri să-şi facă rost de şase care cu boi – butcile lor ardeau cu grajdurile – îl chemă pe Ivancea şi-i dădu 200 lei bani de drum.

Văzând însă că Tudor Vladimirescu se gătea de plecare, Oteteleşanu îndrăzni să-i zică:

— Să ştii, arhon sluger, că pivniţa acestor case, a cărei intrare e spre grădină, e plină de arnăuţi care s-au pus pe băutură. Ivancea, cu toată bunăvoinţa ce-ar avea, nu va putea să-i stăpânească, după ce vei pleca, şi adăugă încet aplecându-se peste pridvor, şi noi nu mai avem arme.

Chipul lui Tudor se întunecă şi mai tare, şi porunci lui Ivancea să gonească pe toţi arnăuţii din pivniţă, să împuşte pe cei care s-ar împotrivi şi să trimită pe ceilalţi subt paza pandurilor la Oteteliş. Domnul Tudor rămase călare tot timpul cât ţinu îndeplinirea poruncii sale, dar nu mai ridica ochii spre pridvor, aşa că nimeni nu mai cuteza să-i vorbească.

Cea din urmă radiere a apusului mai înroşea cerul, dar oamenii din curtea de la Beneşti nu simţeau strălucita ei solie de pace, pentru că erau frământaţi de gânduri grele. Două suflete numai se bucurau de sărbătorească şi tăcuta lumină, două suflete numai trăiau cu duhul în jocul

sclipitor al aerului, în care tremura colb de aur; aceştia erau Safta Poenaru, care deschisese încet fereastra înspre curte, şi tocmai în faţa ei, la stânga călăreţilor olteni, Ion Urdăreanu. Ea îl aştepta din ajun, ceas după ceas, iar când pandurii intrară în curte în rânduri de câte patru, pe poarta larg deschisă, Safta îi cercetă unul câte unul, până recunoscu pe cel mai mândru, chiar subt boltă, unde pletele lui aurite prindeau razele soarelui. Atunci încordându-şi voinţa, ea dori din tot sufletul ca Ion să se oprească subt fereastra ei, când trupele îşi închideau frontul în curte, şi ştia că acest gând era să-l atragă tocmai acolo. El însă nu zărise icoana gingaşă sus la fereastră, fata înaltă în scurteica de catifea roşie, încununată cu coadele ei castanii, decât după ce aripa lui de călăreţi se mişcase înspre ea. El nu ştia că Safta Poenaru era la Beneşti cu boierii care ceruseră ajutor slugerului Tudor, şi fiorul cald care-l străfulgeră, când o văzu, era să pricinuiască învălmăşeală printre călărime căci calul său, neînvăţat să-şi simtă stăpânul neliniştit, nici să fie smucit, se ridică sforăind în două picioare. Ion îl potoli repede şi apoi se adânci cu evlavie în priveliştea dinaintea lui, sorbind cu însetare fericirea acestei întâlniri neaşteptate şi

uitând chiar teama ce o avea de fata cea iubită; doar ştia că bucuria aceasta nu putea să fie decât puţine clipe şi că Safta i-o îngăduia, căci nu se mişca, sus acolo, în strălucirea profirie a apusului, și mai ştia şi ea că privirea lui, cu toate că genele fetei erau aplecate, va avea puterea să atragă ochii ei. Şi într-adevăr ea le ridică încet, şi cei doi tineri sărbătoriră ceasul cel mai sfânt al vieţii lor. Îşi destăinuiră ceea ce erau unul pentru altul, nici prin cuvinte, nici prin semne, ci numai prin lumina ce prin ochii lor se răsfrângea de la unul la altul, o lumină tăcută şi dumnezeiască la fel ca acea de pe zare.

Trâmbiţele sunară. Amândoi se deşteptară deodată din visul lor însorit, iar când Ion Urdăreanu pricepu că trebuia să plece dând chiar el semnalul pandurilor săi, i se făcu noapte înaintea ochilor; apoi strigă comanda:

— Stupai! cu un glas puternic şi mânios ca trâmbiţa judecăţii.

Călăreţii întoarseră caii, rândurile oltenilor în zeghe albe se legănară încoace şi încolo şi ieşiră pe poartă, luând drumul spre Oteteliş, cealaltă moşie a Oteteleşenilor, unde Tudor Vladimirescu hotărâse să petreacă noaptea.

Din focul apusului nu mai rămăsese pe cer decât un jar stins arămiu şi cenuşă vânătă, dar pălălăia galbenă şi roşie, care ieşea din grajdurile de la Beneşti, se înălţa mare la spatele călărimii.

Era noapte târziu, când trupele ajunseră la odihnă, la Oteteliş.

Îndată după sosire, Domnul Tudor chemă pe toţi căpitanii români, ca şi pe cei care-l aşteptaseră la Oteteliş, în casa mare a curţii boiereşti.

Acolo el se plimbă multă vreme în tăcere, în sus şi în jos. Nu se auzea decât zăngănitul pintenilor pe covoarele moi; dintr-odată se opri şi ridicând ochii săi ameninţători zise:

— Arnăuţii au făcut grozăvii la Beneşti. Au închis pe boieri şi i-au prădat. Au chinuit două slugi şi au despicat icoanele din biserică.

Cei mai mulţi dintre căpitani îşi făceau cruce.

— Să aveţi mare grijă, urmă Domnul Tudor, ca pandurii să nu se amestece cu arnăuţii până mâine de dimineaţă, să-şi aşeze focurile departe unii de alţii. Şi să spuneţi oamenilor voştri că nu e voie să jefuiască pe săteni, ci să

plătească tot ce se ia. Şi iarăşi tăcu; dar cei care-l cunoşteau bine ştiau că aceasta era numai prevestirea unei furtuni, care abia a doua zi era să izbucnească. Toţi însă îşi dădeau seama de primejdia pildei rele date de arnăuţi, şi grija lor crescu, când văzură printre panduri o oarecare fierbere; cei buni, ce e drept, erau supăraţi de purtarea veneticilor, cei slabi şi cei răi însă pizmuiau prada arnăuţilor, ale căror chiote şi râsete se auzeau de departe.

Cei mai tineri dintre căpitani nu se adunară la masă, în bucătăria ascundă şi încăpătoare, decât după miezul nopţii. Îşi găteau singuri de mâncare, căci erau flămânzi. Unul din ei văzu că Ion Urdăreanu lipseşte.

— Rămâne nemâncat dacă nu vine, zise el.

— Nu ştiu ce avea azi, zise altul, nici nu auzea când îi vorbeai. Şi acu' un ceas zbiera printre oamenii săi, de credeai că le zboară capetele.

— Ştiu de ce, zise Dumitru Jianu, a găsit un pandur trântit pe un covor cumpărat de la un arnăut care-l furase la Beneşti.

— Ei, şi ce păcat dacă l-a cumpărat? zise dând din umeri tânărul Protopopescu de la Severin.

— N-o fi păcat, dar e o mârşăvie, răspunse Dumitru cu asprime.

— Ia duceţi-vă unul de-l căutaţi pe Urdăreanu! strigă cel ce vorbise întâi, un băiat paşnic, care vroia să împiedice o ceartă între Dumitru şi Protopopescu.

— Duceţi-vă că rămâne nemâncat.

Enescu ridică încet înaltul său trup de pe o buturugă şi zise:

— Mă duc eu.

În curte ardeau ca la douăzeci de focuri într-un cerc larg împrejurul conacului; zidăria albă, cerdacul cu stâlpii lui erau scăldaţi în lumina roşie a flăcărilor, care luminau până-n fund şi roata caselor mai mici ale gospodăriei.

Cu un ceas înainte, Enescu, trimis să patruleze străjile se întorsese la ceata sa, care tabăra lângă aceea a lui Urdăreanu; pandurii îi povestiră atunci pe şoptite ceea ce se petrecuse lângă focul vecin, adăugând că căpitanul Urdăreanu, alb ca varul, intrase apoi în casele din dosul focului.

Enescu intră, deci şi el, în tinda casei, şi apoi în fund într-o încăpere scundă luminată numai de jocul flăcărilor care pârâiau în soba albă.

Urdăreanu era culcat pe pardoseală, cu faţa pe braţele încrucişate şi, gemând înăbuşit, îşi învârtea trupul ca pe jăratic.

— Urdărene, zise Enescu.

Celălalt se ridică în capul oaselor:

— Ce vrei? zise el răguşit cu sprâncenele încruntate şi cu ochii aprinşi.

— Vino la masă, răspunse Enescu.

Urdăreanu sări de tot în sus.

— Nu-mi trebuie mâncare, strigă el, şi mai puţin am trebuinţă de tine.

— Ce ţi-am făcut? întrebă Enescu liniştit.

— Îmi ţii calea. Nu ştiu ce faci, dar unde vreau să merg eu, te trimite pe tine.

— Nu fi nedrept, urmă Enescu aproape rugător, nu mă duc nicăieri fără poruncă şi nu m-am milogit la nimeni ca să fiu trimis. Dar dacă bănuiam azi ceea ce ştiu acuma, atunci…

Urdăreanu îl întrerupse ameninţător:

— Ce ştii acuma?

— Am văzut icoana din fereastra de la Beneşti, zise celălalt, cu glas pe jumătate ca şi când s-ar fi atins de ceva

sfânt, cu acea sfială pe care tinerii cu suflet ales o simt pentru tot ce priveşte dragostea.

Urdăreanu, în faţa acestei neaşteptate priceperi a chinului care-l îndura, înţelese nedreptatea mâniei sale; el tăcu şi se întoarse ameţit spre divan unde căzu.

Enescu rămase nemişcat ca o strajă.

După o vreme, Ion ridică capul pe care-l ascunsese în mâini şi întrebă:

— De ce mai stai aici? Nu mă duc la masă. Du-te, şi pentru că Enescu nu se mişca, se răsti la el: Vreau să fiu singur, trebuie să fiu singur!.

Celălalt se apropie de el şi-l privi adânc cu atâta înduioşare şi pricepere, încât tot necazul şi toată pizma olteanului pieri pe loc. Ion îl apucă de braţ pe noul său prieten, întocmai ca unul care dându-se la fund se agaţă de vreo bârnă:

— Asta e viaţă? strigă el. Sunt săptămâni de când trăiesc cu acelaşi vis, azi l-am văzut aievea, câţiva paşi numai mă despărţeau de ea. Şi nu puteam să-i vorbesc, nu puteam să mă apropii, glasul de care-mi era atâta dor, nu puteam să-l aud. Am fost silit să plec, să părăsesc locul unde puteam fi fericit cel puţin privind-o. Şi acuma iată-

mă aici. Până la Beneşti nu e nicio fugă de cal. Sunt în toată firea, calul îmi stă afară, mi-aş da viaţa ca să merg. Şi nu pot, nu pot. Trebuie să stau locului, ca ferecat în lanţuri! Căci mâine în zori de zi plecăm! Şi ea rămâne acolo, în toiul primejdiilor, înconjurată de tâlhari şi „ocrotită" de boierii aceia mai mult morţi de frică. Şi eu care aş avea puterea s-o ocrotesc, într-adevăr, nu pot! Sări în sus încleştându-şi pumnii. E o nerozie, o nebunie, un chin, precum numai necuratul ar fi putut să-l chibzuiască, dacă ar fi el stăpân pe pământ! Şi apăsând mâinile amândouă pe umerii lui Enescu: spune-mi, cum pot să trăiesc aşa?

— Cum trăiesc şi eu.

Fiecare cuvânt rostit încet suna ca glasul îndepărtat al unui clopot şi cădea greu ca plumbul pe inima tânără care cu toată sălbateca ei frământare, nu putea să nu simtă durerea celuilalt. Urdăreanu privi pe tovarăşul său cu o mai mare băgare de seamă. Enescu stătea cu capul plecat, focul îi lumina fruntea înaltă, albă şi mândră, sub care se iveau furtunoase negrele-i sprâncene.

Şi când Ion îl întrebă:

— Şi tu? Şi tu? Un fior îi trecu prin trup şi un geamăt

înăbuşit scăpă din buzele lui mute. Urdăreanu află atât şi nimic mai mult de jalea care căzuse ca o brumă peste sufletul lui Enescu. Dar puterea dovedită prin această tăcere îl câştigă cu desăvârşire. Eşti mai tare ca mine, zise el – învaţă-mă cum să rabd.

— Ai să rabzi, pentru că e greu să rabzi. Aşa-i obiceiul voinicului, zise Enescu. Acest adevăr aspru, rostit de unul care se afla în toiul luptei, îl ademenea pe Ion.

Apoi Enescu îl culcă, ca o mamă, pe divan, îl acoperi, căci Urdăreanu tremura acuma, istovit de patimă, şi se aşeză lângă el, până când Ion adormi.

Atunci se aruncă şi Enescu pe celălalt divan. Dar somnul nu se lipea de el, căci durerea care-l înţelepţise înainte de vreme se trezise în toată tăria ei aprinsă din nou de mila sa pentru Urdăreanu şi-şi arăta feţele cele mai tainice. I se înfăţişa tot anul trecut: era tocmai un an, de când singuratica casă părintească, unde trăia el cu tată-său, căci mama sa murise la naşterea lui, se înveseli de soarele fericirii. Era tocmai un an de când Alecu Titescu chemase pe Radu Enescu, fostul său tovarăş de luptă, la patul său de moarte. Mişelia fanarioţilor furase lui Titescu nu numai averea şi moşia, dar şi femeia. De atunci trăia

ca un pustnic, bolnav la suflet şi la minte. Ar fi şi murit în singurătate, de n-ar îi fost fiica sa Liliana. Grija ei îl îndemnase să cheme pe vechiul lui tovarăş.

— Prietene, zise el cu ochii rugători şi cu un zâmbet amar pe buze, dacă în lumea asta rea, inima ta a rămas bună ca pe vremuri, fie-ţi milă de copila mea. Scapă-i mica avere, care mi-a rămas, şi găseşte-i un bărbat. Nu vreau să se călugărească fetica mea. Vreau să aibă parte de viaţă, şi bolnavul începu să plângă.

— Ce vârstă are fata? întrebă Enescu cu blândeţe.

— Douăzeci de ani. Ce vrei, la sărăcie şi în pustnicie nu vin peţitorii.

— Dă-mi-o mie de soţie, zise Radu Enescu. Iar când o văzu, mila i se schimbă în dragoste. Se cunună cu ea lângă patul tovarăşului său de luptă, şi Alecu Titescu muri binecuvântându-l. Ene află printr-un răvaş ştirea căsătoriei părintelui său, cu două zile înainte de sosirea perechei la Piteşti, şi primi vestea neaşteptată cu aceeaşi supunere pe care o arătase şi Liliana faţă de dorinţele tatălui ei.

Boierul Radu şi feciorul său, care se asemănau mult la fire, trăiseră unul lângă altul în tihnă şi fără vorbă multă.

Acum însă, la întoarcere, tatăl îmbrăţişă pe Ene cu atâta vioiciune şi vădită dragoste, încât tânărul tresări.

— Ajută mamei să se dea jos din sanie şi sărută-i mâna, zise părintele.

De atunci traiul în casa singuratică părea fermecat. Boierul întineri, iar Ene privea la mama sa vitregă ca la o minune. Nu cunoştea femei. Dorul de frumuseţe şi de poezie de care avea nevoie i se înfăţişase în copilărie prin poveştile doicei lui; mai târziu acel dor se urzise din frumuseţea codrilor şi a poienilor, din taina lunii şi a stelelor, din lucirea depărtată a piscurilor înzăpezite, de pe care coborau mugind apele verzi ale Argeşului, din dor de primăvară **şi** din amurgul zilelor de iarnă. Din toate acestea îşi ţesuse un vis de înduioşare nemărginită şi de adâncă melancolie. Astăzi acel vis se întrupase, primise chip şi făptură. Făptura era mică şi chipul rumen, cu sprâncene negre deasupra ochilor castanii catifelaţi şi cu o frunte albă luminoasă subt părul bălai, iar gâtul era mlădios, de te gândeai la un ghiocel privindu-l. Fiecare zi o făcea mai frumoasă. Plânsese mult după părintele ei, dar tinereţea, dorul de fericire şi de veselie, pe care nu le cunoscuse în pustnicia de la Titeşti, îşi cereau dreptul lor.

Trăise până acum cu grija tatălui ei amărât, se trudise zile întregi în luncile Argeşului. Într-o seară Liliana începu să iubească. Astăzi o urmau privirile soţului ca să-i citească în ochi dorinţele şi să i le îndeplinească. Iar în ochii fiului ei vitreg, pe care îl întâlnea mai rar, era poate ceva mai adânc, pentru că era mai sfios. În sufletul Lilianei se deştepta totodată şi femeia şi mama; toată casa părea luminată de firea ei caldă. Simţea bucuria răspândirii de fericire, a cuceririi inimilor din juru-i. Însă Liliana nu învăţase nici de la mama, nici de la vreo prietenă, nici de la nevoile vieţii acea măsură în purtare care e ca şi o pravilă femeiască. Ajunsese la douăzeci de ani, o vârstă înaintată pentru vederile de atunci, păstrând curăţenia sufletească a copiilor, ca şi toată tăria nestăpânită şi nemeşteşugită a simţurilor lor. De aceea crezu de datoria ei să îngrijească şi mai mult de Ene, când acesta începu să se sălbăticească de tot şi să hoinărească zile întregi în luncile Argeşului. Într-o seară Liliana era singură în tinda lungă a casei, unde, de la sosirea ei, ardeau iarăşi, în două firide, candele lângă icoane, ea le umplea cu untdelemn şi le împodobea cu brânduşe şi ghiocei. Fiul ei vitreg intră cu puşca pe umeri, cu cizmele pline de noroi.

— Ene, strigă ea mustrător, punând în firidă cana cu untdelemn şi împreunând mâinile, unde ai fost?

— În pădure.

— De atâta timp! A trecut săptămâna jumătate de când ai plecat.

— E primăvară.

— Dar a plouat şi a bătut vântul. Spune, te-a supărat cineva? Te duci oare din pricina mea?

El vru să răspundă, dar întrebarea ei părea că-i tăiase glasul; dădu din cap numai şi încercă să surâdă. Ea însă urmă repede:

— Vezi, trebuie să ai încredere în mine. Te rog din suflet să nu gândeşti că vreau să mă bag între tine şi tatăl tău. Aş vrea să fiu o mamă pentru tine, şi adăugă cu sfială, să-mi zici mamă, Ene. El plecă capul şi şopti:

— Voi încerca, şi intră în odaia lui. Acolo aruncă minteanul. Răsuflă din greu, zvâcnirile inimii şi le simţea în urechi. Stătuse înaintea ei şi plecase ca un copil îndărătnic; o ştia; dar numai aşa se apărase împotriva farmecului ei, pe care-l resimţi acum altfel decât îl îngăduia împrejurările şi legea. Urmă pentru Ene o luptă îndelungată, pe care o duse singur. Chinul îi crescu în aşa

chip, că de multe ori dorea să se îmbolnăvească, şi să-şi piardă simţirea, ca să scape de el. Dar era sănătos şi plin de putere, şi făcut să sufere voiniceşte. Nu fu scutit de nimic. Ci trebui să rabde tot farmecul îmbătător al primăverii, cu cântecele nesfârşite de privighetori, care nici ziua nu tăceau şi-i rupeau inima acum ca niciodată; apoi puterea verii, cu zilele-i calde şi cu îmbălsămatele-i nopţi de lună, a căror tainică frumuseţe sperria somnul ce l-ar fi putut scăpa de gând şi de dor. Firea nu mai era pentru Ene, ca pe vremuri, o prietenă împăciuitoare, povestitoare de basme, ci ajunsese să fie un rai pierdut, o privelişte dureroasă a sărbătoririi dragostei, la care trebuia să renunţe. Numai furtuna îl uşura, pentru că-i ascundea gingăşia pământului. Toamna târziu, când începu să viforeze, Ene era mereu pe afară, căci acuma visul pe care nu-l putea trăi, şedea acasă, la gura sobei, sau aluneca în umbra vânătă a tindei albe, unde leventica şi busuiocul grămădite, vara, împrejurul candelelor, umpleau şi acuma toată casa de miresme. Tânărul hotărî atunci să-i ceară lui tată-său să-l trimită la Bucureşti la şcoala teologului şi inginerului Gheorghe Lazăr. Trecură însă multe zile, până-şi încordă voinţa s-o facă, puterile-i

erau sleite, şi se părea că orice cuvânt trebuia să dezvăluiască taina durerii sale, chiar dacă vorbea de altceva. Tocmai atunci se îmbolnăvi boierul Radu, şi fiul nu putea să-l lase; trebuia, el să vadă de casă şi de curte. Ene trăia o viaţă înfrigurată; nu mai dormea şi nu mai mânca. Orele de masă, când era singur cu mumă-sa vitregă, erau pentru dânsul chinul cel mai cumplit; nu deschidea gura decât să răspundă întrebărilor Lilianei, şi după o săptămână nici ea nu mai vorbea, speriată de tăcerea lui încruntată. Într-o zi însă, cum se sculau de la masă, tânăra femeie, ştiind că nu rămânea o clipă mai mult cu dânsa, îl urmă în tindă şi-i zise rugător:

— Ene! El se opri. Ene, zise ea, ori te îmbolnăveşti şi tu? N-ai mâncat nimic astăzi, nici pâinea măcar, pe care ai fărămiţat-o numai. El răsuflă din greu şi răspunse:

— Nu te gândi la mine, apoi adăugă, încercând să îndulcească asprimea cuvintelor sale: Ai destulă grijă cu tata. Liliana nu-şi pierdu răbdarea.

— Tocmai de aceea m-am făcut mai sperioasă ca mai înainte. Ar trebui să-ţi fie milă de mine. Celor din curte ştii să le zici vorbe bune, toţi te laudă, şi tata e mulţumit de tine. Eu ce ţi-am făcut?

— Nimic, zise el, muşcându-şi buzele care îi tremurau.

— Atunci de ce nu-mi vorbeşti cu bine şi nu-mi zici mamă, cum te-am rugat să-mi zici? El o privi, şi din ochii lui ieşiră flăcări negre, care o învăluiră.

— Să te fereşti de mine, căci eu nu-ţi pot zice mamă, grăi înăbuşit.

Ea se uită la el încremenită, apoi fugi de-a lungul tindei, şi el privea după ea, cu nările tremurătoare, cu buzele deschise pe jumătate, gata să o prindă furtunos în braţe, dacă s-ar fi întors spre el. Dar ea nu se întoarse; Ene era singur, căută să se răzeme de zid şi căzu jos. Inima i se strânsese atât de straşnic, încât rămase mai bine de un sfert de oră fără simţire. Nimeni nu trecu prin tinda albă şi tihnită, unde numai flăcările candelelor lângă icoane păreau a trăi o viaţă tainică, cu licărirea lor care se legăna, se preschimba, se afunda în sticlele roşii şi se ridica acuma, când se lasă întunericul, mai lucitoare, mai galbene. Ene îşi reveni în fire. Tremura de frig. Se duse în odaia lui. I se păru că se tarăşte subt dărâmăturile grele ale unui zid prăbuşit. Singur îşi sfărâmase inima, copilăreşte, voiniceşte, cu o sinceritate cinstită şi plină de cruzime. Iar după ce clipa primejdiei trecu, nu-şi pierdu

stăpânirea de sine, ci îl găsi viteaz şi neclintit. Nu-i mai rămase nicio putere faţă de viaţă, doar atâta voinţă ca să deschidă cu mâini obosite cutia cu pistoalele de pe sipet. Atunci cineva bătu la uşă şi Costin, vătaful, intră zicând:

— Conaşule, te cheamă boierul. A primit o scrisoare de la slugerul Tudor! Și ochii îi scânteiară, căci fusese şi el pandur.

Ene se duse la tatăl său. Boierul Radu şedea în pat şi ţinea o hârtie cenuşie în mâna stângă, cea dreaptă zăcea înfăşurată şi nemişcată pe plapomă. Îi ardeau obrajii, şi ochii îi sclipeau aşa cum nu-i văzuse Ene niciodată, nici atunci când boierul Radu privea la gingaşa sa soţie; căci nu era căutătură galeşă a dragostei, care, chiar când surâde, e aproape dureroasă, pentru că dragostea se tot teme de despărţire şi de moarte; era o căutătură însorită, fără şovăială, şi liniştită, căutătura avântului pentru o datorie care slobozeşte eul de toate chinurile sale.

— Ene, zise boierul Radu. Slugerul Tudor cheamă norodul la arme…

— Şi tu mă trimiţi pe mine în locul dumneatale, tată, îi tăie vorba tânărul, cu inima sărită.

— Domnul să te binecuvânteze, fiul meu! strigă boierul

Radu, întinzând mâna pe care Ene i-o sărută. Aşază-te lângă mine pe pat, urmă părintele, dar nu le atinge de picior. Sunt olog. Dar o fi ştiind Domnul, pentru ce mi-a trimis boala aceasta chiar acuma. Am luat-o de peste Dunăre când ne băteam cu turcii. Dar nu e nimica, slugerul va fi mulţumit, îi trimit pe unul mai zdravăn decât mine. El desluşi fiului său gândul măreţ al lui Tudor Vladimirescu şi-l sfătui apoi cu duh şi cu rost asupra drumului de urmat, asupra îmbrăcămintei şi întreg tacâmului de război; uitase durerile sale, se înveseli, ca şi cum ar fi fost el pe plecare, şi trimise pe Costin, care era să însoţească pe tânărul său stăpân, să-i aducă înaintea patului, zeghe, arme, şei, ca să le cerceteze. A doua zi de dimineaţă Ene era gata de drum. Pe Liliana n-o mai văzuse, pentru că amândoi se feriseră să se întâlnească. Dar când fiul intră la tatăl său, ca să-şi ia rămas bun, Liliana era lângă dânsul. Boierul Radu dădu lui Ene o scrisoare către sluger, pe care o dictase nevestei sale şi apoi o iscălise cu greu cu mâna stingă, şi zise:

— De acuma, fiul meu, numai rugăciunile mele te vor urma. Iar tu să nu ieşi din cuvântul slugerului Tudor, căci el este duhul şi voinţa norodului, trezite de Dumnezeu în

ceasul de amărăciune.

— N-o să-mi vie greu, tată, să mor pentru el, zise Ene încet, ridicând ochii pe care îi ţinuse plecaţi. Întâlni privirea Lilianei, plină de grijă sufletească şi de bunătate, de rugăciuni şi de sfaturi blânde. Între ei se iscă în tăcere o luptă scurtă pe viaţă, pe dragoste şi pe moarte. Dragostea însă fu mai tare, ea găsi cuvântul care birui moartea şi dădu preţ vieţii. Liliana zise:

— Mulţi vor muri pentru ţară, Ene, dacă e să fie război. Mai bine însă e să trăieşti pentru ea, căci multe greutăţi sunt de învins, şi numai sufletele curate le pot învinge. Boierul se uită la tânăra lui soţie, uimit şi fericit:

— Ai vorbit cum vorbea mama mea! strigă el. Binecuvântează-l pe dânsul, care nu şi-a cunoscut mama. Iar către fiul său: îngenunchează. Ene îngenunche. El găsi putere şi pentru asta. Liliana făcu semnul crucii pe capul lui plecat şi punându-i mâna pe frunte îl sărută între ochi, liniştit, uşor, cum se sărută o icoană. Acesta era talismanul cu care Ene Enescu plecase la drum. Şi cuvintele ieşite din sufletul chinuit al Lilianei, prin care-i dovedea că ştia ceea ce se petrece în inima lui, cuvintele prin care-i ceruse să-şi păstreze viaţa, el le spuse lui Ion

Urdăreanu, când îl văzu sleit de putere precum fusese el însuşi.

La revărsatul zorilor, cei doi tineri, împrieteniţi acum, ieşiră în curte, în sunetul trâmbiţelor şi al tobelor. Larma războinică înviora pe amândoi, atât pe Urdăreanu, care se deşteptase frânt de oboseală dintr-un somn ca de plumb, ca şi pe Enescu, care nu închisese ochii şi care sorbea frigul dimineţii prin buzele sale fierbinţi. Îşi strânseră mâna şi fiecare se îndreptă spre ceata sa.

Domnul Tudor poruncise oştirii să se aşeze în ordinea de luptă, astfel că sârbii, bulgarii şi arnăuţii erau înconjuraţi de panduri.

Pe când se înşirau pe câmpie, un nor mare, la marginea zării, se aprinse ca jarul; părea un lac de sânge între malurile negre-vinete. Apoi lacul începu să strălucească, şi pământul prinse feţe ca şi mulţimea de călăreţi şi de pedestraşi, şi ceata de oameni care venea dinspre curte. Trei panduri purtând prăjini lungi mergeau înaintea lui Tudor, însoţit de câţiva căpitani; în vârful uneia din prăjini sclipeau sub cele dintâi raze ale soarelui, icoanele poleite furate la Beneşti; pe celelalte se vedeau, palide şi însângerate, capetele celor doi arnăuţi care jefuiseră

biserica. Groaznicul alai trecu de-a lungul frontului, şi un pristav striga:

— Cine face ca ei, ca ei să păţească! Nu ne scularăm să jefuim, ci pentru dreptate!

Atunci tânărul Protopopescu de la Severin, şopti vecinului său, boierul Ciupagea:

— Asta nu mai e glumă, nene. Aşa tam-nesam, fără judecată să-ţi taie capul! Pare-mi-se că se clatină şi al meu.

— Bine zici, tinere, scrâşni Ciupagea, aruncând o căutătură mânioasă spre Tudor Vladimirescu, n-avem ce căuta în adunătura asta de tâlhari. Mă scutură frigurile de scârbă.

Şi când oştirea porni spre Slatina, Ciupagea, Protopopescu şi alţi zece boieri o părăsiră pe furiş şi plecară în lume după pradă, „căci – zise Ciupagea – acuma ne veni rândul nouă să jefuim, destul ne jefuiră alţii pe noi".

După plecarea Domnului Tudor, boierii de la Beneşti se întoarseră în casele lui Iordache Oteteleşanu şi maseră acolo. Din paturile lor nu rămăseseră decât mormane de

lână din saltelele tăiate de prădători, care furaseră pânza; erau mulţumiţi însă să găsească măcar atâta ca să se încălzească. Lipsiţi de blănuri, suferiseră toţi cumplit de umezeala rece. Nicu Bălan aiura, gemea şi striga aşa de tare, încât femeile îl auziră până în a treia odaie. Safta asculta cu dispreţ, iar când cineva plângea pe tânăr, ea zise:

— Mai mare belea cu cei slabi de înger. Să vezi că din pricina lui nu putem pleca la Horez.

— Nu fi rea, Safto, zise Irina, dacă s-o îmbolnăvi, doar nu e el de vină.

— Dar cine altul, mă rog? răspunse Safta. Nevoiaşii sunt ursuzi, trag a rău.

Numai cucoana Anica, care ştia cât face puterea voinţei, îşi dădea seama cât adevăr era în cuvintele copilăros de aspre ale Saftei, totuşi zise:

— Fii mai blândă, fata mea.

Însă nu era loc pentru blândeţe în sufletul Saftei, o cuprindea furtuna, întunericul se lupta cu lumina în inima ei; când se răzvrătea împotriva ursitei, care nu-i hărăzise decât o sclipire de bucurie, când trăia iarăşi fericirea acestei clipe, simţindu-se ca îmbrăcată în zale de lumină,

fermecată şi plină de putere.

Safta, a doua zi, fu cea dintâi în curte, la ştirea că sosise o ştafetă cu o scrisoare a Domnului Tudor. Apoi o urmară toate cucoanele şi se adunară împrejurul celor patru panduri, veniţi de la Oteteliş, întrebându-i, îngrijorate, ce avea de gând să facă cu ele Tudor Vladimirescu. Iar boierul Iordache primi scrisoarea, care începea cu cuvintele mândre şi nemeşteşugite:

„Cuviincioasă închinăciune! Fraţilor! Cu toate că nu sunt din sânge de evghenist dar tot simt durerile celor evghenişti, căci cum am aflat de primejdia în care sunteţi mi-am lăsat drumul şi am pornit spre a întâmpina răul. Nenorocirea însă mi-a stat împotrivă, că n-am putut ajunge la vreme”.

Aci cititorul scrisorii fu oprit de ţipetele înfricoşate ale femeilor. Boierii se întoarseră spre ele, dând ajutor celor care leşinaseră, ca şi celor care plângeau şi tremurau. Safta se rezemase cu ochii închişi de teiul cel mare din mijlocul curţii. Nu departe de ea zăceau pe pământ două capete omeneşti tăiate.

— Pentru Dumnezeu, ce-i asta? întrebă îngrozit boierul Iordache pe Vasile Ghelmegeanu, cel mai mare dintre

panduri.

Acesta, spătos şi întunecat, îl privea acum nedumerit. Din sacul ce-l ţinea în mână, el aruncase cele două capete la picioarele cucoanelor.

— Am vrut să liniştesc pe femei, bombăni el, şi să le arăt cum a pedepsit Domnul Tudor pe cei care au îndrăznit să jefuiască Beneştii. A scris-o şi Domnia lui pe hârtia sa.

Oteteleşanu era cât p-aci să izbucnească într-un râs nervos, însă privind la hârtie citi înainte:

„Dar ca să cunoaşteţi Domnia-voastră că cugetul meu n-a fost, nici este a se urma unele ca acestea, iată pe cei ce au fost pricina i-am tăiat pe amândoi, şi le trimit capetele spre încredinţare, pe care să porunciţi a le pune la răspântie spre pildă şi a altora. Iată, se trimit Domniilor-voastre **şi** lucrurile ce s-au găsit la aceşti tâlhari, precum argintul unei sfinte icoane şi din hainele cucoanelor Domniilor-voastre. Să aveţi bună nădejde în Dumnezeu că în scurtă vreme vă veţi despăgubi şi de cele ce v-au jefuit şi sunt al Domniilor-voastre frate şi slugă, *Teodoru.*

Scris din satul Oteteliş 1821, martie 3”.

Cucoanele intrară în casă, capetele tăiate fură puse

iarăşi în sac şi băgate în pivniţă. Pandurul Vasile zise către boierul Iordache:

— Sunt tăiate de azi. De vrei să se păstreze, scoate pielea de pe ele şi umple-le cu paie.

Oteteleşanu se înfioră şi-şi ascunse ochii cu mâna; îl îneca greaţa.

Ostaşul privi pe boier de sub sprâncenele lui stufoase, îşi săltă zeghea lui albă cu umărul drept şi se întoarse ca să plece. Nu simţea compătimire pentru suferinţele boiereşti.

Oteteleşanu îi puse mâna pe umăr:

— Stai, frate, stai. Fie-ţi milă de noi. Vezi bine, noi tremurăm pentru nevestele noastre. Avem şi unul rău bolnav în casă. Ceauşul Ivancea ne-a lăsat.

— Cum se poate? strigă Vasile.

— Cu ce eram să-l ţiu? I-am dat drumul azi de dimineaţă, şi i-am dat în scris că noi de bună voie l-am lăsat să plece.

Pandurul începu să înjure, şi pe urmă făgădui să se roage de Domnul Tudor să-l lase pe dânsul, Vasile Ghelmegeanu, să-i ducă pe boieri la Horez, şi pentru asta plecă spre Slatina cu nepotul Oteteleşanului.

Dar trecu o săptămână până ce veni răspunsul de la Adunarea norodului, o săptămână plină de groază şi de suferinţă cumplită. Zilnic treceau arnăuţi şi panduri, dar deoarece nu se ştia niciodată dacă erau oameni buni, care se duceau la Tudor Vladimirescu, sau dacă erau prădători, care ocoleau străşnicia lui, boierii fugiră în pădure, petrecând chiar noaptea acolo, se culcau pe frunze uscate de stejari aşternute pe zăpadă şi se acopereau tot cu ele. Erau înfometaţi căci pivniţele şi cămările erau goale, le rămăsese numai puţin mălai, fasole şi varză acră. Boierul Iordache se hotărî atunci să aşeze la poartă capetele tăiate ale pandurilor, şi îndată ce le văzură preoţii de la Beneşti, se înfiinţară cu mutre făţarnice, urmaţi apoi de vătafii moşiei, aducând făină, zarzavaturi, vin şi rachiu, toate furate din cămările boiereşti.

În sfârşit, nepotul Oteteleşanului se întoarse cu trei panduri, dar fără Vasile Ghelmegeanu.

La ştirea aceasta o nădejde lumină deodată sufletul Saftei, nădejdea că Ion Urdăreanu ar fi unul din cei trimişi.

În curând însă îşi dădu seama că se înşelase, dar putinţa unei întâlniri nu-i mai ieşi din minte. Aşteptarea ei se făcu

din ce în ce mai pătimaşă, mai dureroasă după fiecare dezamăgire şi mai răzvrătită împotriva ursitei, care uşor ar fi putut să-i îndeplinească dorinţele. De ce nu se zăreau pletele ca de beteală printre mulţimea pandurilor care le ieşeau în cale în fiecare zi? Şi de câte ori cel care se apropia nu era Ion, inima Saftei se strângea îngheţată.

Dar celelalte fete şi femei se mirau de puterea şi de vitejia ei. Ele nu ştiau că chinurile ei sufleteşti întreceau cu mult cele trupeşti, încât pe acestea Safta aproape nu le mai simţea. În drumul spre Horez, pe care-l apucară în sfârşit, ea le era o pildă de răbdare voinicească.

Fraţii Oteteleşanu şi nepotul lor mergeau înainte călări. Căpătaseră caii cu multă greutate de la săteni. Cucoanele mai în vârstă, bătrânii şi Nicu Bălan, care zăcea ca pe moarte, erau îngrămădiţi în care cu boi. Bărbaţii mai tineri, femeile tinere şi fetele mergeau pe jos, în noroi şi în zăpadă; încălţămintea subţire a cucoanelor se ferfeniţă numaidecât, ciorapii se zdrenţuiră, şi picioarele rănite însângerau drumurile. Cum răbdară ce răbdară, nici ele n-ar fi putut să spună. Puterea dinamică a nevoiei, dăscăliţa cea aspră, care arată trupului omenesc, ceea ce ar putea totdeauna, dacă ar şti să voiască şi să nu piardă stăpânirea

de sine, îi silea la isprăvi, care le păreau nemaipomenite. Ba, mai mult, învinsese la urmă chiar slăbiciunea lui Nicu Bălan.

Aceasta se întâmplă într-un sat unde aveau să tocmească alte care cu boi. Aci se iscă o ceartă cu ţăranii, care, făcându-şi ţuica, se îmbătaseră şi nu vroiau să dea boierilor nici care nici boi. Boierul Iordache se hotărî atunci s-o ia înainte, împreună cu trei panduri, spre Horez, de unde nu mai erau prea departe, şi să trimită de acolo trăsuri mânăstireşti. Şi mare-i fu mirarea, când la sosirea băjenarilor, chiar în seara aceea, îl văzu pe Nicu Bălan păşind vitejeşte înaintea căruţelor.

Boierul Iordache îşi făcu cruce şi întrebă ce se întâmplase. I se povesti atunci că ţăranii îmbătaţi bătuseră măr pe toţi boierii, chiar şi pe Nicu Bălan, care, după aceasta, înviase din morţi.

Oteteleşanu îşi mângâie barba şi zise:

— Iată un leac de minuni făcător, şi ieftin, doar că te cam arde.

Bărbaţii glumiseră până seara târziu de întâmplarea hazlie.

Astăzi, în sfârşit, li se uşurase oarecum inima, pentru că

se ştiau la adăpostul puternicelor ziduri ale Horezului, cea mai mare, cea mai bogată şi cea mai frumoasă mânăstire a Olteniei. Domnul Tudor le dăduse următoarea scrisoare către egumenul ei:

„Fiindcă acest sfânt locaş cum şi alte asemenea sunt făcute de neamul norodului românesc, ca pe la vremi să se adăpostească şi să se ocrotească familiile cele cinstite, apărându-se a nu pătimi vreun rău, de aceea vin acolo cele mai jos arătate familii boiereşti. Şi sosind aci să le cultivarisiţi cu toate cele trebuincioase, hrana domniilor-lor şi a oamenilor a nu cerca vreo lipsă. Şi de urmare şi primirea domniilor-lor să avem răspuns cu întoarcerea oamenilor mei. Dar nu care cumva să te arăţi cu vreo împotrivire, c-apoi să nu-ţi pară rău. Şi să am răspunsul Cuvioşiei Tale de primire şi urmare negreşit.

1821, martie 8

Theodoru”

Egumenul de la Horez, grecul Hrisant, om chipeş şi simandicos, în viaţa lui nu primise astfel de scrisoare. El nu ştia decât una: mânăstirea era făcută să-i dea lui

venituri domneşti. Ctitorul ei, Constantin Brâncoveanu, hotărî să nu plătească alte dări, decât treizeci de ocale de ceară pe an patriarhului de la Ţarigrad; călugării greci se băteau deci pentru egumenatul mânăstirii „slobode”, unde puteau să tragă atâţia bani pentru punga lor.

Şi acuma acest sluger Tudor scria că sfântul locaş fusese ridicat de „neamul norodului românesc”, pentru un alt scop! Ar fi râs egumenul Hrisant, de n-ar fi ştiut că acel sluger era în capul câtorva mii de hoţomani, care se potriveau la gând cu el, şi despre ale căror fapte îngrozitoare egumenul de la Tismana i se jeluise printr-un răvaş. Hrisant înfuriat şi scrâşnind din dinţi trebui să înghită şi amenințarea cu care sfârşea hârtia: „Dar nu care cumva să te arăţi cu vreo împotrivire, c-apoi să nu-ţi pară rău”.

Către boieri zise:

— După cum îmi scrie acest ipochimen, s-ar zice că el a fost orânduit să mă înveţe pe mine cum să primesc pe musafiri cu vază.

Boierii oftară. Acest ipochimen era o fiinţă înfricoşată, care dăduse peste cap toate noţiunile lor sociale şi politice, şi nici nu le lăsase vreme să se răzgândească.

Dar le era dat în sfârşit să se odihnească câteva zile la Horez. Şi toţi se bucurau de acest răgaz, afară de Safta Poenaru. Cucoana Anica o privea îngrijorată. Pe cât fusese ea de voinică şi gata să sară în ajutorul tuturor în tot timpul drumului spre Horez, cu atât era acum lipsită de voinţă şi străină împrejurărilor. Toată ziua şedea ghemuită pe divan, privind pe fereastră la pădurea înnegurată; dar se răstea la cei care o întrebau dacă era bolnavă. Cucoana Anica însă nu-i punea întrebări.

Veni duminica. Clopotele chemau la slujbă. Cucoana Anica spusese celorlalte femei să meargă înainte. Rămăsese singură cu Safta, care nu se mişcase, şi îi zise blând:

— Nu vii la biserică?

— N-am ce căta acolo, răspunse fata încruntându-se.

— Ai de căutat răbdare şi smerenie.

— Numai cei slabi se smeresc.

— Înaintea puterii Domnului suntem toţi slabi.

— Ce putere să fie asta, care nu face decât rău?

— Oamenii fac rău, şi apoi se plâng că-i chinuieşte Dumnezeu.

— De ce îi lasă să facă rău?

— Asta o vei afla, poate, când îi vei privi față în faţă, iar înainte nu.

— Aş vrea atunci să mor îndată.

Bătrâna o întrebă încet şi duios:

— Numai de dorul adevărului?

Safta întoarse capul cu ciudă, dar se îmbujora toată.

Aşa cum nu s-ar fi gândit cucoana Anica să deschidă cu sila un boboc de floare, aşa ea n-ar fi voit să deschidă silnic inima nepoatei sale. Dar voia să-şi ajute copila ei, lovită, în timpuri atât de grele, de durerea dragostei, ca firea ei pătimaşă să nu fie covârşită de povara suferinţei. Mintoasa bunică ghicise de mult către cine se îndrepta gândul şi dorul Saftei. Ştia că Ion Urdăreanu fusese la Iancu Jianu, şi urechea ei învăţată prindea schimbarea glasului, de câte ori Safta vorbea de dânsul, după întoarcerea ei de la Caracal. La Beneşti cucoana Anica, care păstra totdeauna linişte destulă ca să ia seama la toate împrejurările, fu izbită de chipul falnic al căpitanului de lângă aripa dreaptă a călărimii olteneşti; şi deşi nu putea vedea, de pe pridvor, fereastra la care sta Safta, privirile pierdute ale pandurului, şi, mai târziu, fericirea şi avântul Saftei, fuseseră semne destul de

desluşite pentru cucoana Anica.

Clopotele nu mai sunau, şi bătrâna aştepta ca şi sufletul nepoatei ei să se liniştească întrucâtva, până începu din nou:

— Să nu te temi de moarte – dar nici de viaţă să nu te temi. Pentru noi, femeile, viaţa şi iubirea sunt una şi aceeaşi, dar iubirea se înfăţişează fiecăruia subt alte chipuri. Ori în ce fel ni s-ar înfăţişa însă, fie că ne împlinesc visurile, fie că ne cere să ne luptăm şi să ne jertfim, suntem datoare să-i slujim cu evlavie şi cu credinţă.

— Să-i slujim prin jertfă? strigă Safta amărâtă şi neîncrezătoare.

— Da, căci aceea e iubirea cea mai mare, care atârnă numai de sufletul celui iubit. Vezi, se poate întâmpla, ca bărbatul pe care-l iubeşti să aibă o datorie mare de îndeplinit, o datorie către ţară, care-l depărtează de vatra lui. Crezi tu că dragostea nu mai are atunci nicio datorie către el? Tocmai atunci, Safto, dragostea femeii trebuie să-l înconjoare şi să-l ocrotească cu gânduri binecuvântătoare, ea trebuie să fie mândră de voinicia lui, şi bărbăţia lui trebuie să-i fie mai scumpă decât fericirea

ei. Lacrimile picurau de sub genele Saftei. Apoi fata luă mâna cucoanei Anicăi şi plânse lung.

XIII

Când Tudor Vladimirescu intră în Slatina, clopotele sunau din cele unsprezece biserici ale oraşului. Cinci sau şase boieri care rămăseseră locului le ieşiră pandurilor înainte, şi serdarul Constantin Vulturescu rugă pe Tudor să-i facă cinstea să tragă în gazdă la dânsul.

De-a lungul drumurilor tinoase, care se adânceau în ţinutul deluros al târguşorului, se grămădeau lipscanii, cum li se zicea pe atunci negustorilor, care-şi aduceau marfa de la Lipsca, cizmarii şi croitorii, cojocarii şi tăbăcarii vestiţi ai Slatinei. Iar sus de tot, pe maluri, femeile priveau peste uluci, cu ochii mari, cuminţi şi plini de foc, pe căpitanii ai căror cai erau stropiţi de noroi până la urechi.

— Care din ei să fie Tudorin, soro, cel ce vrea să ne scape de birurile grele? întrebă una din ele pe o vecină, alintând drept recunoştinţă pe fiorosul cap al Adunării poporului.

— Acela cu obrajii rumeni, cu dunga neagră între sprâncene, răspunse cealaltă.

— Sfinte Doamne, de ce o fi aşa posomorât?

— Se gândeşte la cochinţi şi cum să cureţe ţara de ei, o învăţa vecina. Vezi bine – dar se opri deodată şi îşi făcu semnul crucei.

— Ce ai, soro? întrebă aceea care vorbise întâi, la cine te uiţi aşa?

Vecina şopti:

— La boierul acela înalt şi subţire, cu plete negre, care vine pe partea noastră a drumului, călare pe un roib. El el Iancu Jianu!

Acuma îşi făcu cruce şi cealaltă:

— De unde-l cunoşti?

— Cum să nu-l cunosc! A venit aci la Slatina, acum şase sau şapte ani, înaintea ciumei celei mari de pe vremea lui Caragea. Veni călare nebuneşte, căci gonea după răpitorii fetei pe care o iubea. Acolo sus, în colţ, în faţa casei lui Costică Popescu, dădu de arnăutul pe care-l bănuia şi-l omorî pe loc, ziua nămiaza mare, pe stradă, îl văzui cum te văd pe tine, căci stăteam aci lângă uluci. Of! Ce om furtunos!

— Aşa se cade să fie bărbaţii, soro, zise olteanca cu ochii scânteietori, de-ar fi mulţi ca Iancu Jianu, ne-ar scăpa curând de ciocoi şi de cochinţi.

— Aşa zic şi eu, soro.

Iar bărbaţii grăiau între ei:

— Mândri sunt românaşii noştri! Şi tăcuţi şi înfricoşaţi. Sunt bine struniţi. Ia vezi cum ascultă de comandă!

Călăreţii se opriseră, rândurile se încâlciseră, dar îndată ce răsună din pâlc în pâlc comanda rusească: Stupai! ei se înşirară din nou şi înaintară în bună orânduială.

— Altă regulă decât la turci, zise un cojocar bătrân. La ăştia auzi mai întâi de departe tobele şi clopoţeii lor, apoi îi vezi venind urlând şi rânjind; de zăresc o femeie, o înjură şi o scuipă. Unii au câte o pisică pe spinare, alţii o maimuţă, de ai zice că merg la bâlci.

— Şi peste turbanele lor fâlfâie sute de steaguri, zise altul, de pierde un bairactar brâul, rupe steagul şi face brâu din el.

— L-aţi văzut pe cel care ţinea steagul albastru al Domnului Tudor? întrebă un al treilea, părea un arhanghel cu plete lungi bălaie.

Două zile după intrarea în Slatina a Adunării norodului, sosi cu pandurii săi şi cârc-serdarul Ion Solomon, pe care Domnul Tudor îl numise ispravnic în judeţul Dolj, şi cu dânsul căpitanul Iordache. Îndemnaţi de un răvaş al lui

Tudor Vladimirescu, ei se înfrăţiseră la Craiova.

Sfatul ostăşesc se ţinu în casele serdarului Vulturescu. Boierii şi căpitanii fuseseră de faţă până acum la multe consfătuiri, dar nu auziseră la niciuna o vorbă mai curată şi mai cuprinzătoare. Tudor Vladimirescu nu-şi pierdu timpul cu palavre răsunătoare, pentru că nu se gândea la sine, ci numai la scopul care îi era sfânt.

Îndată ce toţi fură adunaţi, slugerul începu:

— Solii, pe care i-am trimes a doua oară cu căpitanul Oarcă către Divan la Bucureşti, s-au întors ieri seară. Făcusem stăpânirei cinci cereri: domnii străini să fie înlocuiţi prin domni pământeni – căpitanul Iordache îşi încleştă mâna pe sabie – să se înfiinţeze o oştire pământeană de cel puţin douăsprezece mii de oameni; să se hotărască dările printr-o adunare a norodului, pe şapte ani; trei ani să fie fără biruri, ca să se poată întrema poporul, şi pandurilor mei să se plătească cinci sute de mii de lei.

Serdarul Vulturescu ridică capul său cu trăsături subţiri, şi ochi săi frumoşi scânteiară:

— Aşa putem să scăpăm ţara! strigă el.

— Divanul, urmă Domnul Tudor, mi-a respins toate

cererile. Însă le cunoaşte acuma, şi nu poate zice că lucrez în taină. Să ne sfătuim deci, cum să îndeplinim voinţa adunării. Întâi să auzim ce au de zis căpitanii, şi întorcându-se către Solomon:

— Arhon ispravnice, ai cuvântul. Cum stau lucrurile la Craiova?

— Craiova e pustie, fu răspunsul, porţile curţilor boiereşti sunt închise, mişcarea şi negoţul s-au oprit, prostimea e speriată, şi fără sfat, cu atât mai mult cu cât Aga pitarul Hârşu – ştii cât e de rău şi de lacom – o prigoneşte şi o asupreşte, folosindu-se de obştească nevoie, ca să se îmbogăţească.

— Aţâţă el poporul împotriva mea?

— Împotriva ta şi împotriva acelor care ţin cu tine.

Vestea era amară pentru căpetenia Adunării norodului. Era stăpân pe cele cinci judeţe dincolo de Olt, însă în capitala Olteniei marea sa încercare rămăsese fără răsunet. Boierii Craiovei, ca şi cei de la Bucureşti, nepricepuţi şi cu sufletul întinat de ură, se fereau de dânsul, întrebuinţând faţă de el acelaşi mijloc de protestare, pe care-l întrebuinţau de obicei faţă de domnitorii din Fanar, când politica acestora nu le era pe

plac şi voiau să le ia scaunul sau viaţa: prin fuga lor opreau traiul oraşelor şi al târgurilor, ceea ce supăra rău pe turci, căci astfel secau izvoarele bănetului. Nemulţumiţii nu se gândeau niciodată cât costă pe popor faptele lor!

După o scurtă tăcere, Domnul Tudor zise întunecat:

— Arhon ispravnic, îţi las Craiova pe seama ta. Apăr-o cu pandurii tăi împotriva duşmanilor veniţi din afară ca şi împotriva vrajbelor dinlăuntrul ei. Îţi dau o scrisoare către Aga. Luă o foaie de hârtie de pe masa mare de nuc la care şedeau sfetnicii, muie pana de gâscă în călimară, scrise, întinse foaia boierului Solomon şi zise:

— Citește tare.

Cu slove frumoase şi citeţe era scris:

„Către tine, Arhon Pitar Hârşu, Aga al Craiovei.

Aflat-am că tu şi cu ai tăi unelteşti zavistii împotriva mea. Dacă de acu peste trei ceasuri nu te-i aridica tu şi cu ai tăi şi să părăseşti Craiova, dat-am poruncă oamenilor mei să-ţi taie capul.

Theodoru.”

Solomon plicui hârtia.

— Am înţeles, zise el.

Acest om voinic de vreo treizeci de ani era ostaş de la vârsta de patrusprezece. Turcii uciseseră pe fratele său, şi ca să-l răzbune, băiatul se dusese la generalul Isaioff, care se afla atunci în ţară cu ruşii ce se războiau cu turcii, şi intră în tagma pandurilor subt conducerea lui Tudor Vladimirescu. Iubea meseria armelor cu tot sufletul şi-l înţelegea pe sluger. Iar însărcinarea dată îi mulţumea mândria lui de boier.

Tudor Vladimirescu, cerându-i să citească în gura mare scrisoarea ameninţătoare către agaua Hârşu, mai urmărea şi scopul să aducă aminte căpitanilor străini asprimea stăpânirii sale, căci azi, la sfat, în afară de Hagi Prodan şi de Pavel Macedonski mai şedeau doi arnăuţi sosiţi împreună cu Iordache Olimpianul, prietenul şi simpatriotul său Ion Farmache, pe care eteriştii, în vorba lor de taină, îl porecleau „oţel”, un uriaş de o frumuseţe sălbatică, căpitan de haiduci şi ucigător de turci, trupul lui era ciuruit de gloanţe şi ciopârţit de săbii, aşa încât nu mai putea încăleca singur, dar odată călare bântuia printre duşmani ca furtuna; cel de al doilea era groaznicul

Cârjaliu, un bulgar, de ani îndelungaţi căpitan de tâlhari, de când jurase să se răzbune pe turci, care îi răpiseră nevasta. Faptele lui erau în gura tuturor de-a lungul Dunării şi în Oltenia, deopotrivă cu acelea ale haiducilor lui Iancu Jianu.

Tudor se întoarse acum către Olimpianul şi-i zise:

— Ai cuvântul, căpitane Iordache.

Kleftul ridică ochii săi obosiţi de friguri şi privi îngrijat şi trist pe fratele său de cruce, în care nu mai avea încredere.

— Am ştiri, rele din Serbia, zise el. Îţi aduci aminte de Aristide Papa, care trebuia să aducă o scrisoare a Arhiului către Miloș Vodă Obrenovici şi pe care ţi-l trimisesem la Cerneţi, de unde era să treacă Dunărea, cu scrisorile date de tine către paşale. A fost prins la Adakale.

— De Abdurahman-paşa? întrebă Tudor.

— De Abdurahman-paşa, răspunse Iordache. Credinciosul Aristide a putut să fugă până la Dunăre şi s-a aruncat în apă. Dar întâmplarea aceasta a deşteptat mare îndoială la Ţarigrad. După porunca sultanului, Calimaki, de curând numit Vodă în Ţara Românească, a cerut lui Miloș să cheme înapoi pe toţi sârbii din oştirea ta. Miloș

simte că Poarta îl bănuieşte şi nu mai vrea deloc să se alipească de eterişti.

Hagi Prodan se amestecă atunci în vorbă, vijelios:

— Miloș Obrenovici e Caligula, Neron şi Ivan cel Cumplit într-o singură fiinţă! Aşa îmi scria mai deunăzi din Basarabia vrednicul de laudă Mladen Milenovici pe care l-a surghiunit!

— Miloș Obrenovici, zise Tudor Vladimirescu privind pătrunzător când pe Hagi Prodan, când pe Iordache, cu ochii săi limpezi şi aproape cruzi în strălşnicia lor, Miloș Obrenovici e un ocârmuitor înţelept. El şi-a dezrobit ţara şi acuma vrea să-i dea şi pace.

Iordache se mânie în tăcere. Vedea din ce în ce mai desluşit că Vladimirescu nu vrea binele Eteriei. Şi Prodan ştia, că deşi Domnul Tudor se încredea în el, nu iertase arnăuţilor din oştirea lui faptele de la Beneşti. De frica pildei rele dată de străini, asprimea lui întrecea orice margine.

Cu câteva zile înainte, în drumul spre Slatina, săvârşise o nouă faptă înfiorătoare. Un negustor se plânsese slugerului că ostaşii-i deshămaseră calul şi-l lăsaseră în drum cu căruţa încărcată cu mărfuri. Şi Domnul Tudor, în

faţa oştirii, ucisese cu mâna lui pe pandurul la care se găsise calul. Iordache se gândea la acea pedeapsă şi la cele două capete tăiate la Beneşti.

În acea clipă se deschise uşa, şi un pandur vesti sosirea unui negustor de la Bucureşti, care aducea ştiri însemnate. Domnul Tudor îl chemă pe dată.

Omul povesti:

— Alexandru Ipsilanti e pe drum spre Bucureşti.

Iordache sări în sus.

Pumnul lui Tudor căzu greu pe masă:

— Ce caută Ipsilanti la Bucureşti? Locul lui nu e acolo, zise el mânios.

Toţi tăcură.

Vladimirescu gândea la fel despre eterişti ca şi Miloș Obrenovici: nu voia ca ţara lui să fie nici locuinţa grecilor, nici câmp de război. Era însă mai uşor pentru domnitorul sârbilor să se păzească de trecerea primejdioasă a oştirilor străine, pentru că el era recunoscut ca Domn nu numai de întregul său popor dar şi de turci; printre sârbi nu erau eterişti, şi între ei şi Arhiul era Dunărea măreaţă şi câmpiile întinse ale Moldovei şi Munteniei.

Dimpotrivă, Tudor Vladimirescu se afla în împrejurările

cele mai grele şi mai încurcate. Cei şase mii de panduri erau singurul său sprijin, erau ce e drept, chiar măduva ţării, dar îi slăbea ceas cu ceas şi zi cu zi atingerea cu arnăuţii; iar acestora slugerul nu le putea da drumul, căci atunci ei ar fi cutreierat ţara omorând şi jefuind, cu foc şi pârjol, ceea ce l-ar fi silit pe Tudor să-şi risipească oltenii în pâlcuri mici în goană după tâlhari, în loc să şi-i strângă pentru o răscoală măreaţă; tagma boierească adânc decăzută, pe care ar fi voit s-o ridice, îi punea numai piedici în cale. Scaunele Ţărilor Dunărene erau încă în mâinile fanarioţilor. Iar fanarioţii se foloseau de acest Peru al grecilor, cum se zicea principatelor, ca de un tezaur pentru Eterie. Mânia marilor puteri putea izbucni în fiecare clipă, căci de zeci de ani Turcia şi Rusia nu visau decât tulburări în Moldova şi Muntenia ca să se războiască din pricina lor!

— Spune-mi tot ce ştii despre Ipsilanti, zise către negustor căpetenia pandurilor.

Negustorul zise:

— Binefăcătorul meu, negustorul Manole Gugiu, a primit o scrisoare lungă de la bancherul Andrei Pavli din Iaşi şi mi-a dat-o să ţi-o aduc.

Tudor Vladimirescu citi hârtia din ochi, şi pe urmă o citi din gură, apăsat şi cu luare-aminte:

— „Ipsilanti a sosit la Iaşi cu oştirea în ziua de 23 februarie. M-au închis chiar în casa mea, şi m-au silit să plătesc casei eteriste trei sute de mii de lei. Arnăuţii lui Mihai Vodă Şuţu au trecut la Ipsilanti. În oraş a fost mare vâlvă şi nelinişte. Vodă şi Ipsilanti s-au întâlnit la postelnicul Rizos, şi abia intraseră, că a venit o ştafetă de la Galaţi cu ştirea cum că Caravia, căpitanul arnăuţilor gălăţeni, ucisese, cu ajutorul marinarilor din Cefalonia, ale căror vase erau în port, garnizoana turcească, optzeci de oameni cu căpitanul lor. Vodă şi postelnicul s-au speriat. Postelnicul ieşi în grabă din odaie spre a păzi viaţa garnizoanei turceşti din Iaşi. În zadar însă. Arnăuţii erau dezlănţuiţi şi au ucis aci patruzeci de turci. Arnăuţii de casă, slugile, negustorii mici, băieţii de prăvălie, toţi grecii din oraş s-au răsculat împotriva stăpânilor lor şi au fugit la Ipsilanti, cu arme, cai, îmbrăcăminte, tot ce au luat de voie bună sau cu de-a sila de la stăpânii lor. Cel ce încerca să se împotrivească era bătut de moarte. Negustorilor li s-au luat marfa cu sila, croitorii au fost siliţi să lucreze uniforme fără plată, fierarii să facă suliţi

pe care nu le-a plătit nimeni. Groaza a crescut din zi în zi. Ipsilanti însă a făcut această proclamaţie”.

Negustorul scoase din sân o hârtie tipărită şi făcând o plecăciune o puse pe masă.

— Citeşte, arhon ispravnic, scrâşni Tudor Vladimirescu.

Solomon citi:

— „Locuitorilor ai Ţărei Moldaviei. Vă facem cunoscut că cu dumnezeiască plăcere toată Grecia a ridicat astăzi steagurile sale în toate locurile după unde o apăsa tirania, cerând slobozenia sa. Noi cu toţi simpatrioţii noştri ne ducem acolo unde ne cheamă trâmbiţele neamului şi ale patriei noastre. Deci, vă încredinţez şi vă asigur din partea noastră şi din partea tuturor simpatrioţilor noştri, ce se află într-această ţară, şi pe care am cinstea de a-i comanda, că veţi avea toată liniştea şi siguranţa, atât a persoanelor voastre cât şi a avutului vostru, neatingându-se nimeni din parte-ne nici de cel mai mic lucru al ţării voastre. De aceea, rămâneţi fiecare în lucrarea în care vă aflaţi şi în datoriile trebuinţelor voastre, fără de a vă supăra întru nimic despre mişcările noastre. Pentru că stăpânirea şi oblăduirea Domnului vostru lucrează tot subt legile voastre, care rămân din parte-ne neatinse. Şi

într-adevăr vă mărturisim, o! locuitori ai Moldavei, că cereasca Pronie v-au dăruit pe Mihail Vodă Şuţu, un fierbinte apărător al drepturilor ţării voastre, un părinte şi un bun voitor al vostru. Cunoaşteţi dar că Înălţimea-Sa este întocmai cum vi-l numesc, şi uniţi-vă cu dânsul spre apărarea ţării voastre, fără însă a vă mai aduce aminte măcar de tirania puterii turceşti. Pentru că acea putere mare pe care o cunoaşteţi stă gata la graniţele ei ca să vă apere şi să vă sprijine întru toate".

Solomon aruncă pe masă această capodoperă de prostie şi de trufie şi întrebă mirat:

— Şi cine să fie marea putere pe care o cunoaştem?

— Ruşii, zise negustorul, apoi întinzând o a doua hârtie: Iată o proclamaţie către grecii din Iaşi.

Solomon citi:

„Lungile nenorociri ale Eladei au silit pe mulţi din credincioşii ei fii să lase sfântul ei pământ şi să se rătăcească prin locuri străine căutând o mai bună norocire. Voi, prietenii mei, patrioţi, pe care întâmplările şi nevoia v-au tarât în aceste pământuri ale Moldovei şi Valahiei, siliţi fiind de întâmplările împotrivitoare, ajungând să staţi până şi îndărătul trăsurilor boierilor

pământeni ai acestor ţări, batjocură şi ruşine încă neauzită de locuitorii Eladei, iată dar că vi se deschide un drum strălucit pentru patrie şi credinţă prin sfânta luptă. Alergaţi ca să spălaţi deasupra voastră această neauzită defaimă şi batjocură subt steagurile libertăţii, căci îndurătoarea noastră patrie stă gata, cu braţele deschise a vă primi şi a vă încununa capetele voastre cu cununile ei cele pline de slavă. Câţi însă veţi rămânea surzi la această sfântă chemare a patriei şi veţi voi a rămânea slugi boierilor acestor două ţări, stând înapoia trăsurilor lor, când toţi ceilalţi se luptă pentru libertate, să cunoaşteţi că de astăzi nu mai puteţi purta nici arme, nici slăvită haină arnăuţească".

De n-ar fi fost de faţă eteristul Iordache, boierii de la Slatina ar fi izbucnit în hohote de râs, la auzul acestei plăsmuiri patetice, care socotea că nu e ruşine mai mare decât să stai îndărătul unei căleşti.

Domnul Tudor, care din fire nu râdea, nu vedea decât primejdia pricinuită ţării sale prin întâmplările de la Iaşi, şi inima i se umplea de amărăciune şi de mânie. După citirea celei de a doua proclamaţii el urmă cu scrisoarea lui Pavli:

— „În ziua de 26 februarie Ipsilanti şi-a sfinţit steagurile. Vodă n-a venit la biserică, boierii însă erau de faţă. Mitropolitul a slujit şi tot el a încins pe Ipsilanti cu sabia. Pe urmă au jurat toţi eteriştii să moară pentru libertate. Aceştia sunt vreo două mii, sârbi, bulgari, muntenegreni şi greci. Cei mai mulţi dintre ei nici nu ştiu ce e o adevărată oştire. Sunt şi mulţi copii de şcoală printre ei. Nimeni nu e sigur faţă cu ei. Chiar Vodă a zis în divan că trebuie să te supui celui mai tare. Boierii au început să fugă în Basarabia, în Bucovina, în Ardeal. Ipsilanti a trimis poruncă tuturor ispravnicilor să pregătească merinde pentru o oştire de patruzeci de mii de oameni. În sfârşit, a plecat la 1 martie şi a luat şi două tunuri din curtea domnească. La Iaşi, a lăsat, spre groaza tuturor pe căpitanul Pendedeca, un smintit şi un stricat. Mitropolitul şi boierii rămaşi au trimis atunci ştafete paşalei de la Brăila şi i-au cerut ajutor. Eteriştii i-au prins pe aceştia şi erau să-i omoare. Numai prin rugăciunile mitropolitului au fost scăpaţi de moarte. În tot oraşul nimeni nu mai are arme. Afară numai de nemţi, care sunt numeroşi şi stau subt ocrotirea consulului lor. Aceştia s-au strâns, au format patrule, şi au gonit pe arnăuţii şi pe

derbedeii a căror obrăznicie crescuse peste măsură”.

O înjurătură puternică şi zgomotul unui scaun azvârlit la pământ întrerupse pe cititor. Era boierul Iancu Jianu, care privi împrejuru-i cu ochi scânteietori şi ieşi din odaie, trântind uşa în aşa fel, încât în tăcerea ce urmă se auzi varul căzând din perete. Ieşirea furtunoasă a vestitului haiduc dovedi mai bine decât orice cuvinte mânia şi dispreţul său pentru pustiul şi haosul, pentru destrăbălarea în gândire şi în fapte a ieşenilor şi a eteriştilor. Ochii încruntaţi ai lui Tudor urmăreau pe prietenul său cu o privire de adânc înţeles. El însă nu se putea scula, nu putea scăpa din mână, nici măcar o clipă, cârma acestei adunări şi cârma încâlcitelor fire ale ursitei ţării sale. Partea lui era să rabde; şi la aceasta se pricepea pentru trei cuvinte: ca ţăran, ca ostaş şi ca om de stat. Totuşi înjurătura bine nemerită, pe care Iancu Jianu, haiduc sumeţ şi boier nerăbdător, o aruncase destrăbălării, îl uşurase pe Tudor.

— Şi ce fac bucureştenii? întrebă el.

Negustorul răspunse:

— Norodul se teme, căci şi-a dat seama, deşi aceasta se face pe ascuns, că boierii îşi pregătesc butcile de drum.

Deodată uriaşul Frunte-Lată izbucni într-un râs, de ai fi crezut că sună trâmbiţa la atac:

— Ia spune, frate, de ce le e frică? Și pentru că negustorul sfiicios îl privi speriat pe oltean, Frunte-Lată urmă: Nu vrei? Bine, lasă, c-o spui eu, şi întorcându-se către Tudor Vladimirescu: Măria Ta, boierii din Bucureşti îşi şoptesc c-ai jurat să tai capul celor doisprezece divaniţi! N-ar fi păcat, Dumnezeu ştie!

Domnul Tudor nu răspunse. Părea că ar fi dorit dinadins să apese pe adunare, pentru câteva clipe, tăcerea ce se făcu. Frunte-Lată fusese un bun tălmaci al gândurilor pandurilor şi al căpeteniei lor.

Ion Oarcă se sculă atunci şi zise privind cu ochii săi de vultur drept în ochii întunecoşi ai lui Tudor:

— Măria Ta, ţara are nevoie de un singur cap, unul singur dar bun, ca tot norodul să-l ştie că e Domnul nostru!

— Aşa e, Măria Ta! strigară vijelioşi căpitanii de panduri, apăsând dinadins pe titlu.

Răpit, sări în sus serdarul Vulturescu.

— Cel ce are putere să scape ţara, strigă el, s-o scape de ruşinea care o apasă de sute de ani, acela are şi drept la

toate semnele puterii. Semnele acestea sunt scumpe poporului, îi sunt o lumină care-i arată drumul în întuneric, îi întrupează visurile şi dorul, căci poporul nu doreşte decât stăpânitori buni. Mulţumesc lui Dumnezeu că-mi dădu să trăiesc ceasul acesta, ceasul cel mai jalnic şi cel mai înfricoşat din toate prin câte a trecut îndelung încercata noastră ţară, dar şi cel dintâi ceas de nădejde, de un veac încoa, pentru că ne-a dat pe slugerul Vladimirescu. Şi cred că boierii de la Slatina ca şi cei de la Craiova o să zică ca mine când voi striga împreună cu vitejii panduri din Gorj şi din Mehedinţi: Măria Ta, să fii Domnul nostru, în tine stă încrederea noastră, pe tine te vom urma, cu tine şi pentru tine ne vom răscula, ţie îţi vom sluji cu credinţă!

Boierii se sculară de pe scaune în strigăte de entuziasm.

Sufletul lui Tudor Vladimirescu se zbătea furtunos. Era mulţumit, fireşte, că la dragostea lui de ţară se aprinsese în sfârşit aceea a boierilor. Dar, dintr-o puternică bătaie de aripi, duhul lui de apostol se înălţă şi mai sus. Căci acest om de omenie era dintr-acei puţini, care nu se socotesc pe ei înşişi decât ca o unealtă în slujba gândului… De aceea el răspunse vijelios:

— Nu pentru mine să vă răsculaţi, ci pentru dreptate! Nu pentru că vă chem eu să veniţi, ci pentru că vă cheamă dreptatea! Căci eu nu sunt decât o făptură omenească, care azi este şi mâine nu. Dacă nu ţineţi decât la mine, atunci, după ce voi muri, nu vă veţi îngriji de dreptate, şi ţara va cădea şi mai jos decât a căzut. Iar eu vă spun că drumul pe care calc, la moarte duce, la putere nu.

Boierii îl ascultau miraţi. Un conducător de oameni, care dorea să aibă tovarăşi împrejuru-i, nu slugi plecate, care în loc să poruncească: „Să ascultaţi orbeşte”, le zicea cu patimă: „Să vă încredeţi în voi înşivă, fără de asta nu sunteţi oameni de credinţă”, un om care, în loc să tăgăduiască cinste, slujbe şi munţi de aur celor ce-l urmau, nu le dădea ca ţintă decât dreptatea, un om ca acesta era o arătare nouă pentru boieri. Celor puţini însă care-l înţelegeau, li se încălzi inima de atâta mărinimie. Dar niciunul nu ştia să răspundă viforoaselor cuvinte ale lui Tudor. Căci el nu vorbea de moartea sa ca să fie mângâiat, nici cu amărăciune sau deznădejde, ci numai pentru că o privea ca pe o parte trebuincioasă chemării sale.

Bărbaţii împrejurul mesei tăcură înfricoşaţi; până ce Tudor Vladimirescu deschise din nou vorba.

— Poimâine plecăm la Bucureşti, zise el, şi dezvoltă scurt şi cuprinzător planul marşului, care trebuia să se facă în trei grupuri, astfel ca pandurii să meargă la mijloc, iar arnăuţii despărţiţi în două, să apuce drumul la nordul şi la sudul lor. Aceasta pentru două cuvinte, unul, ca toată sarcina trecerii oştirei să nu cadă pe un singur ţinut şi trupele să nu îndure lipsă, al doilea, pentru că Domnul Tudor era bucuros să ţie pe arnăuţi cât de departe de el.

Iar după ce dădu drumul căpitanilor, mai opri lângă el câţiva români şi întocmi împreună cu ei o proclamaţie către negustorii şi meseriaşii bucureşteni, prin care îi încredinţa de bunăvoinţa sa, de ţineau cu Adunarea norodului, şi îi îndemna să-i trimeată înainte un staroste de fiecare breaslă.

În timpul acesta Vulturescu luase de pe divan, pe nesimţite, căciula oltenească a slugerului şi plecase cu ea pe o uşă mică.

Intră repede în odaia nevestei sale, zăvorî uşa şi păşi spre jupâneasa Bica cu atâta ifos, încât ea se sculă fără voie de pe scăunelul de lângă fereastră, unde cosea, şi

privi supusă pe asprul soţ cu ochii ei catifelaţi.

— Bico, zise el, eşti meşteră la cusătură – şi ea se roşi, căci o lăuda puţin şi o cicălea mult – dar cusătură ca aceasta, pe care ţi-o cer azi, n-ai mai făcut şi n-ai să mai faci. Iacă, aci pe vârful căciulei să-mi coşi o bucată de postav alb.

— Cum porunceşti, zise ea cu blândeţe.

Încruntând sprâncenele el întrebă:

— Ştii tu ce înseamnă aceasta?

Ea privi în jos turburată. Dar întâmplarea îl mişcase pe el atât de mult, încât îngădui să treacă cu vederea neştiinţa sau nesocotinţa nevestei sale şi o dăscăli:

— Atunci ţi-oi spune eu. Numai Vodă poartă postav alb pe căciulă. Şi asta e căciula Domnului Tudor Vladimirescu.

Cucoana Bica îngălbeni şi luă plecându-se şi tremurând căciula din mâinile soţului ei. Şi pe când cosea postavul alb ca zăpada pe pielea neagră de oaie, serdarul Vulturescu aştepta răbdător şi evlavios.

— Nu te grăbi, zise el. Nu e lucru de nimic. Cum isprăvi cucoana Bica, el îi sărută degetele subţiri şi îndemânatice şi plecă ţinând căciula ca o coroană pe palma sa întinsă.

În odaia sfatului, el găsi încă trei scriitori aşezaţi la masa mare, iar Domnul Tudor dicta, plimbându-se de colo până colo. Într-un colţ era căpitanul Oarcă şi Iancu Jianu, care se întoarse după sfârşitul consfătuirii.

Cei şase bărbaţi se uitară toţi la stăpânul casei, când intră. Acesta merse până la masă, puse căciula pe ea şi zise:

— Ţi-am adus-o înapoi, Măria Ta.

Iancu Jianu strigă tare:

— Bine ai făcut, Vulturescule!

Căpetenia pandurilor aruncă o privire pe postavul alb, alta asupra serdarului, şi dictă mai departe.

XIV

De când legendarul Bucur ciobanul ridicase Bucureştii în luncile Dâmboviţei, nu era năpastă care să nu se fi abătut peste acest oraş. Cutremure, focuri, revărsări de ape, molimi, năvăliri de duşmani, stăpânire străină îl pustiiseră adeseori. Dar după fiecare lovitură a sorţii, în răstimpurile mai lungi sau mai scurte de tihnă de care se foloseau locuitorii, dragostea lor de viaţă şi lăcomia de petrecere se deşteptau tot mai năstruşnic. Nesocotinţa lor creştea pe măsură ce li se înmulţeau încercările, mai ales de la sfârşitul secolului al 17-lea încoace, de când Bucureştii erau capitala ţării. Atunci scaunul domnesc din Targovişte a strămoşească şi bine întărită la poalele munţilor fu mutat de turci cu sila în şesurile Dâmboviţei. Greu era aici să te împotriveşti duşmanului grozav, înaintea căruia tremura toată Europa. Iar când domnia trecu în mâinile fanarioţilor greutatea se preschimbă în neputinţă. De aceea, bucureştenii erau uşurateci şi totodată fatalişti, şi din vitejia de altădată abia mai rămăsese urmă. Toţi jucau cărţi, dănţuiau şi petreceau până la izbucnirea năpastei, iar atunci cei cu mijloace se

împrăştiau şi fugeau, şi numai sărăcimea rămânea în toiul grijilor şi al suferinţelor.

Şi de astă dată poporul turburat privea de pe stradă, locul său obişnuit de observaţie, semnele premergătoare ale catastrofei care se apropia.

Ploua şi ningea totdeodată; străzile oraşului erau preschimbate în râuri adânci de noroi lucios; era primejdios să treci cu trăsura sau călare atât în uliţă, cât şi pe poduri, căci de mai bine de doi ani, în tot timpul domniei lacome a lui Alexandru Şuţu, nu se înlocuise nicio grindă, iar lemnele aduse în acest scop sau erau furate sau lăsate să putrezească pe maidane.

În fiecare zi se închidea câte o prăvălie în Lipscani, pe când în bolţile hanurilor se îngrămădeau, ascunse de negustori, mărfuri, lăzi şi sipete. Ştafetele alergau de la un consulat la altul. Boierii, ducându-se la Divan, sau la vreo consfătuire prietenească, goneau cu butcile lor, stropind cu noroi în toate părţile.

Cea mai de seamă printre trăsuri era o caleaşcş poleită toată, dar în care nu şedea vreun baş-boier cu barba lungă şi cu işlicul uriaş, ci negustorul Băltăreţ, care luase butca de la un datornic. Mai mulţi boieri îl chemaseră la ei.

Bălţăreţ ştia ce voiau domniile lor, şi când îl primiseră cu deosebită bunăvoinţă, aproape fără niciun pic de mândrie făcându-l baş, şi oprindu-l să le sărute giubeaua, el zise, făcând cu ochiul:

— Toate bune şi frumoase, milostivi boieri, dar nu puteţi să mă sărutaţi cum doriţi! Boierii cei mari se sărutau pe barbă, pe care numai ei aveau dreptul s-o poarte.

Unul dintr-înşii îl bătu pe umăr pe Bălţăreţ:

— Tot glumeţ eşti, Kir Ştefane! Ceea ce dovedeşte că stai mai bine decât noi, cu toate că n-ai barbă.

Acuma negustorul înţelese pe deplin că i se vor cere sume mari pentru fugă.

— Pe ziua de azi, zise el, aşezându-se la cererea stăpânului casei, nu evlavios, pe marginea unui scaun, cum i s-ar fi cuvenit faţă de boieri, ci de-a dreptul pe divan, pe ziua de azi stă bine numai acela care are bani. Şi cine oare mai are bani în ţară? Iată întrebarea, luminaţi boieri, domnia voastră! Dacă nu ştiţi, să vă spun eu. Noi negustorii stăm mai rău decât toată lumea. Căci până azi mai aşteptam să ni se plătească miile şi sutele de mii, pe care ni le-a luat împrumut Alexandru Vodă Şuţu.

— Sfinte Dumnezeule! strigă stăpânul casei, ieri am fost în visterie: bani ca-n palmă. Şi am socotit că Vodă Şuţu a luat în timp de doi ani, cât a ţinut domnia lui, douăzeci şi opt de milioane şase sute şi cincizeci şi şapte de mii de piaştri!

— Din care noi, creditorii, n-am primit nicio para, zise Bălтăreţ, şi am auzit de la căpitanul Sava, că binefăcătorul său, Calimaki, numit de curând Vodă, a fost silit să primească, dimpreună cu scaunul domnesc, şi datoriile lui Şuţu.

Unul din boieri blestemă mişelia fanarioţilor şi prostia românilor.

— Suntem buni de bătut! strigă el, n-avem altă treabă, decât să dăm fără nicio chezăşie pungaşului de Constantin Samurcaş cei din urmă bani găsiţi în Bucureşti! Ce a făcut cu ei la Craiova? S-a întors, a ţinut Divanul cu vorba, şi tâlharul şi rebelistul de Tudor Vladimirescu are să ne calce dintr-o parte, pe când Ipsilanti vine dintr-alta. Oare cine-i sprijină pe aceştia? Cum ar îndrăzni un ţăran prost ca Tudor, sau un craidon ca Ipsilanti să facă răscoale, dacă n-ar fi la spatele lor vreo mare putere? Vai de noi! Suntem vânduţi! Kir Ştefane, o să-ţi fie milă de noi, n-ai

să ne laşi să ne prăpădim!

Băltăreţ nu-şi mai dădea osteneala să-şi ascundă dispreţul.

— Boierule, zise el dând din umeri, primejdia e aceeaşi pentru mine ca şi pentru domniile voastre.

— Nu face diplomaţie, frate! strigă celălalt, ştim cu toţii că ai un prieten puternic, pe care te poţi bizui, pe Ahmed-Paşa de la Silistra. De intră el în ţară cu oştirea turcească, şi nu poate să nu intre în urma blestemăţiilor ce se întâmplă, te va cruţa pe tine, pentru că te iubeşte, chiar dacă ar tăia pe toţi cei din oraş. Nu vorbi deci de primejdie. Ce ne ameninţă pe noi, nu te ameninţă pe tine.

Băltăreţ, bancherul şi prietenul de aproape al lui Ahmed-paşa, îi făcea rost acestuia de nenumăratele blănuri, mătăsuri şi giuvaericale trebuincioase unui mare dregător turcesc, ca să-şi păstreze înalta sa stepenă, bizuită numai pe obiceiul bacşişurilor; deci boierii erau încredinţaţi că negustorul ştia dacă trupe turceşti erau să treacă Dunărea. Încercaseră însă în zadar să afle ceva de la dânsul. El nu le dete, cu toate linguşirile lor, decât puţini bani şi nicio ştire, sfătui pe boieri în ce privea politica, să caute lămuriri la consuli, şi plecă în butca sa

aurită, urmărit de blestemele caftaniţilor.

Boierii ştiau că nici consulii nu cunoşteau ce putea aduce ziua de mâine, bănuiau doar că numai Pini pătrunsese taina. Pini însă tăcea.

Hakenau, mai înfuriat ca oricând pe muscal, se dusese la prietenul său, banul Grigore Brâncoveanu, ca să-şi verse focul.

— Scumpul meu domn de Brâncovan, zise el, Pini îşi bate joc de noi! Când Divanul i-a propus să ceară oştire turcească împotriva răscoalei din Oltenia, el nu vroia, zicând că aceasta ar fi o călcare a tratatelor. Acuma însă lasă pe secretarii săi, pe Leventis şi pe celălalt filfizon, pe Domando, să pună la cale, fără nicio piedică, intrigile lor eteriste. Grecii au înnebunit de când au aflat că vine Ispilanti, şi vorbesc de cucerirea Constantinopolului, ca şi când ar fi o jucărie pentru ei. Oare aceasta nu e o călcare de tratate? Apoi Maiestăţile amândouă, cea austriacă şi cea rusească, stau la Laibach, încheind Alianţa Sfântă pentru a combate spiritul revoluţionar în Europa, şi consulul rusesc în Valahia dă tot ajutorul său tuturor răzvrătiţilor! Dar mai frumos e încă ce am aflat de la Lützow, internunţiul nostru la Constantinopol! Acesta îmi

spune că Strogonoff se leapădă şi de Vladimirescu şi de Ispilanti, şi sfătuieşte Poarta să trimeată oştiri în Principate. Ce înseamnă aceasta? Nebunia lui Pini, sau făţărnicia cabinetului rusesc? Mi-am pierdut minţile! Să-ţi spun drept, scumpe prietene, de vor veni la Bucureşti rebelii amândoi, şi Vladimirescu şi Ispilanti, şi de nu-i va putea opri Divanul, şi de nu va voi să-i oprească Pini, eu nu mai pot sta aci.

— Dar mă rog, scumpe Excelenţă… începu banul.

Hakenau însă urmă:

— Bunul meu domn de Brâncovan, un singur dictator ar ajunge să mă împiedice să stau, căci eu sunt acreditat pe lângă guvernul Valahiei, iar nu pe lângă orice rebelist. Şi acuma se ivesc chiar doi din soiul acesta! Şi ştii, domnia ta, ce se zice de Tudor Vladimirescu? Tulpina s-a făcut copac; înverzeşte în Oltenia, dar rădăcinile lui se întind în ţara străină. Şi ştii, domnia ta, ce înseamnă aceasta? El plăteşte cu bani nemţeşti şi sunt oameni care îşi închipuiesc că Austria îl ajută, iartă-mă, dar bătea-i-ar focul! Ce uşor ar fi fost la început să opreşti uneltirile acestui om. Au lăsat să curgă apa până s-a rupt zăgăzul. Şi acuma, vază biată ţara domniei tale cum va ieşi din

încurcătură.

Consulul se plimba în odaie turburat.

Grigore Brâncoveanu zise potolit:

— Ai dreptate, Excelenţă, ţara aceasta este de plâns. Jalea pe care o îndură de veacuri a ajuns azi la culme. Ştiu bine că şi noi suntem de vină; însă aşezarea noastră geografică şi bogăţia pământului sunt pricinile cele mai de frunte ale suferinţelor noastre. Am stârnit totdeauna poftele uneia sau alteia din puterile mari. Dar tăria şi influenţele lor şi-au ţinut cumpăna în aşa fel, încât nu ştim nici noi subt a cărei stăpânire trăim. Necontenita această ciocnire de interese face că suntem unelte la îndemâna acelei puteri, care ţine vremelnic locul celei dintâi în Europa. N-am ajuns să fim vreodată şi noi fără nicio nadă. O spun din nou, vina e a noastră. De am fi fost totdeauna înţeleşi între noi şi am fi păstrat neclintiţi vechile noastre tratate cu turcii, chiar rele cum erau, am fi scăpat de multe nenorociri. Poarta, dându-ne domni din Fanar, a semănat pizma şi ura printre noi. Ne luăm la întrecere, jertfind binele ţării bunului plac al lui Vodă, ca să căpătăm boierii şi slujbe. Împilaţi de el, trebuie la rândul nostru să împilăm pe clăcaşii noştri. Aceasta ne-ar

fi dus la pieire, mai curând sau mai târziu, chiar afară de împrejurările din urmă. Câte o putere străină, ce e drept, ne-a întins, pe ici pe colo, o mână de sprijin, dar numai în treacăt; iar noi ne-am purtat faţă de generalii şi de agenţii lor, cum ne purtam cu domnitorul nostru. Am nimicit astfel tot folosul ce putem trage din ajutorul lor.

Brâncoveanu încheie cu un oftat adânc acest „mea culpa” bine alcătuit şi bine rostit.

Hakenau, întors acasă, zise lui Udritzky:

— Mare procopseală. Fireşte, de ar fi boierii atât de energici cât sunt de deştepţi, şi de s-ar găsi o mână de fier să-i ducă, ţara aceasta ar ajunge departe. La ce foloseşte însă frumoasa critică politică a lui Brâncoveanu, dacă nu ştie să pună capăt destrăbălării?

— Aveţi dreptate, Excelenţă, întări Udritzky, boierii sunt deştepţi, dar uşuratici în hotărârile lor ca pudra pentru păr, şi nestatornici ca zilele de prier.

Banul Brâncoveanu, pe dată după plecarea consulului, fu chemat la Divan. Sosise proclamaţia Domnului Tudor şi o hârtie de la Roman, a lui Ipsilanti, către mitropolitul, către episcopi şi boierii mari.

Divaniţii hotărâră, aproape cu unanimitate, să nu se aducă la cunoştinţa breslelor proclamaţia lui Tudor. Scrisoarea lui Ipsilanti turbură adânc Divanul. Căci după obişnuitele încredinţări de prietenie şi făgăduială că trupele eteriste se vor purta tot aşa de bine în Muntenia ca în Moldova, ceea ce stârni râsetele ironice ale boierilor, scrisoarea glăsuia astfel:

„Fiţi încredinţaţi că puternica împărăţie care ocroteşte aceste două eparhii, nici într-un chip nu va îngădui a se face cea mai mică năvălire a barbarilor, după cum şi Excelenţa sa generalul en chef contele Wittgenstein a primit poruncă ca să coboare la graniţă cu oştirile ruseşti, care s-a şi făcut".

Apoi Ipsilanti îndemnă pe boieri să-i gătească pretutindeni merinde şi adăpost.

Această ocrotire prin trupe ruseşti însemna grabnica sosire a trupelor turceşti, atunci duşmanii şi ocrotitorii sărăceau ţara deopotrivă. Pe deasupra, se apropiau, ameninţători, pandurii şi eteriştii! Boierilor le păru că se năruie lumea; ei trimiseră pe furiş acasă porunca să se zorească pregătirile pentru fugă, fiecare închipuindu-şi că nu află ceilalţi. Nu aveau încredere unul într-altul. Orice

duşmănie, orice ură putea să găsească prilej de răzbunare în această împrejurare, putea să îngreuneze plecarea, sau să destăinuiască numele fugarului norodului, care începuse să simtă planurile boierilor.

Şi toţi îngălbeniră, când auziră deodată un zumzăit de multe voci în curte, când uşile se deschiseră şi o gloată de oameni năvăli în divan.

— Vrem să ştim, strigară ei, de ce s-a turburat oraşul? De ce se fac pregătiri de plecare în multe curți boiereşti? Ce ştiri a primit Divanul? Care duşman se apropie? Vocile se ridicau ameninţătoare, şi boierii şedeau neputincioşi în mijlocul lor. Turburarea le era prea vădită, şi unul dintre cei care ceruseră deslușiri se repezi între divaniţi şi mulţimea care se îmbulzea, şi, prefăcându-se că o respinge cu mânie, strigă:

— Tăceţi, mă! Oare nu vedeţi că luminăţiile lor sunt nerăbdătoare să vă răspundă? Faceţi mai multă gură decât târgovişteniі, care au fost aci acu o săptămână, de l-au silit pe postelnic, în genunchi, în biserică să le dea înapoi hrisoavele şi să ardă subt ochii lor hârtiile mincinoase ale lui Vodă Şuţu! Şi ce voia milostivul postelnic? Alta nu, decât dreptate şi iar dreptate, pe care o iubeşte precum

mielul iubeşte cuţitul. De tare ce ţipa nu l-au înţeles. Ia vedeţi, să nu păţiţi ca ei!

Batjocura, care era şi o ameninţare, stârni hohote de râs. Postelnicul se sculă, ridică mâna ca să ceară linişte, şi zise mulţimii, care asculta cu încordare:

— Nu e nicio primejdie. Nimeni nu vrea să părăsească oraşul. Fiecare să-şi vadă liniştit de treabă. Paza oraşului e încredinţată căpitanului Sava şi arnăuţilor lui.

O clipă domni tăcerea. Apoi unul strigă, şi după el o sută:

— Să juraţi că lucrurile stau cum ziceţi!

Şi boierii jurară fără să se răzgândească.

Deci norodul, nemaiavând ce afla, plecă.

Banul Brâncoveanu, în drumul său spre casă, era hotărât să şadă neclintit în Bucureşti; el făcuse mult bine poporului şi-i era ruşine să mintă. Auzise cu urechile lui, cum unul din mulţime zise:

— E şi banul Grigore printre ei. Acesta nu ne înşală.

Însă soţia bătrânului şi blajinului ban Grigore era frumoasă şi hotărâtă şi mult mai tânără decât soţul ei, şi la întoarcerea sa îl primi cu vorbele următoare:

— Astă-noapte plecăm.

El încercă în zadar să-i arate că era de datoria lor să rămână.

— Mi-ai trimes răspuns de la Divan, să grăbesc cu pregătirile de plecare, se încăpăţâna ea, mi-ai spus că vin ruşii. Şi acuma, deodată, vrei să ne laşi în prada primejdiei, pe mine şi pe copila noastră! Te gândeşti la popor, iar nu la ai tăi. Lasă pe alţii să vadă de popor, n-are cine să vadă de noi.

Banul Grigore nu ştiu să ţie piept acestor cuvinte, care erau totodată o poruncă şi o rugăciune, şi fură întărite cu lacrimi şi cu istericale. Chiar în noaptea aceea fugi cu ai săi la Braşov.

Când plecarea lui fu cunoscută a doua zi, nimic nu mai putu opri pe boieri. Se gătiră pe faţă de drum şi nu mai tăinuiră nici presupusa sosire a ruşilor. Spaima zbura prin oraş, ca purtată de aripile furtunei. Curtea Divanului, unde era şi curtea domnească, pustie acuma, căci văduva lui Vodă cu copiii fugiseră la Sibiu, se umplu iarăşi de norod. Şi îmbulzeala celor ce veneau să ceară deslușire, sfat şi ajutor, era atât de mare, încât oamenii nu se puteau mişca o bucată de vreme, şi ştafeta trimisă de consuli către caimacamul lui Vodă Calimaki, nu putu răzbi. Iar

când mulţimea se risipi, neliniştea şi fierberea umplu întinsul oraş, până-n uliţele şi ulicioarele cele mai depărtate şi cele mai adormite. Toţi cei care aveau unde să meargă şi cu ce pleca, îşi făceau boccelele şi fugeau. Cei mai săraci ducând în cârcă toată avuţia lor, cu copiii în braţe, plecau pe jos la vreo mânăstire, cei mai avuţi se duceau cu carul cu boi sau cu vreo căruţă de poşte de pe acele vremuri, care nu era decât un coş împletit, aşezat pe patru roate.

Puhoiul fugarilor trecu, tăcut şi plin de spaimă, prin străzile mai mari ale oraşului; dar se prilejuiră vârtejuri la porţile curţilor boiereşti, de unde ieşeau butci mari trase de către patru, şase sau chiar opt telegari, cu surugiul călare pe unul din înaintaşi. Chiuia lung şi subţire, când îndemnând, când liniştind caii, şi biciul său şerpuia şi trosnea deasupra capetelor acelora care îi ţineau calea. Iar în urma şirului de care, ce ieşeau din curte după butcă, se auzeau blesteme şi înjurături. Boierul lua cu dânsul, în afară de haremul său, cum se zicea pe atunci familiei, şi câţiva din ciocoi, slugile şi tot ce putea ridica din bogăţii. Bani bătuţi nu prea se găseau, şi boierii plăteau în Ardeal cu giuvaericale, şaluri şi argintărie.

Groaza şi turburarea ajunseră la culme, când bim-başa Sava, cu arnăuţii săi, străbătură călări străzile, ca să liniştească pe locuitori. Înjurăturile, batjocurile, jecmănirile, loviturile căzură potop pe mulţime, aceasta fiind „liniştirea”, iar când izbucni un foc, arnăuţii îşi făcură hazul să strige:

— Vin turcii! Şi frica crescu atâta, încât timp de mai multe ceasuri, oamenii alergau ca nebuni pe drumul spre Braşov.

Însă chiar arnăuţilor le trecu pofta de glumă când văzură că nu rămâneau în Bucureşti decât vreo doisprezece boieri, şi că toate treburile stăpânirii se opriseră. Oştirea de pază, plătită de visterie, se repezi deci la Divan şi-şi ceru plata. Căpitanul Sava nu-i însoţea, dar boierii îl chemară, şi-l rugară să restabilească orânduiala:

— Gândeşte-te, arhonda, că sunt douăzeci de mii de haimanale în nenorocitul ăsta de oraş, care au şi început să se mişte.

— Plătiţi, plătiţi, zicea grecul, netezindu-şi mustaţa.

Şi după ce se găsiră banii trebuincioşi, se întovărăşiră şi arnăuţii cu haimanalele şi prădară în numele ordinei şi a siguranţei.

Caimacamii lui Vodă Calimaki se întoarseră peste Dunăre, şi Domnul de Pini şi de Hakenau plecară în grabă mare la Sibiu, lăsând grija consulatelor pe seama secretarilor lor.

Chiar în aceeaşi zi, George Leventis intră ca un biruitor la Sofiana Pantas.

— Au plecat toţi, strigă el, oraşul e al nostru! De acuma Arhiul…

Ea însă îi tăie vorba printr-un hohot de râs:

— Dar ce mutră ai?

Faţa sa, de obicei, netedă ca fildeşul, cu mustăcioara subţire sub nasul lung, avea azi umbre negricioase şi vinete, care-l sluţeau.

El zâmbi a râde fudul:

— Dommando, cu mine şi cu câţiva patrioţi, am jurat să au ne radem, până nu vom asculta slujba în biserica Sfânta Sofia.

— Să ştii, dragă, că mor bărbierii de foame, zise ea batjocoritor, şi iubitele voastre, dacă aveţi, vor uita cum se sărută.

— Vom învăţa, declamă el, să jertfim pe altarul patriei deşertăciunea şi chiar dragostea noastră.

— Ce anost, răspunse ea scurt şi rece.

— Sofiano, o rugă el, ascultă-mă. Ai râs de ceea ce ţi-am spus acum câteva săptămâni ca de nişte utopii, iar astăzi visurile mele se întruchipează. Împăratul Bizanţului e pe drum. Oştirile ruseşti îl urmează.

— Şi între dânsul şi Bizanţ sunt Dunărea, Serbia şi Turcia, şi acest Tudor Vladimirescu, care se zice că va fi în Bucureşti peste două sau trei zile.

— Nu înţeleg, răspunse Leventis necăjit, cum poţi să pui alături de luminatul nostru Arhiu un ţăran valah. Mâna lui de panduri ascultă de Arhiul nostru întocmai ca oamenii lui Iordache şi ai lui Farmache. Domnul de Pini, chiar înainte de plecare a primit o scrisoare de la Ipsilanti, însărcinându-l să îngrijească ca nu cumva să se atingă cineva de Tudor Vladimirescu. Destulă dovadă de cum stau lucrurile între valahul acela şi prea luminatul liberator al elenilor.

— Se zice că printre panduri domneşte o straşnică disciplină, zise mintoasa Pantasina, iar de tâlhăriile cetelor lui Farmache şi lui Iordache s-au auzit grozăvii până-n Bucureşti.

Leventis înlătură orice împotrivire cu o mişcare

vitejească:

— Se aude de la eterişti, că iubitul lor Arhiu, în capul numeroasei şi bine disciplinatei sale oştiri, a sosit la Focşani. Aci, întâlnindu-se cu toată floarea tineretului din Elada, a întocmit din ea Batalionul Sacru. Au venit din toate părţile lumii, din şcolile din străinătate, şi Arhiul i-a primit cu aceste cuvinte: „Am venit să mor cu voi!" Ce înălţător trebuie să fi fost.

Sofiana şedea ghemuită pe divan, cu imameaua de chihlimbar a narghilelei între buzele ei sulemenite, suflând din el norişori de fum albicioşi, pe când ochii ei negri priveau în văzduh.

Când o vedea astfel, Leventis ştia că i-ar fi vorbit în zadar; ea se gândea atunci la cele auzite şi ticluia planuri. De altmintrelea aceasta fusese şi ţinta lui. El se ridică de pe divan, îi sărută poala rochiei şi plecă d-a-ndoasele, cu mâinile încrucişate pe piept, făcând trei temeneli.

Ea-i surâse ironic, fără să se oprească din fumat, apoi îşi dezlănţui gândurile: Împăratul Bizanţului. Împărăteasa Bizanţului. Pe lumea asta totul e cu putinţă şi nimic nu e sigur. De ce ar fi tocmai ea împărătească? Ca prin ea eterişti din Bucureşti să domnească la Bizanţ? Făcea oare

să le înlesneşti lor împlinirea poftelor de putere? Şi făcea să te străduieşti după putere? Care erau plăcerile domniei? Teama veşnică să nu fii răsturnat de pe tron, sau otrăvit, lupta veşnică pentru prerogative, sau împărţirea acestor prerogative printre oamenii care se milogeau ca să le capete. Sofiana îşi aduse aminte de cuvintele unui demnitar turcesc: „Autoritatea noastră seamănă cu un burete care suge apa, până ce o mână mai puternică vine de-l stoarce deodată". Şi asta nu se întâmpla numai în Turcia sau pe scaunele principatelor dunărene; tremurau şi împăraţii şi regii Europei înaintea unei voinţi, care creştea mai puternică decât a lor, voinţa poporului. Sofiana nu iubea şi nici nu înţelegea poporul, nici nu simţea valoarea etică a puterii, dar fatalismul ei practic ştia să recunoască întorsăturile şi schimbările societăţii omeneşti. Iar nestatornicia şi neajunsurile politice le înţelegea printr-o pornire pătimaşă a sufletului ei: prin dorul de o altă domnie decât aceea peste un imperiu; dorea să stăpânească un suflet bărbătesc tânăr şi voinic, cum nu întâlnise altul în viaţa ei frământată, o inimă neprihănită pe care era mai greu s-o cucereşti decât o coroană şi un tron, şi pentru care bogăţia şi farmecele

erau fără vlagă. Imameaua căzu din buzele roşii ale Sofianei. Se gândea, se gândea mereu, în ce chip putea să vrăjească şi să lege pe Ion Urdăreanu. Nu ştia nimic de fiinţa unei iubiri mai înalte, cu toate că de astă dată dorea statornicia, cea mai desăvârşită fericire în dragoste. Ce crezuse de prisos în toate dragostele ei de până acum, i se părea azi culmea bucuriei; să fie numai a lui, să lase totul pentru el. Dar fiind neştiutoare de mijloacele sufleteşti, ea nu ajunse decât la o singură hotărâre: să fie frumoasă, mai frumoasă decât celelalte, de o frumuseţe atât de răpitoare, încât trebuia să rămâie el uimit!

Bătu din palme, şi când Gafiţa, ţiganca, intră, îi ceru oglinda. Aceasta era alături pe o masă învelită cu tulpan şi horbote, însă n-ar fi trecut prin mintea unei cucoane de pe atunci să se slujească singură.

Gafiţa răbdă multe, până ce potrivi oglinda îmbrăcată în aur astfel încât stăpâna sa, culcată pe divan şi răzimată în coate, ajunse să se privească într-însa. Sofiana îşi adânci privirea în ochii săi catifelaţi, cercetă tremuratul genelor, umbra lor pe obraji, arcuirea sprâncenelor îmbinate, precum cerea idealul de frumuseţe de pe atunci, care vedea în acea îmbinare un semn de pasiune şi de

fatalitate, dezminţite apoi de surâsul buzelor arzătoare. Da, era frumoasă. Şi acuma cunoştea mai bine pe mândrul oltean, ştia cât îl răcea desfrânarea la femeie şi hotărî să i se arate în alt chip decât acela al unei fiinţi robite simţurilor. Puterea de imaginaţie a grecoaicei făuri repede un roman:

— Voi cere sprijinul lui Ion Urdăreanu împotriva lui Ipsilanti. Iar de nu izbutesc, îl voi nimici cu ajutorul lui Ipsilanti!

La această închipuire faţa ei se schimbă cu atâta furie şi disperare, încât văzu deodată un cap respingător de babă vrăjitoare, care se uită ţintă la ea, din oglindă. Sări în sus, ţipând, ridică oglinda şi o trânti la pământ; oglinda căzu pe covoare, însă când Gafiţa alergă speriată, văzu că sticla groasă de cleştar crăpase. Semn rău!

În dimineaţa zilei de 15 martie cei câţiva boieri rămaşi în Bucureşti se înfăţişară la episcopul Ilarion, şi-l înştiinţară că Tudor Vladimirescu sosise la mânăstirea Ciorogârla. Îl rugară, adânc îngrijaţi, să meargă până la tabăra pandurilor, ca să-l înduplece, pe sluger să nu îndeplinească groaznicul gând ce-l avea, să taie boierii.

Ilarion nu credea în adevărul acestui gând, dar ascultă

pe boieri şi ieşi în butca sa trasă de patru cai, în umezeala rece a vijelioasei zile de martie. În curând geamurile se aburiră, căci bătea crivăţul, şi trăsura sălta greu prin noroaiele drumului, ca o corabie pe valuri furtunoase, când se izbea trosnind de vreun bolovan sau de vreo buturugă adusă nu se ştie de unde şi uitată pe drum nu se ştia de cine.

Atunci Nae Popescu, grămăticul, ţinând pe genunchi cu multă grijă legătura cu patrafirul şi cu evanghelia, îşi făcu cruce, zicând:

— Rău ne pedepseşte Dumnezeu pentru păcatele noastre.

— Şi pentru păcatele altora, adaogă mânios episcopul.

După trei ceasuri şi mai bine ajunseră la străjile Adunării norodului, şi Ilarion porunci grămăticului să lase geamul butcei, ca el să poată binecuvânta pe pandurii care se iveau acuma peste tot în cete numeroase. Episcopul cunoscuse pe mulţi dintre ei şi zise lui Nae Popescu:

— Slugerul a venit cu oşteni aleşi, numai olteni. Ia te uită la ei. După săptămâni de marş, pe vreme de grea iarnă, vezi ce mândru se înfăţişează cu toţii.

Paza era bine întocmită; ştirea sosirii lui Ilarion zbură din strajă în strajă, şi când butca intră în curtea mânăstirei, Tudor Vladimirescu întâmpină pe episcop în pragul locuinţei sale.

Consfătuirea cu căpetenia pandurilor fu lungă şi furtunoasă. Înainte de toate Domnul Tudor voi să afle pentru ce breslele din Bucureşti nu-i ieşiseră înainte, precum ceruse el prin scrisoarea de la Slatina.

— Se vede că n-au ştiut nimic de o asemenea scrisoare, zise Ilarion.

Iar Vladimirescu dezlănţui asupra capetelor boierilor o adevărată urgie de blesteme: ei prigoneau poporul cu ura lor oarbă şi prostească şi nu puteau învăţa minte decât tăindu-li-se capetele şi umplându-li-se cu fân.

— Fiul meu, strigă episcopul, n-ai să faci asta!

— Oare cine m-ar împiedica? răcni Tudor.

— Dragostea ce o ai pentru ţara ta, asupra căreia ai aduce pacoste.

— Pacostea de care suferă ţara vine de la aceste lipitori, care, împreună cu grecii, sug tot sângele din popor de mai bine de o sută de ani.

— Iar dacă-i nimiceşti, turcii şi ruşii nu vor vedea în

tine decât un zurbagiu, ai aduce altă robie asupra ţării şi ai băga-o din nou în mâna grecilor. Sfânta carte zice: „Cine sabia scoate, prin sabie va pieri”. Şi asupra ţării ar cădea şi ai băga-o din nou în mâna nobilimii lor? Din sângele celor tăiaţi au ieşit alţi ciocoi mai răi.

— La noi nu pot să se facă mai răi decât sunt. Mitarnici, mincinoşi, fricoşi şi necredincioşi. Ce mai vrei, popo? Şi pe mine m-au şi făcut zurbagiu şi chiar tâlhar în toate proclamaţiile lor către ţară, ca şi în scrisorile lor către paşale, către Calimaki, către sultan şi către împăratul Rusiei.

— Arhon sluger, îi tăie cuvântul Ilarion, aşa erau nevoiţi să facă ca să nu trezească bănuiala turcilor şi a ruşilor. De n-ar fi fost şovăirea lor şi piedicile pe care ţi le-au pus în cale, n-ai fi avut răgazul să-ţi aduni pandurii tăi înaintea sosirii oştirilor străine. De vrei să te încăpăţânezi în furia ta împotriva boierilor pentru purtarea lor duşmănoasă, înfurie-te şi împotriva mea, căci şi eu am iscălit mai multe hârtii de felul acesta, şi tocmai în gândul pe care ţi-l mărturisii acuma.

Domnul Tudor privi aspru în ochii dibaciului episcop:

— N-ai grijă, zise el, de n-ai fi cine eşti, nici pe tine nu

te-aş scuti.

Însă Ilarion ştia cine este şi răspunse liniştit:

— Fiul meu, revoluţiile se fac cu d-alde tine, nu cu d-alde ei, spuse arătând peste umăr în direcţia Bucureştilor, aceasta se dovedeşte prin istoria tuturor timpurilor şi tuturor neamurilor. Tu însă, fiindcă vrei să faci dreptate poporului tău, trebuie să faci dreptate şi boierilor, trebuie să ştii să deosebeşti pe cei ce au fugit de cei care ţi-au arătat, rămânând, că stau de partea ta. Drept ar fi oare să scape teferi cei răi şi să tai tocmai pe cei buni?

— Ciobanul când găteşte praznicul nu alege berbecele, ci-l ia din grămadă, fu răspunsul neîmpăcat.

— Domnia ta ştii, arhon sluger, zise Ilarion, că tatăl meu era bulgar. Să-ţi spui acuma, de ce se aşezase el în Ţara Românească, ca să facă negustorie, şi se simţea mai bine aici decât în ţara lui. El zicea:

„Au clopote şi boieri. Bulgarii n-au dreptul să sune clopotele în bisericele lor, şi toată boierimea lor a fost de mult nimicită de turci”.

— Lasă, răspunse Vladimirescu, sârbii îşi sună clopotele, veni-va vremea când şi bulgarii le vor suna pe ale lor, tocmai pentru că n-au boieri. Atunci poporul se

ridică singur. Aşa să facă şi poporul românesc.

Iar episcopul se rezemă pe darul său preoţesc şi zise aspru:

— Pentru astfel de fapte nu-ţi dau binecuvântarea mea. Venisem să sfinţesc cu rugăciunile mele intrarea ta în oraş – grămăticul meu mi-a adus cartea şi patrafirul – dar nu pot eu, preot, să cer pentru un călău blagoslovenie cerească.

Domnul Tudor se duse la fereastră şi privi în curte bradul înalt bătut de vânt de pe lângă poarta bisericii. În sfârşit, fără să se întoarcă, grăi cu glasul înăbuşit de mânie:

— Am jurat să tai pe doisprezece dintre ei.

— De jurământul ăsta, strigă Ilarion, eu episcop, te pot dezlega. Tudor, Tudore, nu ştii cât îi urăsc şi eu pe ciocoi, şi ce bucurie aş simţi să ştiu că sunt stinşi de pe faţa pământului? De mi-ar fi îngăduit să-ţi dau sfatul să-i ucizi, ţi l-aş da. Dar ca preot şi ca patriot trebuie să te opresc. Mărturiseşte că de câte ori m-ai ascultat, nu te-ai căit. Ascultă-mă şi astăzi. Să intri ca Domn paşnic în oraşul înspăimântat, şi să faci din boieri uneltele tale supuse. Îţi spun eu, că sunt gata să te urmeze.

— Fiindcă n-au încotro, scrâşni Vladimirescu.

— Nu zic ba, fiul meu, dar se poate ca în sufletul lor să fie cu tine. Tu eşti acuma cel mai tare în ţară, deci tu să le mergi înainte pe drumul cel drept. Ştii bine că vorba boierilor are mare trecere pe lângă popor şi pe lângă curţile străine; slujeşte-te de ei, cum ai făcut odată la Tismana. Pune-i să iscălească cu tine, şi apăsând pe fiecare cuvânt: domneşte cu ei, Măria Ta.

Tudor tăcu lung şi episcopul aştepta cu răbdare, pentru că simţea că cuvintele sale începuseră să înduplece sufletul cuminte şi drept al căpeteniei pandurilor. În tăcere, Ilarion se bucura de izbânda lui; gândul de a fi mitropolitul acestui domnitor ales de popor, să fie sfetnicul acestui om măreţ şi înfocat, încânta, ca un vis frumos, mintea-i ageră.

În sfârşit, domnul Tudor oftă din greu şi zise:

— Popo, o să răspunzi înaintea lui Dumnezeu şi a ţării că m-ai împiedecat să-i tai. Lupul îşi leapădă părul, dar năravul ba.

— Voi răspunde înaintea lui Dumnezeu, strigă episcopul şi chemă pe grămătic, care-l îmbrăcă cu patrafirul şi-i ţinu cartea, din care Ilarion citi dezlegarea

de jurământ şi blagoslovenia. Iar pe când citea, vedem cum Tudor Vladimirescu închidea ochii şi cum obrajii săi, de obicei rumeni, îngălbeneau. Atât îi venea de greu olteanului să se lepede de vechiul său plan de răzbunare.

Episcopul se întoarse la Bucureşti cu inima uşurată.

— Vai, Nae, zise el grămăticului, greu a fost! Acuma să tragem nădejde că n-au să-mi strice treaba ciocoii, şi au să înţeleagă cum stau ei faţă de slugerul Tudor. El are să se ţină de cuvânt şi n-are să le facă nimic, de-ar avea ei numai atâta minte cât am zis eu că au.

Episcopul avea dreptate: cât fusese de straşnică hotărârea Domnului Tudor să taie pe boieri, atât de hotărât era el acuma să-i ocrotească; însă pandurul nu se putu opri să le spuie încă o dată verde ce gândea, şi în ultimul său manifest către locuitorii capitalei, pe care-l trimise la 18 martie, zicea:

„Bărbaţi fraţi! Vă este, socotesc, de prisos a vă poftori şi acum, că aridicarea mea n-a fost şi nu este pentru alt scop, decât pentru reîntoarcerea drepturilor acestei de Dumnezeu păzite ţări, care din vechime le-a avut şi niciodată, de nimeni, cu sabia nu i s-au luat, ci mai vârtos, cu sabia şi cu sângele strămoşilor şi a celor

vrednici de toată slava, cu smerenie s-au păzit. De la o vreme, însă, din pricina mârşavei legături a boierilor pământeni cu trimişii după vremi de către Poarta Otomană, domnii greci, cu totul ni s-au călcat şi ni s-au îngropat, încât, după cum de faţă vedeţi, am ajuns mai rău decât cei robiţi. Şi nici acum acei care se cheamă boieri, nu se înduplecă a ieşi din întunericul în care se găsesc, şi de a-şi scoale neamul şi ţara la lumina adevăratelor ei drepturi".

Soarele strălucea în ziua de 17 martie când Domnul Tudor intră în Bucureşti. El sosea de-a lungul malului drept al Dâmboviţei. Matca largă şi neregulată a râului cu cotiturile şi şerpuirile ei era plină de un noian de ape gălbui; grădini, mori şi căsuţe mici erau înecate în multe locuri. Era cel dintâi semn al primăverii după iarna lungă şi grea.

Tudor Vladimirescu hotărâse să intre în mitropolie, şi trimise înainte câteva ştafete. Acestea însă se întoarseră cu răspunsul că mitropolia era ţinută de bim-başa Sava care închisese poarta.

— S-o luăm cu sila! strigă Iancu Jianu, care asculta

vestea.

Domnul Tudor, îndurerat şi mânios, privi câteva clipe departe în văzduhul însorit. Pe urmă zise aspru:

— N-am venit să iau cu sabia biserica ţării, şi către ştafete: Mergeţi la curtea banului Brâncoveanu, la poalele mitropoliei, şi vestiţi pe păzitori de sosirea mea. Să deschidă casa.

Ştafetele plecară ca vântul.

Şi pandurii porniră. Ei se opriseră, în timpul acestui scurt schimb de cuvinte, în drumul îngust care trecea între marea mânăstire Radu-Vodă şi bisericuţa lui Bucur, aşezate una pe malul stâng, iar cealaltă pe cel drept. Mânăstirea părea părăsită; porţile erau închise, nici la ferestruicile din zidul înalt înspre drum, nici pe pridvor nu se zărea fiinţă omenească. Şi acest scaun călugăresc desfida pe mântuitorul neamului.

Deodată însă clopotul bisericuţei lui Bucur începu să sune, şi pe când trecea Domnul Tudor, un preot bătrân ieşi din biserică şi ridică crucea blagoslovind. Vladimirescu îl chemă, scoase căciula şi plecându-se sărută crucea şi mâna bătrânului, porunci să-i aducă un cal şi-l rugă să-l însoţească.

Pe povârnişul dealului, pe care e aşezată mitropolia, se adunase mulţimea. Erau mai toţi meseriaşi străini, doctori şi dascăli. Ardeleni, saşi, unguri, nemţi, elveţieni şi francezi, care, ştiindu-se sub scutul consulatelor lor, veniseră să vadă cu ochii pe viteazul „rebelist”.

Locuitorii români erau însă înspăimântaţi şi zăpăciţi de fuga boierilor și de duşmănia lor faţă de Tudor, de proclamaţiile greceşti, de plecarea caimacamului şi a consulilor – cu care prilej Pini făcuse şi el o proclamaţie către poporul românesc, destăinuindu-i „adevăratele păreri ale Rusiei”, adică dojenirea răscoalei – de sosirea arnăuţilor, a sârbilor şi a bulgarilor sub comanda lui Macedonski şi Hagi Prodan, care cu două zile înainte se încartieraseră la Băneasa. Orăşenii nu aveau nicio pricepere pentru strigarea patriotică a marelui oltean. Ei nu-i ieşeau înainte, ci se ascundeau, sau îl priveau pe unde trecea, sfioşi, strânşi din întâmplare în pâlcuri mici.

Cei două mii de panduri care însoţeau pe Domnul Tudor la Bucureşti – ceilalţi rămăseseră la Cotroceni – călăreau tăcuţi şi gravi, după steagul albastru. Îndărătul lor venea ceata neliniştită de albanezi a căpitanului Macedonski, care-l ajunse pe Domnul Tudor în drum; ei se

şi dăduseră la jaf, între Slatina şi Bucureşti, şi poftele lor aprinse erau în fierbere. Când zăriră mulţimea pe dealul mitropoliei, începură să huiduiască, să ameninţe şi să tragă din pistoale. Lovituri de puşcă răspunseră dinăuntrul mitropoliei. Mulţimea o luă la, fugă.

Deci grija cea dintâi a lui Tudor Vladimirescu, îndată ce sosi în curtea Brâncoveanului şi înainte chiar să intre în casă, fu să adune căpitanii pe scara mare şi să le dea aspre porunci pentru păstrarea liniştii şi a orânduielii. Pandurii şi mai ales arnăuţii primiră ordinul, sub ameninţarea celor mai grele pedepse, să nu supere pe locuitori, căpitanii fură însărcinaţi să citească, cu un preot lângă fiecare din ei, proclamaţiile Domnului Tudor, la toate răspântiile oraşului. Gurile podurilor celor mari fură păzite de străji, ca să împiedice fuga boierilor şi să vestească sosirea turcilor sau a eteriştilor. Lozinca dată de Domnul Tudor fu „mitropolie”, şi pandurii cunoscură după dunga care i se adâncea între sprâncene, cât de greu îi venea să nu fi putut intra acolo sus, numai pentru că un grec simbriaş al oraşului i-o luase înainte. Mai fură sfătuiţi şi locuitorii să nu iasă noaptea pe stradă şi să nu lase să se vadă lumini aprinse în casele lor, pentru a nu ispiti pofta prădătorilor.

Dar cu toate aceste măsuri, spaima fu mare între bucureşteni, căci pe la opt seara, timp de un sfert de ceas, se auziră împuşcături în apropierea mitropoliei şi se lăţi zvonul unei încăierări între panduri şi arnăuţii lui Sava.

Într-adevăr aceşti arnăuţi se scoborâseră de pe deal, se înfrăţiră însă, prin focuri trase în aer, după sălbaticul obicei al acestor popoare, cu albanezii lui Farmache, ceea ce avu pentru orăşeni urmări mai rele decât o luptă adevărată, căci a doua zi tovarăşii de pradă se plimbau braţ la braţ prin târg şi vindeau străinilor şi ovreilor, pe nimic, giuvaericale, argintărie, blănuri şi şaluri. Trupa „de pază" a lui bim-başa Sava, care cunoştea bine oraşul jefuise conştiincios, împreună cu albanezii.

XV

În ziua de 13 martie, boierii făcură o petiţie către împăratul Rusiei... Numai astfel se putea potoli fierberea aprinsă în popor de reaua administraţie a hospodarilor, pe care boierii în zadar încercaseră să o înlăture. Pe Tudor Vladimirescu nu-l pomeniră, nici măcar pentru a zice că acesta luptase alături cu pandurii săi în oştirea victorioasă a Maiestăţii Sale pravoslavnice, şi cu atâta izbândă încât ţarul îl cinstise cu cavaleria Sfântului Vladimir. Boierii, cum o prevăzuse episcopul de Argeş, rămâneau îndârjiţi şi neîmpăcaţi. Nu voiau să primească în capul lor pe un plebeu, şi însărcinară pe Ilarion să-l facă să înţeleagă că nu vor veni la dânsul decât cel mult unul câte unul, iar nicidecum *in corpore*.

Episcopul se înfăţişă foarte abătut la Vladimirescu şi îi împărtăşi samavolnicia Divanului. De astă dată îl părăsise dibăcia; el nu găsea nici scuze, nici cuvinte îmblânzitoare pentru faptele boierilor, şi era deznădăjduit şi adânc amărât că mâhneşte pe marele său prieten.

Sufletele măreţe însă dau dovezi neaşteptate de tărie, acolo unde sufletele slabe se dau învinse. Tudor

Vladimirescu abia simţi lovitura îndreptată asupra-i şi dispreţul faţă de el.

El zise:

— Nu m-am ridicat singur. Sunt de părerea ta. Oamenii ca mine nu se află în capul popoarelor decât în timpuri de furtună. Spune boierilor că n-am luat fum de domnie. Merg eu la ei la Divan.

Episcopul privi pe Tudor Vladimirescu aproape cu evlavie:

— Curată ţi-e inima, fiul meu, grăi el.

Celălalt urmă:

— Rusia nu va ţine seamă de petiţia lor, mai ales dacă sprijineşte pe Ipsilanti, cum zic eteriştii. Şi petiţia mea, pe care o trimisei de la Slatina împăratului Austriei, desluşindu-i pricina răscoalei noastre, după sfatul pe care mi-l dăduşi în scris, a rămas fără urmare.

Proclamaţia mitropolitului a doua zi fu răspunsul la răbdarea lui Tudor. El vestea poporul că îndrituirile Divanului, de la venirea Domnului Tudor în Bucureşti, încetaseră, că, de-acuma încolo, Domnul Tudor era capul ţării şi că el, mitropolitul, va părăsi oraşul.

Atunci poporul însuşi se împotrivi. Oamenii se repeziră

spre dealul mitropoliei, trecând printre pandurii olteni, care aveau tabără la poalele ei, şi printre arnăuţii fioroşi ai Savei, care ţineau curtea şi împrejurul mitropoliei, se înghesuiră între vechea biserică şi foişorul care ducea la odăile Înaltpreasfântului, şi smulseră hăţurile şi bicele cărăuşilor, care veniseră cu căruţele lor, ca să ridice şi să ducă la loc sigur averea mitropolitului, comorile bisericii şi sicriul de argint al sfântului Dumitru. Toţi strigau că zi şi noapte vor păzi mitropolia, ca să nu plece nici sfântul, nici mitropolitul.

Episcopul Argeşului, pe când intră în curtea Brâncoveanului, privi amărât, cum poporul, trezit din nepăsarea sa, alerga pe lângă butca lui. Domnul Tudor nu era acasă, însă sosi după o jumătate de ceas. Fusese la tabăra de la Cotroceni şi la străjile înaintate.

Când intră în camera în care-l aştepta Ilarion, acesta-i strigă:

— Aşa cum aleargă ei acuma, ar fi trebuit să-ţi alerge înainte ţie.

— Dar ce? Eu sunt biserica? răspunse Vladimirescu liniştit.

— E oare Dionisie Lupu biserica?

— Nu vor să-l ţie pe Dionisie Lupu, ci pe mitropolit.

— Care se întâmplă să fie Dionisie Lupu.

— Din întâmplare, bine zici. Omul se schimbă, scaunul rămâne. Slavă domnului, poporul încă are credinţă.

Nici astăzi limbutul preot nu găsi cuvinte pentru ce simţea; ochii lui, care în ultimele zile pierduseră, de atâta amar, toată scânteierea lor veselă, se umplură de lacrimi de înduioşare. Se stăpâni însă când se vesti sosirea doctorului Christaris, despre care zise:

— Păcat că e grec.

Medicul părea mai îngălbenit şi mistuit de focul sufletului său. Se plecă înaintea lui Tudor, dându-i titlul de Excelenţă. Pandurul îi zise:

— Nu am decât rangul de sluger.

Atunci Christaris îi ură bună venire în numele Eteriei, cu cuvinte înflăcărate, iar Vladimirescu îl întrebă scurt:

— Şi boierul Samurcaş a fugit? La care întrebare medicul plecă capul aşa de ruşinat şi de trist, încât i se făcu milă lui Ilarion, şi chiar vocea Domnului Tudor se îmblânzi, şi el urmă repede: Ce vrei cu mine, arhonda?

Christaris rugă pe sluger să-i spună dacă sosise într-adevăr un lipcan cu scrisori de la Ţarigrad, şi dacă

slugerul cunoştea cuprinsul lor. Căci ştirile de la Constantinopole erau aşteptate cu mare nerăbdare.

— A venit un lipcan, zise Domnul Tudor, dar scrisorile pe care le avea erau pentru consulatul cesaro-crăiesc, deci l-am trimis acolo.

În clipa, aceasta sosi cancelarul Udritzky. El zise, într-o românească curată, că venise să mulţumească slugerului pentru că-i trimise pe dată lipcanul, ceea ce era o interpretare dreaptă a dreptului popoarelor, şi-l sfătui să urmeze totdeauna în acelaşi chip.

Udritzky era cu atât mai bine venit pandurului, cu cât el îl scăpa astfel de o convorbire cu Christaris; îl rugă pe cancelar să-l urmeze într-o altă odaie, şi acolo stătură de vorbă un ceas. Despre această întâlnire Udritzky scrise apoi următoarele domnului de Hakenau: „Am spus lui Tudor Vladimirescu limpede, ce impresie rea a făcut scrisoarea lui la Laibach, şi l-am înştiinţat, că împăraţii nu numai că nu-i vor răspunde, dar îl vor privi ca pe un rebelist, câtă vreme el va aţâţa poporul. I-am zis că Poarta a fost împuternicită să trimeată trupe turceşti în Valahia, ca să risipească norodul adunat. Tudor Vladimirescu m-a încredinţat că nu aflase nimic despre această hotărâre.

Mai ales că nici nu ştia dacă umila sa cerere ajunsese la picioarele împăraţilor. El nu se împotriveşte stăpânirii legiuite, adică Porţii, aceasta o poate dovedi prin arz-magzarul său; el vrea să scape ţara de tirania fanarioţilor şi a acelor boieri, care stau de partea lor. El s-a înţeles cu sârbii, care au trăit totdeauna în bună prietenie cu valahii şi care stau gata să mijlocească pentru ei pe lângă Poartă. Fiind necontenit în legătură cu paşalele de pe lângă Dunăre, el ştie că aceştia primiseră poruncă să intre în Valahia. El însă nu se războieşte cu Poarta, el şi poporul valah sunt supuşii ei, și se va retrage acolo unde-i va sta în cale, dar fără a înceta să ceară cu tărie restabilirea drepturilor ţării şi mijlocirea împăratului Austriei. El mărturiseşte că venirea lui Ipsilanti îl pune în mare încurcătură, pentru că nu ştie pe ce temelii se reazimă acesta, şi n-ar voi să zădărnicească planurile ascunse ale vreunei mari puteri. De aceea i-a cerut lui Ipsilanti să-şi facă tabăra în afară de Bucureşti, până se va putea încredinţa că e susţinut de vreo mare putere, căci el, Tudor Vladimirescu, nu voieşte să verse pentru greci sângele valah, nici măcar să-şi primejduiască ţara prin vreo nesocotinţă sau samavolnicie. De ieri a rugat pe

mitropolit şi pe boieri să vină la el şi să facă împreună o nouă petiţie către sultan. Vor trimite prin Sibiu o petiţie pe franţuzeşte Maiestăţii Sale Împăratului Austriei. Deoarece nu am nicio împuternicire politică, nu am putut decât să-i spui că voi raporta convorbirea noastră guvernului meu, ceea ce cu plecăciune fac".

Acest raport atât de desluşit făcea cinste atât lui Udritzky, cât şi Domnului Tudor. Acestuia fiindcă arăta, cum urmărea, măreţ şi simplu, ţelul său şi-l destăinuia cancelarului cu hotărâre. Celuilalt fiindcă îşi însuşise tot înţelesul comunicării făcute şi o tălmăcise conştiincios.

În împrejurările încurcate şi în mediul oamenilor fără căpătâi, în care se afla Tudor Vladimirescu, deşi răspunsul de la Laibach era neplăcut, simţul practic al disciplinatului funcţionar austriac îi făcu bine; căci olteanul, care fusese socotit greșit printre „rebeliști" avea cele mai de frunte însuşiri ale omului de stat, iubirea pentru ordine şi evlavia pentru lege.

După plecarea lui Udritzky, Tudor păru lui Ilarion mai potolit şi mai puţin întunecat, şi episcopul se miră de buna primire ce o făcu boierilor Villara şi Herescu, care veniseră cei dintâi să-l vadă.

Boierii însă, care îndrăzniseră să intre în bârlogul ursului, erau vădit tulburaţi, căci trecuseră prin binecunoscutele scări, ganguri şi odăi ale casei Brâncoveanului pe lângă zeci de străji, iar pe masa Domnului Tudor zăriseră două pistoale încărcate, cu care pandurul se juca din când în când. La plecare, boierii întrebară îngrijoraţi pe Ilarion ce însemnau acele arme, şi episcopul Argeşului nu se putu opri să răspundă:

— Le ţine în locul mătăniilor, pe care le-a pierdut pe drum, ceea ce făcu pe boieri, odată singuri, să-i zică „paiaţă voltairistă". Bănuiau că nu-i era pe plac episcopului să-i vadă trăitori, deşi dânsul le scăpase viaţa, şi-l urau.

Astfel încordarea între boieri şi capul Adunării norodului, în loc să se domolească, creştea din zi în zi, şi trecură încă patruzeci şi opt de ore, până ce Domnul Tudor se văzu şi cu ceilalţi divaniţi. În timpul acesta el întări cu şanţuri mânăstirea Cotroceni şi trimise iscoade în apropierea Ploeştilor, unde sosise Ipsilanti. După întoarcerea cercetaşilor, Vladimirescu însărcină pe prietenul său, Manole Gugiu, să-l poftească pe Udritzky la banul Şerban, unde se înfiinţă şi el cu cinci sute de

călăreţi sârbi, conduşi de Hagi Prodan.

Cei cinci sute de călăreţi încăpură uşor într-un colţ al întinsei curţi, deşi carele stăteau acolo grămadă, cu caii, boii şi bivolii priponiţi pe lângă ele, deşi mormanele de mărfuri care nu mai aveau loc în bolţile din fundul curţii, zăceau peste tot, acoperite cu rogojini; mulţimea negustorilor, cătând adăpost, se strângeau, înspăimântaţi, împrejurul carelor, sau zgribulind, împrejurul focurilor aprinse, vremea rămăsese friguroasă; cele două sălcii pletoase de după biserica împodobită cu săpături, din mijlocul curţii, abia înverziseră.

De pe pălimarele boltite ale hanului, care înconjurau trei părţi ale curţii, sute de oameni se uitau la sârbi cu şepcile lor mici negre şi cu iacalele lor bogat cusute, şi apoi îşi arătau unul altuia pe slugerul Tudor Vladimirescu, care urca scara ce ducea la foişorul cu stâlpi de piatră al catului dintâi.

La capătul scării aştepta negustorul Manole Gugiu; el primi pe prieten şi îl duse în locuinţa sa, un şir de odăi boltite, care, ca şi întregul han, fiind zidite de Şerban Vodă Cantacuzino şi dăruite de el mânăstirii Cotroceni, aveau o înfăţişare domnească. Ajuns acolo, negustorul

lăsă pe sluger singur cu Udritzky, şi Tudor zise:

— Domnule secretar, Ipsilanti se află de o săptămână în Ploieşti şi se lasă să fie hrănit acolo, împreună cu oamenii săi. N-are nici sârbi, nici artilerie rusească pe lângă el, şi panduri, domnule secretar, nu se vor găsi niciodată în oştirea lui.

Udritzky făcu un semn de aprobare din capul lui uşor pudrat, cu o coadă dată la spate, şi Vladimirescu urmă, rugându-l să-i comunice nota de la Ţarigrad.

Udritzky era gata s-o facă.

În notă se povestea furia sultanului, când aflase zurbalâcul lui Ipsilanti. El îşi scoase pumnalul, şi, alergând prin odaie, strigase:

„Ghiaurlara kilitz"! — „Sabia pentru necredincioşi!" Jurase să nu pună pumnalul în teacă, până ce nu va fi nimicit cel din urmă grec. Apoi trimisese patriarhului poruncă să cheme pe toţi fruntaşii enoriei creştine, să-i întrebe dacă sunt supuşi ai sultanului sau ai ţarului, să le reamintească cu străşnicie credinţa, pe care o datoresc Padişahului, și să afurisească pe răsculaţii din Moldova şi din Muntenia. În plic se afla copia după cartea de blestem pe care Grigore, patriarhul, o trimisese mitropolitului din

Bucureşti, clerului, boierilor şi tuturor creştinilor din Ţara Românească, o carte scrisă în toiul frământărilor sufleteşti şi plină de toate rătăcirile ce le poate zvârli politica împotriva raţiunii şi a logicii. Patriarhul, căruia i se strângea inima cu durere de câte ori vedea, într-un colţ al micii şi sărăcăcioasei biserici din curtea patriarhatului, sicriul negru al Sfintei Sofia, alungat de turci din cea mai mândră biserică a creştinătăţii, patriarhul scria: „Recunoştinţa către binefăcători e temelia moralei. Acesta este un adevăr mai luminos decât soarele, iar acela care primeşte un bine şi se arată nerecunoscător este cel mai rău dintre oameni. Sfânta Scriptură, în multe locuri, se ridică împotriva acestui păcat, pe care nici domnul nostru Iisus Christos nu-l iartă, precum ne arată pilda lui Iuda. Şi când nerecunoştinţa se mai leagă şi cu rea voinţă şi cu răzvrătirea împotriva milostivei, puternicei şi neînvinsei noastre împărăţii, atunci ea păcătuieşte şi împotriva lui Dumnezeu, căci scris-a sfânta carte că nu e stăpânire care să nu vie de la Dumnezeu. Deci cine se ridică împotriva acestei de Dumnezeu orânduită, puternică Împărăţie, acela se ridică împotriva voinţei lui Dumnezeu”. Şi afurisea doi dintre păcătoşii mai de seamă, pe hospodarul

Moldovei Mihail Şuţu şi pe Alexandru Ipsilanti împreună cu toată Eteria.

Tudor Vladimirescu citi cu mare băgare de seamă cartea cu toate iscăliturile ei episcopale, care, după vechea pravilă, erau date pe altar, şi o înapoie cancelarului fără niciun cuvânt. Îi mulţumi, luă rămas bun de la el şi plecă cu cei cinci sute de sârbi, mergând să-l vadă pe spătarul Băleanu.

— Ăsta e om! zise Udritzky către Manole Gugiu. A citit o hârtie de cea mai mare însemnare, ale cărei urmări nici nu se pot prevedea, şi a tăcut. De era boier, stimate Kir Manole, mă omora cu vorba, fie ca să mă zăpăcească pe mine, fie ca să afle ceva.

Manole Gugiu drept mulţumire pentru laudele aduse prietenului său, surâse cu demnitate şi făcu o plecăciune.

Mijlocirea neobosită a episcopului şi vizitele făcute de sluger înduplecară în sfârşit pe boieri să trimeată lui Tudor o carte de adeverire, care glăsuia astfel:

„În numele preasfintei şi nedespărţitei troiţe, unui adevăratului Dumnezeu, încredinţăm cei mai jos iscăliţi cu acest înscris al nostru, cum că am cunoscut că pornirea dumnealui sluger Tudor Vladimirescu nu este rea şi

vătămătoare nici în parte fiecăruia, nici patriei, ci folositoare şi izbăvitoare şi norodului spre uşurinţă, pre care ca şi pre unul din binele ţării voitor şi de trebuinţă obştei norodului l-am primit toată populaţia din Bucureşti cu drag şi braţe deschise. Drept aceea şi ne jurăm din parte-ne subt aceste iscălituri pre numele marelui şi unui adevăratului Dumnezeu, că niciodată nu vom cugeta împotriva vieţii şi cinstei dumnealui. Şi ne vom uni pentru toate bunele cugetări câte se vor chibzui între dumnealui şi toţi cei uniţi cu dumnealui printr-aceste iscălituri, şi care cugete se vor dovedi într-adevăr că vor privi, fără nicio părtinire, la folosul, nebântuirea paşnică şi de cinstită petrecere a acestui norod al Valahiei, patriei noastre. Iar când vom urma împotrivă şi purtându-ne cu vicleşug împotriva obştescului folos şi cele mai sus făgăduite, vom călca vreuna dintr-însele, atunci ca nişte netemători de Dumnezeu şi vrăjmaşi ai patriei noastre şi binelui obştesc nu numai înaintea înfricoşatei judecăţi să avem pără pre Dumnezeu şi să fim lipsiţi de bunătăţile cereşti, ci şi aci judecându-ne de către toţi cei înfrăţiţi la această sfântă legătură şi dovedindu-se prin destoinice arătări învinovăţiţi, să ne pedepsim după hotărârea

pravilelor. Şi spre încredinţare am iscălit înşine cu mâinile noastre”.

Şi, ca să nu fie prea neînsemnat numărul iscăliturilor, şi partea boierească să nu pară prea împrăştiată, fură rugaţi şi boierii mici să-şi pună numele pe hârtie. Cu toate acestea nu se adunară decât cincizeci şi şase de iscălituri.

Afurisenia patriarhului fusese citită la Mitropolie şi în biserica Sfântul Gheorghe, căci mitropolitul, cu toate rugăciunile grecilor, nu voi să se împotrivească poruncii patriarhului. Doctorul Christaris plângea cu lacrimi care-l dureau la inimă şi la cap. Cartea aceasta de blestem era dovada desăvârşită a robiei, în care zăcea poporul său şi cea mai primejdioasă armă împotriva Eteriei, căci avea să înspăimânte pe mulţi credincioşi.

Medicul petrecu toată dimineaţa alergând de la un eterist la celălalt, ca să le desluşească, după priceperea şi gradul de cultură al fiecăruia, că patriarhul nu scrisese anatema decât fiind silit, şi că sufletul său de creştin şi de elin nu ştia nimic de dânsa. Şi când se întoarse, la amiazi, la hanul Sfântul Ion, tânărul Aristias, care-l aştepta, se sperie de starea de oboseală în care se afla Christaris.

— Ştii bine că frigurile care te ţin de mai bine de trei luni îţi slăbesc inima, îl dojeni Aristias, şi tot nu te laşi.

Celălalt, aşezat pe marginea divanului, închise ochii, suflă din greu şi zise fără să răspundă la cuvintele celui mai tânăr:

— Nici şovăiala în credinţă, nici frica lor nu e răul cel mai mare. Răul este că singurul mijloc ca să combaţi şi frica şi îndoiala e banul şi numai banul!

— Pentru Dumnezeu, dar nu mai ai lăscaie! strigă Aristias tulburat.

— Şi de aş avea milioane, se răsti medicul la el, ar fi şi mai rău! Cum nu înţelegi?

— Ba înţeleg, îl linişti tânărul, mulţi sunt chemaţi şi puţini aleşi, deci în lupta pentru o cauză sfântă, nu se cuvine ca şi aceşti puţini să se nimicească pe ei înşişi.

Christaris, cu un surâs obosit, întinse mâna către Aristias:

— Aş vrea să-mi fie îngăduit să zic: nu mai pot.

— Dar nu-ţi este îngăduit, o vezi şi tu! strigă tânărul adânc mişcat.

— Logician încăpăţânat, mormăi medicul.

Uşa se deschise, şi un strigăt scăpă de pe buzele lui

Christaris, dând încă o dovadă de halul de istovire şi de enervare al acestui om de obicei atât de stăpân pe sine; şi, sărind în sus, strânse în braţe pe căpitanul Iordache.

— În sfârşit, ai venit! strigă el, aveam atâta nevoie de tine! Anatema, groaznica anatemă…

— Tocmai acuma am gonit, în biserica din curte, pe preotul şi pe diaconul, care voiau s-o citească. Aceştia vor povesti celorlalţi preoţi ce li s-a întâmplat, şi am scăpat de anatemă, răspunse fioros Olimpianul.

Idealistul Christaris înţelese lucrurile altfel; îi era silă de banul şi de puterea armelor ca mijloc de înduplecare; el visa apostoli cu limbi de foc, care nu cucereau trupurile tremurătoare, ci inimile; dar era zor, el însuşi era obosit, de aceea primi cu un adânc suspin ajutorul vânjos al ostaşului. Nu se înveseli însă, decât după ce Iordache spuse că Alexandru Ipsilanti trebuia să sosească în curând în Bucureşti.

Această ştire fu bine primită şi de boieri. Chiar cei care nu erau eterişti se simţiră uşuraţi. Cel puţin de astă dată aveau a face cu unul dintr-ai lor.

În ziua de 28 martie, boierii, înghesuiţi câte trei sau patru în puţinele caleşti ce le mai rămăseseră după

plecarea fugarilor, şi în care abia le încăpeau işlicele, se duseră la Colentina, la casa Ghiculeştilor, unde trăsese principele Ipsilanti.

Sub teii frumoşi, dar încă fără frunze ai parcului, unde erau şi câteva foişoare, boierii, învăţaţi cu culorile vii, se mirau de uniformele mohorâte ale trupelor greceşti.

Cete de tineri se plimbau sau stăteau împrejur, îmbrăcaţi în negru, cu calpace înalte, drepte, împodobite cu hârce şi ciolane de mort, săpate în argint. Erau mavroforii, „Batalionul Sacru", băieţi subţiri, chipuri alese. Iar când un ofiţer ieşi din pavilionul gărzii de onoare şi înaintă spre butci, ca să întrebe de numele şi de dorinţele celor care erau într-însa, înfăţişarea lui aristocratică stârni admiraţia boierilor, şi unul din ei îi ceru să-şi spună numele drept semn de deosebită bunăvoinţă.

Ofiţerul zâmbi şi zise:

— Dimitrie Şuţu.

— Parcă ghicisem! strigă boierul, eşti nepotul răposatului Vodă, nu-i aşa? Şi vii de la Paris, Măria Ta?

— Viu de la Paris. Dar îmi zice căpitan, răspunse Dimitrie Şuţu cu un amestec de mândrie şi de graţie, care-

l prindea de minune.

Când caii porniră, boierul încântat zise vecinului său, episcopul de Argeş:

— Sună altfel din gura unui boier, altfel dintr-a unui mojic: „Mie-mi zice căpitan”.

— Cu totul altfel, răspunse Ilarion, mai ales când se rosteşte în limbi deosebite.

Boierul surâse cu dispreţ:

— Boierimea şi prostimea vorbesc totdeauna o altă limbă, preasfinte.

— De aceea e bine să înveţi din vreme limbi străine, eclambrotate, zise episcopul.

Boierul tăcu, căci era greu să ai ultimul cuvânt într-o discuţie cu Ilarion, cu atât mai mult că se afla în butca lui şi că se apropiau de intrare.

Micul castel al Colentinei fusese clădit de un arhitect vienez într-un stil simplu şi distins.

Boierii erau adânc mulţumiţi că se aflau iarăşi într-o sală de audienţă şi că aşteptau pe un principe. Alexandru Ipsilanti intră, milităreşte şi domneşte, tocmai la ora hotărâtă pentru primire, însoţit de fraţii săi mezini, Niculae şi Gheorghe. Arhiul avea abia treizeci de ani şi

părea mai tânăr; el purta uniforma neagră a hierolohiţilor. Fruntea lui era foarte înaltă; părul său bălan uşor unduit, un surâs fermecător îi lumina faţa cam uscăţivă. El înaintă cu pas ager şi salută frumos şi măsurat, de departe încă, pe boieri, care se plecau până la pământ, după obiceiul turcesc, îi salută cu mâna stângă, căci cea dreaptă o pierduse, în 1813, la bătălia de la Dresda, în slujba ruşilor.

Fraţii lui mai mici purtau, unul mondirul lung căzăcesc, celălalt uniforma strălucită a husarilor.

Înfăţişarea celor trei tineri inspiră boierului Niculae Văcărescu o cuvântare de bună primire, care era un adevărat giuvaer de elocinţă grecească. El îi salută ca feciorii şi nepoţii domnitorilor, a căror domnie fusese strălucită politiceşte şi economiceşte, și îşi arătă nădejdea că, din bogata moştenire lăsată de la părinţi, ei supseseră simţăminte de prietenie pentru poporul dac, și încercă să-i înduplece pentru binele acestei ţări, în care intraseră acuma ca eroi ai libertăţii.

După o clipă de tăcere Ipsilanti zise cu glas dulce şi potolit, cum se potriveşte atât de bine domnitorilor, căci prin el răspândesc fără trudă tăcere evlavioasă împrejurul

lor:

— Printre numeroasele legături ce mă unesc cu Dacia sunt şi legături de familie scumpe mie. Muma fraţilor mei, doamna Safta, e născută din neamul Văcăreştilor, şi deci vedem în vornicul Văcărescu un văr iubit de noi şi-i mulţumim pentru frumoasele sale cuvinte.

Prin aceasta Arhiul câştigase pe evgheniști cu desăvârşire, şi când îi rugă să se aşeze la sfat, ei primiră bucuros toate propunerile. Prinţul îi sfătui să întocmească o comisie de ocârmuire, în ale cărei îndrituiri el nu voia să se amestece şi al cărei scaun să fie la Câmpulung, unde apropierea munţilor şi a graniţei austriace dădea mai multă siguranţă decât Bucureştii. El însuşi, pentru aceleaşi cuvinte, avea de gând să se aşeze, cu căpeteniile oastei, la Târgovişte, pe când harnicul parucic Tudor Vladimirescu, pe care era să-l cheme în curând, trebuia să se întărească la Piteşti. Astfel, bine împărţite, cele două oştiri rămâneau aproape, unele de altele, şi la caz de nevoie, puteau uni grabnic forţele lor. Faţă de această mişcare energică, Poarta trebuia să îndeplinească fără zăbavă cererile poporului dac.

Boierii se simţiră iarăşi uşuraţi. Politeţa aristocratică, cu

care beizadeaua le expunea starea lucrurilor, înfăţişa totul ca ceva firesc şi desluşea totul. Şi ceea ce le ridica mai ales o piatră de pe inimă erau cele două cuvinte binevoitoare, prin care prinţul pusese la locul său pe acel Tudor Vladimirescu: „harnicul parucic, pe care-l voi chema în curând la mine”. Fireşte, aşa stăteau lucrurile. Greşiseră cei care crezuseră altfel.

Iar când Ipsilanti, ridicând şedinţa, poftise pe cei de faţă la o primire pentru aceeaşi seară, grija şi teama săptămânilor celor din urmă erau şi uitate. Toţi sorbiră atmosfera strălucitei curţi ruseşti, care înconjura beizadelele, cu o bucurie cu atât mai mare, cu cât Arhiul îi încredinţase că va ţine în frâu pe arnăuţi.

La sindrofia de la Colentina veni şi Sofiana Pantas. Prea puţine femei rămăseseră în Bucureşti, dar şi printre multe, frumuseţea ei ar fi fost uimitoare. Chiar Leventis rămăsese mirat. Căci azi Sofiana nu mai era fermecătoarea gata să scoată din minţi pe toţi, ci o melancolie tainică şi măreaţă învăluia firea ei. Îmbrăcămintea de mătase albastru-închisă, presărată cu diamante, se potrivea cu portul ei, şi cei care o vedeau şopteau:

— O noapte de iunie – calea robilor!

Sofiana îşi făcuse cu măiestrie planul ei de cucerire; ţinuse seamă de tot ce aflase despre Arhiu. Ipsilanti nu era un bătrân desfrânat ca Kutuzov, nu era un rob al turcilor, lacom şi cinic ca Alexandru Şuţu. Ipsilanti era ieşit dintr-un neam cu gânduri mai înalte decât cele obişnuite în Fanar. Bunicul său avusese un ideal naţional grecesc, care se deşteptase şi mai puternic în sufletul tatălui; despre el însuşi ţarul spusese: „Noble revuer", când Ipsilanti, asemuind frunzele care fluturau în grădina tomnatică de la Tsarskoe-Selo cu grecii rătăcitori pe meleagurile străine, citase versurile: „Pauvre feuille desséchée, de ta tige détachée où vas-tu?" Alexandru Ipsilanti era singurul fanariot care câştigase renume de viteaz. Mintoasa grecoaică aflase ce soi de femei întâlnise el la curtea rusească. Auzise de înrâurirea doamnei de Kründer, o mistică pasionată din Curlanda, asupra lui Alexandru I, şi hotărâse să încerce armele ei cele mai bine făurite. Când Sofiana făcu cunoştinţa prinţului, el îi ceru iertare că nu-i poate întinde decât mâna stângă, şi ea-i răspunse:

— Ştiam că cea dreaptă aţi dat-o nemurirei.

Dar acestea fură singurele ei cuvinte de admiraţii către Arhiu, rostite ca dintr-o izbucnire de simţământ, pe care

nu-l putuse stăpâni; după aceea se învălui într-un fel de scepticism visător, care o făcea în acelaşi timp şi atrăgătoare şi îndepărtată. Ipsilanti îi spuse câtă bucurie simţea, văzând-o statornică în faţa primejdiei, ca o adevărată fiică a Eladei. Şi ea îi răspunse, ridicând puţin frumoasele-i sprâncene arcuite:

— Numai cea dintâi moarte şi cea dintâi noapte au putut înspăimânta omenirea. Din reînnoire se naşte obiceiul.

Ipsilanti, răpit de frumuseţea ei, şi izbit de cuvintele pe care le rostea, îi zise după o scurtă tăcere:

— Kira Sofiana, însuşirile domniei tale mă vor încânta totdeauna, chiar atunci când nu mă mai vor surprinde, însă echilibrul meu filosofic s-ar clătina, dacă ar trebui să cred că priveşti răscoala grecilor cu un scepticism rece.

— Nu e oare şi scepticismul de origină grecească? zise ea, privindu-l adânc şi pătrunzător.

— O! vrei să-mi pui convingerea la încercare! strigă el, şi sângele i se urcă până pe frunte.

Ea privi în jos şi scutură capul. Şi suspinând uşor zise:

— Vai de noi, grecii, sărmani!

— Ce vrei să zici, doamna mea? întrebă el rugător ca

un copil.

— Mă gândeam la un basm străvechi, pe care eu îl cred adevărat, zise ea cu o voce care părea că vine de departe, mă gândeam la insula Atlantis, scufundată în ocean, de care povesteau preoţii egipteni lui Solon, şi la locuitorii ei care semănau cu zeii, şi erau atât de mândri de puterea minţii lor, încât au trebuit să piară. Şi cred că noi, elinii, suntem urmaşii acelor fii de zei, din care, poate, câţiva au scăpat, suntem un neam prea înţelept, avem o judecată prea pătrunzătoare pentru traiul paradoxal al acestui pământ, făcut din voinţă şi neputinţă, din pricepere limpede şi din veşnică împotrivire faţă de cele pricepute. Ea tăcu, dusă pe gânduri, şi cu ochi pierduţi, care păreau că nu văd mulţimea din sală.

— Atunci, grăi prinţul pe şoptite, ca şi când ar cerceta răspunsul unui oracol – atunci lupta noastră tot zadarnică este?

— Este şi nu este. Şi lupta aceasta ne-a fost scrisă. Moira ne-a osândit la lupte zadarnice. De ce? Numai ea ştie, şi Sofiana ridică cu mândreţe frumosul ei cap, pe care sclipeau diamanticalele; astfel poate se înfăţişau Atlantele, când desfidau ursita.

Toată seara aceea Alexandru Ipsilanti aproape nu se despărţi de Sofiana. Ea găsise farmecele pentru acest suflet exaltat şi plăpând: un scepticism melancolic înveşmântat în haina basmelor greceşti. Ipsilanti o privi ca pe o muză, o Pythie, o Egerie, şi simţea că firea ei trebuia să mai aibă şi alte feţe, de care însă nu-şi dădea pe deplin seamă. Ea însă îi ascundea într-una meşteşugitele ei ispite, şi azi nu-i venea greu, căci dorul ei era aiurea. Când ochii ei priveau cu jind deasupra mulţimii, căutau, într-adevăr în zadar, un cap de dac plăvan, care nu putea fi de faţă. Aci erau chipuri multe, niciunul însă nu i se părea Sofianei mândru ca acela, atât de dorit al tânărului pandur Ea zise apoi lui Leventis:

— În adunarea aceasta de războinici nu văd decât un singur ostaş.

— Şi care? întrebă nedumerit Kir Gheorghe.

— Iordache Olimpianul..

— Şi ceilalţi ce sunt?

Cu o mişcare uşoară a genelor ei lungi, ea arătă mijlocul sălii, unde fraţii Ipsilanti stăteau câteşitrei împreună, şi zise:

— Coconaşii…

El o întrerupse:

— Şi coconaşii pot fi eroi. La bătălia de la Dresda…

Ea însă îi tăie cuvântul:

— Vor fi eroi, dar nu sunt nici strategi, nici conducători ai unei revoluţii. Iar ceilalţi – îndreptându-şi privirea la câţiva mavrofori – ceilalţi sunt copii.

— Ah, frumoaso, zise Leventis, însă liniştit, şi ferindu-se să nu atingă nicio taină de a ei, nu sunt oare şi printre panduri, a căror organizare ai lăudat-o adeseori, mulţi care abia au ieşit din copilărie?

— Pandurii sunt feciori de panduri, răspunse ea fără să se schimbe la faţă, aceştia sunt fii de raiale; părinţii lor, de veacuri n-au mai ţinut arma în mână. Ei sunt şcolari; au ştiinţă şi entuziasm, dar sunt şcolari, în afară de teorie nu poţi aştepta nimic de la ei.

— Dar avem bărbaţi ca Farmache, Caravia, Pendedeka.

— Da, tigri, vulturi, oameni de pradă buni de spânzurătoare. Uită-te numai la mutrele lor. Mai ales să-i vezi lângă beizadele şi mavrofori. Nenorociţii tineri vor tremura înaintea lor.

— Pentru Dumnezeu, se rugă pe şoptite Leventis, căci Ipsilanti se apropia iarăşi de frumoasa Sofiana, să nu-i

spui LUI astfel de lucruri.

— Pare-mi-se, zise ea încet, desfidându-l cu un surâs, pare-mi-se că vrei să dai poveţe împărătesei Bizanţului?

Poporul bucureştean avea aproape aceeaşi părere ca Sofiana Pantas asupra oştirii eteriste, când văzu a doua zi, duminică, parada grecilor. Pornise de la cartierul căpitanului Farmache, unde un arhimandrit grec sfinţise steagul eterist, pe care erau zugrăvite, într-o parte, chipurile sfinţilor Constantin şi Elena, ţinând crucea, cu cuvintele:

„Prin semnul acesta vei învinge”, iar pe cealaltă parte pasărea fenix şi cuvintele: „Renasc din cenuşa mea”. Tânărul Aristias ţinea steagul şi mergea, ca purtat de nori, în capul alaiului. După dânsul veneau câteva sute de arnăuți cu sabia sumeasă. Toţi cântau un psalm. Iar când numărul eteriştilor crescu, ei începură cântecele patriotice ale lui Rhigas, până ce parada ajunse la un maidan între Dâmboviţa şi o biserică. Aci se citi un Te-Deum, şi ostaşii descărcară nebuneşte atâtea focuri de puşcă încât gloanţele ropoteau pe acoperişurile bisericii şi ale caselor învecinate. Asurzitoarele împuşcături nu încetară, până ce

procesiunea nu ajunse iarăşi la cuartirul lui Farmache, care era într-o casă boierească părăsită. Steagul fu înfipt la poartă, şi toţi eteriştii izbucniră în strigăte de bucurie:

— Aşa şi la porţile Bizanţului!

Poporul bucureştean privise de aproape pe cuceritorii viitori ai Bizanţului, recunoscuse pe mulţi dintre ei şi făcuse asupra lor următorul cântec:

„Ipsilanli e fertmarşal,
Pendedeka ghinerar,
Ofiţerii cei mai mari,
Covrigari şi plăcintari”.

Ticăloşia acestor ofiţeri se arăta în fiecare zi, la fiecare oră. Prădările arnăuţilor, pe care Ipsilanti făgăduise că le va pedepsi, nu numai că nu fură oprite, ci crescură. Tabăra Arhiului ajunse un loc de desfrâu, semănând mai mult cu un bâlci. Negustori, mai ales ovrei şi ţigani, cu mărfuri şi merinde prădate, îl cutreierau şi chiar ziua nămiaza mare, o ceată de femei pierdute, care se înmulţeau mereu; beţivii urlau, în fiecare clipă izbucneau bătăi sălbatice, aşa încât iscoadele turceşti îşi făcură

treaba cu uşurinţă. Nimeni nu voia să fie de strajă noaptea. Sus în castel se dădea lozinca, şi Arhiul rămase încredinţat că toate merg strună. Dar în tabără, arnăuţii batjocoreau obraznic pe aceia care ar fi vrut să-i supuie la vreo datorie ostăşească. Ei ziceau că noaptea era bună de altceva, decât să te înfunzi în noroi, şi că le trebuia întunericul, ca să-şi agonisească, în oraş, simbria neplătită de săptămâni. „Libertate sau moarte" – lozinca eteriei – era, ziceau ei, un cuvânt frumos, dar libertatea, nu se poate cuceri de oameni morţi de foame. Atunci covrigarii şi plăcintării dădeau şi ei din umeri şi plecau pe căi răzleţe.

Arhiul afla cu atât mai puţin despre purtările tâlharilor, cu cât sub teii grădinii, la porţile castelului de la Colentina, unde tăbărau mavroforii, domnea într-adevăr şi linişte şi regulă. Cei patru căpitani ai batalionului, Dimitrie Şuţu, Spiridon Drakoulis, Andronikos şi Lukas, erau atât de pătrunşi de sfinţenia datoriei lor, şi trăiau într-o atmosferă sufletească atât de înaltă şi de curată, încât rămâneau neatinşi de destrăbălarea dimprejurul lor, ca acei tineri osândiţi de Nabucodonosor, care cântau laude Domnului în focul cuptorului ce nu-i mistuia.

Tinereţele lor îi înzestraseră cu o însuşire dumnezeiască: ei nu simţeau fuga timpului, pentru ei numai binele avea fiinţă; răul nu-l vedeau. Numele de Caravia, Farmache şi Pendedeka le treceau pe la ureche fără niciun înţeles, pentru că sufletul lor avea tovărăşie numai cu Pisistrates, cu Leonidas şi Perikles, se credeau peripateticieni, şi nu s-ar fi mirat de ar fi păşit Aristoteles lângă ei.

Dimitrie Şuţu şi Drakoulis erau prieteni buni. Dimitrie, deşi era născut în Fanar şi înrudit de aproape cu răposatul Vodă, se trăgea dintr-o ramură a familiei Şuţu care-şi zicea cu mândrie „cei sălbateci", pentru că ţineau de klefţii din munţii macedoneni. Drakoulis era mic la stat, avea părul bălan şi ochii albaştri, se născuse în Itaka şi era vesel şi voinic.

A treia noapte după sosirea eteriştilor la Bucureşti, amândoi tinerii se plimbau în partea dinspre miazănoapte a taberei. Vremea se îndulcise; pe cerul albastru închis luna strălucea atât de vie, încât stingea stelele. Rămurişul subţire al copacilor se-ncrucişa negru pe cerul luminos şi pe oglinda heleşteului, care sclipea la poalele coastei de sub grădină. În tăcerea adâncă, ce învăluia parcul, lacul şi zarea depărtată, se auzea numai câteodată lătratul

câinilor din satul Colentina. Pe când tinerii se preumblau sub umbra teilor, care era doar ca o horbotă topită de pământ, crucile şi hârcile de argint sclipeau pe şepcile lor şi pintenii zuruiau uşor; ei vorbeau cu glas pe jumătate, şi Dimitrie Şuţu se oprea adeseori şi asculta încordat în toate părţile.

— Ce linişte e azi, zise Drakoulis, de când au plecat musafirii din castel, nu se mai aude nimic.

Şuţu nu răspunse, ci îşi scoase calpacul, rezemă capul de trunchiul unui tei şi-şi trecu mâna pe frunte.

— Ce ai? întrebă Drakoulis, privind, sub lumina lunii, mai mult mirat decât îngrijat, pe prietenul său.

— Nici eu nu ştiu – zise celălalt – spune-mi, crezi în presimţiri?

Drakoulis se gândi puţin şi zise apoi;

— Eu n-am avut niciodată presimţiri. Dar ni se povesteşte de Casandra şi de Tiresias…

— Ferească-ne Dumnezeu, strigă Şuţu, râzând fără voie de ifosul dăscălesc al tovarăşului său. Însă dacă Casandra şi Tiresias au simţit totdeauna ce simt eu în noaptea asta, tare mi-e milă de ei.

— Şi ce simţi? întrebă Drakoulis.

— Ceva ce-mi apasă în creier, în gât – şi aci – zise el, bătându-se pe piept,

— Nu eşti bolnav, Dimitrie?

— De-aş fi bolnav, nu ţi-aş spune nimic, răspunse Şuţu, cu mustrare. Îşi puse şapca pe cap şi-şi strânse uniforma pe şolduri, deşi aceasta, croită la Paris, părea turnată pe el. Apoi sări deodată până-n mijlocul drumului şi privi de-a lungul aleii. Un mavrofor alerga spre ei.

— Suntem aci, prietene, strigă Şuţu.

Ostaşul se opri şi zise gâfâind:

— O ştafetă a ambasadorului rus, la Constantinopole.

Câteştrei se repeziră spre gardă, unde găsiră curierul tătar, care-şi arătă hârtiile.

Dimitrie Şuţu însuşi îl duse la castel.

Luminile erau stinse. Numai luna se oglindea în geamuri. Trecu mai mult timp, până ce loviturile ofiţerului în poartă deşteptară un servitor, care deschise somnoros, întrebând ce se întâmplase.

— Du-mă îndată la adjutantul Lassanis, îl zori Dimitrie Şuţu.

Intrară în sala luminată de lună. Casa mirosea a vin, a mâncări şi a lumânări stinse, căci, sus, uşile saloanelor

erau deschise.

Domnul adjutant se trezi şi mai anevoie, şi apoi înţelese cu multă greutate de ce pricină era vorbă.

Şezând pe marginea patului, Lassanis căsca necontenit şi zise printre căscaturi:

— Prinţule dragă, nu vezi că vii prea târziu – de ce n-ai fost la sindrofie? – ce femei frumoase – şi chicotea ameţit, dar am uitat că eşti pustnic – iartă-mă, iartă-mă.

Şuţu îşi muşcă buzele.

— Lassanis, strigă el, înţelege-mă odată: a venit un lipcan de la Constantinopole.

— Să-i facă un pat. E timp şi mâine, şi încercând să se culce: iartă-mă, prinţule dragă.

Tânărul mavrofor îi puse mâna pe umăr:

— Desigur că hârtia ne aduce ştiri de seamă şi grăbite, căci ştafeta a călărit şi noaptea. În timp de război fiecare ceas are mare preţ.

Asprimea vocii lui Dimitrie trezise în sfârşit pe adjutant.

— Prinţule dragă, eşti un spartan cu care nu e bine de trăit, oftă el – se sculă, se îndreptă şovăitor spre un lighean de argint şi îşi băgă capul creţ în apă. Iar pe când îşi freca obrazul cu un ştergar cusut cu fir, zise, în sfârşit,

treaz: Cum să nu fiu obosit de ziua frământată ce am avut-o ieri. Am izbutit să aduc înaintea Arhiului pe căpitanul Sava, care se arătase până acum nehotărât şi bănuitor şi se închisese în Mitropolie şi l-am făcut să se lege cu jurământ. Lassanis se îmbrăcă acuma. După cât se pare e pestriţ la maţe, un slugoi al lui Calimaki, pe care Poarta l-a ales Domn, dar care nu îndrăzneşte să vie. Şi acuma, te rog, dă-mi hârtiile, prinţule.

— Căpitane, îl îndreptă în sfârşit Şuţu cu un surâs uşor, înmânându-i un pachet pecetluit.

— O, iartă-mă – căpitane, zise Lassanis, în care se deşteptase din nou curteanul, şi se închină uşor. Îmi faci desigur plăcere, căpitane, să mă aştepţi, mă întorc numaidecât – tot nu dormim nici unul, nici altul – şi de mai multe zile doresc să vorbesc cu dumneata de lucruri importante. Deşi eşti tânăr, căpitane, eu totuşi pun preţ pe judecata dumitale, iar de pe pragul uşii se mai învârti, guraliv: Sunt silit să scol din somn pe Măria Sa. Ce vrei, suntem cu toţii în slujba unei cauze sfinte, şi în sfârşit, plecă după chemările acestei slujbe.

Dar nu fu nevoie să-l scoale pe Alexandru Ipsilanfi. De două ceasuri Arhiul, rezemat de fereastra deschisă, visa şi

privea afară în noaptea luminoasă. Dar nu visa Elada, ci o visa pe Sofiana Pantas, care fusese şi azi la serbare, la Colentina. Pentru a o suta oară el îşi reamintea cuvintele şi privirile ei, căutând în ele dovada că dragostea lui era primită. Arhiul iubea cu focul şi înduioşarea unui tânăr de optsprezece ani.

Dar deşi Ipsilanti nu dormea, Lassanis nu se întoarse repede, precum făgăduise lui Dimitrie Şuţu, şi tânărul ofiţer, care uitase, cu venirea ştafetei, cât de greu îi era sufletul, simţi iarăşi neliniştea care-l strângea de gât. Se plimba neîncetat prin sală. Servitorul se dusese să se culce şi luase tătarul cu dânsul. În casă era tăcere. Pe nesimţite, dungile şi petele de lumină argintie, zugrăvite de lună, alunecau, preschimbându-şi izvoadele pe podeală şi pe perete.

În sfârşit, un pas grăbit se auzi în catul de sus, Lassanis coborî scara şi, zărind pe Dimitrie, se aruncă în braţele lui strigând isteric:

— Suntem pierduţi, pierduţi! încercarea noastră e o nebunie. Glasul lui răsună în casa tăcută.

— Lassanis, nu aci, zise Şuţu răstit, desprinse braţele celuilalt cu tărie, îl împinse în odaia lui, închise uşa şi

zise: Acuma poţi să vorbeşti.

Adjutantul ţipă:

— Ştii dumneata ce a adus ştafeta? Oare ştirea sosirii grabnice a ajutorului rusesec, pe care ne tot bizuim? Ţi-ai găsit! Ne-a adus nemulţumirea rusească. Aşa-i, dragul meu, cea mai desăvârşită nemulţumire. Faptele samavolnice ale lui Ipsilanti l-au revoltat pe ţar. Prinţul şi fraţii lui sunt şterşi de pe cadrele armatei ruseşti. E o catastrofă fără seamăn, şi adjutantul se aruncă pe pat plângând.

În sufletul lui Şuţu se făcu o tainică preschimbare. Ochii săi străluceau, pieptul i se lăţi, un oftat adânc de uşurare trecu printre buzele lui.

— Spune prinţului, zise el, să-şi aducă aminte de cuvintele rostite pe patul de moarte de către tatăl său: „Nu uitaţi că Elada, spre a dobândi libertatea, nu trebuie să se razeme decât numai pe puterile ei”. Spune-i că toţi mavroforii cunosc acele cuvinte şi cred în ele. Bineînţeles, ce mi-ai împărtăşit rămâne o taină între dumneata şi mine, până ni se porunceşte altfel. Şi tânărul plecă.

Lassanis se ridică şi privi câtva timp uşa pe care ieşise Dimitrie Şuţu. Pe urmă se îndreptă către nu dulap, scoase

o sticlă din cele multe care erau acolo şi bău din ea fără pahar, turnând pe gât vinul grecesc gros ca untdelemnul. Apoi se pieptănă şi se întoarse la Ipsilanti.

Prinţul era tot rezemat de fereastră, privea ţintă în zarea luminată de lună, ţinând în mâna stângă, care atârna ca sleită de putere, scrisoarea care-i adusese ştiri atât de zdrobitoare. Întorcârul capul spre Lassanis, el îi zise obosit:

— Ce vrei, oamenii cinstiţi sunt fără arme faţă cu trădarea. Lumea are să spuie că am fost prea încrezător. Lasă să spuie. M-aş fi temut să comit crima de „Lèse-majesté", dacă nu mă încredeam în cuvântul pe care mi l-a dat împăratul, că Rusia va sprijini o răscoală în Elada.

— Destul, Măria Ta, strigă atunci Lassanis, întinzând mâna dreaptă într-o mişcare dramatică şi prefăcând cu măiestrie pe tânărul Dimitrie Şuţu. Binevoieşte, Măria Ta, să te gândeşti la cuvintele rostite, pe patul de moarte, de prealuminatul părinte al Măriei Tale: „Nu uitaţi că Elada, spre a dobândi libertatea, trebuie să se rezeme numai pe puterile ei". Fiecare elin, Ipsilotate, cunoaşte aceste cuvinte şi crede în ele.

Ipsilanti tresări.

— Lassanis, frate, strigă el, dar vocea i se înecă, aruncă scrisoarea, îmbrăţişă pe adjutantul său cu braţul stâng şi-l strânse la piept.

— Stăpâne – luceafărul meu, căpitanul meu – şopti Lassanis, şi sărută mâneca dreaptă a Arhiului.

Ipsilanti se plimba furtunos prin odaie. Din adâncimile tulburării şi oboselii sufleteşti, el se ridică deodată la culmea entuziasmului. Rosti cuvinte mari despre nemurirea Eladei, mulţumea zeilor că îngăduiau grecilor să arate lumii pentru a doua oară un Termopile.

Lassanis ridică în sfârşit scrisoare de la pământ.

Şi prinţul strigă:

— Să răspundem. Numaidecât. Aprinde, Lassanis.

Lassanis aprinse lumânările din candelabrele de argint, şi amândoi se aşezară la lucru. Ei cercetară frază cu frază, scrisoarea lui Capo d'Istria, venită prin Constantinopole, unde ambasadorul rusesec o arătase înaltei Porţi, şi mustrările, care, la citirea cea dintâi, doborâseră pe Ipsilanti, deşteptau acuma împotrivirea sa. El răspunse întocmai după tipicul scrisorii ruseşti, păstrând forma cea mai politicoasă, dar felul cum primea sfaturile şi poruncile era o respingere categorică.

Când scrisoarea fu în sfârșit isprăvită, se lumina de ziuă.

Ipsilanti era alb ca ceara, ochii săi albaştri însă scânteiau războinic. Pe când Lassanis ieşea, el îl chemă înapoi şi zise:

— Apropo, vreau să văd în sfârşit mâine pe acest Tudor Vladimirescu. Mi s-a spus că s-a mutat la mânăstirea Cotroceni şi eu i-am dat patruzeci şi opt de ore pentru acest scop. Acuma însă să vină.

— Poruncă, Măria Ta, zise Lassanis, şi intrând iarăşi după ce ieşise: Iartă-mă, Măria Ta, că îndrăznesc să-ţi aduc aminte: mâine e zi de plată pentru oştire.

— Desigur, amice, zise Ipsilanti, plăteşte.

Şi Lassanis, după ce mai băuse din vinurile Ghiculeştilor, se întindea în pat şi socotea: „Câtă vreme vor fi bani în sfânta visterie a Eteriei, n-am să fiu eu măgarul care înăbuşeşte entuziasmul tânărului de sus". Căci aceşti bani nu ajungeau decât în teorie în mâinile soldaţilor. În practică ei se opreau în buzunarele adjutantului Lassanis.

XVI

Pandurii se şănțuiau la Cotroceni. Tudor Vladimirescu nu le dădea răgaz să meargă în oraş. Toţi trebuiau să muncească, sau să facă exerciţii milităreşti. El însuşi stătea la toate de faţă. Nici el nu mai fusese în Bucureşti, cu toate rugăciunile episcopului de Argeş, a cărui butcă se vedea de două sau de trei ori pe zi, trecând Dâmboviţa şi urcând cu greu dealul împădurit spre mânăstire. Ilarion nu izbutise să aducă pe slugerul Tudor la Ipsilanti, nici să înduplece pe boierii înfuriaţi de încăpăţânarea „harnicului parucic", să meargă ei la Cotroceni. Dar, în sfârşit, el găsi iarăşi cuvântul potrivit ca să-l îmbuneze pe prietenul său.

El se duse să-l caute pe Tudor Vladimirescu tocmai unde oamenii săpau şanţurile. Caleaşca nu putea răzbi prin pământul răscolit şi înmuiat de ploi, şi episcopul respinse râzând pe pandurii gata să-l ridice în braţe; el se încăpăţână să meargă pe jos, prin noroaie, până acolo unde Domnul Tudor şedea călare. Anteriul lui preoţesc era jalnic de privit. Episcopul îşi ştergea fruntea, căci umblatul prin mocirle fusese greu de tot, iar când Vladimirescu vru să-i zică cât îi părea de rău, Ilarion îi

tăie vorba:

— Ţi-e milă de vestmintele mele, dar de sufletul meu ba.

— Cum asta? întrebă celălalt mirat.

— Îndărătnicia ta mi-a băgat sufletul în noroiul zavistiilor, care e mai adânc decât acesta; şi nici nu-mi întinzi măcar o mână de ajutor. Treaba mea cum m-oi descurca cu ciocoii şi cu grecul de la Colentina, care mereu trimite la mine.

Domnul Tudor sări de pe cal.

— Încalecă, preasfinte, porunci el. Ilarion scutură capul.

— Nu încalec, până nu răspunzi la întrebarea mea. Cunoşti, nu-i aşa, fiecare palmă din şanţurile tale? Nu te mulţumeşti cu ce-ţi spune căpitanul Oarcă; face mai mult ce vezi cu ochii decât toate desluşirile celorlalţi. Nu crezi tu oare că tot astfel trebuie să-ţi cunoşti duşmanii şi să nu te mulţumeşti cu ce-ţi spun eu sau alţii?

— Încalecă, zise domnul Tudor, mergem amândoi la Colentina.

Ipsilanti primi pe Vladimirescu şi pe episcop cu multă bunăvoie. El zise:

— Mă bucur să salut pe căpetenia pandurilor, care

pentru purtarea sa vitejească a primit de la tatăl meu rangul de sluger şi de la împăratul Rusiei ordinul Sfântului Vladimir.

Ilarion tălmăci această cuvântare; aşa hotărâse Domnul Tudor, care nu vroia să vorbească greceşte.

Dar deoarece el se închină în tăcere şi nu răspunse măgulirii, care-i arătă totodată locul său, Ipsilanti urmă, după ce pofti musafirilor să şadă:

— Planurile mele şi scopul ridicării mele sunt pe deplin cunoscute slugerului prin proclamaţiile ce le-am dat şi prin comunicările făcute de doctorul Christaris, de căpitanul Iordache şi de secretarul consulatului rusesc. La rândul meu sunt luminat asupra aspiraţiilor poporului dac. Şi pentru că acest popor are aceeaşi dorinţă să scape de jugul turcesc ca şi poporul elin, eu aştept ca pandurii să stea ca fraţi alături de eterişti în timpul luptei.

Răspunsul fu:

— Popoarele amândouă luptă pentru slobozenie, dar nu împotriva aceluiaşi duşman. Duşmanul românilor e catahrisisul prin care domnii străini şi boierii stricaţi au nenorocit ţara. Sultanul cunoaşte păsurile noastre; de la dânsul aşteptăm ajutor. Nici câmpul de luptă nu e acelaşi

pentru amândouă neamurile. Al domniei voastre e dincolo de Dunăre. Nu încap două săbii într-o teacă.

Mirarea Arhiului crescu la fiecare cuvânt pe care-l traducea Ilarion. Acest om de rând îndrăznea să-l alunge pe el, Alexandru Ipsilanti, dintr-o ţară unde domniseră strămoşii săi.

Începu cu oarecare mândrie:

— Parucicul…

Dar Tudor Vladimirescu îi tăie cuvântul, întorcându-se cu tărie către episcop:

— Spune-i că nu mai sunt parucic. Spune-i că contele Capo d'Istria, în scrisoarea sa către Pini, în care arată nemulţumirea sa faţă de răscoala poporului românesc, mi-a trimes vorbă că ţarul mi-a luat rangul de parucic şi dreptul de a purta ordinul Sfântului Vladimir. Spune-i deci că n-ar fi spre binele Eteriei să caute tovărăşia mea, mai ales dacă e adevărat că ţarul are de gând să sprijine pe greci.

Prinţul nu ştia ce să creadă despre acest om, al cărui seamăn nu-l mai întâlnise până acum; era uimit de purtarea lui puţin diplomatică şi în afară de orice convenţie, ca şi de nepăsarea cu care Tudor Vladimirescu

primea dizgraţia ţarului, servindu-se de ea ca de un argument bine venit împotriva unei alianţe cu Eteria. Inima lui Alexandru Ipsilanti îngheţa la gândul că el era silit să tăinuiască pierderea prieteniei ruseşti, şi totodată mândria lui grecească era rănită de semeţia „ţăranului valah”; se aşteptase să-l găsească supus şi smerit, sau cel mult ahtiat de bani şi de vază, ca bim-başa Sava.

Ipsilanti îşi arătă supărarea printr-o tăcere mai lungă care nu-l mişcă nicidecum pe Tudor Vladimirescu; apoi Arhiul întrebă cu răceală:

— Pot afla de ce slugerul a făcut jurământul eteriştilor?

— Pentru a se ţine de el, îndată ce elinii vor fi părăsit această ţară. De altmintrelea nu mi-am călcat jurământul, căci n-am făptuit împotriva lor cu duşmănie.

— Şi împotriva cui, urmă Ipsilanti din ce în ce mai aspru, s-a răsculat poporul dac, dacă nu s-a ridicat nici împotriva turcilor, nici pentru elini, dar nici pentru turci şi împotriva elinilor?

— Împotriva ticăloşiei, tună Domnul Tudor, sculându-se deodată de pe scaun.

Şi prinţul se scula tot atât de repede, căci acest valah nu se sfia, pesemne, să curme şedinţa după bunul său plac.

— Îmi pare rău, zise Ipsilanti pe franţuzeşte, rostindu-se numai către episcop, că nu ne-am putut înţelege astăzi. Mă bizui însă pe înţelepciunea şi pe pătrunderea politică a sfinţiei tale, pe care Domnul de Pini o preţuia şi el.

Episcopul îl încredinţă că va face tot ce-i va sta în putere, ceea ce nu-l lega întru nimic, şi se despărţiră cu o politeţă rece.

Ipsilanti, foarte turburat, deschise apoi uşa unei camere de alături, unde Lassanis şi Leventis avură abia timp să sară de la gura broaştei.

— Cine e acest mojic, strigă beizadeaua, pe care boierii l-au lăsat să se înalţe deasupra capetelor lor? Şi acum se vede că eu trebuie să-i tai nasul. Şi cu această întorsătură, cu acest năstav retoric el dobândi iarăşi echilibrul său sufletesc şi purtarea lui Tudor Vladimirescu nu-l mai încurca, ci porunci să se cheme sfatul ostăşesc, hotărî plecarea în curând la Târgovişte, ceru generalilor săi să supravegheze de aproape pe sluger şi trimise vorbă boierilor să-l înduplece pe capul pandurilor să pornească la Piteşti.

După ce dădu aceste porunci categorice, Alexandru Ipsilanti plecă să se îmbrace, căci peste un ceas trebuia să

meargă la biserica Izvorul Tămăduirii, în al cărei chioşc turcesc agaua Pantas îl poftise la sindrofie.

Dar înaintea plecării prinţului, Gheorghe Leventis îşi chemă repede trăsura şi zbură la kira Sofiana.

Ea nu vroi să-l primească, trimiţându-i vorbă că se îmbracă.

El îi trimise un răvăşel cu cuvintele: „T.V. a fost la Colentina".

Atunci ea îl chemă şi dădu afară slujnicele.

Leventis văzu că nu trebuia să lungească vorba. Din pricini necunoscute lui, simţea că-l ameninţă o primejdie, căci ochii Sofianei jucau neliniştiţi, şi mâinile îi erau reci.

În câteva cuvinte scurte îi povesti împotrivirea aspră a lui Tudor Vladimirescu, ceea ce era cu atât mai rău pentru Eterie, cu cât Tudor trebuia să se fi înţeles cu turcii. Arhiul luase dispoziţii generale, şi încredinţase sfatului ostăşesc îndeplinirea lor; însă sfatul ostăşesc se alcătuia precum prea bine zisese Sofiana deunăzi, din fel de fel de lighioane, care, îndată ce prinţul ieşea din odaie, nu ştiau alta, decât să propuie uciderea slugerului. Atunci Christaris – care acuma era şi el general – privise cu deznădăjduire în ochii lui Iordache. Se gândea desigur că

voia iarăşi să-i ceară lui vindecarea pe veci a slugerului. Iordache însă respinse planul, zicând că Vladimirescu era foarte bine păzit şi că moartea lui ar întărâta pe panduri. Atunci Lassanis, care când era treaz numai prost nu era, întrebă dacă acest sluger Tudor n-ar fi având niciun cusur, şi dacă nu i s-ar putea întinde o cursă fie prin bani, prin vin sau prin femei. Şi iarăşi Iordache zise nu, la toate, cu asprime. „E ostaş", adăugase acest sfânt ciudat. Fireşte din „esprit de corps"…

— Destul, ţipă Sofiana, aruncând braţele în sus, cu o mişcare obişnuită ei, când o apucau nevricalele. Vorbeşte pe şleau. Ce vrei?

— Un sfat, ca de obicei, Vasilisa. De nu vede nimeni cusurul zalelor, dumneata îl vezi limpede. Spune, prin ce putem să-l prindem pe Tudor?

— Eidadé! Prin virtutea sa! strigă ea râzând cu ho-hot. Dar e fără păcate, nu-l poţi doborî decât prin virtute.

Leventis o privi cu nedumerire.

— Ce prost eşti, urmă ea, ce cere un om cinstit de la oamenii săi? Tot cinste. Şi dacă-i ajutăm pe ei s-o piardă? Atunci el spânzură pe credincioşii săi, sau îi împuşcă, sau le taie capetele şi le umple cu paie, precum se zice că ar

face sfântul vostru de la Cotroceni. Şi după ce vor fi spânzuraţi mulţi din ai săi, vor rămâne puţini. Şi dacă taie mulţi, cei rămaşi nu-i vor săruta mâna pentru asta, ci-l vor urâ. Iar dacă-l urăsc, s-a isprăvit cu el. Râse iarăşi, şi dinţii ei sclipeau cu cruzime.

Leventis era cât p-aci să se arunce la picioarele ei, cu un strigăt de admiraţie, dar ea îi dădu cu piciorul.

Apoi femeia izbucni în lacrămi, plângând amar şi nestăpânit. Căci de astă dată, cu toată înţelepciunea ei şi cu toată isteţimea vestitei ţigănci Radovanca, Sofiana nu izbutise nici măcar să se apropie de Ion Urdăreanu pandurul.

Boierii aflând că Domnul Tudor fusese la Ipsilanti, deşi nu ştiau ce se petrecuse acolo, hotărâseră să intre iarăşi în vorbă cu slugerul. Ei urmară chemării lui Ilarion şi se duseră la Cotroceni la sfeştania taberii pandurilor.

Înspre oraş, mânăstirea era înconjurată de o pădure deasă, care se deschidea spre miazănoapte şi apus. Şi acolo se afla tabăra. În mijlocul ei era făcut un altar dintr-o masă acoperită cu ţesături şi cusături scumpe, din comorile mânăstirii, sfintele cărţi legate în argint sclipeau

între sfeşnicele de aur, pe care lumânările ardeau liniştite, căci aerul însorit era nemişcat, şi bolta albastră era fără nori.

Episcopul de Argeş stătea la altar; deşi trupul său era slab şi prizărit, era înzestrat cu darul autorităţii, când citea slujba, îmbrăcat în odăjdiile muiate în fir. Vocea lui limpede purta departe cadenţele lungi ale cântecelor. Miile de oameni care îl ascultau înţelegeau fiecare cuvânt, căci Ilarion cânta româneşte, nu greceşte.

În faţa lui stătea Domnul Tudor; el asculta slujba evlavios şi întunecat, aruncând câteodată o privire spre boierii adunaţi la dreapta sa.

Aceştia se stăpâneau, ca să nu se citească pe feţele lor cât de îngrijoraţi erau; dar se gândeau mereu că Vladimirescu voise să le taie capetele, şi căutau la pandurii cei albi, care-i încercuiau, cu alte simţiri decât căutaseră la ierolohiţii negri de sub teii din Colentina.

Nici nu le trecea prin minte să facă ca în tabăra grecească reflecţii asupra însuşirilor pandurilor, asupra bărbăţiei şi mândriei lor, care nu erau dobândite nici printr-o disciplină aspră, nici printr-o cultură aleasă, ci erau fireşti fiecărui oltean. Căci boierii aveau o spoială de

cultură grecească, dar nicio antologie nu le desluşise frumuseţea neaoşe românească. De aceea, se temeau de mulţimea acestor „ţărani proşti”, şi teama lor crescu când, după slujbă, în bubuitul tunurilor şi în sunetele clopotelor, ei părăsiră tabăra, trecură prin rândurile dese ale pandurilor de-a lungul zidului mânăstirii şi intrară în curte. Companii întregi stăteau de pază la ambele porţi joase şi boltite ale zidurilor dinafară şi dinăuntru. Trei tunuri erau aşezate lângă biserică, prin care se afla şi cel mare turcesc, scos din mlaştină de la Ţânţăreni. Aci era lagărul artileriei. Posturi îndoite străjuiau la frumoasa scară de piatră cioplită, care, în colţul stâng al clădirii, ducea la arhondaric, unde locuia Domnul Tudor. Iar cei mai mândri dintre panduri erau postaţi sus pe cerdac. Chiar boierii se mirau de doi dintre ei, la uşa sălii de primire.

— Parcă sunt arhangheli, zise unul.

— Ziua şi noaptea, zise altul.

Ion Urdăreanu era cel asemănat cu ziua. Pletele lui păreau ţesute din lumina soarelui. Purta portul alb oltenesc cu găitane negre; la brâu îi scânteiau pistoalele, de umăr îi atârna flinta lungă lucrată în sidef. Şi privirea

i-era luminoasă, căci printre multele ştiri sosite în fiecare zi la Cotroceni, venise şi ştirea că boierii de la Beneşti ajunseseră cu bine la Sibiu. Cel care adusese vestea povestise despre voinicia fetelor şi pomenise mai ales pe una dintre ele, mândra Safta Poenaru, „panduroaica", cum o porecliseră tovarăşii ei.

Ene Enescu era cel care înfăţişa noaptea. Purta haine închise, o zeghe neagră, cusută cu albastru. Întunecaţi îi erau ochii sub sprâncenele îmbinate; buzele sale tăcute păreau strânse de o durere tainică. Pentru dânsul nu puteau fi ştiri bune. Văzuse într-adevăr pe o rudă a lui, care sosise de câteva săptămâni de la Piteşti, şi venise cu boierii la Cotroceni. Dar acesta îi spuse că boierul Radu Enescu era tot bolnav, iar despre altcineva Ene nu întrebase.

După ce boierii se aşezară pe divanele din arhondaric, Domnul Tudor, care stătea în picioare lângă o masă acoperită cu teancuri de hârtii, înştiinţă, scurt şi repede, că îi chemase ca să se înţeleagă cu ei asupra a trei puncte:

— Mâine vă voi trimite la Divan toate aceste hârtii, rapoarte, jălbi şi plângeri din ţară, la care veţi răspunde în douăzeci şi patru de ore. Iar în douăsprezece ore vor pleca

ştafetele către paşaua de la Giurgiu, cu o petiţie înjghebată în înţelesul arz-magzarului nostru celui dintâi către sultan, şi prin care vom cere trimiterea la Bucureşti a unui om de încredere, care să cumpănească şi să cerceteze la faţa locului dorinţele Adunării norodului. Alte ştafete sunt gata să plece la Silistra, ca să ducă paşalei încredinţarea înţelegerii scrise, pe care episcopul de Argeş v-a cerut-o ieri în numele meu, şi care deci trebuie, înainte de seară, să fie iscălită. Pitarul Iancu Jianu vrea să dea chiar dânsul scrisoarea în mâna paşalei. Iar Divanul poate să aleagă şi el un sol. Apoi domnul Udritzky m-a împuternicit să vă spun că printr-un răvaş de la Constantinopole Rusia îşi arată nemulţumirea cu Eteria şi a hotărât să nu-i dea câtuşi de puţin ajutor. E deci mare nevoie ca poporul românesc să scape de greci cât de repede şi să-i înduplece să părăsească Ţările dunărene, unde nu pot aduce decât cele mai groaznice încurcături.

Aci, la Cotroceni, în cetăţuia pandurilor, boierii, deşi scârbiţi de felul cum le poruncea acest sluger chiar numărul ceasurilor, în care trebuiau isprăvite lucrările, nu îndrăzneau să i se împotrivească. De altmintrelea, Domnul Tudor, vădit, nu aştepta niciun răspuns, ci le întinse

pentru iscălire petiţia către paşaua de la Giurgiu. Boierii se uitară la cel dintâi dintre ei, înaintea căruia se pusese hârtia, şi când acesta luă pana de gâscă şi iscăli, toţi se grăbiră să-i urmeze pilda. Domnul Tudor iscăli cel din urmă: „Comandirul Adunării Norodului”.

Apoi boierii se sculară în grabă, căci mureau de nerăbdare să vorbească între ei de supărarea ţarului împotriva Eteriei. Cei mai mulţi o credeau plăsmuită de Ilarion, ca să depărteze pe boieri de Ipsilanti. Erau scorniri de ale episcopului pentru pretendentul său la domnie. Acuma şedea chiar la dânsul, la Cotroceni, şi boierii oftau:

— Sfinte doamne, ce stare de anarhie.

Iar Tudor Vladimirescu simţea acea stare de anarhie mai adânc, cu mai multă amărăciune decât boierii, căci nu o resimţea pentru interesele sale personale, inima lui, ca aceea a unui adevărat domnitor, sângera pentru toată ţara. Dar mijloacele, pe care le întrebuinţa ca să stăvilească răul, erau îngrozitoare. Printre panduri umbla zvonul despre „garda uciderii”, întocmită în taină de Domnul Tudor şi comandată de voinicul Chiriac Popescu, un sârb ales de Hagi Prodan. Nu se ştia anume care dintre

panduri făceau slujbă în această gardă, se cunoşteau numai pedepsele de moarte date de ei.

Şi pedepsele se înmulţeau zi cu zi, fie că Domnul Tudor osândea oamenii în provincie ca urmare la plângerile sosite, fie că tăia pe cei vinovaţi, de câte ori îi putea prinde, chiar el, la Cotroceni.

Părea că duhul necuratului intrase mai ales în Bucureşti. Se petreceau omoruri şi furturi. Nicio femeie nu era sigură pe stradă, iar în curţile boiereşti părăsite se încuibaseră acelea de care nu scapă niciun bărbat. Acolo se lăţise jocul de cărţi şi nesfârşite chefuri în pivniţele sparte.

Doi panduri prinşi în una din acele case fură spânzuraţi după porunca Domnului Tudor, înainte ca Ilarion să-l fi putut opri.

Azi, după ce Vladimirescu petrecuse până-n cerdac pe boieri, Petre Poenaru, grămăticul său, îl rugă să ocrotească şi să ajute pe Gheorghe Lazăr, în şcoala căruia fusese dascăl. Unul din slujbaşii care însoţiseră pe boieri îi spusese că nişte zavergii trăseseră focuri asupra lui Lazăr, pe când acesta făcea măsurători în grădina sa de la Sfântul Sava.

Domnul Tudor răsufla mânios. Căuta cu ochii împrejurul său, şi văzând pe tânărul Dumitru Jianu, zise:

— Du-te în oraş, întreabă de Gheorghe Lazăr şi adu-l la Cotroceni. E mai bine să stea aci cu noi. Să te însoţească un pandur, şi să ducă un cal pentru Lazăr. Să vă feriţi de gâlceavă şi să nu vă opriţi nicăieri.

Dumitru Jianu, pe când se scobora spre oraş, prin pădure, începu deodată să cânte:

„Când aud cucul cântând, şi mierlița fluierând,

Nu mai sunt om pe pământ”.

— Cânţi, domnişorule, oftă pandurul de lângă el.

— Apoi nu vezi că e primăvară? răspunse voios Dumitru.

— Păi, de aia. Ar trebui să stăm la plug. De-or fi copiii flămânzi nu le dă cucul de mâncare. Acu o săptămână era încă zăpadă pe câmp. Acuma de o da Dumnezeu să punem odată mâna pe vreun duşman. Atunci…

Atunci cântecul cucului sună atât de tare şi atât de aproape, încât tăie vorba tânărului. Dumitru râse cu poftă, şi începu iarăşi să cânte, căci şi el era tânăr ca primăvara.

Frunzişul cel nou împodobea stejarii ca o lumină verde; prin aşternutul ruginiu al frunzelor uscate răsăreau brebeneii vineţi, albi şi profirii, ghioceii, asemenea unor stropi de argint, şi steluţele albastre ale viorelelor; şi din când în când mireasma micşunelelor plutea prin aer până la călăreţi. Mai la vale se iveau printre stejari plopii argintii, iar în apropierea apei creşteau sălcii pletoase; din când în când orăcăitul unei broaşte răzleţe se amesteca cu viersul cucului şi al cintezoilor, căci aci sub copaci erau bălţi şi mocirle, iar drumul ridicat, deşi umblat, era adeseori desfundat.

De pe podul înalt de lemn peste Dâmboviţa se vedea oraşul gătit de primăvară, sau mai bine zis nu se vedea, căci de-abia se zăreau, deasupra pomilor înverziţi sau ninşi de flori, turlele bisericilor. Peste noapte, caişii, ale căror ramuri fuseseră însolzite de muguri roşiatici, se acoperiseră cu spuma albă a florilor. În fiecare stradă, în fiecare curte, pe fiecare gard era belşug de frumuseţe. Pe deasupra ulicioarelor şi fundăturilor murdare se arcuia bolta însorită a copacilor; lumina curgea aurie prin maramele verzi ale sălciilor, peste crucile strâmbe, care răsăreau din iarba lucioasă împrejurul bisericilor. Şi peste

tot păsările se desfătau în cântece.

Pandurii nu întâlneau decât puţini trecători.

Când descălecară în curtea mânăstirii Sfântul Sava, la grădiniţa în fundul căreia se afla locuinţa lui Gheorghe Lazăr, văzură un lucru ciudat.

Lazăr şedea istovit pe o bancă, lângă el era un boier înalt şi uscăţiv, cu un pistol în mână, iar înaintea lor un ţigan fioros păzea doi tineri, care se uitau în jos cu o căutătură plină de răutate.

Se auzea de departe vocea mânioasă a boierului; iar când zări pe cei doi călăreţi, puse mâna pe umărul lui Lazăr şi zise voios:

— Dascăle, iată că vin panduri de-ai Domnului Tudor. Lazăr ridică ochii, era palid la faţă, hainele lui negre, sărăcăcioase, erau mânjite de nisip şi de praf. El îngână turburat:

— Bine, bine, dă drumul copiilor acuma.

— Să dau drumul copiilor? strigă boierul înfuriat, ştiţi voi, fraţi panduri, cine sunt „copiii" ăştia? Lazăr încercă în zadar să-l oprească ridicând mâna. Să vă spun. Mişeii ăştia, pe vremuri mai bune, când şcoala de la Sfântul Sava era deschisă, au avut norocul să fie învăţăceii acestui

dascăl drept şi bun. Şi azi l-au călcat, l-au legat, l-au bătut şi i-au cerut comori şi giuvaericale. Slavă domnului, care a făcut să viu tocmai atunci la prietenul meu. Pui de năpârcă! răcni boierul la tinerii tâlhari, pe când ţiganul îşi arăta dinţii, rostogolindu-şi ochii către stăpânul său în aşteptarea poruncii să stingă băieţii în bătăi.

Lazăr atunci se rugă de el aproape plângând:

— Lasă, prietene Tell. Te rog, dă-le drumul.

— Am să-i dau judecăţii! strigă Tell.

— Lasă-i, lasă-i! Mă omori pe mine. Lasă-i să plece.

Tell dădea din cap, dar apoi ţipă:

— Afară, ticăloşilor. Să nu mai dau ochi cu voi, dacă vă e dragă viaţa.

Băieţii fugiră ca iepurii.

— Doamne Dumnezeule, cum le-aş fi rupt urechile, strigă Dumitru Jianu.

Gheorghe Lazăr izbucni într-un plâns cu hohote.

— Dascăle, zise duios tânărul Jianu. Domnul Tudor te roagă să pofteşti până la Domnia Sa.

Lazăr îşi frângea mâinile şi se văieta:

— Mie să-mi zici dascăl? Eu să fiu dascăl? După rod se cunoaşte pomul, după şcolar dascălul. Mi-aţi văzut

şcolarii, vocea i se înecă, şi lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraz.

— Cum să fii de vină de mişelia lor? strigă Dumitru.

— Tinere, tinere, oftă Lazăr. Mântuitorul a zis: De-aţi avea credinţă cât un grăunte de muştar, aţi muta munţii. Credinţa mea n-a ajuns nici să ducă pe copiii ăştia pe calea cea bună.

— Ai uitat, îl întrerupse boierul Tell, câte alte suflete ai luminat şi îndreptat.

— Dascăle, zise Dumitru gânditor, nu te supăra, dacă te întreb, de n-ar trebui să-ţi duci neizbânda cum şi-a dus Domnul Hristos crucea?

Gheorghe Lazăr se ridică, şi trecându-şi mâna peste şuviţele de păr care-i atârnau pe frunte:

— Dar-ar Dumnezeu, zise el încet, pe când i se lumina faţa, să mai am eu parte de un şcolar ca tine, care, întrebându-mă, mi-ar arăta calea cea dreaptă cu puterea tânără a sufletului său. Ai dreptate, nici umilinţa, nici pocăinţă nu trebuie împinse prea departe, căci atuncea duc la semeţie. Şi cum îţi zice ţie, pandurule, care ştii să gândeşti creştineşte?

Dumitru se roşi şi-şi spuse numele.

— Nu mă mir că eşti din neamul Jienilor, zise Lazăr.

Tânărul îl pofti încă o dată să vie la Domnul Tudor, şi dascălul intră în casă ca să se primenească.

Prietenul său Tell privi după el cu îndoioşare:

— Are inimă de copil, zise el, când plânge, când râde. O rază de soare, o vorbă bună, o floare sunt de ajuns ca să-l alinte şi să-l facă să uite amărăciunile vieţii.

Dumitru întrebă dacă era adevărat că nişte zavergii trăseseră focuri asupra lui.

— E adevărat, oftă Tell, oraşul s-a prefăcut în vizuină de ucigaşi. Eu nu-l mai las singur aici, în curtea asta pustiită. Îl iau acasă la mine.

— Cred că-l opreşte Domnul Tudor la Cotroceni, zise Dumitru.

Iar Tell se arătă turburat şi îngrijat de acest răspuns.

— Am văzut, zise el, că ai şi minte şi inimă, de aceea am să-ţi vorbesc limpede. Gheorghe Lazăr e bolnav şi are nevoie de îngrijire. Nervii săi sunt zdruncinaţi, căci s-a luptat din greu pentru credinţa sa şi pentru visurile sale înalte. Deşi s-a bucurat de ridicarea Domnului Tudor, deşi a pregătit la aceasta pe şcolarii săi, totuşi a fost adânc izbit de închiderea şcoalei sale, care nu era de ocolit. Şi

vei vedea, tinere, câtă încredere am în tine, când ţi-oi spune că de când nu mai are de lucru, şi de când i s-a prilejuit să-l părăsească mulţi dintre proteguitorii săi, pe care credea că se poate bizui şi ca patrioţi, l-au apucat un fel de deznădejde – de neputinţă – boierul Tell scotea cu greu cuvintele; el oftă: Ei, Doamne, nu pot să ascund adevărul, căci e nevoie să-l spui Domnului Tudor. Iată ce e: bietul Lazăr caută să înece în vin gândurile sale negre. De aceea, locul lui nu e în tabără, căci de... nu te poţi aştepta ca pandurii să fie sfinţi, deoarece, de ar fi sfinţi, n-ar fi panduri, nu-i aşa? Dar acest ardelean e un sfânt, deşi îl ispiteşte acuma necuratul cu duhul deznădejdii. E un sfânt pentru că ne-a învăţat ce e mai sfânt în cer şi pe pământ: iubirea pentru tot ce e bun şi frumos. Şi acuma e datoria noastră, în aceste timpuri grele, să-l păzim şi să-l ocrotim.

— Am înţeles, boierule, zise Dumitru.

— Atunci, zise Tell cu glas ridicat, căci Lazăr ieşise din casă, mă încred în Domnia-ta, căpitane. Mi-l aduci pe dascăl acasă, şi-i desluşi amănunţit unde şedea.

În curte la Cotroceni, când tunarii zăriră pe Gheorghe Lazăr, ziseră bucuroşi:

— Iată vine neamţul. Hai să-l rugăm să ne facă lafete.

Îi ziceau „neamţul”, fiindcă era de dincolo şi se îmbrăca evropeneşete, şi îi încercaseră de mult dibăcia de inginer la facerea lafetelor şi la îndreptarea tunurilor.

Dumitru Jianu se folosi de întâlnirea lui Gheorghe Lazăr cu tunarii şi de vădita bucurie ce-i pricinuia dascălului lauda ostaşilor, ca să meargă deocamdată singur la Domnul Tudor şi să-i aducă răspunsul lui Tell.

Tudor pricepu că dascălul ducea mai cu seamă lipsă de muncă, şi după ce avu şi cu el o întrevedere scurtă, îl trimise înapoi la panduri. Muncind la lafete şi încercând tunurile, Lazăr petrecu ceasuri care îi întremară sufletul; când glumea cu pandurii, când le desluşea, prin cuvinte înflăcărate, ţelul răscoalei, şi mai târziu, când se scoborî spre oraş, împreună cu Dumitru Jianu, îşi deschise larg tainiţele inimii şi povesti multe din viaţa lui tânărului, care-l asculta cu drag, privindu-l adânc, din ochii lui verzi şi plini de foc, de sub sprâncenele-i stufoase.

Dumitru află că Gheorghe Lazăr era doctor în filosofie şi în drept de la Academia din Cluj, doctor în teologie de la Universitatea din Viena şi membru corespondent al societăţii filologice din Halle. Mai făcuse şi studii tehnice.

El povestea cu ce dragoste adunase la Bucureşti comoara cunoştinţelor sale, aşa cum o adunase el. Fusese primit cu multă bunăvoinţă, mai ales în anul sosirii sale. Atunci calea îi fu luminată de chipul fetei celei mai mici a lui Vodă Caragea, domniţa Ralu. Îi trimisese vorbă lui Gheorghe Lazăr cât de mult îi preţuia ea munca. Atâta tot. Dar ieşiseră minuni din aceste cuvinte, căci lumea asculta cu evlavie părerile mintoasei domniţe, iar Lazăr o privea drept steaua călăuză a vieţii sale.

— Era frumoasă? întrebă Dumitru.

— Era numai duh şi bunătate, zise, visător, dascălul; nu semăna cu nimeni, apoi după o tăcere: Pe urmă mi s-a stins steaua. Într-o dimineaţă se află că Vodă cu toată familia lui a ieşit la plimbare şi nu s-a mai întors. Fugise de răzbunarea turcilor şi de ura duşmanilor săi.

— Oare ai fost foarte nenorocit? întrebă Dumitru cu sfială.

— Sunt nenorocit şi azi, răspunse Lazăr liniştit, dar voi trăi cât timp voi fi bun de ceva, cât timp voi avea nădejdea să-mi deschid din nou şcoala. Domnul Tudor mi-a vorbit azi de aceasta. Astfel voi urmări calea arătată de steaua mea.

Dar tocmai când Dumitru îşi luă rămas bun de la Lazăr, se auziră ţipetele de spaimă ale unei femei.

Tânărul ascultă o clipă numai, ca să-şi dea seama de unde vine larma, apoi sări de pe cal, strigând dascălului:

— Ţine-mi calul în curte! şi fugi ca vântul.

El cunoştea bine mahalaua aceasta, unde curţile boiereşti erau aşezate fără orânduială; aci calul său i-ar fi împiedicat înaintarea prin şerpuiala ulicioarelor înguste, strânse între ziduri şi uluci, ce înconjurau întinsele grădini. Locul era ca şi făcut pentru fapte tâlhăreşti, mai ales că casele erau aproape toate nelocuite şi nepăzite.

În pornirea lui vijelioasă, cu sabia sumeasă gata de lovitură, Dumitru Jianu dădu de un pâlc de trei oameni târând o femeie care ţipa. El spintecă umărul aceluia care mergea în cap, şi ceilalţi o croiră la fugă în faţa pandurului înfuriat.

Femeia, aproape leşinată, se rezemă de zid. Era o bătrână. Dintr-o privire, cel ce o scăpase o recunoscuse.

— Mamă Dobrino! strigă el.

Glasul lui o deşteptă: deschise ochii.

— Maică Precistă – boieraşule – bâlbâi ea, şi căzându-i la picioare izbucni într-un hohot de plâns.

El o ridică.

— Unde stai? Spune repede, să te duc acasă.

Ea-i arătă o portiţă într-un zid înalt. Îi întinse o cheie, şi amândoi intrară într-o grădină mare. Valuri de lumină roşie pătrundeau prin ramurile înflorite ale pomilor, întărind toate culorile şi învăluindu-le totodată ca într-un praf de aur; iar vârfurile crengilor plecate în jos şi cele din urmă pământufuri de flori se topeau în văpaia aurie.

Sub clăbucul alb al vârfurilor era pitită o căsuţă albă, acoperită cu şindrilă. Pe lângă zidurile ei creşteau zambile albastre în rânduri atât de dese, încât păreau că se revarsă în casă pe deasupra pragului; creşteau în voia domnului şi nimeni nu le călca. Adâncimile verzi şi albe ale grădinii erau singuratice, ca şi când curtea ar fi fost aşezată la sfârşitul pământului, iar nu la marginea Bucureştilor, împresurată de două oşti de răsculaţi. Acea singurătate însă era numai părelnică, pentru că marea casă boierească de care ţinea grădina, întinsă cât o mică moşie, se afla într-altă parte.

— Cum ai venit aici? întrebă Dumitru, de ce n-ai rămas la banul Bibescu la Craiova?

— Doamne, Doamne, zise bătrâna, lasă-mă să mă

dezmeticesc, boieraşul mamei. Şi după ce intră în casă îi sărută mâinile, braţele, poalele, şi numai atunci răspunse la întrebările sale. Familia Bibescu, când fugise de la Craiova, o trimisese la bătrâna Zoe Paximadis, care şedea în casa mare din faţă. Răposatul Paximadis fusese logofătul Bibeştilor. Aceştia credeau că Dobrina era să fie bine adăpostită în casa unor greci, cărora eteriştii nu erau să le facă niciun rău. Şi într-adevăr era bine adăpostită. Ea ofta adânc. Azi numai îi venise să meargă la Sfântul Mina şi…

— Eşti bolnavă? o întrerupse Dumitru, ştiind că Sfântul Mina tămăduia bolile trupeşti.

— Nu pentru mine mă duceam, maică, răspunse ea, când mă va chema Dumnezeu, eu sunt gata să mor. Dar colo în casa boierească este una pentru care duc mare grijă. E Anca, nepoata coanei Zoe.

— Ţi-e dragă?

— Cum să nu-mi fie? E miloasă, cum era răposata mamă a Domniei tale. Şi tânără şi frumoasă. Şi copilă. Dar zgripţuroaica aceea o omoară, şi trăgând spre dânsa capul lui Dumitru, îi şopti la ureche:

— Vrea s-o vândă lui Ipsilanti sau unuia din covrigarii

lui.

Tânărul se ridică mânios:

— Bată-i Dumnezeu de greci, mormăi el.

Dobrina îl trase iarăşi spre ea:

— Nu-i aşa, maică, şi punând de astă dată şi mâna peste gură, zise încet: Paximadina e româncă. Doar bărbatul ei era grec. Şi tot un român îi dă ajutor la mârşăviile sale. E fratele ei, preotul de la Sfântul Anton. Ea se ţine de mână şi cu grecul Zamfiropol, care stă în casa de la colţ, lângă biserica Sfântului Mina. El a asmuţit derbedeii asupra mea, când ieşeam din biserică, pentru că drăcoaica se teme de mine.

Ochii lui Dumitru Jianu scânteiau subt sprâncenele sale stufoase.

— Ştie fata… începu el.

— Nu pot să-ţi spun nici ce ştie, nici ce nu ştie. Dar o vezi cum se ofileşte ca floarea fără soare… Doamne, şi bătrâna se opri deodată cu ochii pironaţi spre fundul grădinii.

Printre copacii înfloriţi, peste iarba primăvăratecă, în care înfloreau zambilele albastre, venea o fată. Faţa ei palidă, cu ochii mari, negri, era îmbrobodită într-un

tulpan alb. Ca rebegită de frig, ţinea strâns pe trupul ei mlădios o scurteică cenuşie. Intră în casă, uşoară ca o umbră dar încremeni, zărind pe tânărul străin.

— Sfântă Filofteie, strigă Dobrina, făcându-şi cruce, nu te speria, maică. Vezi, ăsta e stăpânul meu, boierul Dumitru Jianu, pe care l-am alăptat eu şi de care ţi-am vorbit. Trecea pe uliţă, şi cânta, şi eu i-am cunoscut glasul şi l-am chemat, şi luând pe Anca de mână, nu te teme de el, maică.

Anca nu se temea. Ea privea pe Dumitru Jianu cu o încredere aproape evlavioasă şi zise:

— Eşti oare dintre căpitanii Domnului Tudor?

Era o mângâiere să o auzi vorbind, căci glasul ei adânc şi dulce amintea pe acela al turturelelor.

— Sunt, răspunse Dumitru.

— Ne scapă în curând Domnul Tudor de greci?

— Să dea Dumnezeu, zise pandurul din toată inima, şi ochii tinerilor se întâlniră într-o privire lungă.

Apoi Anca se uită în jos.

Dumitru Jianu îşi trecu mâna peste frunte.

— Trebuie să plec, zise el, dar vin iară, mamă Dobrino.

Bătrâna îl însoţi, ca să-i deschidă portiţa, şi în drum el o

povăţui:

— Păzeşte fata pe cât poţi, auzi? La nevoie să mă chemi, ai înţeles? Eu mai vin în curând, iar la primejdie să mă chemi, ai auzit?

— Te chem, te chem, oftă Dobrina. Să păzească fata? Cum oare să-l cheme? Dar prin cine? O surghiuniseră aci, în colţul cel mai îndepărtat al livezii, şi când îndrăznise şi ea să iasă, o păţise rău de tot. Acestea însă nu le zicea în gura mare, ca să nu-l neliniştească şi mai mult, precum ascunsese şi Ancăi cum fusese prinsă de hoţi. Avea inimă de mamă, şi ştia să tacă. Mai bine îşi încărca sufletul ei cu o îndoită povară de griji, decât să tulbure pe copiii pe care-i iubea. Îndoită – căci tânărul nu plecă cum venise. Căutătura ochilor i se schimbase. De astă dată, Dobrina ar fi voit să se roage pentru dânsul, şi pentru Anca într-o altă biserică, la Olari, sau la Cuţitul de Argint, ale căror icoane făceau minuni pentru inimile îndrăgostite. Însă amândouă bisericile erau prea îndepărtate pentru bătrâneţele ei, în timpuri atât de turburi. Dobrina oftă, şi când deschise portiţa, se îngrozi:

— Nu te duce pe unde ai venit, boieraşul maicăi, nu trece acolo. Maică Precistă, dacă te pândesc talharii.

Dar nefiind un altul în primejdie, el o potoli râzând. Apoi alergă de-a dreptul spre Sfântul Mina. Uliţa îngustă era pustie, numai la locul unde tăiase umărul ticălosului, pete mari de sânge întunecau pământul. Rănitul fusese ridicat, se vede, de tovarăşii lui.

Dumitru îl îndupleca cu greu pe preot să-şi deschidă casa. Oamenii îşi zăvoreau uşile, căci le era frică de toată lumea. Pe urmă însă, părintele, care era un om de ispravă, se bucură de voinicia pandurului, care-i povesti întâmplările de azi şi îl rugă să vadă de femeile din casa Paximadis şi la nevoie să-i trimită vorbă la Cotroceni.

Când Dumitru trecu mai târziu pe lângă curtea grecului Zamfiropol i se păru că aude şoptind după poartă şi că cineva deschide portiţa şi se uită după dânsul. Dar n-avea timp să-şi caute duşmanii, căci se înnoptase şi avea poruncă să părăsească oraşul înainte de întuneric. Îşi scoase calul din curtea boierului Tell. Dar pe tot drumul spre Cotroceni, inima lui părea trasă înapoi cu lanţuri de fier spre livada fermecată. El îşi frământă minţile, ca să găsească un prilej de întoarcere grabnică în oraş, ceea ce era greu de cerut Domnului Tudor, care nu îngăduia asemenea drumuri decât pentru cuvinte temeinice.

Iar a doua zi minunea se îndeplini: slugerul îl trimise iarăşi în oraş pe Dumitru Jianu. Îl alesese, pentru că tânărul cunoştea bine Bucureştii, unde şezuse de multe ori cu Bibeştii. Dumitru fu însărcinat să ducă o scrisoare bancherului Zotoviceanu, iar casa acestuia nu era departe de curtea bătrânei Paximadis. Pandurul primi porunca să se îmbrace în haine mohorâte, ca să fie cât mai puţin băgat în seamă.

Tânărul se coborî ca vântul prin pădure şi, trecând râul, îşi lăsă calul la hanul lui Manuc, pentru a-şi scurta drumul prin şanţuri, prin spărturi de zid şi de garduri şi prin ulicioarele cele strâmte între două curţi.

Hanul, vestit pentru mulţimea de oameni împestriţată şi zgomotoasă care-i umplea curtea şi pălimarele, azi era tăcut şi cu porţile zăvorâte, şi Dumitru fu nevoit să ciocănească mai multă vreme şi apoi să stea la tocmeală ca să i se primească calul într-un grajd. Pe urmă trecu drumul înspre maidanul bisericii Sfântul Anton, despărţit de stradă printr-un şanţ larg.

Deodată auzi un tropot de cal şi voci batjocoritoare şi triumfătoare care strigau pe greceşte:

— El e, el e! şi, întorcându-se, văzu cinci călăreţi repezindu-se spre dânsul.

Dumitru avusese abia timp să sară în şanţ şi să se strecoare în stufiş, şi arnăutul care era în cap se şi ivi sus în marginea groapei ţinând pistolul către dânsul.

Pe tânăr îl apucă mânia, se stăpâni însă, gândindu-se la solia lui şi la Anca, şi ieşind din stufiş strigă:

— Ce, vrei să omori un grec?

Vorbea greceşte aşa de bine, încât arnăutul rămase nedumerit şi lăsă arma în jos.

Dumitru sări afară din şanţ, ocoli un zid dărâmat care era în dosul lui şi alergă prin curtea bisericii şi printre bordeiele ţigăniei ei.

În curând el îşi dădu seama că era urmărit. Dar era voinic şi sprinten ca un cerb, şi inima îi bătu abia ceva mai tare, când ajunse la Sfântul Mina, după o fugă nebună de vreo zece minute şi o săritură peste un zid înalt. Preotul ieşea tocmai din biserică.

— Părinte, zise Dumitru Jianu, sunt urmărit. Trebuie să-mi schimb hainele ca să nu mă cunoască.

Fără şovăială preotul îşi scoase odăjdiile, îmbrăcă pe Dumitru cu ele, îi puse potcapul pe cap şi evanghelia în

mână. Pandurul îşi băgă căciula în cizmă şi întrebă grăbit:

— S-a întâmplat ceva, părinte, la Paximadina?

— Nu ştiu nimic, răspunse preotul.

Dumitru plecă înainte şi ajunse cu bine la Zotoviceanu.

Pe când acesta citea scrisoarea slugerului Tudor, tânărul se tot gândea cum să meargă mai repede la Dobrina, şi nu primi apoi să rămână noaptea în casa bancherului. Îngrijorat, Zotoviceanu îl însoţi pe pandur până-n pridvor, dar cum scoborau pe scară, văzură arnăuţi la poartă.

Atunci Zotoviceanu zise tare:

— Părinte, coboară-te în pivniţă, că e plină de duhuri necurate. El însuşi se opri şi aşteptă pe grecul care, intrând în curte, îl întrebă dacă nu trecuse un tânăr pe care-l căutau.

Dumitru, cu capul plecat peste evanghelie şi cu faţa ascunsă de pletele lui lungi, trecu pe lângă ei şi intră în pivniţa de subt pridvor.

După plecarea arnăuţilor, Zotoviceanu îl urmări şi-l dojeni:

— Vezi bine, că ei te adulmecă al dracului. De altfel, mahalaua e plină de caţaoni, care-i găzduiesc pe ăştia şi te

pândesc pe tine, chiar de-ţi închipui că uliţele sunt pustii.

Degeaba.

Zotoviceanu mai oftă:

— Tinereţe, tinereţe.

Şi prevederile bătrâneţelor sale fură îndreptăţite: Dumitru abia trecu colţul uliţei, că prigonitorii lui îl şi urmăreau. El scăpă printr-o curte, unde cunoştea pe stăpânul casei, şi îi strigă:

— Grecii mă fugăresc. Dă-mi o scară să trec peste zidul din fundul grădinii.

Omul îi dădu scara. Dumitru trecu zidul şi se lăsă în jos, de-a lungul trunchiului unui prun.

Acum însă, el nu mai era în drum spre Dobrina. Dar nu avea răgaz să simtă nici mânie, nici durere, căci deşi nu-şi vedea duşmanii, totuşi auzul său încordat îl făcea să-i simtă în depărtare.

Oraşul se isprăvea aci şi începeau viile. Locuri de verdeaţă, acoperite cu pomi roditori, dintre care se ridicau, la vreo trei sute de metri cele trei turnuri ale unei biserici, pe care Dumitru o cunoştea bine. Ca băieţandru, hoinărise adeseori pân-aci şi mai departe. Era biserica Sfântul Ștefan dintr-un cătun, ale cărui acoperişuri de stuf

înnegrite se zăreau printre frunzişul primăvăratec. Locul era şes, fără niciun zid înalt sau vreo curte boierească, care să ascundă pe fugar de prigonitorii săi. Deci Dumitru Jianu născoci un alt fel de apărare. Alergând înspre biserică, el deschise, cu o mână pricepută, o portiţă de lemn în zidul din stânga, ceea ce nu se afla în vreo altă biserică, şi dând de ştreangurile clopotelor, începu să le tragă.

Ţăranii alergară şi înconjurară îngrijoraţi pe preotul străin, care, îngenuncheat la poalele turlei din stânga, trăgea clopotele cu foc.

Deodată lăsă funiile din mână, şi clopotele se opriră într-un vaier. Preotul sări în sus şi strigă:

— Rugaţi-vă şi privegheaţi. Chemaţi pe flăcăi şi înarmaţi-i, căci ţara e în primejdie! Şi, ridicând evanghelia deasupra capului, fugi prin mulţime.

Oamenii nu înţeleseră încă ce se petrecuse, când cinci călăreţi veniră în goană dinspre oraş. Ei fură siliţi, cum de altfel socotise Dumitru – să-şi încetinească mersul din pricina norodului adunat, care le ţinea calea, şi întrebară înfuriaţi de ce se strânsese mulţimea, şi dacă nu cumva trecuse un fugar. Dar deoarece nimeni nu înţelegea

greceşte, ei îşi vărsară focul printr-un potop de înjurături. În timpul acesta preotul îşi aruncase patrafirul într-un şanţ şi fugea spre răsărit, cu nădejdea că, apucând apoi la stânga, să poată intra iarăşi în oraş.

Dar aci pe câmp, arnăuţii îşi zăreau bine prada, şi o puteau goni după plac. Totuşi Dumitru văzu o ţigănie în depărtare, şi izbuti, cu ajutorul inimii şi muşchilor săi oţeliţi, să ajungă la bordeie înaintea călăreţilor şi să se strecoare printre uluci. În faţa lui se afla, pe o ridicătură de pământ, biserica Sfântului Dumitru. În curtea bisericii pandurul se rezimă de un copac, pentru că acuma, după a patra oară de goană, începea să se înece şi i se uscase gâtul. Însă nu putea să zăbovească, intrase în împrejurimile taberei eteriste; Colentina nu era departe. Arnăuţii îl băgaseră în cursă. Furia îi înnoi puterile, nu se dădea el prins aşa uşor. Trecu printre spărturile zidului dărâmat, scoborî movila şi iarăşi fugi peste câmpia întinsă, de astă dată spre Izvorul Tămăduirii, de unde voia să se îndrepteze către Cotroceni. Astfel, în goana lui, el ocolise jumătate oraşul. Acuma alergă pe iarba deasă, care, înnăbuşind tropotul cailor, îl împiedică să audă că era urmărit de aproape de un călăreţ; acesta se ivi

deodată la dreapta lui Dumitru şi îl lovi cu sabia. Pandurul simţi o durere la frunte, şi pete negre şi înfocate mişunau înaintea ochilor lui. În aceeaşi clipă calul arnăutului se poticni şi se rostogoli cu călăreţul său. Dumitru iarăşi fugi înainte, însă căzu grămadă într-o adâncitură a pământului.

Acolo şedeau trei ţigani, care, bucuroşi de primăvară, cântau din diblă.

Săriră în sus, îşi zgâiră ochii la tânărul palid şi însângerat, şi unul strigă:

— Haolică, ăsta e stăpânul lui Mitică, e boierul Dumitru Jianu!

Un altul ridică capul deasupra groapei, zări călăreţii pe câmpie, înţelese că era vorba de vreo urmărire şi, schimbând câteva vorbe cu tovarăşii săi în limba lor, aruncă pe umerii lui Dumitru zeghea sa, îi puse o pălărie lată în cap, şi dându-i vioara zise:

— Cântă, boierule!

Duşmanii veneau la goană, se opriră la malul groapei şi priviră în jos.

Dumitru Jianu cânta cu capul aplecat.

Un ţigan întinse pălăria şi începu să se milogească.

Drept răsplată pentru această născocire nimerită el primi o lovitură de bici şi o înjurătură.

Arnăuţii o luară înainte.

Atunci Dumitru lăsă vioara din mână şi zise:

— Duceţi-mă la Izvorul Tămăduirii – căutaţi-l pe Mitică al meu la Cotroceni – apă – şi leşină.

Un ţigănuş plecă în fugă. Ceilalţi trei îl luară pe Dumitru în braţe, şi folosindu-se de adăpostul copacilor, îl duseră în curtea bisericii Izvorul Tămăduirii.

Bisericile de la marginea oraşului erau părăsite de parohii lor. Ţiganii deschiseră uşa cu sila, la astfel de lucru erau ei meşteri, şi culcară pe Dumitru pe un aşternut de frunze şi de iarbă, cules în grabă printre morminte.

Aci îl găsi Mitică spre seară, când veni în goana mare de la Cotroceni.

În biserica plină de mirosul tămâii, în tainica-i lumină ţesută din umbră vânătă şi din răsfrângerea purpurie a apusului, zăcea Dumitru Jianu, alb la faţă şi cu ochii lucioşi şi pironiţi.

— Mitică, zise el, azi am minţit de trei ori. Pentru întâia dată în viaţa mea. Şi de trei ori în aceeaşi zi. O dată ca

grec, apoi ca preot, la urmă ca lăutar.

Robul nu aflase decât de cea din urmă întâmplare din groaznica fugă a tânărului, pe care i-o povestise ţigănuşul. Dar cunoştea pe stăpânul său, şi înţelegea ce voia să spuie cu minciuna. Ar fi voit să-l vadă adormind. Însă ochii luminoşi nu se închideau, şi toată noaptea glasul limpede rosti aceleaşi cuvinte de învinuire de sine, iar spre dimineaţă adăugă:

— Nu m-am luptat, ci am fugit.

Mitică izbuti, numai a treia zi, să se repeadă până la Cotroceni, ca să ceară ajutor. Când îl zăriră pandurii, îi spuseră:

— Slavă Domnului c-ai venit. Aici suflă vântul a furtună de când s-a pierdut urma stăpânului tău. Umblă zvonul că ar fi omorât un arnăut. Apoi veni bancherul Zotoviceanu şi povesti că Dumitru Jianu venise la dânsul îmbrăcat ca preot, fiindcă era urmărit. Şi la urmă sosi preotul de la Sfântul Anton cu o jalbă de la soră-sa, cum că un căpitan de panduri ar fi vrut să fure pe nepoată-sa.

Mitică, un flăcău deştept, nu se duse la Domnul Tudor, ci la episcopul Ilarion. Şi cât de grea era furtuna care ameninţa pe Dumitru Jianu se putea vedea din aceea că

însuşi episcopul aduse pe rănit în casa sa din oraş, la poalele Mitropoliei.

În sfârşit, Dumitru Jianu se dezmetici de amorţeală şi de slăbirea aducerii de minte, urmări ale loviturii de sabie pe frunte, şi Ilarion, cu toată, fierbinţeala care-l apuca pe bolnav, îl puse să-i povestească amănunţit întâmplările prin care trecuse, şi se învoi apoi să trimită pe Mitică după ştiri la preotul de la Sfântul Mina.

Multe ceasuri trecură până ce ţiganul se înapoie. Nu venea singur. Îl urma un fel de stafie, umbra abia de recunoscut a bătrânei Dobrina. Ea voi să vadă pe episcop singur. Însă cu cât simţurile lui Dumitru erau amorţite până acum, cu atât se deşteptară deodată cu vioiciune; el simţi că i se ascunde ceva, sări din pat, deschise uşa, şi Dobrina fu silită să intre la dânsul, ca să-l liniştească întrucâtva.

Dar el privi abia în obrazul galben ca moartea al bătrânei, şi zise scurt:

— Au vândut-o?

— Nu, maică, nu, şopti bătrâna, şi apoi înşiră, la porunca episcopului, jalnica povestire.

Azi-de-dimineaţă Anca venise fuga la dânsa, ca gonită

de duhuri necurate. După ea alergau grecul Zamfiropol şi preotul de la Sfântul Anton; iar când fata văzu pe Dobrina la pragul uşii, strigase:

— Spune-i să nu mă uite! şi trăgând un pumnal de sub scurteică şi-l înfipse cu amândouă mâinile în piept şi căzu moartă în iarbă.

Dumitru Jianu scoase un ţipăt. Apoi îl scuturară frigurile; zile şi săptămâni, Dobrina şi Mitică îl căutau, el însă se ruga, cum se roagă copiii, mereu acelaşi lucru:

— Lăsaţi-mă să mor, lăsaţi-mă să mor. Era prea slab ca să-şi dea singur moartea, şi ei îl păzeau ca să nu se prăpădească.

Odată ce episcopul Ilarion desluşise limpede toate întâmplările lui Dumitru, se grăbi să meargă la Cotroceni şi să împărtăşească Domnului Tudor tot ce se petrecuse.

Dar mânia slugerului împotriva lui Dumitru Jianu crescuse într-atâta, încât îi venea greu acuma să fie silit s-o potolească. Căuta încă un prilej ca să-şi dezlănţuiască furia.

— Îl aperi bine, părinte, zise el fioros, dar nu şi-a îndeplinit datoria. N-a rămas la Zotoviceanu, cum era cuminte să facă, ci a alergat după muieri. Şi de aceasta îl

voi…

Atunci, cel căruia boierii îi ziceau voltairistul îl întrerupse răstit:

— Nu e om acela care vede o fată curată în primejdie şi nu încearcă s-o ocrotească.

— Ostaşul trebuie să asculte, mârâi Tudor.

— Nici ostaşului să nu-i ceri peste puterile omeneşti, răspunse episcopul. Fereşte-te de sumeţie. Nu pune voinţa ta mai presus de voinţa dumnezeiască. El întinse mâna spre fereastră: Poţi să tai pomul acesta, dar nu poţi să opreşti ca, primăvara, să înflorească. Dragostea nu e un păcat. E o lege. A fost înaintea ta, şi va fi după tine, şi viaţa ta ei o datoreşti. Oare n-ai avut şi tu o mamă, Tudore, o mamă pe care tatăl tău a iubit-o? Ţi-o spun eu, ia-ţi o muiere şi fă-te om. Căci îţi lipseşte mult ca să fii un sfânt – mult de tot.

Ilarion nu se arătase niciodată atât de aspru şi de dojenitor faţă de Vladimirescu; el recunoştea primejdia care-i ameninţa sufletul, tot aşa de limpede, cum o recunoscuse şi Sofiana Pantas.

Domnul Tudor se uită la episcop aproape cu mirare, şi tăcu câtăva vreme. Pe urmă zise scurt:

— Nu sunt făcut nici pentru avere, nici pentru muiere.

Iar celălalt oftă din greu, căci simţea că aci se izbea în firea marelui oltean de o asprime pe care Ilarion o putea câteodată îndulci nu prin convingere, ci numai datorită hatârului pe care Tudor îl făcea din când în când prietenului său. Aceasta putea să aibă urmări rele, când, în timp de primejdie, prietenul era de faţă. Chiar în seara aceleiaşi zile, episcopul văzu cu ce grozăvie şi cu ce repeziciune fulgerătoare Domnul Tudor pedepsea când nu se afla nimeni lângă el ca să-l oprească.

Căpetenia pandurilor chemase pe căpitanul Sava şi-l întrebase dacă într-adevăr Divanul îi încredinţase paza oraşului, şi dacă avea de gând să-şi îndeplinească datoria. Arnăutul îi răspunse că da; amândoi făcură atunci un manifest, prin care era îngăduit fiecărui cetăţean să se apere cu armele împotriva zavergiilor, fără să fie chemat pentru asta la vreo judecată.

— Vezi, zise Tudor către Ilarion, că dau şi altuia dreptul pe care mi l-am însuşit mie însumi. Ce să faci însă cu sarea norodului, când s-a împuţit?

De astă dată, Ilarion îl privi mirat, căci nu înţelegea scopul întrebării.

Domnul Tudor duse pe episcop în iatacul său şi ridică plocatul, care atârna deasupra patului până în pământ.

Ilarion se dădu înapoi cu groază.

Sub pat zăcea un preot mort.

— Iată sarea norodului care s-a împuţit, zise pandurul.

— Dar ce a făcut? bâlbâi episcopul.

— Ceea ce singur mi-ai povestit, răspunse Domnul Tudor. Era preotul de la biserica Sfântul Anton.

— Domnul Dumnezeu singur e stăpân pe viaţă şi pe moarte, şopti Ilarion.

— În sfânta Evanghelie scrie, se încăpăţână Vladimirescu, că sarea împuţită nu mai e bună de nimic, ci trebuie aruncată ca s-o calce oamenii în picioare. Apoi lăsând plocatul din mână zise: Hai la masă, părinte. Şi la masă fu vorbăreţ. Lăudă bucatele de post – era în ajunul săptămânii mari – pe care i le gătea şi le gusta credinciosul său Preda, de teama vreunei otrăviri. Aceasta de când grecii încercaseră să înduplece pe grămăticul Nae Popescu să pună otravă în cafeaua turcească e episcopului de Argeş.

Domnul Tudor povesti o întâmplare a lui din războiul ruso-turc.

— Urmăream o ceată de tâlhari, ale căror căpetenii erau doi preoţi care săvârşiseră grozăvii turceşti. Tocmai poposeam într-un sat, când pandurii îmi aduseră legaţi pe hoţomanii amândoi. Fuseseră duhovnicii acelui sat. Iar pe când îi dojeneam, unul din ei îmi răspunse obraznic, că numai episcopul avea dreptul să-l mustreze şi să-l pedepsească. Îmi mai spuse să-mi văd de treburile mele şi să-mi ţin în frâu pandurii mei, care sunt mai răi decât tâlharii. Atunci poruncii câtorva ţărani să facă o groapă în biserică, îndărătul altarului, şi după ce o săpară, spusei ticălosului de popă: în acest sfânt locaş ai citit sătenilor tăi sfânta Evanghelie, în care stă scris că preoţii sunt urmaşii apostolilor, sarea pământului, luminătorii norodului, păstorii turmei lor, pentru care, la vreme, trebuie să-şi jertfească şi viaţa. Iar tu, nemernicule, după cele ce ai făptuit, nu mai eşti vrednic să fii păstor. De aceea te voi îngropa după altar, ca văzându-ţi groapa, ceilalţi preoţi să nu facă şi ei ca tine. Şi-l împuşcai, iar pe celălalt îl omorâi în bătăi, şi-i azvârlii pe amândoi în groapă. Apoi poruncii o ciorbă de iepure şi o mâncai cu atâta poftă, că n-oi uita-o cât oi trăi.

Ilarion se înfioră: sufletul îi era turburat. El era p-aci să-

l pizmuiască pe Vladimirescu, care tălmăcea Sfânta Scriptură şi mânuia sabia cu două tăişuri a dreptăţii cu atâta brutală simplicitate. Pandurul nu cunoştea îndoiala. Prăpăstiile contrazicerii nu se deschideau înainte-i, precum se deschid la fiecare pas în calea unui gânditor mai învăţat în ale filosofiei, când vrea să deosebească dreptatea de nedreptate, să le urmărească până în ultimele lor consecinţe şi să făptuiască deopotrivă cu ele.

XVII

Paşaua de la Silistra trimise, la cererea Adunării norodului, câţiva efendi la Cotroceni. Dar pitarul Iancu Jianu şi căminarul Borănescu, mesiţii Divanului, erau să se înapoieze numai după întoarcerea efendilor la Dunăre.

Turcii aduceau un butoi de vin negru de Cipru, lămâi, portocale, smochine şi cafea drept plocon Domnului Tudor. El avu cu dânşii lungi convorbiri şi îi plimbă în tabără, unde pandurii primiră pe falnicii osmanlâi cu strigăte de: „Trăiască sultanul”. După trei zile plecară, cu două şaluri de mare preţ şi o butcă cu doi telegari negri pentru paşauă. Li se dăduse şi o hârtie, prin care Divanul şi capul Adunării norodului cereau iarăşi domni pământeni pentru Ţările dunărene.

Sosirea efendilor stârni mare nemulţumire la Colentina. Grecii erau acuma încredinţaţi că Tudor Vladimirescu era înţeles cu turcii împotriva lor. Arhiul îşi ridică tabăra şi plecă la Târgovişte cu armata sa, de astă dată în marşuri mai grăbit.

O spaimă cumplită apucă pe boieri. Chemară pe Udritzky la Divan şi îi spuseră că toate hotărârile pe care,

după cum se părea, le luaseră în înţelegere cu slugerul Tudor, le luaseră numai siliţi. Unul din ei plecă la Ipsilanti ca ajutant. Un altul însă, vornicul Scarlat Grădişteanu, se certă cu evangheliştii ceilalţi, îi mustra pentru purtarea lor nepatriotică, strigă că mai bine îi venea să vadă un pandur pe scaunul domnesc, decât un „scotocilă" sau un „mormoloc" – acestea erau poreclele celor din urmă voievozi – sau decât o „vulpe", un „porc", un „emetic" sau un „panglicar", porecle a câtorva divaniţi – se aruncă în butca lui şi plecă la Cotroceni, unde aduse slugerului ştirea că de astă dată boierii aveau de gând să fugă de-a binelea.

Domnul Tudor trimise, fără zăbavă, pe căpitanul Ioniţă Bălănescu cu trei sute de panduri la Bucureşti, ca să prindă pe boieri şi pe mitropolit şi să-i închidă într-o casă lângă Dâmboviţa, în partea dinspre miazănoapte a oraşului. Casei i se zicea „Belvedere", şi era a boierului Dinicu Golescu, unul dintre oamenii cei mai luminaţi şi cei mai culţi de pe vremea lui, dar care de săptămâni părăsise ţara cu familia sa şi se afla la Braşov.

Belvedere era în bătaia tunului celui mare de la Cotroceni, cu care zilnic se făceau încercări. Pandurii

cereau pe Gheorghe Lazăr, ca să-l aşeze: „Să vie „neamţul” să ne îndrepte tunul”. Ceea ce Lazăr făcu cu atâta dibăcie, încât ghiuleaua căzu într-o zi în mijlocul curţii de la Belvedere. Casa se cutremură şi mai multe ferestre se sparseră. Celor închişi le îngheţă sângele în vine; tremurând, ei căutară pe căpitanul Ioniţă, care şedea liniştit în odaia sa. Pesemne el ştia dinainte ce era să se întâmple, deoarece dăduse poruncă să nu iasă nimeni din casă. El zise boierilor:

— Nu vă speriaţi. Domnul Tudor a vrut doar să vă dea o dovadă că nu v-a uitat.

Boierii atunci, scoşi din fire, se gândiră să ceară ajutor şi să fugă. Slugerul închisese la Belvedere şi pe câţiva grămătici, căci le trimitea hârtii ca şi mai înainte. Unul din aceştia, cu toată straşnica supraveghere a pandurilor, izbuti să meargă la căpitanul Sava şi să-l înduplece să scape pe boieri, dându-i o mare sumă de bani. Trecuse noaptea prin Dâmboviţa, care curgea prin grădină.

Ioniţă Bălănescu, însă, descoperi a doua zi lipsa grămăticului şi trimise răspuns la Cotroceni. Şi când căpitanul Sava, cu patru sute de arnăuţi, se ivi noaptea înaintea Belvederei, Ioniţă Bălănescu îi spuse că primise

poruncă să-i predea pe boieri, însă scurtaţi de o palmă. Şi că încunoştiinţase şi pe boieri de aceasta. Astfel nimeni nu se mai gândi la fugă.

Domnul Tudor îşi urmări izbânda, ameninţând pe Sava cu armele, dacă nu ar părăsi pe dată mitropolia şi mânăstirile întărite Radu-Vodă şi Mihai Viteazul. Grecul cu oamenii săi se retrase atunci în hanurile Şerban-Vodă și Sfântul Gheorghe.

Demnul Tudor arătă cu pumnul încleştat Belvedere şi zicea episcopului de Argeş:

— Iacă, avem clopote şi boieri. Clopote şi boieri.

Aceasta fu în sfânta noapte a Învierii, pe când se duceau la biserică. Iiarion nu răspunse. El citi slujba cu deosebită sfinţenie şi înfocare, căci azi simţea mai adânc şi mai dureros ca oricând marea taină a vieţii, lupta pentru a găsi calea cea dreaptă şi bezna în care sta ascunsă pricina acestei lupte, de care Dumnezeu nu voise să scape omenirea. Şi se cutremură când rosti de trei ori, în faţa iconostasului, cuvintele:

— Veniţi de luaţi lumină.

Domnul Tudor, cu lumânarea în mână, fu cel dintâi care se apropie de el. Episcopul, căutându-i privirea, îi

zise:

— În sufletul tău e atâta lumină cât şi întuneric. Vrei dreptate, dar o vrei cu mânie – şi fu nevoit să se gândească la locul unde stătea, ca să nu suspine din greu. Stătea între două sfeşnice mari de argint, în care ardeau lumânările de Paşte cu miros de miere, stătea aci ca locţiitorul lui Christos, aducătorul de lumină, şi nu putea răspândi adevărul strălucitor altfel decât scânteie cu scânteie, din lumânare în lumânare. Nu izbutise să aprindă azi, în sufletul lui Tudor, nici cea mai mică rază de pace.

Căci tocmai azi se înfăţişau minţii lui Vladimirescu chipuri care îl turburau adânc. Olteanu se gândea, de câte ori noaptea Învierii, în cursul anilor, îi dezvăluise pricina luptei crâncene pe care o începuse. Vedea boieroaicele, stricate de înrâurirea fanarioţilor, venind la sfânta slujbă, gătite, sulemenite, învăluite într-un nor de miresme; pentru ele bisericile, ajunseseră locuri prielnice dragostelor lor; intrau vorbind şi râzând, urmate de privirile galeşe ale craidonilor şi chefliilor. Biserica doar mărea farmecul uneltirilor lor pătimaşe, pentru că nu-i călcau pragul adeseori, şi pentru că superstiţia, rămăşiţă a

unei vremi de credinţă, mai pricinuia fiori plăcuţi acestor necredincioşi. A doua zi ei se întrebau unii pe alţii. „Ai petrecut bine la Înviere?” Tudor se gândea cum nu se prăbuşiseră bolţile bisericilor de atâta hulă şi păcate. Văzu însă năruindu-se o altă biserică, dărâmată cu groaznică mânie, şi îngropând pe cei care se adunaseră într-însa ca s-o batjocorească. Aceasta era biserica pe care dragostea poporului **o** zidise domnitorilor săi, pe care dragostea domnitorilor o clădise poporului. Căci de mult nu mai era nicio legătură între ţăranul credincios şi ciocoiul cinic.

După Domnul Tudor, celelalte căpetenii se îndreptară către episcop. Din ce în ce se ridica mai mult zăduf de la lumânările de Paşte, aşa încât altarul cu săpăturile sale minunate în stejar înnegrit şi cu icoanele zugrăvite în feţe vii, se zărea ca printr-un val sclipitor. În curând naosul întreg al bisericii se umplu de lumină, şi cei dinăuntru trecură scânteia miilor de panduri rânduiţi în curtea mânăstirii.

Şi iarăşi sunară clopotele, şi, însoţiţi de cântece, preoţii ieşiră din biserică, spre a ţine slujba învierii sub cerul deschis. Crucea, evanghelia şi icoana Învierii fură aşezate pe masă în curte. Şi episcopul păşi împrejurul acestui

altar, închinându-se şi tămâindu-l cu cădelniţa, care zăngănea uşor. Apoi citi capitolul cel din urmă al evangheliei de la Sfântul Matei. Iarăşi zăngăniră lanţurile de argint ale cădelniţei şi, în sfârşit, răsună vestea mântuitoare: „Christos a înviat din morţi, cu moartea pe moarte călcând". Episcopul o cântă de trei ori. De trei ori ceilalţi preoţi, de trei ori dascălii. Melodia se ridica, crescând ca vântul de primăvară, cântată de voci din ce în ce mai multe şi mai puternice.

Domnul Tudor, care plecase fruntea sub povara gândurilor grele, ridică capul. De jur împrejurul lui stăteau oameni cu chipuri grave luminate de lumânările pe care le ţineau în mână. Stăteau, nemişcaţi, tăcuţi şi evlavioşi, cu acea măreţie a ţăranului român, care e neclintită ca măreţia morţii. Atunci îi crescu inima pandurului. El credea în viitorul neamului său.

— Christos a înviat, zise el, şi sărută pe căpitanii săi.

— Adevărat a înviat, răspundeau ei.

Clopotele ridicară pentru a treia oară sărbătorescul lor glas de aramă, şi bubuitul tunurilor, trase în tabără, zgudui pământul din curtea mânăstirii.

Domnul Tudor, preoţimea şi căpitanii se urcară în sala

arhondaricului, unde era masa pusă.

Un pandur aştepta pe sluger, cu un coş mare plin de cozonaci şi ouă roşii.

— Măria Ta, zise el, azi m-am întors din satele unde am fost să cumpăr fân. Acolo femeile alergau după mine şi strigau:

— Na, Ioniţă, să fie pomană lui Tudorin, că ne-a scăpat de bir. Iartă-mă, Măria-Ta, aşa zic femeile, ele nu ştiu.

— Şi de ce n-ar zice aşa? răspunse Tudor Vladimirescu, întinzând mâna, peste darul de Paşte, ca într-o mişcare de binecuvântare, oare nu sunt eu dintr-ai voştri?

Pe când auzeai binecuvântări şi mulţumiri în părţile ţării ocârmuite de dregătorii lui Tudor, plângeri din ce în ce mai jalnice veneau din cele patru judeţe carpatine, unde se încuibase Ipsilanti şi unde ridica biruri după biruri. Pe lângă aceasta se mai purta şi fiecare căpitan de arnăuţi ca un stăpân atotputernic, aşa încât ţăranii fugiseră în munţi, şi plugari pe câmp aproape nu se mai vedeau.

Hakenau scria de la Sibiu la Viena: „Jalea şi silnicia, care prin aceste întâmplări s-au năpustit asupra ţării, au

rănit pe paşnicii şi nevinovaţii ei locuitori aşa de greu şi de adânc, încât, de va ţine mai mult timp starea aceasta neputincioasă, nici peste o jumătate de veac nu se vor putea întrema frumoasele provincii de lângă hotare".

Dar turburarea şi învălmăşeaia mai crescură. De la Ţarigrad sosi ştirea groaznică că Poarta chemase la arme împotriva grecilor pe toţi bine-credincioşii săi supuşi şi că se răzbuna straşnic şi fără cruţare pe eterişti.

Boierul Scarlat Grădişteanu aduse slugerului Tudor o scrisoare primită de la Constantinopole, care glăsuia astfel: „Înainte de toate, trebuie să-ţi spun că sultanul a hotărât să-l cruţe pe Tudor Vladimirescu, dacă acesta aşază iar liniştea în Principate şi desfiinţează pe eterişti. Dar boierii, care au dus poporul în aşa hal, sunt în mare primejdie.

De când a sosit vestea răscoalei grecilor din Morea, furia sultanului e nemărginită. Sfetnicul său este ministrul afacerilor străine, Khalet Efendi, poreclit şi Robespierre, pentru că şi-a luat drept pildă pe acest francez însetat de sânge, pe care l-a cunoscut pe vremuri la Paris, unde a fost trimisul extraordinar al Porţii. În ziua de 4 (16) aprilie a început să măcelărească pe evgheniştii şi pe

preoţii de prin insule. Peste câteva zile Poarta a dat patriarhului porunca să trimită la Divan pe toate mădularele Sfântului Sinod. Preoţii au ştiut pe dată ce-i aşteaptă. Au intrat în biserica patriarhului, s-au împărtăşit şi s-au dus la moarte cu resemnare. Întâi au fost aruncaţi în temniţă şi schingiuiţi, pe urmă au fost duşi pe o corabie şi spânzuraţi, unul câte unul, în odăjdiile lor, în faţa satelor creştine de pe malul drept al Bosforului. Grigore, patriarhul, se miră, cum nu-i venea şi lui ceasul. Sosi rândul dragomanului Porţii, al beizadelei Constantin Moruzi, cel mai învăţat şi cel mai curtenitor dintre fanarioţi. Pe dânsul l-au dus înaintea ferestrelor zăbrelite ale unui chioşc împărătesc, după care şedea Padişahul, şi Moruzi strigă tare, pe turceşte: „Sultan sângeros, sultan nedrept, sultan mişel! A venit ceasul cel din urmă al puterii tale, cruzimile tale vor fi pedepsite, Dumnezeu va răzbuna poporul meu!” Şi îndată căzu capul dragomanului. Şi fratele său, beizadea Niculae, a fost tăiat în faţa sultanului Mahmud. În sfânta zi de Paşte l-au ridicat în sfârşit şi pe patriarh. Tot atunci fu numit urmaşul său, şi pe când Evghenie cel nou ales citea slujba cu inima grea, l-au spânzurat pe Grigore, la poarta

patriarhatului, abia la o sută de paşi de biserică. Benderli-Ali-Paşa, noul mare vizir era de faţă, însoţit de două mii de ieniceri; el şedea pe un scaun, înaintea uşii patriarhatului, trăgând tutun, şi când ridică mâna, bostangi-paşa, capul călăilor, se apropie de martirul care se ruga lui Dumnezeu, cu ochii ridicaţi spre cer, şi răcni: „N-ai împins tu, tâlharule, pe robii sultanului la răzvrătire? N-ai pus tu la cale răscoala raialelor necredincioase? Eşti un câine râios şi un vânzător". Asta a fost judecata. După aceea, Prea Sfântul fu ucis. L-au lăsat trei zile spânzurat la poarta patriarhatului, batjocorit de turci şi de ovrei. Aceştia la urmă l-au scos, l-au târât pe străzi şi l-au zvârlit în mare. Unul dintre ambasadorii străini a mustrat Divanul pentru această nemaipomenită barbarie. I s-a răspuns: „Nici muftiul n-ar fi scăpat de aceeaşi soartă, dacă ar fi uneltit împotriva sultanului, cum o făcuse patriarhul". Ienicerii au început să împuşte după placul lor, şi mulţi oameni au fost ucişi astfel în două zile. În urma acestor întâmplări tragice am pierdut orice nădejde. Nu pot să-ţi spun în ce groază trăim, mai ales acei dintre noi care au fost faţă la uciderea Sfântului Sinod. Pare că l-ar fi răstignit din nou pe domnul Christos.

Toţi plâng şi suspină. Ovreii îşi râd de noi. Evropenii strigă îngroziţi că aceste fapte sunt o batjocură pentru toate bisericile creştine. Poarta, de nouă zile, nu găseşte pe nimeni care să primească locul de dragoman. Sultanul e scos din fire, căci în fiecare zi sosesc ştiri de noi răzvrătiri printre creştini; răscoala pare că s-a întins până în Tesalia.

Ienicerii, sunt foc împotriva lui Mahmud şi a preoţimii mahomedane şi ameninţă să-l facă bucăţi pe căpitanul care ţine cu sultanul. Ei zic că padişahul e de vină, căci el a lăsat lucrurile în voia întâmplării, ca să mulţumească pe slujbaşii hrăpitori. Într-un cuvânt, oraşul s-a prefăcut în iad. Să nu aştepţi să-ţi scriu des, nu ştiu de azi până mâine ce voi face şi unde mă voi afla. Chemarea la arme a ostaşilor este o pacoste pentru ţară, şi totuşi turcii se tem de tăria romeilor pe mare. Acum ţi-am scris destul, trage şi tu din scrisoare concluziile tale, pentru mai mult nu-mi ajunge hârtia. Mi s-a oprit şi mintea; mai bine mort decât să trăieşti aşa".

Domnul Tudor după ce citi această scrisoare, se plimbă mult timp, furtunos şi tăcut, prin odaie.

Ilarion, care era singur cu el, îl privea cu încordare şi cu

adâncă turburare. În această grozavă întorsătură a lucrurilor, nu vroia să apese asupra hotărârilor căpitanului de panduri, nici printr-un cuvânt, nici măcar printr-o exclamaţie. Avea încredere în el.

Deodată, Domnul Tudor se opri şi zise:

— De acum să mergem împotriva turcilor, şi ochii lui erau senini cum nu fuseseră de mult.

Ilarion sări în sus.

— Să-ţi ajute Dumnezeu! strigă el.

— Doamne sfinte, zise pandurul, în sfârşit am să răsuflu. Căci simţea că acum începe lupta. Oştirea turcească trebuia să sosească în curând, nu numai spre pedeapsa răzvrătiţilor, ci pentru că Mahmud voia fără îndoială să scape de ieniceri, de acea tagmă fioroasă, pe care sultanii o întocmiseră pentru paza lor, şi de care tremurau acuma.

Cel dintâi bine pe care turcii îl făceau atunci poporului românesc era să nimicească pe eterişti, al doilea, să-l înveţe iar cu lupta.

Scrisoarea serdarului Solomon, sosită de la Craiova după câteva zile, dovedi că această gândire era curat românească şi pandurească. El scria Domnului Tudor că

cu uciderea patriarhului stârnise o mâhnire şi o mânie adâncă printre pandurii care nu mai doreau altceva, decât să se bată cu turcii. El şi trimisese două sute de oameni împotriva unei cete de tâlhari turci, care năvălise în Mehedinţi, prădase casele pandurilor şi ucisese pe rudele lor. Turcii fuseseră izgoniţi, şi mai mulţi dintre ei omorâţi. Patru panduri îşi pierduseră viaţa. Se zicea că trupele din cetăţile turceşti erau cât pe-aci să treacă Dunărea. Atunci, el, Solomon, era silit să se retragă la Cozia, căci trupele lui erau puţine la număr. Şi rugă pe Domnul Tudor să-i scrie acolo.

Căpitanul Sava venise la Cotroceni turburat şi frământat. Voia să ştie ce va face acuma slugerul.

— Voi rămâne creştin, răspunse Domnul Tudor, îndreptând privirea sa limpede către celălalt.

Ochii grecului jucau neliniştiţi; ar fi voit să pătrundă până-n fundul sufletului românului, şi să-i ascundă pe al său. Dar nu izbuti. La multe poate omul să înşele pe semenul său, numai la dezamăgire nu; ea se aşterne pe chip, pe voce şi pe mişcări ca ceaţa de privelişte. Nu prigonirea creştinilor la Ţarigrad îl scotea din fire pe căpitanul Sava, ci vedea cu jale că Calimaki, al cărui om

era, nu mai avea decât puţină nădejde să se urce pe scaunul Ţării Româneşti. De aceea, arnăutul îşi căuta un alt ocrotitor, şi încerca acum la poarta lui Tudor. Şi acesta îl prinsese cu răspunsul:

— Voi rămâne creştin.

— Cum aşa? întrebă Sava, să dai mâna cu Ipsilanti?

— Nu dau mâna cu nimeni.

— Dar turcii nu te ameninţă pe tine? De ce nu primeşti atunci ceea ce-ţi cere Poarta să faci?

— Oare ştii tu ce-mi cere?

Grecul se umflă în pene.

— Vezi bine că ştiu. N-ai aflat că paşaua de la Silistra mi-e prieten! Ce zici de asta?

Domnul Tudor tăcu pentru câteva clipe, şi pe urmă zise:

— Iacă, îţi zic să aştepţi cu mine la porţile Bucureştilor pe turcii care vin peste Dunăre.

Sava cu greu înăbuşi o înjurătură.

— La ce te gândeşti, strigă el, aci pe şes? Apoi paza Bucureştilor mi-a fost încredinţată mie, nu pot să-i las pradă jefuirii, care fără doar şi poate ar urma înfrângerii noastre.

Domnul Tudor îşi încruntă sprâncenele, o dungă se săpă

între ele, dreaptă şi neagră, pe fruntea lui.

— Şi acest neam creştinesc şi românesc, zice el încet, stă sub paza mea.

Grecul plecă înfuriat.

Oraşului însă îi arătă un alai, de care nimeni nu ştia ce scop avea. Deocamdată îi venea la socoteală lui Sava să dea dovezi de simţiri creştineşti. Puse pe doi episcopi să sfinţească un steag, pe care-l avea de mult în casă; steagul era alb, cu chipul însângerat al mântuitorului răstignit, şi dedesubt se vedea un preot în odăjdii, din gura căruia ieşeau cuvintele: „Juraţi pe acest sânge, să luptaţi împotriva oricăruia care n-ar crede într-acesta". Arnăuţii lui Sava jurară, unii pe sârbeşte, alţii pe greceşte, credinţă patriei şi religiei, şi după aceea steagul însoţit de preoţi şi de cinci sute de ostaşi, fu plimbat prin tot oraşul, prin mulţimea care zgâia ochii, iar Sava umbla după el posomorât şi cu capul plecat. Chiar în ziua aceea se retrase din Bucureşti cu trupele sale şi se aşeză în două mănăstiri la marginea oraşului.

Aceste mişcări ostăşeşti, care, fie la sosire, fie la plecarea trupelor însemnau primejdii de prădări pentru locuitori, supărară rău pe bucureşteni. Cu atât mai mult

cu cât şi pandurii păreau daţi dracului, necăjind pe orăşeni şi furând cât puteau. Mai veniră şi fugarii din Târgovişte. Adunătura de haimanale, care era printre eterişti, se temea de răzbunarea şi cruzimea turcilor. Ipsilanti trimise un ofiţer după ei, cu o scrisoare către Domnul Tudor, prin care-l ruga să-i dea ajutor pentru prinderea dezertorilor.

În urma acestor întâmplări, Domnul Tudor îndepărtă din oştirea sa pe toţi străinii, trecând şase sute de sârbi, bulgari şi muntenegreni sub comanda lui Hagi Prodan şi Makedonski, pentru paza Mitropoliei.

La Cotroceni nu conteneau înfricoşatele certuri cu căpitanii, cărora Domnul Tudor le cerea să împiedice hoţiile pandurilor. Bănuielile lui izbucneau cu mânie, de câte ori un oltean intra în vorbă cu un arnăut.

— Umblă molima trădării! răcnea Vladimirescu. Ce se făcură scrisorile mele? Cele din urmă răvaşe le trimisei la Silistra ascunse în beţe găunoase. Dar se vede că nicio pază nu mai e de folos. Nici paşaua, nici Iancu Jianu nu răspund. Şi nici nu vine Iancu Jianu. Şi câtă nevoie am de dânsul. Ani de zile a dus pe blestemaţii săi de haiduci astfel încât îl ascultau dintr-o privire. Şi cinstiţii mei

căpitani nu pot ţine rânduială printre pandurii lor. Ba mai şoptesc cu Hagi Prodan, sârbul şi cu Makedonski, grecul, şi mârâie împotriva asprimii mele.

Ilarion încercă să-l înduplece.

— Îi văzui cu ochii mei, îl opri slugerul, pe Oarcă, pe Cuţui, pe Urdăreanu şi pe Enescu, doi bătrâni şi doi tineri.

— Dar nu i-ai auzit, şi în Hagi Prodan ai încredere.

— Nu mai am încredere în nimeni! răcni Domnul Tudor.

— Trebuie neapărat să pleci din Bucureşti, grăi episcopul, şi să te lupţi cu turcii.

— Aşa-i, întări pandurul cu un suspin de uşurare.

Numai nădejdea luptei putea să-l potolească. Sufletul său era gata de furtună. Cele două luni de domnie în Bucureşti fuseseră o sarcină groaznică pentru Domnul Tudor; ele îi aduseseră cu vârf şi îndesat turburări politice, zavistii josnice şi mişelii, care, chiar împărţite pe ani îndelungaţi, ar fi fost o povară destul de grea pentru căpetenia unui stat. Toate relele, împotriva cărora el se ridicase, i se dezvăluiseră aci cu cea mai mare străşnicie, ţinându-i calea cu o ură înverşunată. Şi ceea ce îi venise mai greu firii sale de ostaş era că fusese silit să apuce

calea întortocheată a daraverilor politiceşti.

În ziua de 13 mai sosi la Bucureşti ştirea că trupe turceşti trecuseră Dunărea la Giurgiu şi la Silistra.

Atunci Domnul Tudor porunci să se aducă boierii de la Belvedere la Cotroceni.

Ceea ce auzind aceştia, strigară îngroziţi:

— Vrea să ne taie! Dar căpitanii escortei îi liniştiră; de altmintrelea, boierii n-aveau încotro, trebuiau să meargă.

Întrevederea cu căpetenia pandurilor fu plină de ură. Boierii stătuseră muţi, abia răspunzându-i la salut. Şi el, fără multe cuvinte, puse înaintea lor o hârtie, pe care le ceru să o iscălească. Când unul din ei întrebă, ridicând sprâncenele, ce înseamnă aceasta, Vladimirescu îi zise:

— Citeşte tare, arhon vornice.

Era o protestare către împăraţii adunaţi la Laibach, împotriva năvălirii turcilor pe pământul românesc, şi împotriva eteriştilor, ale căror fapte nemaipomenite în ţara străină erau arătate în toată desfrânarea lor. Şi deoarece boierii iară nu puteau alege altă cale, tăcură şi iscăliră.

Domnul Tudor le zise apoi:

— Sfinţia sa episcopul de Argeş şi doi grămătici pleacă

astăzi ca să ducă această protestare la Laibach. D-voastră sunteţi slobozi să plecaţi şi să vă duceţi la rudele d-voastră în ţara nemţească. Ştiţi că lor le-am înlesnit totdeauna trecerea graniţei. Eu merg în Oltenia, cu toată Adunarea norodului, şi mă voi întări în mânăstirile de acolo, pe care le ţin pandurii, şi unde am strâns zaherele. De o vrea Dumnezeu, am de gând să mă ţin multă vreme aşa, până ce voi sili pe turci să dea ţării drepturile, pe care prin mine le-a cerut norodul de la Poartă. Plecaţi sănătoşi şi fiţi pe pace. Să vă lumineze Dumnezeu şi să vă facă să iubiţi ţara din toată inima. Şi siliţi-vă, chiar la Braşov, să lucraţi pentru dobândirea drepturilor ei.

Nimic din această cuvântare nu plăcu boierilor, mai ales cum apăsa acest mojic pe cuvântul norod, făcându-l pe acest norod să „vrea” şi să „ceară”. Într-adevăr, o parte a omenirii înnebunise. Şi monarhii, care se sfătuiau la Laibach cum să biruiască această nebunie, făceau o faptă măreaţă. O jalbă „cuminte” li se putea trimite de la Braşov.

Prăpastia între căpetenia pandurilor şi boierii ţării rămase aceeaşi. Deşi Tudor Vladimirescu nu dăduse nicio dovadă de radicalismul galic, care răsturnând pe

Dumnezeu cerea „libertate, fraternitate şi egalitate”, deşi el nu vroia decât „dreptate”, acea dreptate care nu desfiinţează deosebirile de treaptă, dar făureşte legături de omenie între ele, totuşi, în ochii boierilor, slugerul nu era decât un schismatic şi un rebelist. Niciunul dintre ei nu înţelese pe deplin gândirea sa înaltă şi cumpătul cererilor sale, niciunul nu-l ajuta cu trup şi suflet.

După plecarea boierilor, butca episcopului de Argeş trase la scară. Tudor Vladimirescu şi Ilarion coborâră treptele arhondaricului, mână în mână. Şi olteanul grăi, cum grăise cu două luni înainte, când prietenul său veni la Ciorogâria:

— Înaintea lui Dumnezeu vei răspunde, că m-ai împiedicat să tai pe câinii de ciocoi. Aş fi vrut să trimit împăraţilor măcar zece dintre ei umpluţi cu paie. De vor avea iarăşi puterea în mână, vedea-voi ce vor face câinii. Atunci să te gândeşti la mine.

Iar Ilarion răspunse:

— Îţi spusei odată: cine cu sabia loveşte, prin sabie piere. Şi de ai asculta de mine, ai pleca şi tu, pentru că grecii vor să te omoare, cum au vrut să mă omoare şi pe mine. Şi ochii i se împăienjeniră; în acest ceas de

despărţire, el nu se gândea decât la prieten.

Acesta însă nu se gândea niciodată la sine. El ridică mândru capul:

— De-or fi mai tari ca mine, lasă-i să mă omoare. Sunt român, nu sunt ciocoi să dosesc. De mult mă îmbrăcai cu cămaşa morţii.

Ilarion strânse pe pandur la pieptul său.

Şi Domnul Tudor îmbrăţişă şi sărută pe preot.

În trăsură, episcopul zise către grămăticul său, pe când lacrimile îi curgeau în barbă:

— Mare om va pierde ţara, dacă-l ucid grecii.

Din curtea mânăstirii Cotroceni, în ziua de 15 mai, ieşeau pandurii cârduri, cârduri, şi după ce se înşirară la rând de-a lungul zidurilor, trecu şi Domnul Tudor sub bolta joasă şi lată a porţii.

Ochii tuturora erau îndreptaţi către dânsul. Vestise oştirea prin căpitanii săi, că, înainte de plecare, va împărtăşi Adunării norodului gândul şi scopul său. Şi era atâta linişte printre oameni, încât se auzea cântecul păsărilor din pădure.

— Fraţilor, grăi Tudor Vladimirescu, până acum

încercai să nu vă stric cu turcii şi le cerui numai ale noastre sfinte drepturi. Răbdai multe, ca să nu ne ia drept răzvrătiţi. Rugăciunile noastre însă nu fură ascultate, turcii vin ca duşmani la Bucureşti. Noi trebuie să părăsim oraşul şi să ne căutăm loc mai potrivit ca să ne luptăm cu dânşii. De astă dată, fraţilor, dăm în carne de turc.

Cu toată liniştea gravă a pandurilor, un freamăt trecu printre rândurile lor, şi chipul Domnului Tudor se însenină. Turcii de azi, urmă el, nu sunt cei cu care mulţi dintre voi se bătură la Cladova şi la Fetislam, acu zece ani. Ei sunt slăbiţi, oştirea lor nu e decât o adunătură de oameni fără căpătâi, căci răzvrătirile din Turcia şi Serbia au sleit puterile păgânilor. Noi însă, cu ajutorul lui Dumnezeu, am crescut în număr şi ne-am întărit în credinţă.

Pandurii nu strigară, aceasta nu era în obiceiurile lor, însă ascultară cu râvnă poruncile căpitanilor şi retragerea din Cotroceni fu o pildă de ordine şi de precizie militară. Toţi erau sătui de tabără în faţa Bucureştilor, atât de primejdioasă moravurilor şi bunei orânduieli, cu toată munca şi muştruluiala, din care Domnul Tudor nu slăbea trupele, căci otrava grecească se prefirase peste tot.

Povaţa iscusită dată de Sofiana Pantas pare că era urmată de fiecare pandur şi de fiecare arnăut. Căpitanii şi cei mai buni dintre olteni simţeau de mult că numai lupta putea să scape noroadele de stricăciune.

Dar şi puţinii locuitori rămaşi în Bucureşti se bucurară de plecarea pandurilor, deşi sosirea turcilor era aproape. Căci nu trecea zi de la Dumnezeu, fără ca ostaşi, furişându-se de la Cotroceni, să nu-i calce în casele lor. În sfârşit, le dădeau ei tot ce mai aveau, chiar arme şi cai, ca să scape de dânşii. Prea puţine erau curţile pe care le cruţau. Casa episcopului de Argeş era una dintre ele. Dar în dimineaţa de 15 mai, două zile după plecarea lui Ilarion, o ceată de panduri bătu deodată la poartă. Mitică ţiganul veni în fugă. Ei cerură să îi se deschidă. Feciorul se împotrivi, şi se iscă o ceartă zgomotoasă, până ce sosi bătrâna Dobrina cu porunca boierului Dumitru să vie oamenii la el. Slugile credincioase priveau una la alta, îngrijorate, dar nu îndrăzneau să iasă din cuvântul stăpânului. Pandurii însă, când aflară că-i cheamă căpitanul Jianu, care zăcea bolnav aci, o înmuiară, şi se înşirară unul după altul, la spatele servitorilor care-i duseră în grădină. Acolo îşi scoaseră căciulile.

Sub umbra copacilor, Dumitru Jianu zăcea pe un pat; era galben ca ceara, doar rana, abia vindecată, îi ardea pe frunte, deasupra ochiului stâng. Tânărul era prea slab, ca să se mişte, vocea-i era stinsă, dar capul său, ridicat pe perne multe, era tot mândru.

— V-a trimis Domnul Tudor să mă chemaţi? întrebă el, şi pentru că ei nu răspundeau, el urmă: Să-i spuneţi că-i cer iertare, să-i spuneţi că mi se rupe inima că nu pot fi lângă el, dar cum voi sta în picioare, vin la Adunarea norodului, oriunde s-ar afla, chiar de ar trebui să trec prin carne de turc şi de zavergiu.

Dobrina stătea la spatele „boieraşului" ei şi îşi făcea cruce, căci vedea cum două pete roşii îi ardeau pe obraji.

— Voi însă, zise el, să-i faceţi praf pe ieniceri, iar pe greci – încercă în zadar să se ridice şi mai sus pe perne, căci i se înecă răsuflarea – pe greci să-i împuşcaţi oriunde i-aţi găsi.

În această clipă sosiră Urdăreanu şi Enescu.

Dumitru se sili să le întindă mâinile amândouă, şi-i întrebă:

— Aţi venit şi voi să mă luaţi?

— Cum să te luăm? Am venit să-ţi zicem rămas bun,

strigă Urdăreanu, dar e bine că-i întâlnirăm pe ăştia, şi se întoarse cu asprime către panduri.

— Pe ăştia? şopti bolnavul.

Atunci Ene Enescu, liniştit şi poruncitor, făcu un semn lui Urdăreanu, făcându-l să înţeleagă că-şi lua asupra sa toată pricina, şi pe când Ion se pleca la Dumitru, el schimbă cu pandurii câteva cuvinte scurte şi cu glas pe jumătate. Apoi se apropie şi el de pat şi zise:

— Oamenii acuma se duc şi ne aşteaptă afară.

Aceştia plecară zicând bolnavului:

— Să ne vedem sănătoşi, căpitane – să dea Dumnezeu să ne duci în curând împotriva turcilor – şi a grecilor, adaose unul, arătând că luase aminte cuvintele lui Dumitru Jianu.

Când, ceva mai târziu, tinerii căpitani îşi luară şi ei rămas bun, Dumitru nu-şi avea cunoştinţa. Degetele sale slăbite rătăceau pe plapomă, şi buzele sale uscate rosteau mereu aceleaşi cuvinte:

— Zambile albastre, zambile albastre.

Dobrina zise plângând:

— A fost peste puterile sale, iar l-a apucat fierbinţeala.

Prietenii plecară, în tăcere şi adânc mişcaţi. Mitică le

poveşti toată întâmplarea.

În afară de cei doisprezece panduri, care intraseră în grădina episcopului, se mai aflau vreo cincizeci de olteni înaintea porţii. Tinerii căpitani fuseseră trimişi ca să găsească şi să aducă la Cotroceni, cu ajutorul unor panduri mai bătrâni, pe toţi ostaşii pripăşiţi prin oraş.

— Te rog, zise acuma Enescu, să nu le mai zici nimic. Vezi şi tu că sunt gata să ne asculte.

De aceea, Urdăreanu strigă numai cu glas răsunător:

— Stupai! şi căpitanii o luară înainte, urmaţi în tăcere de panduri.

Peste câtva timp Urdăreanu întrebă:

— Ce-ţi spuseră oamenii în grădină, la Dumitru?

— Ce să spuie, au încurcat-o, răspunse Enescu, le era ruşine. Au fost mişcaţi când l-au văzut pe Dumitru bolnav.

— Nu sunt răi, izbucni Urdăreanu furtunos, au intrat în mare ispită, nu e bine să te porţi cu ei ca şi când ar fi tâlhari.

— Nu sunt răi, întări Enescu.

— Mare păcat pentru noi e plecarea episcopului. Numai el izbutea câteodată să-l potolească pe sluger.

— Pentru că e iubitor de oameni.

— Ascultă, Ene, zise Urdăreanu gânditor, şi Domnul Tudor iubeşte ţara şi tagma pandurească. De ce atunci e atât de crud?

— Pentru că iubeşte dreptatea şi mai mult, şi din pricina ei uită că are a face cu oameni.

Olteanul privi mirat pe prietenul său şi zise încet, cu toată inima, aproape cu evlavie:

— Vrea să zică tu, când taci, faci filosofie?

Celălalt oftă adânc şi zise pătimaş:

— Doamne, mi-aş da toată filosofia pentru un pic de… şi se opri, ca şi cum s-ar fi temut să zică prea mult.

Dar Urdăreanu urmă:

— Pentru ce?

— Pentru o bătălie, zise Enescu, fie împotriva turcilor sau a grecilor, sau a lumii întregi. O bătălie în care să scap odată de viaţă.

Urdăreanu tăcu o vreme, apoi zise:

— Orice ostaş e gata să moară; dar mie mi-ar veni mai bine să trăiesc, şi apoi, voi să adaoge: să fiu fericit. Dar nu rosti aceste cuvinte, pentru că ştia că Enescu nu putea cuceri fericirea, la care se gândea el. Şi nici Dumitru Jianu n-o mai putea cuceri. Din cei trei prieteni, numai lui Ion

Urdăreanu îi era îngăduită nădejdea în dragoste. El oftă la gândul durerii celorlalţi. Şi ca să schimbe vorba, şi pentru că ştia cât de neplăcută îi era lui Ene scormonirea dorului ce-i trudea inima, el zise: Cred că tot n-ar strica să le mai spui băieţilor câteva cuvinte, şi întorcându-şi calul, strigă către panduri: Măi băieţi, acuma mergem la război pentru dreptate. Acesta este un război sfânt şi nu trebuie să-l necinstiţi cu hoţii. Hoţia e o ruşine, de care nu te spală nici măcar moartea vitejească.

— Aşa e, căpitane, aşa e, răspunseră oamenii, ne bucurăm şi noi că mergem la război. De, greşirăm şi noi. Ostaşul n-are ce căuta la Bucureşti.

Domnul Tudor preschimbă marşul de patru zile spre Piteşti într-o manevră de un fel deosebit, al cărei plan nu-l destăinui nimănui, şi în timpul căreia cea mai mică greşeală putea avea urmări groaznice, căci această manevră se făcea cu arme încărcate şi cu tunurile pregătite pentru tragere. Domnul Tudor porunci atacuri închipuite, ziua ca şi noaptea. El îşi încerca oştirea, şi cu toată asprimea lui, nu afla prilej de dojenire. Precum el însuşi era neobosit şi nu dormea decât două sau trei ore pe zi, în timpul popasului de după amiazi, aşa şi pandurii

săi nu cunoşteau oboseala. Dânşii ca şi căpetenia lor aveau aceeaşi fire, îndurau primejdiile cu bună voie şi cereau cu foc partea lor din datoriile grele.

Domnul Tudor le cerea şi mai mult.

Pe drum când călărea lângă una sau alta dintre despărţirile oştirii, sau la popas, când stătea printre oameni, zicea:

— Nu ne-am sculat ca să jefuim pe fraţii noştri. Şi turcilor şi ruşilor, ne-am plâns împotriva acelora care fură pe ţărani, şi acuma venim noi să ne arătăm la un fel cu jefuitorii. Ne-am legat cu jurământ să murim mai bine decât să mai ducem o astfel de viaţă dosădită şi nelegiuită. Cât timp vom asupri pe fraţii noştri, care vedeţi că ne ajută şi cu merindele, şi cu căruţele lor, niciodată dreptate nu vom dobândi. Pentru atare fapte vom fi huliţi de Dumnezeu şi de oameni. Cine dreptatea cere, dreptate să facă. Eu însă vă spun, de se mai plânge un ţăran că i s-a furat cel mai mic lucru, sau că cu sila i s-a luat, să ştiţi că îl ucid pe prădător.

În drum spre Piteşti, Domnul Tudor ucise treizeci şi trei de panduri şi arnăuţi. Pe cei mai mulţi dintre ei îi împuşcă cu mâna sa, sau îi doborî la pământ cu buzduganul de

tuci, ce-l purta agăţat de şa; ceilalţi fură spânzuraţi de copaci, lângă drum.

— Ne spânzură pentru o trâmbă de pânză, mârâiau pandurii, când la Carcinov, alţi doi flăcăi atârnau de un stejar, în faţa oştirii întregi, fiindcă furaseră pânză de la o ţărancă.

Iar Domnul Tudor adună pe toţi căpitanii săi în faţa cârciumii şi le ceru să iscălească o hârtie, prin care chezăşuiau cu viaţa lor disciplina trupelor lor. Încruntaţi, dar supuşi, unul după altul intrară în casă, unde hârtia era aşternută pe masă, şi iscăliră.

Numai patru din ei lipsiră. Aceia, după ce auziră cererea lui Vladimirescu, se aşezară la o parte, subt nişte stejari, lângă un puţ, la marginea satului. Printre trunchiurile copacilor se vedea câmpul nearat, acoperit cu flori, şi, mai departe, şirul frumos al dealurilor.

Aceşti patru căpitani erau Oarcă, Cuţui, Urdăreanu şi Enescu. Aceeaşi adâncă îngrijorare îi copleşea pe toţi. Cel mai încruntat era Oarcă, el semăna mult cu Tudor Vladimirescu; Cuţui oftă cu întristare, iar în ochii lui Urdăreanu ardea flacăra răzvrătirii. Enescu şedea pe un trunchi de copac răsturnat, cu capul în mâini, cu cotul

rezemat pe genunchi, şi privea în jos aşa de posomorât, încât neagra lui jale părea că întunecă chiar lumina soarelui, care pătrundea în valuri printre frunzişul încă fraged al stejarilor.

Oarcă zise:

— Ostaşul nu trebuie să aibă altă voinţă decât aceea a comandirului său, şi rău îmi pare că tocmai eu fui silit să vă dau vouă, tinerilor, pilda neascultării. Dar nu pot altfel. Mumele pandurilor nu şi-au trimis băieţii la şţreang, ci la război. Mă doare inima pentru ei. Şi acuma o să ne vie şi nouă, căpitanilor, rândul. Unde mergem?

— Nu putem într-alt fel, frate Oarcă, zise şi Cuţui. De nu se mai încrede în noi, şi nu vrea să crează că ne străduim din răsputeri să ţinem oamenii în frâu, atunci nicio hârtie nu mai e de folos. De iscălim, ne predăm singuri capetele.

— Şi de ce nu se încrede în noi? strigă Urdăreanu înfuriat şi îndurerat, ce-i făcurăm?

— Noi? Nimic, zise Oarcă, dar grecii şi ciocoii îi otrăviră sufletul.

— Vai, oftă Cuţui, de ce nu e cu noi Ilarion!

— Iacă, vine Cioreanu, strigă Urdăreanu.

Cioreanu, adjutantul Domnului Tudor, era un boiernaş grav, de statură uriaşă, cu faţa lată, ciupită de vărsat.

— Mă trimite Domnul Tudor, zise el către căpitani, să vă întreb de ce nu iscăliţi?

Oarcă, după o scurtă tăcere, răspunse încet şi fioros:

— De o vrea, ne ucide şi fără iscăliturile noastre. Aşa vă gândiţi şi voi, fraţilor? zise el către ceilalţi căpitani.

— De, urmă Cuţui, nu putem păzi crângul cu iepuri.

Cioreanu plecă şi aduse comandirului răspunsul căpitanilor.

Domnul Tudor încruntă sprâncenele, și ochii îi fulgerară. Mânia lui era atât de vajnică, încât tăcu.

Pe la amiazi o ştafetă sosi de la Piteşti, unde tăbărea căpitanul Iordache cu avangarda eteristă. Olimpianul scria că va ataca pe Vladimirescu, dacă acesta ar cuteza să se apropie de Piteşti.

Domnul Tudor adună iarăşi pe căpitani, le citi răvaşul şi zise apoi:

— Dumnezeu ştie că, deşi îmi veni greu, tot mă ţinui de cuvânt faţă de grec. Nu făptuii nimic împotriva lor, şi drept mulţumire mă ameninţă cu armele, aci, pe pământul nostru. Iordache mă urăşte şi mă prigoneşte.

Nici lui nu-i făcui alt rău, decât că-l primii la Cerneţi în casa mea, când fugi din Serbia. Ia spuneţi-mi ce e de făcut cu ăst soi de oameni?

Căpitanii sfătuiră să se bată.

După un timp de tăcere, Domnul Tudor zise:

— Cum poate Iordache să se bată cu noi? Avem de patru ori mai mulţi ostaşi şi mai multe tunuri. Aproape îi era silă să atace pe unul mai slab, şi nu voia să piardă timp, ci să ajungă cât mai repede la mânăstirile întărite. Lupta dorită de dânsul era lupta împotriva turcilor. Iar aceştia fără îndoială aveau să-l scape de greci, pentru că eteriştii nu erau deopotrivă de tari cu ienicerii.

Căpitanii văzură bunul temei al spuselor lui Tudor, căci erau români, deci cu judecata limpede.

Hotărâră trimiterea la Piteşti a lui Hagi Prodan, sârbul, şi a lui Makedonski, grecul, ca să-l mustre încă o dată pe căpitanul Iordache.

Ei se întoarseră după sfinţitul soarelui cu ştirea că Olimpianul era foarte bănuitor, dar că aştepta pe Domnul Tudor mâine, pe câmpia de lângă satul Goleşti.

— Pe câmpia la Goleşti, zise râzând cu hohot uriaşul Frunte-Lată. Elelei, parcă de Dumnezeu e făcută pentru

sfaturi ostăşeşti, de acelea unde grăieşte tunul. Oare asta să-i fie socoteala?

Solii nu prea aveau poftă să răspunză. Şi Domnul Tudor nu-i mai întrebă.

În noaptea aceea el părea a fi peste tot deodată în tabără. În zori de zi pandurii înaintară prin pădurile rourate. Privighetorile mai cântau. De almintrelea ele nu tăceau nici ziua în timp de primăvară, şi în cele trei sate, prin care trecu oştirea, numai păsările erau vieţuitoare. Casele albe erau pustii, nicăieri nu ieşea fum din ţuguiuri de şindrilă, nicăieri nu se vedea o vită; nicio mişcare nici prin curţi, nici prin viile de pe coastele nisipoase ale dealurilor, deasupra cărora se zăreau, scăldaţi în văpaia albastră a depărtării, Carpaţii.

— Intrarăm în ţinutul lăcustelor greceşti, scrâşni Domnul Tudor. Era bine aleasă bogata podgorie care înconjoară orăşelul Piteşti.

Soarele stătea sus pe cer, când trupele merseră înainte subt bolta sălciilor bătrâne de-a lungul drumului înspre Goleşti. Călăreţii înaintaşi zăriră, la stânga pe întinsele fâneţe, pete mohorâte. Şi în curând îşi dădură seama că era o oştire stabilită pentru rezbel.

Domnul Tudor opri trupele sale, trecu călare înaintea coloanelor, şi porunci fiecărei cete mişcările ce trebuia să le facă şi locul unde trebuia să se aşeze. Vocile căpitanilor răsunară una după alta, şi la fiecare comandă o parte din trupe se repezea, întorcându-se spre stânga, şi ieşea în goană pe câmpia înverzită.

Cel dintâi era Hagi Prodan, cu călăreţii săi; pedestrimea pandurilor îl urma în fugă, după ei veneau tunarii şi apoi cavaleria lui Makedonski. Zburau pe câmpul şes, păstrându-şi distanţele, şi cu tot avântul, se opreau la cel dintâi strigăt de comandă, făcând dreapta împrejur pe loc. Pandurii trăgeau cu piepturile lor tunurile şi le aşezau în mijlocul pedestrimei. Dar îndată ce căpitanul Iordache îi văzu gata de luptă, când zări lungimea frontului panduresc şi mişcările bine strunite ale oştirii Domnului Tudor, trimise acestuia un parlamentar, care îi zise că Olimpianul nu voia să se bată cu el, ci îl ruga să stea de vorbă.

Când Frunte-Lată află, aceasta răcni mânios:

— Iac-aşa, şi tot aşa! Se vede că ne-a fost scris să ne jucăm doar de-a războiul, şi îşi răzbună dezamăgirea printr-un potop de blesteme înfricoşate.

Domnul Tudor şi Olimpianul călăreau unul spre altul; acela era însoţit de douăzeci şi patru de panduri, acesta de douăzeci şi patru de arnăuţi şi, când căpităniile se întâlniră, escortele rămaseră la treizeci de paşi înapoi, cu flintele la umăr. Olteanul avea şi cele şase tunuri gata să tragă, aşezate la spatele său.

— Arhon sluger, zise Iordache, nu se bate creştinul împotriva creştinului, când îi stă turcul în spinare.

— Tu m-ai ameninţat cu pornire de arme, nu eu pe tine, răspunse Domnul Tudor.

— Urmează-ne pe noi împotriva turcilor, se rugă arnăutul.

— Voi merge împotriva turcilor, însă singur. Treceţi Dunărea şi întăriţi-vă în ţara voastră. Mi se tociră buzele tot poftorind acelaşi lucru.

Iordache îl privi cu îngrijorare şi îndoială, scoase din chimirul său o hârtie şi zise:

— Această scrisoare a lui Sava a cumpărat-o un eterist de la jidanul care e iscoada paşalei de la Silistra. Citeşte.

Sava scria că avea de gând să-l îndemne pe Vladimirescu să se supuie sultanului, făgăduindu-i în schimb amnistia, întărirea drepturilor şi libertăţilor Ţării

Româneşti şi înlăturarea fanarioţilor. Dacă Padişahul primea pe Tudor ca domnitor, el, Sava, era gata să omoare sau să-l predea pe Ipsilanti. Pandurul înapoie hârtia.

— Aşa e, zise el, d-al de astea mi le cântă mie la ureche acest zavistios, şi răspunsul meu îl vezi: ridic armele împotriva turcilor.

Iordache atunci scoase din chimir o a doua hârtie.

— Aceasta, zise el, au luat-o oamenii mei cu de-a sila ştafetei lui Sava. Citeşte.

Sava, în a doua scrisoare, trimitea paşalei vestea plecării lui Ipsilanti către Târgovişte şi a lui Tudor către Piteşti, şi adăoga: că era treabă uşoară pentru panduri să scoată pe eterişti din dealuri şi să-i gonească spre turci; cerea deci să i se trimită cât de curând firmanul sultanului, ca să-l înmâneze lui Vladimirescu.

— Minte porcul de câine! zbieră pandurul, privind cu ochi mânioşi pe Iordache, mă crezi, ori nu mă crezi? se răsti el.

Iordache atunci îi întinse mâna.

— Te cred, zise el.

Comandirii făcură un semn, şi escorta lăsă flintele în

jos.

Domnul Tudor şi Olimpianul se întoarseră fiecare la oştirea sa, steagurile fură închinate, şi Vladimirescu porunci tânărului căpitan de tunuri Caleţeanu să tragă în văzduh tunul cel mare. După aceasta, Domnul Tudor se îndreptă cu pandurii săi către Goleşti şi îşi făcu tabăra în biserica şi curtea boierească. El însuşi stătea în foişorul deasupra porţii, înaintea căreia aşezase tunurile. Hagi Prodan, Makedonski şi câţiva dintre gospodarii lor intrară în grădina umbroasă, unde brazi înalţi îşi întindeau crăcile, horbotate cu muguri verde deschis, peste răzoarele din faţa caselor albe şi joase. În pridvor erau adunate toate slugile lăsate acasă de boierul Dinicu Golescu: cămărăşiţa cu vreo şase ţigănci, sofragiul, cafegiul, bucătarul, ajutoarele lui şi vestita muzică a Golescului, un taraf de ţigani al cărui cap era un ungur. În faţa lor stătea dascălul, căci boierul Dinicu înfiinţase, cel dintâi în ţară, o şcoală pe moşia sa.

Gospodarii puseră să li se deschidă odăile şi-şi aleseră, cu mare grijă, paturile cele mai bune.

Peste o jumătate de ceas fură chemaţi la masă la Domnul Tudor. Bucătarul gătise borş şi peşte prăjit şi

marinat. Şi pe căpitanul Iordache îl chemase Vladimirescu, şi pe la sfârşitul mesei sosi, pentru puţină vreme, beizadeaua Gheorghe Ipsilanti, fratele Arhiului.

El zise, cu amabilitate şi bunăvoinţă, că era încredinţat că de aci înainte va domni cea mai bună înţelegere între Eterie şi Adunarea poporului, căci aveau acelaşi duşman, pe care Eteria îl va combate dincoace, iar adunarea dincolo de Olt.

Domnul Tudor era scump la vorbă. Sufletul îi era plin de amar, de mânie şi de nerăbdare. El nu dorea decât una: să fie închis la Horez, înconjurat de mii de duşmani, de duşmani cinstiţi, împotriva cărora să poată să se bată după pofta inimii.

Înserase. Cea din urmă rază de soare se stinse, după ce roşise ca jarul foişorul alb al Goleştilor. Pe banca de lângă zid, la stânga din poartă, şedeau Caleţeanu, căpitanul tunarilor, şi Cioreanu, adjutantul Domnului Tudor. Îşi aleseseră postul acesta pentru noapte. Înaintea lor se întindea câmpia, pe care tăbărau pandurii, tăiată, la vreo trei sute de paşi, de o ridicătură de pământ, cu un şir de sălcii bătrâne; se vedeau încă bine întorsăturile ciudate ale acestor copaci. Unul se ridica drept în sus, şi vârful îi

semăna cu un cap pletos de leu, celălalt era noduros şi ciufulit, un al treilea îşi întindea crăcile spre câmpie, ca împins de un dor nebun să cuprindă cerul de seară. Văzduhul mai era luminat de culorile cele din urmă după apusul soarelui; în cerul verzui pluteau şiruri lungi de nori cenuşii şi vineţi, cu marginile încondeiate de un arămiu aprins. Pământul se întuneca repede; sălciile erau acum negre; abia se cunoşteau pe alocurea în tabără, zeghile sau caii albi ai pandurilor. Pe ici pe colo însă ardea câte un foc.

Ofiţerul de serviciu se scoborî din foişor, dădu adjutantului şi căpitanului Caleţeanu cuvântul „Mehedinţi" ca lozincă pentru noapte, şi plecă să-l dea la toate posturile.

Cioreanu îşi căută în chimir cremenele, ca să-şi aprindă ciubucul de lângă el, de pe bancă.

Caleţeanu oftă:

— Când mă gândesc că mai avem patru zile până la Horez…

Adjutantul îl înţelese.

— Ce să facem, trebuie să-i ascundem tâlhăriile băieţilor, pe cât ne stă în putinţă.

— Să ne ferească Dumnezeu. E greu să-i tăinuieşti ceva. Mă tem de sârbi. Sunt scârbiţi rău.

— Hagi Prodan e credincios.

— Dar nu mai are răbdare.

— Eu mă tem pentru cei patru, care n-au voit să iscălească.

— Oarcă şi Cuţui fură azi la masă.

— Domnul Tudor însă nu vorbi cu ei.

— De vorbit nu vorbi decât Makedonski.

— Cum ţi se pare Makedonski?

— Nu-l văzuşi? Mai că sărută ciubotele lui Gheorghe Ipsilanti.

Caleţeanu oftă iarăşi:

— Tudorine – Tudorin al nostru

Apoi tăcură. Cioreanu îşi aprinse ciubucul.

Deodată auzi la spatele său glasul Domnului Tudor:

— Dă-mi ciubucul, prietene, să trag şi eu puţin.

Ofiţerii săriră amândoi în picioare.

— Şi tu, urmă comandirul, du-te de-mi cheamă pe Oarcă, pe Cuţui, pe Urdăreanu și pe Enescu. Să cercăm străjile pe la posturile lor.

Adjutantul plecă în grabă spre tabără. Vladimirescu se

aşează pe bancă şi fuma în tăcere.

Cioreanu se întoarse după câteva minute cu Urdăreanu şi cu Enescu; nu găsiră pe Oarcă şi pe Cuţui.

Domnul Tudor nu zise nimic, puse ciubucul pe bancă şi plecă cu cei patru căpitani.

O luă spre dreapta, spre biserica de peste drum de curtea boierească, şi făcu ocolul taberei răspunzând singur: „Mehedinţi", când străjile îi cereau lozinca.

Noaptea era caldă, şi stelele scânteiau pe cer.

Bărbaţii umblau în tăcere. Urdăreanu auzi odată pe Enescu oftând din greu. Îl luă de mână, şi astfel cei doi tineri mergeau laolaltă pe întunerec. Şezuseră la apusul de soare pe o movilă în spatele cimitirului, visând de-ale lor. Sufletul lui Urdăreanu era cuprins de dor, dar adeseori şi de mânie şi de nerăbdare; totuşi nădejdea îi era vie, pentru că-l mângâia şi-l sprijinea amintirea tăcutei sale înţelegeri de la Oteteliş cu Safta Poenaru. Enescu însă privise spre zăvoaiele care-i ascundeau Piteştii aşa de neclintit, încât îi lăcrămaseră ochii. Iar Urdăreanu, care băgase de seamă, simţi iarăşi evlavie pentru tăria ce se tăinuia sub tăcerea prietenului său.

Domnul Tudor ajunsese acuma cu căpitanii la sălciile

cele mari. La adăpostul ridicăturii de pământ, nişte panduri aprinseseră câteva focuri, care luminau departe jur-împrejur; salcia plecată cu braţele întinse se vedea bine de tot. În afară de acest cerc de lumină noaptea era şi mai neagră. Şi din bezna ei, când Vladimirescu se opri, treizeci de oameni ieşiră înconjurând într-o clipă pe comandir şi pe căpitanii săi.

Atunci Domnul Tudor se întoarse către Urdăreanu şi Enescu, care, deşi nu se mai ţineau de mână, totuşi erau laolaltă, întinse braţul şi porunci cu un glas de aramă:

— Spânzuraţi-i.

Tinerii, ca în basm, încremeniseră.

Cu repeziciunea vântului, trei oameni din acea gardă a uciderii răsăriră din întunerec, aruncară capătul unui şireang împrejurul gâtului lui Urdăreanu, iar celălalt capăt peste craca întinsă a sălciei.

O fulgerare de gânduri trecu prin mintea lui Ion: totul se isprăvise, lupta, izbânda, dragostea; şi mama avea să se prăpădească aflând moartea ruşinoasă a feciorului ei. Acest cuget îl duru atât de cumplit, încât aproape nu mai simţea şireangul.

La porunca unuia dintre ei, călăii traseră de funie, şi

falnicul trup se bălăbăni la doi stânjeni de pământ.

Atunci Caleţeanu şi Cioreanu se treziră din groaza care-i împietrise şi începură a cere iertare pentru Enescu.

— Vânzătorii trebuie să piară, scrâşni Domnul Tudor.

— Nu sunt vânzători, Măria Ta, cum nu suntem nici noi.

— De ce nu iscăliră? răspunse Vladimirescu.

— Îţi slujiră ţie şi ţării cu credinţă. Fie-ţi milă. Tatăl lui Enescu e bolnav la Piteşti, îl ştie pe fiul său aici, şi acuma vrei să afle că l-ai spânzurat? Fie-ţi milă de dânsul măcar. Cu mâinile împreunate, cu voci tremurătoare, cu ochii înecaţi de lacrămi, ei se rugau ca copiii. Şi nevinovăţia acestor rugăciuni, dovada curăţeniei lor sufleteşti, durerea ce o simţeau pentru tovarăşi, care îi făcea să uite a lor primejdie arătau Domnului Tudor o bărbăţie care se înrudea cu a lui.

El făcu câţiva paşi. Garda uciderii îşi deschise roata; dar când Vladimirescu ieşi din zarea de lumină, se opri iarăşi şi porunci:

— Legaţi-l pe Enescu – mâine să-i trageţi douăzeci şi patru la tălpi şi pe urmă îl trimit la ocnă.

Şi plecă urmat de Cioreanu şi de Caleţeanu.

Ene Enescu stătea nemişcat sub salcia de care atârna prietenul său. Nişte oameni se apropiară de el ca să-i lege braţele la spate.

În aceeaşi clipă, Hagi Prodan ieşi dintre sălcii cu câţiva ostaşi, căci pandurii ale căror focuri luminaseră spânzurătoarea îi chemaseră în grabă, spăimântaţi.

Sârbul se opri îngrozit şi îşi făcu cruce, apoi sări înfuriat atât asupra călăilor, care legau pe Enescu, şi îi lovi cu pumnii încleştaţi.

— E poruncă, gospodar, mârâiră aceştia pe sârbeşte.

— Dă-o dracului porunca, strigă Prodan, unde e căpitanul vostru?

— Aici, se auzi din întuneric, şi Chiriac Popescu ieşi la lumina focului.

Amândoi sârbii schimbară câteva cuvinte grăbite.

— Ostaşul trebuie să asculte, nu începe vorbă, zise Prodan, dar Dumnezeu e deasupra tuturora, şi uciderea aceasta a fost fără niciun Dumnezeu. N-a fost nici pâră, nici judecată, nici preot. Eu te-am dat slugerului, eu ţi-am fost şi rămân maimarele tău. Şi ca atare îţi zic să nu cumva să se atingă cineva de căpitanul Enescu. Dumnezeu să mă ierte de păcatul ce săvârşii, dându-vă lui

Vladimirescu, ca să facă din voi călăi.

— Gospodare, să ştii că mâine ne ucide pe toţi, zise Chiriac Popescu.

— Ferit-a Dumnezeu. Aci s-a înfundat. Chiar pandurii săi m-au chemat în ajutor. Sfinte doamne, de ce n-am venit la vreme, ca să-l scap pe Urdăreanu.

Atunci Enescu se clătină şi căpitanii sârbi îl prinseră în braţe.

Cioreanu urmă pe Domnul Tudor, cum era dator s-o facă, până sus în foişor. În săliţă, la capul scării de lemn, care era luminată de o lumânare de seu, adjutantul întrebă pe Vladimirescu dacă mai avea vreo poruncă de dat pentru noapte. Răspunsul fu:

— Nimic, străjile să-şi facă datoria. Şi Domnul Tudor intră în camera sa şi încuie uşa.

Cioreanu rămase încă câteva clipe în săliţă, rezemat de scară, căci acuma îi tremurau picioarele. Mai înfricoşată decât cruzimea uciderii i se păru liniştea răspunsului lui Vladimirescu, liniştea cu care zăvorâse uşa iatacului său şi cu care se pregătea să doarmă.

Oare firea căpeteniei pandurilor era deopotrivă cu firea

regelui David, când acesta cerea lui Dumnezeu să frângă fălcile leilor spre mai mare slăvire a dreptăţii? Domnul Tudor era cu sufletul împăcat, pentru că pedepsise ceea ce în ochii lui era un mare păcat împotriva datoriei ostăşeşti, şi cu chibzuială îşi alesese ziua, în care grecii se amestecaseră iarăşi în trebile ţării; bănuiala sa împotriva străinilor din oştire crescuse într-atâta, încât socotea că asupra lor cade vina nesupunerii celor patru căpitani. Iar moartea nu-l îngrozea.

Cioreanu coborî încet treptele scării; după el straja dinăuntru zăvorâse porţile grele de stejar. Când adjutantul zări, în întunericul nopţii, la lumina celor două focuri, înfricoşata arătare de sub sălcii, el gemu de durere.

Pe bancă, lângă intrare, cu capul în mâini, şedea căpitanul Caleţeanu; nici el nu putea privi spre sălcii.

Deodată se auziră paşi în întuneric.

— Cine e? strigă straja de la poartă.

Mai muite voci răspunseră: „Mehedinţi”.

Căpitanii veneau din toate ungherele taberei; ei se strângeau împrejurul băncii, pe care şedeau adjutantul şi tunarul. Fiecare, privind la lumina focului pe cel spânzurat, îşi făcea cruce, şi cu cât se uitau la el, cu atât

creştea fierberea printre ei. Vorbeau pe înăbuşite. Vorbeau de Urdăreanu ca de floarea pandurilor şi-i jeleau tinereţea, frumuseţea, vitejia, bunătatea înţeleaptă a firii. Băieţii îl ascultau ca şi cum ar fi fost un om încercat, pentru că era drept şi pentru că, după ce răcnise la ei, se însenina repede.

— Oamenii lui stau acolo lângă salcie şi plâng, zise scurt Frunte-Lată şi apoi tăcu, căci şi lui i se înecase graiul.

— Vai de biata mumă-sa, zise altul, şi adaogă, îndreptându-se către Caleţeanu şi Cioreanu: Să vă răsplătească Dumnezeu că l-aţi scăpat pe celălalt. Unde e Enescu?

Unii aflaseră că sârbii îl ascunseseră.

— Dar Oarcă? Și Cuţui? De nu i-ar fi ucis şi pe ei!

— Oarcă şi Cuţui sunt aci, grăi o voce în întunerec. Răspunsul era dat de Oarcă, dar cu glas atât de stins, încât ceilalţi nu-l recunoscură pe dată.

Apoi li se făcu loc în mijlocul căpitanilor. Cuţui tăcea; bărbaţii nu vedeau, din pricina beznei, lacrămile ce curgeau pe faţa sa slabă. Tăceau toţi ca la biserică, ca să-l asculte pe Oarcă.

— Fraţilor, stăm rău, începu acesta, care trecea după Tudor Vladimirescu ca cel dintâi în Adunarea norodului. Ion Urdăreanu şi-a pierdut viaţa, Ene Enescu însă a pierdut şi mai mult. Venim de la casa dascălului, unde-l duse Hagi Prodan. Îi bate inima aşa de tare, încât nu poate vorbi. A pierdut mai mult decât Urdăreanu – şi ce pierdu el, pierdurăm şi noi. Căci Dumnezeul ostaşului este căpitanul său. Şi nu ne mai putem încrede în dreptatea căpitanului nostru. Fraţilor, ne pierdurăm Dumnezeul nostru.

Era mai multă durere decât mânie în cuvintele lui Oarcă, era strigătul de jale a unei mari şi dezamăgite iubiri. Deodată se auziră lovituri în uşă, pe dinăuntru.

— Cine e? întrebă straja.

— Eu sunt, eu, Makedonski, fu răspunsul răstit, deschide.

Caleţeanu porunci pandurilor să deschidă.

Makedonski ieşi, ducând un cal alb de frâu.

— Să fie adevărat, întrebă el grăbit, că slugerul a spânzurat pe Urdăreanu?

Drept răspuns i se arătă priveliştea din lumina focului.

— Şi voi staţi aci şi vă jeliţi şi răbdaţi? se răsti arnăutul

către români, ori n-aveţi sânge în vine? Ucide azi pe unul, mâine pe altul, fără nicio judecată. Vă ia drept ce sunteţi, vite încălţate. Credeţi că puteţi da seamă pandurilor voştri de ce s-a întâmplat? Să ştiţi că toţi sunt nemulţumiţi şi sătui să fie jertfele mâniei lui oarbe, şi că se vor scula împotriva voastră, de mai ţineţi cu nebunul acesta, care taie floarea neamului său – şi de ce? Pentru ce atârnă acolo de salcie mândreţea aceea de tânăr? Cu două ceasuri înainte trăia şi el, ca voi şi ca mine, şi îl urma nebănuitor pe comandirul său…

— Doamne, sfinte Doamne, se ridică vocea lui Cuţui cu atâta jale, încât arnăutul se opri din cuvântarea sa plină de focul urii. De ce, în loc să ne ascundem, nu ne duserăm şi noi, când ne cheamă Domnul Tudor? Noi îl cunoşteam şi ştiam că se gândea la răzbunare. Cum de nu ne ziserăm noi că o să cheme şi pe băieţi. De eram noi, îl scăpăm pe Urdăreanu cum îl scăpară Cioreanu şi Caleţeanu pe Enescu. Suntem bătrâni, nu făcea slugerul cu noi ce făcu cu copiii..

— La nimic nu izbuteaţi, frate Cuţui, zise Frunte-Lată, ceata uciderii fu chemată la sălcii.

Dar Cuţui nu se putea mângâia şi zicea mereu:

— Numai noi suntem de vină!

Makedonski izbucni iarăşi:

— Iar bocete. E încă timp să scăpaţi cu viaţă, deci spuneţi un cuvânt hotărâtor. Ce voiţi să faceţi? Vreţi să-l ascultaţi, ca înainte, pe smintitul de colo de sus?

Toţi se împotriviră:

— Nu, nu mai putem.

— Atunci lăsaţi-vă pe mine, urmă Makedonski, şi pe Hagi Prodan, ştiţi bine că vă e un tovarăş credincios. Vreţi să vă ajutăm?

Ei primiră.

— Aşteptaţi-mă până mâine, pentru că-l voi înştiinţa pe Iordache. Pe Tudor Vladimirescu îl las în paza voastră, zise Makedonski.

Apoi sări călare şi o luă spre Piteşti.

Căpitanii ţinură încă un sfat scurt, după care doi din ei intrară în curte, doi rămaseră lângă poartă cu Cioreanu şi Caleţeanu, pe când ceilalţi plecară în grabă spre tabără.

Scânteia răzvrătirii sărea ca fulgerul de la o inimă la alta. Căci căpitanii aveau mare trecere pe lângă panduri.

Caleţeanu şi Cioreanu se gândeau în zadar cum puteau să prevestească pe Domnul Tudor; tovarăşii lor nu se

mişcau de lângă ei şi îi împiedicau chiar să vorbească împreună, căci văzuseră bine că nici adjutantul, nici tunarul nu se uniseră cu părerea lui Makedonski.

Se făcu ziuă. Una din străji ieşise din foişor şi zise că Domnul Tudor se sculase, şi când comandirul se coborî, găsi pe toţi căpitanii săi aşteptându-l. Însă erau întunecaţi la faţă, şi tăcerea lor îl înconjură ca un zid. El se uită spre sălcii, se întoarse către Cioreanu şi zise:

— Daţi-l jos pe Urdăreanu şi îngropaţi-l, şi după o clipă adaogă: Cu paradă ostăşească, după cinul său de căpitan.

Noaptea potolise întrucâtva mânia sa. Nu pomeni nici de Enescu, nici de ceilalţi doi căpitani.

După un ceas câteşitrei stăteau cu companiile lor la groapa tovarăşului lor. Enescu, cu toate rugăciunile celor doi bărbaţi mai bătrâni, nu voise să lipsească de la înmormântare. Din când în când ei aruncară o privire părintească şi îngrijorată asupra tânărului căpitan. Acesta părea îmbătrânit cu câţiva ani; era tras la faţă şi sprâncenele îi tresăreau câteodată de durere. Azi însă Enescu răbda tot.

Răbda să vadă apropiindu-se sicriul deschis purtat pe umeri de opt panduri şi privi lung în faţa prietenului său.

Fiindcă ştreangul îi rupsese şira spinării, capul bălan, cu pletele sale aurii, fusese aşezat foarte sus în sicriu, şi aceasta îi dădea o măreţie, care se uni cu măreţia morţii. Frumuseţea lui era uimitoare; în casa preotului, unde fusese pus în coşciug, femeile îl acoperiseră cu liliac înflorit, şi cu el însăşi primăvara părea dusă la groapă.

După ce clopotele, focurile de puşcă şi bătăile tobelor tăcură, Cioreanu se întoarse la foişor, pentru a vesti pe Domnul Tudor că porunca îi fusese împlinită.

Aci găsi o ceată de arnăuţi străini. Venise căpitanul Iordache, şi era sus cu Vladimirescu.

Grecii păzeau sub poartă şi sub scară. Iar jos şi sus stăteau mulţi panduri cu chipurile întunecate şi ameninţătoare.

În odaia din foişor Domnul Tudor şedea cu Olimpianul pe divan şi bea cafeaua, pe care o făcuse Preda, şi pandurul întindea tocmai tava cu feligene celorlalţi amăuţi, sălbatecului Farmache şi căpitanilor Mihalea şi Ghenciu. Căci ceremonia turcească a cafelelor însoţea chiar întâmplările cele mai grave.

După ce băuse, Olimpianul zise:

— Voiam să aflăm, arhon sluger, de ce ai spânzurat ieri, fără judecată, pe căpitanul Urdăreanu şi, în drumul de la Bucureşti până la Goleşti, pe cei treizeci de ostaşi? Nu e asta pravilă ostăşească, şi ne-a amărât rău.

Domnul Tudor răspunse:

— Sunt în ţara mea, cu sabia mea.

— Nedreptatea tot nedreptate rămâne, zise Iordache, şi oamenii se plâng de tine.

— Pusu-te-au judecător peste mine?

— Mi-au cerut ajutor. Şi beizadeaua Gheorghe Ipsilanti îţi trimite vorbă că, cu toate că v-aţi înţeles ieri, el nu se mai poate încrede în tine, căci i s-a adus, azi-noapte, o nouă dovadă că ţii cu turcii. Iacă, și Olimpianul scoase iarăşi o scrisoare, pe care o întinse căpeteniei pandurilor, cu o mână tremurătoare, căci îl scuturau frigurile rău.

Era acea scrisoare către paşaua de la Silistra, la care Vladimirescu nu primise răspuns; fusese deci prinsă, şi acuma slujea ca armă împotriva lui. Aceasta nu putea fi decât fapta căpitanului Sava.

Domnul Tudor privi hârtia şi tăcu.

— E iscălitura ta? întrebă Iordache.

— Este, fu răspunsul.

Olimpianul sări în picioare:

— Ce mai aşteptaţi? strigă el ofiţerilor. Mărturiseşte că voia să vândă turcilor şi Eteria şi oştirea sa.

Tudor Vladimirescu dădu din umeri.

Iordache însă deschise uşa spre săliţă şi strigă aceleaşi cuvinte; pe urmă se repezi pe scară şi ţipă în gura mare lângă poartă, unde se adunau din ce în ce mai mulţi căpitani. Kleftul slobozea acuma tot amarul, toată îndoiala, pe care le înăbuşise de câteva luni. Ridicând scrisoarea în sus el zbieră:

— Aci stă scris ce avea de gând să facă cu voi Tudorin al vostru, părintele vostru. Vrea să vândă ţara păgânului. De aceea, vă omoară fără cruţare şi fără vină. El aştepta oştirea turcească, ce-i mai trebuia pandurimea. Acuma îl ţinem, nu-şi poate tăgădui iscălitura. Şi tot voiţi să-l urmaţi pe vânzătorul neamului şi al credinţei?

Niciunul din căpitani nu citi scrisoarea, puţini dintre ei care stăteau mai aproape văzură iscălitura, însă moartea tinerilor panduri era înaintea ochilor, ei veneau de la groapa lui Urdăreanu, şi cel care le vorbea acuma cu tot focul convingerii era un om de cinste, preţuit de toţi.

— Nu-l mai voim de căpitan pe slugerul Tudor! strigară

ei, voim pe Hagi Prodan sau pe Makedonski.

Iordache se sui iarăşi în foişor, se apropie de Tudor Vladimirescu şi zise:

— Ai auzit ce au strigat căpitanii tăi? Te sfătuiesc să mă urmezi de bună voie la Piteşti, de unde beizadea Gheorghe te va trimite la Târgovişte, ca să dai seama Arhiului de faptele tale. Ipsilanti îţi voieşte binele. De te căieşti, el te va ierta şi te va trimite iarăşi la pandurii tăi. Arhon slugere, dă-mi armele tale.

Se întâmplase acuma ceea ce Tudor Vladimirescu prevăzuse de mult: grecii îl prinseseră în cursă. Numai la una nu se aştepta: să-l bage chiar oltenii săi la capcană. Deci, nu mai avea mijloc de apărare. Fără niciun cuvânt, lăsă pe arnăuţii lui Iordache să-i scoată pistoalele din cui, şi desagii săi plini de hârtii şi de bani. Însă când Olimpianul întinse mâna spre sabia pe care Domnul Tudor o purta atârnată de umăr cu un găitan roşu, căpitanul pandurilor privi împrejurul său, ca după ajutor. Şi printre toate feţele duşmănoase care îl înconjurau, nu zări decât doi ochi credincioşi, aţintiţi cu durere asupra sa; erau ochii lui Caleţeanu. Trecu găitanul peste cap şi întinse sabia tânărului căpitan zicând:

— De ne-om revedea, mi-o dai înapoi; de nu, ţine-o în amintirea prieteniei mele. Ia şi inelul acesta, pe care-l am de la părinţi.

Iordache însă grăbea plecarea. Ei se scoborâră pe scară. Caii stăteau sub poartă. Tudor Vladimirescu încălecă. Dar hăţurile le luă căpitanul Ghenciu şi îl trecu astfel prin tabără. Pandurii văzură asta, şi rămaseră întunecaţi şi tăcuţi.

Caleţeanu rămase singur sus în foişor. Stătea ca înrădăcinat. În mâna stângă ţinea inelul ce i-l dăduse Domnul Tudor, un inel de aur cu piatră verde săpată; în mâna dreaptă ţinea sabia, al cărei mâner era de argint şi teaca de catifea roşie ţintuită cu argint.

Cioreanu intră.

Cei doi prieteni priviră unul la altul cu jale şi cu nedumerire. În sfârşit adjutantul zise:

— Crezi tu c-a voit să ne vândă?

Caleţeanu îi arătă darurile ce le primise:

— Crezi tu, că astfel se desparte un vânzător de oştirea sa? De vedeau pandurii, cum îmi dădu sabia, îi luau la goană pe căpitanul Iordache cu toţi arnăuţii săi.

Cioreanu lăsă capul în jos.

— Şi noi nu puturăm să-i dăm de veste.

— Tot nu dosea, zise tunarul, nu pune preţ pe viaţă.

O voce strigă afară numele adjutantului.

Makedonski îl chemă şi îi porunci să meargă la căpitanul Iordache, şi să-l roage să pregătească cartier şi zaherele pentru panduri la Piteşti.

Cioreanu sosi acolo seara târziu. În aer erau numai cântece de privighetori şi miresme de liliac. Arnăuţii tăbărau prin curţile bisericilor şi ale caselor părăsite şi îşi găteau mâncarea lângă foc.

Solul găsi în curând casa căpitanului Iordache. Intrând în tinda întunecoasă, zări la celălalt capăt, printr-o uşă deschisă, o odaie luminată. Acolo Domnul Tudor stătea pe divan, păzit de căpitanul Ghenciu cu puşca în mână, pe când Olimpianul se plimba prin odaie. Cioreanu, adânc mişcat, se opri o clipă şi auzi pe Domnul Tudor zicând:

— Ce mai vreţi de la mine, după ce cu vicleniile voastre îmi întoarseră oştirea, ca să mă dea în mâinile voastre? Ce vreţi cu mine, oameni fără căpătâi şi străini de această ţară? Să mă omorâţi? Eu nu mă tem de moarte. Am înfruntat-o de multe ori. Cămaşa morţii mi-o îmbrăcai de când mă ridicai să mă lupt pentru drepturile norodului.

Turcii sunt în ţară. Voi însă nu puteţi să-i bateţi, şi nici nu veţi putea vreodată.

Cioreanu nu îndrăzni să stea la pândă mai mult, trecu prin tindă, intră în odaie, şi închinându-se mai întâi înaintea lui Tudor Vladimirescu care îi răspunse în tăcere, îşi îndeplini sarcina către Olimpianul.

A doua zi cinci cărucioare de poşte erau trase în faţa casei. Domnul Tudor fu urcat în cea dintâi şi adjutantul beizadelei Niculae Ipsilanti se aşeză lângă el. În celelalte cărucioare erau câte doi arnăuţi. Surugiii, călări pe înaintaşii din stânga, pocniră din bicele lor lungi şi în zăngăneala clopoţeilor căruţele goniră prin valea minunată în găteala ei primăvăratecă, prin care sclipeşte râul Doamnei şi pe care o închide, la miazănoapte, cununa Carpaţilor.

Ispravnicul judeţului alergase toată noaptea din casă în casă, ca să găsească cartier pandurilor. Veni şi la boierul Radu Enescu, dar îl primise Liliana, căci ea era acuma sufletul casei; bărbatul nu mai părăsea patul de durere. Lilianei îi povesti ispravnicul groaznica tragedie de la Goleşti şi îi spuse că Tudor Vladimirescu era în oraş, închis sub pază în casa boierului Mavrodol.

După plecarea sa, Liliana se rugă în genunchi lângă icoane. Pe urmă se grăbi să cheme slugile şi le struni, ca boierul Radu să nu afle decât ceea ce i se putea spune. Mai ales trebuia să i se ascundă primejdia de moarte, prin care trecuse fiul său, şi prinderea Domnului Tudor de greci. Trimise o slugă înaintea oştirii, cu însărcinarea să vorbească cu Ene, şi să se întoarcă apoi în grabă, astfel Liliana să aibă răgaz, să-şi poată înştiinţa din vreme bărbatul despre sosirea fiului său.

De aceea, căpitanul Enescu, intrând pe la orele două după-amiazi în curtea părintească cu compania sa, zări sus în pridvor pe tânăra soţie a boierului Radu. Dar ea se înspăimântă, când îl văzu, urcând încet scara şi oprindu-se, fără niciun cuvânt, înaintea ei. În ochii săi, pe faţa sa era ceva mai amar decât durerea, şi Liliana, deşi învăţată să vadă din plăpânda copilărie jalea scrisă pe chipurile omeneşti, uită de spaimă ce voia să-i zică.

— Slavă domnului că trăieşti, grăi ea încet, şi pentru că el tăcea mereu, urmă sfios: Tată-tău te aşteaptă. Te rog nu-i spune…

— Ştiu, îi tăie el vorba, îmi spuse feciorul.

Liliana se temu de întoarcerea fiului său vitreg. După

grozăviile pe care le trăise, cum se va înfăţişa? Bolnav, frânt, ameţit? Cum să se ascundă astea de tatăl său? Inima plină de grijă a Lilianei prevăzuse fel de tel de lucruri, numai adevărul nu: purtarea dârză şi duşmănoasă a lui Ene. Întrevederea cu tatăl său însă fu astfel uşurată, căci fiul se arătă liniştit, şi boierul Radu nu bănuia furtuna ce se ascundea sub acea linişte amăgitoare. Era şi prea slab pentru întrebări multe. I se spusese că Domnul Tudor, cu o parte a pandurimii sale, nu se oprise decât foarte scurt timp în Piteşti, şi boierul Radu rugă pe tânărul căpitan să-i ureze sănătate bună din partea sa.

Ene ieşi din camera bolnavului înfrigurat şi cu ochii arzători, şi se întâlni cu Liliana, care-i pândise ieşirea, ca să se întoarcă numaidecât la soţul ei.

Ene se opri.

— Fii pe pace, zise el printre dinţi, comedia-i fu pe plac.

Ea ridică ochii întrebători:

— Comedia?

— Ce e oare viaţa dacă nu o comedie? Şi mai îndrăznivei, mamă, să-mi spui că face să fie trăită? Păcat că nu m-a spânzurat Domnul Tudor, căci astfel eram cel puţin

scutit de ură împotriva lui. Deoarece cei mai buni sunt la fel cu dânsul, mi-e scârbă de oameni. Sfatul tău, să-mi închin sufletul şi munca neamului meu, să-l păstrezi pentru fete mici, care habar n-au de viaţă.

Cuvintele sale cădeau ca piatra şi trăsnetul pe biata femeie. Pe capul ei se dezlănţuia straşnicul amar al tânărului suflet, de care Oarcă zisese, cu drept cuvânt, că-şi pierduse Dumnezeul. Sufletele de seamă cred uşor şi cu drag că cei puşi deasupra lor sunt înzestraţi cu o putere tainică, dar în schimb le cer, cu o logică nestrămutată, ca superioritatea lor să le fie dovedită nu prin titluri, ci fapte. Când poporul şi tineretul fac această cerere, nu cunosc nici răbdare, nici scutire. Şi cu drept cuvânt, căci altfel n-ar mai fi leac împotriva fariseismului. Şi iarăşi focul tinereţelor face ca tinerii, în răzvrătirea lor împotriva celor ce le-au înşelat credinţa, să meargă prea departe, şi să dispreţuiască şi cauza, căreia se închinase cel ce a greşit. În furia durerii sale, firea pătimaşă a lui Ene se ridica chiar împotriva femeii, care-i vorbise de lupta pentru binele ţării, cercând astfel să vindece inima lui rănită. El îi arătă cu crudă amărăciune că rănile inimii îi erau azi cu totul otrăvite. Îi zisese „mamă” cu o

batjocură rece, râzând de nevinovăţia cu care ea îi ceruse odinioară acest nume.

Sufletul de femeie al Lilianei simţi măreţia acestei dureri, deşi izbucnirea ei era atât de straşnică; rămăsese însă prea ameţită şi nu mai ştia ce să răspundă.

Dar nici Ene nu-i dădu răgaz s-o facă, ci pleacă din casă.

Îl trăgea inima la Oarcă şi la Cuţui, care erau rămăşiţele idealului său ostăşesc şi patriotic, şi îl înţelegeau.

Oarcă, cum sosise la Piteşti, chemase la dânsul pe toţi căpitanii români, şi ţinuse sfat cu ei într-o biserică, căci fierberea era mare între panduri. Cum îi cuprinsese de iute răzvrătirea, tot aşa de repede îi stăpânea acuma deznădejdea. Le lipsise, la plecarea lor de la Goleşti, asprul lor căpitan, înaintea căruia toţi tremurau, dar ale cărui porunci bine chibzuite le dădeau încredere; le lipsea omul care ştia de fiecare din ce sat era, care le vorbea graiul şi le gândea gândul. Acuma îşi aduceau aminte de câte ori el le desluşise planul său. Ba unul, ba altul, întrebau pe căpitanii lor dacă ieri nu se lăsaseră să fie înşelaţi de greci, şi dacă ar fi crezut că Domnul Tudor, care scăpase ţara de birurile cele cumplite, voise să

robească păgânilor pe fraţii săi?

— N-avea nevoie de turci nici ca să ajungă la domnie, nu-l făcurăm noi Domn? ziceau oltenii.

Şi căpitanii oftau.

— Şi de cine să ascultăm? grăiau pandurii. Hagi Prodan e om de ispravă. Dar nu e singur. Sunt şi Makedonski, Iordache, Farmache, Mihalea, Ghenciu şi cum le-o fi zicând la toţi. Şi fiecare din aceşti amăuţi se crede mai mare şi mai tare ca tustrei Ipsilanţii. Turma cu câini mulţi lătrători nu e bine păzită, căci javrele zgomotoase fug de urs. Au intrat turcii în ţară, şi femeile noastre şi copiii sunt singuri. Mai bine o pornim, să ne vedem fiecare de casă cum vom putea. Şi pe fiecare ceas, câţiva dintre dânşii părăseau oştirea, nu numai pe drumul scurt între Goleşti şi Piteşti, dar şi după sosirea lor în acest orăşel.

Cei mai mulţi dintre căpitani gândeau ca pandurii; şi sfatul lui Oarcă, să rămâie strânşi laolaltă şi să îndeplinească voinţa lui Tudor Vladimirescu, nu avea răsunet. Numai el, Cuţui, Enescu şi Cioreanu răspundeau de ostaşii lor. Iar ceilalţi pierdură orice nădejde când Hagi Prodan le aduse ştirea că Iordache voia să-i trimită peste Olt, pe dânsul şi pe panduri, însă numai cu trei tunuri şi

fără muniţii şi zaherele. O adevărată furtună de păreri încăierate se ridică atunci, până ce Enescu răcni:

— Ce ne trebuie muniţii? Avem unghii şi dinţi. Lăsaţi palavrele şi să ne batem odată. Stătea pe treptele unui amvon; şi faţa lui albă, ochii fulgerau, îi era frică, o frică nebună, să nu-l înşele şi cea din urmă a lui nădejde: bătălia.

Pandurii tăcură o clipă înaintea sălbaticei sale turburări. Oarcă apucă mâna fierbinte a tânărului, ca să-l liniştească, şi rugă pe Hagi Prodan să cheme pe căpitanul Iordache.

Olimpianul veni, însă, întemeindu-se pe poruncile Arhiului, nu-şi schimbă hotărârile. Dar jura pe icoana Maicii Domnului că va urma pe panduri în douăzeci şi patru de ore; atât era nevoit să mai zăbovească, ca să primească alte porunci de la Târgovişte. Şi spre întărirea jurământului făcu trei cruci mari.

XVIII

Arhiul şedea la Târgovişte în una din cele mai frumoase case. Era a grecului Giartoglu, un eterist înfocat. Primise pe Alexandru Ipsilanti ca pe un semi-zeu; şi deoarece nu putea să-i ridice un templu, scornise gândul să numească una din scările care duceau la pridvor „scara sacră”, şi nu îngăduia să fie folosită decât de Arhiu şi de fraţii lui.

În dimineaţa zilei de 24 mai intră, valvârtej, în acea curte, un căpitan de arnăuți călare, care târa un om de guler şi urla aşa de grozav, încât locuitorii caselor ieşiţi în fugă nu înţeleseră decât după o vreme de ce era vorba.

În sfârşit, beizadeaua Gheorghe Ipsilanti se înfăţişă pe pridvor, şi arnăutul strigă de astă dată mai desluşit, tot scuturând şi bruftuind pe cel pe care-l trăgea după sine:

— Câinele ăsta minte şi zice că turcii au intrat în Bucureşti. Pentru minciuna aceasta, am să-i tai capul!

— Aman! Aman! ţipă celălalt, nu o zic eu, o zice un negustor, care a fugit din Bucureşti. Îl pot aduce ca martor.

Arnăutul, care era beat, zbieră din nou la el, cu ameninţări înspăimântătoare.

Prinţul se aplecă de pe pridvor şi strigă:

— Generale, generale Caravia, linişteşte-te! Lasă să-l ascultăm întâi pe ispravnic.

Căci nenorocitul, pe care Caravia îl ţinea de guler, era ispravnicul judeţului.

— Ce să-l ascultăm, urla generalul, e un vânzător, o iscoadă. Vrea să bage frica în oştire. Am să-i tai capul drept pildă.

— Fără judecată? Ar fi o nelegiuire. Trebuie să cerem şi părerea Arhiului. Şi el nu e aci.

Atunci arnăutul se mânie şi pentru asta:

— Nu e aci, scrâşni el, iar nu e aci?

În timpul acesta mai mulţi ofiţeri se strânseră pe pridvor, generalul Christaris, Lassanis adjutantul şi casierul Scufas.

Caravia nu putea suferi pe Christaris, pentru că nu era mitarnic şi se temea de dânsul ca de unul ce cunoştea întrebuinţarea otrăvii. Dar ţinea la Lassanis şi la Scufas, căci casa Eteriei era în mâinile lor.

Şi pentru că toţi erau de părerea beizadelei, arnăutul cu înjurături straşnice, trânti la pământ pe bietul ispravnic, dându-i cu piciorul, îşi smuci calul care sforăia, şi ieşi din

curte, răcnind ca un tigru care şi-a pierdut prada.

Gheorghe Ipsilanti îngălbenise şi intră repede în casă. Pe ispravnic îl ridicară câteva slugi, îl luară în odaie şi-l îngrijiră. Apoi veni Lassanis, ca să afle ce spusese negustorul de la Bucureşti.

A doua zi după plecarea lui Vladimirescu, Ahmed paşaua de la Silistra, se înfăţişase cu opt mii de oameni înaintea Bucureştilor. Puţinii boieri rămaşi în oraş, împreună cu bancherul Băltăreţ şi cancelarul Udritzky, îi ieşiseră înainte şi fuseseră bine primiţi. Paşaua spusese că era trimes numai împotriva „apostaţilor", adică Tudor şi eteriştii; însă ceru toate armele locuitorilor. Spaima era mare în oraş. Aproape o sută de oameni fugiseră cu tot avutul lor la consulatul prusesc. Toţi erau îndârjiţi împotriva lui Udritzky, care, până în clipele cele din urmă, zisese cu tărie că nu vin turcii. Şi paşaua de la Vidin trecuse Dunărea, iar cel de la Brăila intrase în Moldova.

Lassanis se duse cu aceste ştiri la beizadea Gheorghe.

Tânărul se plimba turburat prin odaie.

— Ah, de-ar veni în curând frate-meu Dimitri cu trupe împărăteşti din Rusia! strigă el,

Christaris, lângă fereastră, privea afară; o dungă dureroasă i se adâncise între sprâncene. Lassanis, repede, făcu din ochi lui Scufas.

Misiunea beizadelei Dimitri în Rusia şi sosirea lui grabnică cu trupe de ajutor era una din acele legende, care se răspândeau necontenit în tabără, şi în care fraţii Ipsilanti înşişi începeau să creadă.

— Mă voi duce, mai devreme decât voiam, la vie, unde se află Arhiul, şi voi căuta să-l văd între patru ochi, şi să-i povestesc cele întâmplate, zise beizadeaua, cu străşnicia unui om care a luat o hotărâre de mare însemnătate.

Arhiul plecase de dimineaţă la via gazdei sale, la poalele dealurilor frumoase, la miazănoapte de Târgovişte. Făcea asta adeseori, mai ales ca să nu petreacă noaptea în oraş, unde cetele lui Caravia şi ale celorlalţi căpitani trăiau în cel mai mare desfrâu, aşa încât se putea teme ca „scara sacră” să nu fie luată de ele, în noptatecele lor plimbări, drept alte scări mai puţin sacre.

— N-ar fi mai bine, Măria Ta, zise Christaris, să te întorci îndată aci cu generalisimul, şi să ţinem sfat?

— Nu se poate, răspunse Gheorghe Ipsilanti, cum ar rămâne Giartoglu, care a făcut atâtea pregătiri pentru

sindrofia de la vie?

Scufas şi Lassanis zâmbiră iarăşi a râde, iar prin ochii medicului trecu un fulger de disperare.

— Ţi-aş fi îndatorat, dragă Scufas, urmă beizadeaua, să trimeţi pe cineva la mine, să poruncească să puie caii şi să vie aci să mă ia.

Casierul Eteriei îi îndeplini grabnic dorinţa.

Fiecare beizadea îşi avea casa, ca şi fiecare general.

De aceea, fiecare avea nevoie de o mulţime de slujitori. Numai curtea Arhiului înghiţea zilnic o sută douăzeci şi patru oca de carne, cincizeci sau şaizeci de pâini, şi câtimi de unt, de ouă, de lapte, de făină, de zahăr şi de băcănii pe potriva celor de carne şi pâine. Nu mai puţină risipă făceau şi generalii.

Oraşul demult nu izbutea să plătească acest bir. Pentru a-l aduna, cete de arnăuţi cutreierau satele, strângând vitele şi păsările, pe care le aduceau la Târgovişte. Ei sparseră şi pivniţele din vii, iar butoaiele, care nu puteau fi ridicate din lipsă de căruţe, sau care nu puteau fi pe dată golite, chiar cei mai beţivi fiind sătui, le ciuruiau cu pistoalele, aşa încât vinul curgea pe jos, preschimbând pivniţele în cisterne bine mirositoare.

Cei jefuiţi nu primeau niciun ban; şi pe lângă aceasta femeile şi copiii lor erau schingiuiţi. Ţăranii fugeau în munţi, şi în fiecare zi zavergiii trebuiau să împingă prădările lor în locuri mai îndepărtate. Lăcomia şi cruzimea lor creşteau mereu; prădau şi bisericile.

La toate acestea simandicoasele beizadele închideau ochii; ei ştiau, cu mare meşteşug, să nesocotească politicos primejdiile ameninţătoare şi neajunsurile cele mai strigătoare. Şi pe lângă aceasta, Arhiul era bolnav de dragoste.

Sofiana Pantas îl însoţise la Târgovişte, dar era în nişte toane înfricoşat de rele. Ea nu mai avea nevoie să-l cucerească pe prinţul Alexandru, şi să se prefacă, pentru că el îi era rob, cu trup şi cu suflet. Ea se purta acuma cu dânsul cum se purtase pe vremuri cu Leventis şi îi aţâţa gelozia în aşa chip, încât se certase din pricina ei cu unul dintre cei mai buni ofiţeri ai săi, cu Gheorghe Cantacuzino, care venise cu el din Rusia, şi pe care acuma îl trimisese în Moldova cu misiunea, foarte puţin desluşită, să ocupe Iaşii.

Sofiana însă ştia să-l chinuiască pe ibovnicul ei în chip mai rafinat încă prin critica înveninată ce i-o făcea lui şi

întreprinderii sale. Şi când îl vedea scos din fire, ridica din frumoşii ei umeri albi şi rotunzi şi zicea:

— Ce vrei, Ipsilotate, din toate popoarele de pe pământ, grecii sunt aceia care au mâncat prea mult din rodul pomului ştiinţei; „ils se sont donné une indigestion spirituelle”. Le-a mai dat şi Chilon o povaţă cu două tăişuri: „Cunoaşte-te pe tine însuţi”, ceea ce vrea să zică, aflaţi că nu sunteţi buni de nimic, şi că totul e zadarnic. E drept însă, că ţie îţi mai lipseşte mult până la această ştiinţă, Măria-Ta.

Rănit adânc, beizadeaua răspunse:

— Dar cum ar trebui să fie bărbatul care ar afla har înaintea ochilor tăi?

— Ar trebui să mă dispreţuiască, rosti dânsa aspru, dar totuşi cu înfocare, şi adăugă, visătoare: Ar trebui să fie fiul unui popor, care ar avea dreptul să aibă încredere în puterea sa, un popor ca acela al dacilor, până n-am venit noi peste ei.

— Aiurezi, încercă să glumească beizadeaua, vrei să pui pe valahi mai sus decât pe noi, elinii?

— Nu uita, dragă, zise Pantasina, că titlurile tale le datoreşti valahilor.

— Kira Sofiana! strigă el înfuriat.

— Mă rog, mă rog, zise ea, vă făliţi peste tot cu armele Moldovei şi ale Valahiei, le aşezaţi oriunde se nimereşte, pe tuci, pe cearceafuri, pe tabacheri, pe săbii şi pe batistele voastre. Deci, sau înseamnă poporul acesta ceva, sau armele sale sunt fără valoare. Ochii îi scânteiau acuma; ştia că fiecare săgeată îşi nimerea ţinta, şi nu avea bucurie mai mare decât să-l înjosească pe Arhiu.

El se roşea şi iar se îngălbenea, şi vocea îi tremura când începu:

— Pe steagul Eteriei…

— Tocmai, vream să ţi-o spun demult, îi tăie ea vorba, bine ai face să-l schimbi, şi să pui să zugrăvească un struţ în locul fenixului.

La aceasta Ipsilanti ieşi. În tindă se întâlni cu fratele său care sosea în aceeaşi clipă la vie.

Prinţul Gheorghe îi ceru o convorbire; Arhiul îl primi pe dată, şi timp de cinci minute ascultă pe frate-său cu băgare de seamă, pe urmă însă mândria şi ciuda ce le simţise, gândindu-se la Sofiana, se preschimbară în teamă că ar putea să-i fi pierdut iubirea. El răspunse zăpăcit, se nelinişti, trăgea cu urechea la orice zgomot în casă şi când

i se păru că aude paşi îndreptându-se înspre odaia Sofianei, întrerupse grăbit pe frate-său:

— Bine, bine, mâine dimineaţă vom mai vorbi, întorcându-ne la oraş; se repezi la uşa ei, şi, după oarecare zăbavă, îndrăzni să intre şi să-i ceară iertare.

Christaris, în sufletul său, trăgea nădejdea că Arhiul după ce vorbise cu frate-său, era să alerge la oraş, şi era cât p-aci să scoată un strigăt de bucurie, când căpitanul Dimitrie Şuţu intră la dânsul zicând:

— Generale, a venit o ştafetă de la via lui Giartoglu; sfârşitul cuvintelor însă îl scoase din fire: mai cere praf de puşcă şi iască pentru artificii. Dar la regimente nu vrea să dea nimeni nimic fără plată. Şi noi n-avem.

Dimitrie Şuţu, care, vorbind, ţinuse milităreşte mâna la şapcă, o lăsă să cadă, şi bărbaţii priviră unul la altul în tăcere. Tânărul căpitan nu era dator să facă această înştiinţare, orice soldat putea s-o îndeplinească.

Christaris înţelese că numai nerozia cererii, când duşmanul era în apropiere, împinsese pe Dimitrie Şuţu să vie la dânsul, şi citi, pentru prima oară, deznădejdea în ochii săi. Această dovadă de nepricepere a comănduirii zdruncinase chiar eroicul optimism al tânărului mavrofor.

Şi deodată Dimitrie Şuţu îşi vărsă tot focul:

— Generale, nu găsesc răspunsuri la îndoiala mea cumplită – de aceea viu la dumneata, care eşti una cu Elada, care o iubeşti atâta, încât ea grăieşte prin gura dumneatale. Jură-mi, generale, că într-adevăr ne coborâm din acei eroi de care cântă Omer: „mânuiitori de suliţi şi dornici să străpungă cu frasinul întins zalele ce scrâşnese, de pe pieptul duşmanilor".

Christaris încercă să scape printr-o dovadă apagogică.

— Eşti dezamăgit, căpitane, zise el, pentru că nu sunt toate cum ar trebui să fie. Pentru că îi vezi pe compatrioţii dumitale că greşesc, bănuieşti că niciodată nu am avut însuşiri bune. Dar tocmai asprimea judecăţii dumitale e o dovadă de mărirea Eladei. De nu aveam pravila virtuţii, nu ne-am împotrivi relelor; de n-am fi copiii adevărului, nu ne-am lupta împotriva greşelei. Dar ce este adevărul? Nu numai materia, dar mai presus de toate idealul. Dacă sufletul elinilor simte şi vrea mărirea elinilor, aceasta va fi. Cât timp vom crede în eroii noştri, vom naşte eroi, chiar împotriva tuturor slăbiciunilor, cu care singuri ne împiedicăm drumul înaintării. De aceea, să slujim patriei, nu numai cu sabia, dar şi cu credinţa în

nemărginita ei virtute.

Şi astfel idealistul, mângâind pe altul, se mângâia singur.

Dimitrie Şuţu oftă adânc şi zise:

— Acuma iar pot trăi, şi în calda sa recunoştinţă voi să sărute mâna aceluia care îl scăpase de un ucigător chin sufletesc. Christaris îl strânse în braţe.

Arhiul abia sosise de la vie, şi Lassanis îl înştiinţă că adjutantul prinţului Niculae adusese pe Tudor Vladimirescu în curte, şi cerea voie să-i dea o scrisoare a lui Iordache.

Ipsilanti, foarte mâhnit, pentru că Sofiana Pantas nu voise să-l însoţească la oraş, răspunse răstit:

— Ce să fac cu prostul de valah?

— Măria-ta, l-ai chemat ca să-ţi dea seamă de corespondenţa sa trădătoare cu turcii, îi aduse aminte Lassanis.

În acea clipă sosiră Christaris şi Caravia; beizadeaua se stăpâni şi porunci să cheme pe adjutantul fratelui său Niculae.

Olimpianul nu zicea altceva în scrisoare decât că

trimitea pe Tudor Vladimirescu sub pază la Târgovişte şi că îndrăznea să dea prinţului sfatul să fie îngăduitor cu pandurul.

— O scaldă, zise rânjind Lassanis.

— Sfatul e prăpăstios, zise înfocat adjutantul beizadelei Niculae, şi înşiră un logos despre greutatea misiunii îndeplinite, arătând că Vladimirescu era om primejdios. Lângă Câmpulung, spre pildă, le ieşiseră înainte treizeci de valahi călări, primind pe Domnul Tudor în strigăte de bun sosit şi mulţumindu-i că scăzuse birul de la 25 la 5 piaştri. Aceasta fusese o stratagemă a prinţului Niculae. Ca să nu încerce valahii din Câmpulung, negustoraşii şi meseriaşii – boierii erau fugiţi – să-l scape pe Tudor Vladimirescu, se răspândise zvonul că slugerul se duce la Târgovişte, ca să se urce cu mare alai pe scaunul domnesc. Şi încheie, povăţuind o purtare aspră faţă de trădător.

Lassanis şi Caravia erau de aceeaşi părere.

Christaris zise:

— Înainte de toate să-i dăm ascultare. Scufas intră la aceste cuvinte şi strigă:

— Înainte de toate să-l închidem! Prostimea valahă se

adună în faţa curţii.

— Nu vă spuneam! strigă adjutantul de la Câmpulung. Arhiul făcu o mişcare poruncitoare şi ieşi pe pridvor. În curte, Tudor Vladimirescu era călare pe o mârţoagă, cu hăţurile proaste şi scări de lemn, un lanţ îi lega picioarele, trecând sub pântecele calului. Doi arnăuţi îl păzeau. Adjutantul alesese acest alai de la Câmpulung ca să treacă mai nebăgat în seamă prin oraş.

De sus, Alexandru Ipsilanti privi cu dispreţ pe căpetenia pandurilor şi zise:

— Ai vrut să vinzi creştinii păgânilor? E o ruşine, şi întorcându-se către Caravia: Ţi-l dau pe sluger ca prizonier, generale. Apoi către Christaris: Astă seară ţinem sfat. Ştii cine trebuie să fie de faţă: fratele meu, generalul Caravia, Lassanis – ştii dumneata. Dar poate mai bine mâine dimineaţă, şi se opri oftând obosit.

Pe urmă intră în casă, chemă pe medicul său Mavromati şi, zicând că e bolnav, ceru să fie scutit de afaceri.

— E bolnav, ca s-o afle Sofiana Pantas, zise Lassanis lui Scufas.

— Sau mai bine zis, boala lui se numeşte Sofiana

Pantas, răspunse casierul.

În mare grabă Caravia duse mârţoaga pe care şedea Tudor Vladimirescu prin uliţele oraşului, printre grădiniţele căsuţelor, printre grădinile mari ale caselor boiereşti dărăpănate, printre zidurile de biserici şi, în sfârşit, peste maidanul mare până la clopotniţa mitropoliei; aci şedea Caravia.

Pe maidan mişunau oamenii; era jumătate bâlci, jumătate tabără arnăuţească. În curtea Mitropoliei era oarecum linişte.

Domnul Tudor, când trecu pe sub poartă, şi zări biserica, făcu semnul crucii. I se dădu o chilie, la stânga lângă intrare.

Scurt timp după aceea, Lassanis şi Scufas cerură lui Caravia o întrevedere.

— Generale, zise Lassanis, numai dumneata eşti om hotărât. Numai dumneata te pricepi să ţii oştirea strânsă laolaltă şi să împiedici dezertarea. Aveai dreptate ieri, când ai vrut să tai pe ispravnic. Ieri noapte sute de eterişti au fugit. Numai dumneata ai văzut că nu e vreme să fim îngăduitori cu Tudor Vladimirescu, după cum ne povăţuieşte Iordache, pentru că valahul e înţeles cu turcii.

Şi Scufas adăugă:

— Se zice că e putred de bogat. Se zice că a trimes milioane familiei sale în Ardeal. Şi fără doar şi poate are galbeni şi pietre scumpe cusute în hainele sale. Ar fi deci de mare folos pentru Eterie să ne laşi să-l cercetăm astă noapte.

Pe la orele patru, arnăutul îl pofti pe Domnul Tudor la masă. Doi paznici îl însoţiră prin curte, până-n trapeza pardosită cu cărămidă roşie; oameni mulţi se îmbulziră să slujească la masă, ca să-l vadă pe capul pandurilor. Printre ei era şi un preot al Mitropoliei, care aducea talerele şi sticlele.

Domnul Tudor mâncă puţin şi nu vorbi. Numai la sfârşitul mesei, când i se dădu ciubucul, zise către Caravia:

— Aş vrea să mă plimb prin curte.

Şi amândoi, cu ciubucul în gură, se plimbau înaintea bisericii. Stâlpii mândri ai tindei se ridicau deasupra treptelor înalte, şi cele nouă turnuri rotunde se înălţau în roşeaţa cerului. Un lucrător scotea învelitoarea de plumb de pe acoperiş.

— De ce scoate învelitoarea? întrebă Domnul Tudor.

— Ca să toarne gloanţe pentru apărarea patriei, răspunse Caravia cu ifos.

— Aş intra în biserică, zise Vladimirescu.

Arnăutul chemă preotul, care slujise la masă, şi care stătea acuma cu alţii, la o oarecare depărtare; el aduse cheia şi deschise uşa bisericii.

Vladimirescu şi Caravia rezemară ciubucele lor de zid şi intrară. Domnul Tudor scoase de pe pletele sale lungi căciula înaltă oltenească cu peticul ei de postav alb, grecul scoase fesul de pe capul ras, şi amândoi făcură semnul crucii. Vladimirescu privi împrejurul său şi zise:

— Acest sfânt locaş văzu lucruri mari, atunci când mai fu mărire prin ţară. Îl împodobiră voievozii cei mai buni, pe dinăuntru şi pe dinafară, şi întorcându-se către intrare, se uită la şirul falnic al ctitorilor zugrăviţi la dreapta şi la stânga uşii, domnitorii și doamnele lor în haine lungi de mătase înflorată, în caftane îmblănite, cu hangiarul cu pietre scumpe la brâu şi cu coroane domneşti pe cap, pe deasupra cărora erau scrise numele lor.

Rând pe rând Domnul Tudor îi privi pe toţi şi zise:

— Asta de aci e Mihai Viteazul. Ca Mihai Arhanghelul el fu scutul creştinătăţii – până ce-l răpuseră trădătorii.

Cuvintele sale răsunară în tăcerea bisericii, şi după câteva clipe urmă: Moşneagul ăsta de colo este Matei Basarab. Fu şi el viteaz ca Mihai. Şi pe el îl mâncară fript trădătorii… cu zile.

Olteanul grăia cu evlavie, ca un preot care-şi citeşte slujba singur în biserică. Şi într-adevăr Domnul Tudor era singur. Arnăutului puţin îi păsa de amintirea voievozilor mari ai ţării. Şi preotul care îi însoţea auzea cuvintele, dar nu era viteaz.

Domnul Tudor îl întrebă încotro se află mânăstirea Dealu, în care e capul lui Mihai Viteazul.

— Dincolo, peste Ialomiţa, fu răspunsul, se vede din clopotniţă.

— Aş vrea să mă urc în clopotniţă, zise Vladimirescu lui Caravia.

Ieşiră din biserică, şi pe când pandurul şi grecul se îndreptau spre turn, preotul încuia uşa. Apoi alergă la un tovarăş, căruia îi încredinţase toate catrafusele sale şi o luă la fugă înspre graniţă. Nu era viteaz. Dar cincizeci de ani după aceea, pomenea încă cuvintele marelui oltean rostite în mitropolie.

Domnul Tudor, urmat de un arnăut, se sui până la

clopote, unde lumina asfinţitului intra în valuri aurii. Târgovişteа era la picioarele lui cu vechea Chindie, care se ridică deasupra verdeţii grădinilor, pe subtoiul ei pătrat. De mult ea slujea drept ornic al oraşului. Pe vremurile de fală ale scaunului domnesc, de ceasul mesei aflau şi cei care nu vedeau turnul, căci din vârful său răsunau trâmbiţele şi ţimbalele lui Vodă; curtea domnească, azi dărăpănată, era alături.

Privirea Domnului Tudor însă plutea mai departe, spre răsărit, unde pe dealurile nalte, de-a lungul zăvoaielor Ialomiţei, se vedea lucind roşie, sub ultima rază de soare, cununa zidurilor mânăstirii Dealului. Prietenul slugerului, episcopul Ilarion, fusese stareţ acolo, ani îndelungaţi, şi el îi zisese odată:

— Capul lui Mihai e în biserica mânăstirii Dealului. Adeseori stau de vorbă cu dânsul. Mai degrabă înţelegem pe cei morţi decât pe cei vii, pentru că pe cei morţi îi ascultăm cu evlavie, şi pentru că e tăcere împrejurul lor. Viteazul m-a învăţat multe. De la dânsul ştiu: „De vrei să cunoşti viitorul, priveşte în trecut. Din rădăcină răsare toată puterea copacului. De vei găsi-o la rădăcină, teamă să nu mai ai. Eu, Mihai, sunt rădăcina”. Şi Domnul Tudor

gândi: „Când voi fi printre morţi, mă va înţelege neamul meu şi pe mine”.

În aceeaşi noapte, de la 26 la 27 mai, i se împlini ursita.

XIX

Urgia turcească se dezlănţui în sfârşit asupra ţării. Hagi Prodan şi pandurii aflară a doua zi după plecarea lor la Piteşti că dincoace de Olt turcii arseră orăşelul Slatina şi că dincolo de râu, trei mii dintre ei înaintaseră până la Drăgăşani. Un fugar de acolo găsise pandurii la Vultureşti, şi îi rugase să vie în ajutorul a şaizeci de fete, care erau în mâna ienicerilor, şi să scape pe şaptesprezece negustori închişi de ei şi ameninţaţi cu moartea.

Aceasta se petrecea vineri seara.

Hagi Prodan chemă pe preotul din sat şi-i ceru să citească aghiasma cea mare.

Cei cinci mii de oameni stăteau tăcuţi subt cerul de plumb, pe când preotul citea din marele aghiasmatar…

Apoi preotul trecu cu botezul printre rândurile pandurilor.

Căpitanii îl urmau şi desluşeau oamenilor planul ce-l făcuseră cu Hagi Prodan. O ceată de ostaşi trebuia să treacă Oltul noaptea, să se întărească în casele şi viile de la Drăgăşani, să-i ademenească pe turci să vie pân-acolo, şi să le ţie piept, până la sosirea oştirii, ce trebuia să-i ia

pe la spate. Cei ce erau gata pentru asta, să iasă din grămadă. Atunci în grabă şi în tăcere, două mii de oameni, căpitani, ca şi soldaţi, ieşiră la front.

— Ajungă, fraţilor, strigă în sfârşit Cuţui, trebuie să mai râmâie şi pentru mâine.

Din cei două mii Hagi Prodan şi Oarcă aleseră trei sute, bărbaţi de câte treizeci, patruzeci de ani, căci lovitura trebuia dată cu sânge rece. Erau cât p-aci să treacă cu vederea pe Ene Enescu, când Oarcă întâlni privirea poruncitoare a ochilor săi întunecaţi şi zise sârbului:

— Să meargă şi ăla.

Cei trei sute schimbară repede cizmele, punându-şi opincile, şi după ce fiecare din ei primi o traistă cu brânză, pâine, păstrama şi o ploscă de ţuică, plecară în adâncă tăcere, călăuziţi de fugarul de la Drăgăşani.

Părea că piciorul lor cunoştea drumul, pe care ochiul lor nu-l mai putea zări în întunericul nopţii. Scoborâră către Olt, printr-o scobitură a malului înalt, şi împărţiţi în trei cete, umblară pe lângă apă, până ajunseră la trei poduri umblătoare, pe care trecură puhoiul puternic şi slab lucitor al râului.

Iar când dealurile şi câmpiile se iviră în lumina zorilor,

cei trei sute sosiră în viile dinspre miazănoapte ale Drăgăşanilor. De acum nu-şi mai păzeau mişcările. Străjerii turceşti îşi dădură repede seama că se petrece ceva neobişnuit în casele albe împrăştiate d-a coasta, şi un ceas după răsăritul soarelui pandurii văzură cetele mohorâte ale oştirii duşmane cum ieşeau din grădinile orăşelului pe câmpia verde. În curând auziră bătaia furtunoasă a tobelor, sunetele ascuţite ale fluierelor şi clopoţeii muzicii păgâne; ei veneau tot mai repede, aşa încât un nor alb de praf se ridică val-vârtej după ei. Acuma se zăriră şi caii şi fâlfâirea numeroaselor flamuri şi scânteile de lumină sclipind din arme; apoi duşmanul se năpusti asupra viilor.

Din trei case aşezate pe deal, cam în acelaşi rând, ieşiră trosnind limbi roşii de foc. Iar duşmanul, slobozind şi el puştile, urla aşa de tare, încât înăbuşi aproape zgomotul împuşcăturilor.

Lupta ţinu până la apusul soarelui.

Dulce şi caldă era adierea primăvăratecă ce trecea peste frumosul şi paşnicul ţinut, unde numai pe un petec de deal se ridica vuiet, unde numai într-un singur loc se rostogoleau, subt cerul albastru, nori de fum alb. Acolo,

via abia înflorită era stropită cu sânge de om.

Hagi Prodan în acest timp trecu Oltul, ascuns de zăvoi, şi îşi aşează oştirea în şir de război. Amuţiseră acum focurile de puşcă pe care le auzise de departe, dar, spre miazăzi, se înălţa pe cerul de seară o lumină din ce în ce mai roşie, turcii aprinseseră Drăgăşanii.

După ce înnoptase, pandurii ieşiră din vie. Erau neînvinşi şi aduceau cu ei şaptesprezece răniţi, treizeci şi trei de morţi zăceau în casele de pe deal. Duşmanii pierduseră optzeci şi şase de oameni, două sute erau răniţi, iar ceilalţi se închiseseră într-o mânăstire în apropierea Drăgăşanilor.

Oştirea Domnului Tudor petrecu noaptea cu pază mare şi în cea mai adâncă tăcere. Nu ardea niciun foc, afară de pălălaia uriaşă de deasupra Drăgăşanilor, din care se ridicau nori groşi de fum portocaliu. Când spre dimineaţă, cerul se lumină şi fumul se înnegri, pandurii mai văzură câţiva turci scoborând în fugă din vii şi alergând către mânăstire, unde erau închişi tovarăşii lor.

Era în ziua de Rusalii. Creştinii se bucurau de sfânta sărbătoare, care li se părea norocoasă pentru lupta lor cea dintâi.

Atacul sună. Pandurii – în trei coloane, se repeziră înainte, se ciocniră cu cavaleria turcească, care ieşea din mânăstire, şi o respinseră. Cincizeci şi şase de morţi rămaseră pe câmpie, iar vreo doisprezece armăsari, cu hăţurile şi coama în vânt, goniră încolo şi încoace.

Şi salvă după salvă trosniră din mânăstire.

Hagi Prodan ascunse cavaleria şi pedestrimea după copaci şi în adânciturile pământului, şi răspunse focului artileriei turceşti cu două tunuri mici, care i se îngăduise să le ia din Piteşti.

Nicio ghiulea nu-şi greşi ţinta. Plumbul turcesc cădea ca grindina printre panduri, care îşi ştergeau năduşeala, sângele şi fumul de pe obraz şi trăgeau cu aceeaşi pricepere şi chibzuială ca odinioară, pe plaiul Cotrocenilor, când făceau şcoala de tragere cu Gheorghe Lazăr, de unde cădea unul, sărea altul în locul lui.

Pe la amiazi însă li se isprăvi iarba de puşcă, şi căpitanii, siliţi să sune retragerea, duseră trapele spre miazănoapte, între Olt şi vii.

Toate inimile erau aprinse de mânie.

Hagi Prodan era galben la faţă şi scuturat de friguri, fierbea veninul într-însul.

Ostaşii vorbeau cu necaz de Iordache, care nici azi, după patru zile, nu se ţinuse de cuvânt, deşi i se trimesese o ştafetă dis-de-dimineaţă. Dacă oştirea ar fi avut cele trei tunuri mari, muniţiile ei toate, cele trei care pline de lopeţi, de casmale şi de topoare, pe care Domnul Tudor le ducea totdeauna cu sine pentru săparea de şanţuri, turcii din mânăstirea Drăgăşani ar fi fost siliţi să se predea chiar înainte de asfinţitul soarelui, căci de pe la amiazi focul lor slăbise, pentru că tunurile pandurilor crăpaseră zidurile în mai multe locuri, clădirea era p-aci să se aprindă şi apă nu era în curtea mânăstirii.

Era pentru toţi o jale sfâşietoare să oprească lupta aşa aproape de izbândă; dar ce erau să facă fără praf de puşcă, şi când duşmanul putea să primească în orice clipă ajutor de la Craiova. Şi cu toată sfânta sărbătoare, înjurăturile căzură droaie pe greci.

Căpitanul Oarcă călărea, adâncit în gânduri negre; inima-i era plină de dorul lui Tudor Vladimirescu. Se căia amar că îngăduise plecarea lui de la Goleşti, şi când zări pe Ene Enescu lângă dânsul, zise deodată:

— Băiete, să nu zici râului de munte că în calea sa prea rostogoleşte tot: numai el duce morile din câmp.

Ene îl privi, dar abia îl auzi, sângele îi curgea cald şi uşor prin vine, şi inima, a cărei greutate o simţise de săptămâni, azi îi era uşoară, golită şi de ură şi de iubire, numai stăpânită toată de o beţie războinică.

— Când ne mai batem, căpitane? întrebă el.

— În curând, de o vrea Dumnezeu, oftă celălalt, trebuie însă să-l aşteptăm pe Iordache.

— Să aşteptăm şi iar să aşteptăm, strigă Ene, şi azi am fi putut să tragem înainte. Fiecare om din pedestrime şi din călărime mai avea cu ce trage încă o dată.

— Vorbeşti ca un copil, zise Oarcă, iarba n-ar fi ajuns ca să sileşti pe turci la predare, şi am fi pierdut încă din ai noştri.

— Ei şi? răspunse tânărul, şi în ochii săi negri se aprinse o flacără ciudată.

Atunci Oarcă se răsti mânios la dânsul:

— Ei şi? Şi de ce te baţi? De petrecere, sau pentru ţara ta? Nu e vorba să cădem în zadar, ci să biruim, de o vrea Dumnezeu să ne ajute.

Se părea, însă, că Dumnezeu nu voia să le ierte păcatele.

Numai după două zile cercetaşii pandureşti aduseră

vestea că Iordache şi Ipsilanti sosiseră în faţa Râmnicului. Câteva trupe răzleţe eteriste fuseseră bătute de turci în apropierea Târgovişţei, până nu fugise întreaga oştire, în mare goană, din acest oraş. Un căpitan trecuse la duşmani, altul o luase la sănătoasa peste munţi. Doi se apăraseră vitejeşte într-o mânăstire, dar după ce nu mai avuseseră muniţii, alergaseră noaptea la Târgovişte şi ziseseră Arhiului, care-i mustrase: Dojana e uşoară când stai departe de luptă.

— Dar unde e slugerul Tudor? întrebară pandurii. Aceasta cercetaşii n-o aflaseră.

Hagi Prodan cu oştirea sa toată se îndrepta spre Olt.

Apele umflate curgeau galbene ca lutul printre zăvoaiele verzi, căci la munte ploua, în aer era zăduf, cerul era posomorât şi zarea învineţită de ploi.

În jos de Râmnic era un pod plutitor. Hagi Prodan cu căpitanii săi cei mai mari trecu de celălalt mal, unde se vedeau mişunând cetele negre ale oştirii eteriste.

Arhiul stătea în una din casele ţărăneşti împrăştiate. Pandurii merseră la dânsul.

Alexandru Ipsilanti şedea pe pridvor. Era palid, două pete roşii ardeau pe obrajii săi slabi, ochii-i sticleau şi

buzele-i tresăreau nervos. Fraţii săi stăteau lângă el, pleoştiţi; Lassanis era neliniştit, ca o vulpe închisă. Pe faţa lui Iordache nu se putea citi nimic, ca de obicei. De undeva se auzeau urletele lui Caravia. Apoi se apropie şi el cu paşi lungi, legănaţi.

Sumeţ şi obosit, Alexandru Ipsilanti întrebă pe căpitanii de panduri, de ce se retrăseseră înaintea duşmanului?

Atunci, Hagi Prodan, cu toată gălbinarea lui, se înroşi de mânie şi zise:

— Căpitanul Iordache e de vină, că nu s-a încrezut în noi şi-şi închipuieşte că suntem înţeleşi cu turcii; şi de aceea a oprit tunurile şi muniţiile noastre la Piteşti, subt cuvânt că n-are poruncă de la Măria-ta. De am fi avut cele două tunuri mari, în trei ceasuri făceam mânăstirea praf, şi nu se prăpădeau degeaba cei mai viteji dintre noi. Două zile n-a mai îndrăznit să iasă picior de turc din mânăstire, şi ieri au fugit păgânii la Craiova cu răniţii lor. N-a rămas decât o ceată mică.

Iordache şi Niculae Ipsilanti, cei mai harnici dintre ostaşii eterişti, simţiră ciudă la auzul acestei cuvântări.

Arhiul însă zise:

— Trebuia să ţineţi poziţia încă trei zile, până veneam

eu, şi adăugă cu un dispreţ fatalist: Dar ce s-a făcut, s-a făcut.

— Dar cu ce era să ne ţinem poziţia? strigară Hagi Prodan şi căpitanii săi, dacă nu mai aveam muniţii?

Ipsilanti ridică braţul său schilod:

— Acuma voi merge eu cu oştirea mea întreagă înaintea turcilor, şi voi pune capăt acestui război.

Cu aceste cuvinte se curmă audiența pandurilor; le fu îngăduit să treacă Oltul, să intre în Râmnic şi să aştepte acolo poruncile Arhiului.

Hagi Prodan se opri la episcopia din deal şi se culcă. Convorbirea cu Ipsilanti îi întărâtase gălbinarea.

Oarcă şi Cuţui stăteau lângă patul sârbului şi ziceau:

— Ce prost îngâmfat e ăst Ipsilant. Iată-l că vorbeşte, ca şi când acest război nu l-ar mai privi pe dânsul.

Makendonski intră strigând:

— Ştiţi ce l-a scos din fire pe Ipsilanti? L-aţi văzut că nu mai ştia ce zicea? Am aflat eu de la câţiva eterişti, veniţi de peste Olt, după merinde. I-a fugit ibovnica, nevasta unui oarecare Pantas, şi a fugit cu Scufas – şi cu casa Eteriei. Oştirea a murit de foame, în drum de la Piteşti până aici, căci toată zahereaua au lăsat-o la Târgovişte.

Oamenii s-au hrănit cu cireşi verzi. Şi i-a plouat năstruşnic.

— Dar cu Domnul Tudor ce-a făcut? întrebă Oarcă.

Makendonski dădu din umeri.

Oarcă ieşi, adună pe toţi căpitanii, care erau patruzeci la număr, şi puse pe unul dintre ei, mai meşter la carte, să facă o jalbă către Arhiu, prin care cereau să li se dea slugerul Tudor, cel care-i luase de la casele lor ca să-i ducă la război.

Cei patruzeci trecură iarăşi Oltul şi înmânară jalba lui Ipsilanti.

Acesta puse pe un grec ştiutor de alte limbi, să i-o tălmăcească, tăcu câtva timp, privind în depărtare, ca unul cu mintea aiurea, şi pe urmă răspunse cu aceeaşi mândrie ca odinioară.

— Voi chema pe Tudor Vladimirescu din Rusia, căci slugerul a fost chemat acolo. Românii însă, până va veni, să nu stea la o parte, ci să meargă împotriva turcilor la Drăgăşani.

Pandurii, dezamăgiţi şi uluiţi, se întoarseră la Râmnic… Frunte-Lată zise amărât:

— Acuma ni l-au luat pe Tudor, care ne-a ridicat de pe

la vetrele noastre; ce să mai rămânem la un grec călare pe cal? Gândiţi-vă la copiii noştri, care sunt în mâinile turcilor.

Tocmai acesta era gândul lor; în noaptea aceea trei sferturi dintre panduri plecară, prefirându-se printre mii de primejdii şi de întâmplări, spre nevestele şi copiii lor, fiecare dintre ei gata să-şi apere casa chiar împotriva unei oştiri întregi.

Numai Oarcă, Cuţui, Cioreanu, Caleţeanu şi Enescu rămaseră. Oarcă încercă să-şi spele purtarea faţă de Domnul Tudor, luptând până la sfârşit pentru îndeplinirea gândului şi voinţei lui. Cuţui, Cioreanu şi Caleţeanu rămaseră de dragul lui Oarcă. Iar Enescu vroia să se bată, şi ducea în sufletul său tânăr nădejdea să cadă, într-o răzvrătire îndârjită împotriva ursitei.

În ambele tabere de lângă Olt se pregătea furtuna. Căpitanii, certaţi între ei, nu se încredeau unii în alţii şi în adunătura pestriţă a oştirilor fierbeau duşmănii cumplite. Inimile românilor erau aprinse de mânie împotriva grecilor, de care voiau să scape, şi cu care acuma, după ce viclenia lor le luase pe Domnul Tudor, trebuiau să lupte laolaltă împotriva turcilor. Sârbii ţineau cu românii, însă

nu erau plătiţi de mult şi erau nemulţumiţi.

Haimanalele, care se alipiseră de Ipsilanti zicându-şi eterişti, fiindcă hainele lor boite în negru la Târgovişte şi prefăcute în uniforme îi asemuiau întrucâtva cu mavroforii, erau înfuriaţi că nu li se plătea şi n-aveau ce prăda, că nu venea ajutorul Rusiei şi că luptele împrejurul Târgoviştei fuseseră toate nenorocite pentru greci.

Singurii care nu erau în vrajbă cu ursita, erau tinerii din „Batalionul Sacru". Cu leacul doctorului Christaris, căpitanul Dimitrie Şuţu se vindecase de deznădejde: el voia mărirea Eladei, şi această mărire fu nu numai pentru dânsul, dar şi pentru tovarăşii săi, pe care îi răpea entuziasmul său. Din tabără de lângă Olt, Dimitrie Şuţu scria acasă la Constantinopole: „Am răni la picioare. De câteva zile umblu neîncălţat, dorm în mlaştini, mănânc poame verzi, rareori o bucată de pâine uscată. Dar această lipsă mi-e plăcută, viaţa aceasta plină de întâmplări mi-e dragă. De mic copil am visat ziua liberării noastre. Pentru prima oară în viaţă conduc oameni, care nu-mi dau titluri goale, ci mă cheamă cu scumpul nume de frate. Rămâneţi cu bine. Ne vom revedea... Unde?... Numai Dumnezeu ştie".

Furtuna se coborâse de pe munţi, cu tunete şi trăsnete şi vijelii grozave, care rupeau frunzele de pe copaci. Pe Oltul galben, vărgat de spuma albă, se legănau trunchiuri dezrădăcinate şi dintr-odată piatra căzu din cer, ca mii de suliţi albe, ferfeniţind iarba, stufişurile şi florile, ropotind pe căruţe, pe grămezile de puşti, pe tunurile din tabăra Eteriei şi gonind pe oameni subt orice adăpost găseau. Piatra era mare cât nuca. Mavroforii abia scăpară sub un grajd.

Dincolo de Olt, la Râmnic, apele curgeau şiroaie şi spumegând pe uliţele povârnite, şi tot liliacul înflorit zăcea acuma la pământ, rupt şi tocat, în grămezi vinete. Şi ploaia mai ţinu două zile, de credeai că va îneca tot ţinutul.

Luni sosi ştirea, că se iviseră iarăşi trei mii de turci la Drăgăşani, şi pe dată începu cearta între căpitani despre planul de atac. Caravia voia să plece, să fie marţi de dimineaţă la Drăgăşani, şi să surprindă pe duşman. Iordache Olimpianul însă ţinea că marţea e zi nenorocită, şi că nu se putea face vreun atac fără o recunoaştere.

Marţi trupele trebuiau împărţite astfel ca, în timpul bătăliei, întăririle să sosească repede şi pe neaşteptate, iar

atacul cel mare să se facă numai miercuri, cu atât mai mult, cu cât din pricina ploilor, regimentele se puteau înfunda în noroi, puteau să se despartă unele de altele, şi aveau nevoie de timp mai mult ca să sosească la Drăgăşani.

Totul fu în zadar. Caravia era beat şi răcnea asurzitor. Deci Ipsilanti porunci ca bătălia să se facă marţi,

Oarcă însă cu oamenii săi se împotriviră la poruncă, pentru că Ipsilanti luase comandamentul peste românii lui Hagi Prodan şi îl trecuse lui Iordache. Iar pandurii erau foc pe Olimpianul, în care vedeau pe duşmanul Domnului Tudor. De aceea, Hagi Prodan, care era bolnav, fu adus cu trăsura din Râmnic, ca să potolească pe căpitanii săi.

Trupele plecară, în sfârşit, spre amiazi, şi trecură înaintea lui Alexandru Ipsilanti, care stătea călare în mijlocul adjuncţilor săi şi al unui pâlc de cazaci cu suliţi, obosit şi aproape fără să bage de seamă cele ce se petreceau în juru-i.

Mavroforii, însă, strigau de bucurie, trecând înaintea lui, şi pe drum cântau toate cântecele lor patriotice, mai ales Marsilieza, cu cuvintele poetului Rhigas:

„Fili mu simpatriote,
Duli nametha os pote
Ton achrion Musulmanon
Tis Elados ton tyrannon?”

Arnăuţii bombăneau, zicând că broaşte erau destule prin mocirle; de ce mai orăcăiau şi băieţii?

Mersul pandurilor era „tare ca vântul, tăcut ca pământul”. Dar inima le era ca de plumb, căci zvonul îngrozitor, că Domnul Tudor ar fi fost omorât la Târgovişte, le ajunsese la urechi. Oarcă şi Cuţui, după ce stătură la cumpănă nu deteră crezământ acestui zvon: mintea lor dreaptă, oricât de mişei îi socoteau pe greci, tot nu credeau că, fiind de o lege cu românii, ar fi putut să săvârşească acest omor. Însă, taina care învăluia pieirea Domnului Tudor apăsa greu pe sufletele tuturor.

Drumul între Râmnic şi Drăgăşani se poate face în opt ceasuri, ruptura de nori însă îl desfundase cu totul. Oştirea creştină nu sosi decât noaptea târziu. Poziţia luată după sfatul căpitanilor se afla la poalele viilor. Iar după cum o prevăzuse Iordache, nimeni nu avea habar de poziţia duşmanilor.

Pentru acest cuvânt, şi pentru că nu conteneau laudele de sine şi mutrele de feldmareşal ale lui Caravia, Arhiul nu-şi urmase încă oştirea – ca şi din pricina beţiei arnăuţilor, care jefuiseră câteva pivniţe în drum. Olimpianul se înfuriase atât de rău, încât spuse pandurilor, marţi dimineaţa:

— Fraţilor, noi să-i privim de departe, căci vă zic vouă: bătălia asta e pierdută.

Oarcă era de aceeaşi părere şi hotărârâ să stea în adăstare.

Caravia îşi aşeză oştirea într-un triunghi, al cărui vârf se rezema de vii şi a cărui ipotenuză era înfăţişată de „Batalionul Sacru". Mavroforii, udaţi până la piele, plini de noroi, aproape desculţi, rău înarmaţi – lipseau baionetele la puşti – îşi luaseră poziţia de marş de paradă, în cap cu „muzica Golescului", adusă de la Goleşti, şi care le cânta cântece greceşti.

Abia se opriseră, şi aerul se cutremură de urlete vajnice. Dinspre Drăgăşani, pedestrimea turcească se repezea drept asupra „Batalionului Sacru", ieşind din pădurea care înconjura pe jumătate larga câmpie.

Un fior trecu printre rândurile celor cinci sute de tineri,

inimile lor bătură tare.

— Staţi pe loc! le strigară căpitanii, cu glasul ascuţit de turburare. Ei nu se mişcară, priviră cu ochi mari vârtejul de oameni, care se apropia, şi la comanda de foc, pocni un ropot de gloanţe, atât de bine socotit, încât frânse avântul duşmanilor; rândurile cele dintâi căzură ca grâul subt seceră.

Pedestrimea turcească se opri pentru câteva clipe, apoi îşi întoarse calea.

Mavroforilor li se tăie răsuflarea de bucurie, pe uii îi îneca un plâns scurt. Trăiseră în sfârşit atacul cel dintâi şi nu se clătinaseră, mai mult chiar, inamicul fugea dinaintea lor.

Atunci răsună pământul

Venea cavaleria turcească.

Dimitrie Şuţu porunci îndreptarea tunurilor.

Tinerii deschiseră în grabă chesoanele celor cinci tunuri şi rămaseră trăsniţi de groază, căci în loc de praf de puşcă şi de iască nu aflară decât fân şi nisip. Asta era administraţia lui Caravia.

— O cremene, un burete! strigară ei, ca să slobozească cel puţin încărcătura din tunuri.

Unii dintre ei alergară printre rânduri, până găsiră ce căutau. Clipele părură veşnicii. În sfârşit, scânteile săriră şi, tunând şi zguduind pământul, ghiulelele ieşiră din gurile de aramă. De astă dată nu se gândise nimeni să ochească bine. Ghiulelele zburau prea sus. Fumul nu se ridicase încă înaintea frontului „Batalionul Sacru”, şi tinerii auziră aproape de tot ropotul copitelor.

Căpitanii strigară:

— Apăraţi-vă cu sabia. Gândiţi-vă la Elada. Muriţi pentru patrie! Şi cu toată deznădejdea lor erau fericiţi, fiindcă stătuseră locului vitejeşte şi fiindcă trupul lor urmase porunca sufletului. Şi prin puterea voinţei lor sprijiniră tot „Batalionul Sacru”. Niciunul nu dosi, nici când simţiră suflarea cailor în obraz şi văzură fulgerarea iataganelor, nici când primiră în cap, în piept şi braţe lovituri arzătoare, nici când copitele cailor călcară pe picioarele lor goale; în mijlocul înfricoşatei îmbulzeli loveau orbeşte atâta vreme cât îi lăsau rănile dureroase şi pierderea de sânge.

Cinci sute de copii rău înarmaţi, împotriva unei mii de călăreţi bine conduşi. După zece minute, nu rămase din „Batalionul Sacru” decât un morman de leşuri ciopârţite.

În aceste zece minute, mavroforii salvaseră cinstea Eladei, atât de zdruncinată prin această răscoală. O salvaseră cu toate lipsurile celorlalte trupe eteriste pe câmpul de luptă de la Drăgășani.

Nicio divizie nu venise în ajutorul „Batalionului Sacru". Numai Caravia, care stătea cu arnăuţii săi cam la cincizeci de paşi de flancul drept al mavroforilor, se mişcase; când văzu iureşul fără stavilă al cavaleriei turceşti, frica de moarte umplu capul său de beţiv. Îşi întoarse calul. Oamenii îl urmară, se aruncară pe regimentele, care la spatele „Batalionului Sacru", formau vârful triunghiului, şi le târâră cu toată împotrivirea disperată a prinţului Nicoale, în fuga lor, până la podurile umblătoare de pe Olt, pe care se repeziră călăreţi şi pedeştri, în goană nebună, împingându-se şi îmbrâncindu-se între ei, astfel încât mulţi pieriră în valurile râului.

În timpul acesta, trupele sultanului băteau falnic pe tobele mavroforilor, şi un ienicer strigă greceşte la marginea pădurii, în care se aciuaseră vreo cincizeci de tineri:

— Ieşiţi, au fugit turcii! Băieţii ieşiră şi fură culcaţi la pământ ca vânatul de vânători.

Atunci se cutremură sufletul pandurilor.

— Vai de bietele lor mame, ziceau ei. Şi când căpitanul Iordache trecu înaintea lor şi strigă pe româneşte:

— Fraţilor, să nu-i lăsăm să se prăpădească de tot, sunt creştini ca şi noi! pandurii se aruncară asupra duşmanului.

Iapa Olimpianului fu ucisă pe dată, şi el, rănit, rămase în urmă.

Oarcă luă comanda. Şi cei opt sute de panduri curmară bătălia începută de zece mii de eterişti. Vânătorii de urşi şi de capre din Gorj şi Mehedinţi stăteau ca un zid; căpătaseră una din căruţele lor cu muniţii şi trăgeau cu răbdare şi fără greş. Duşmanii, deşi de trei ori mai numeroşi, nu le puteau lua nicio palmă de pământ, nici nu puteau urmări pe fugarii greci.

Spre înnoptate, turcii se retraseră la Drăgăşani. Numai atunci pandurii lăsară din mână puştile lor înfierbântate.

Căpitanii se adunară, trecând cu băgare de seamă printre lacurile de sânge, printre leşuri, printre răniţi şi printre cei ce trăgeau să moară.

— Fraţilor, zise Oarcă, iară am isprăvit praful de puşcă şi gloanţele. Nimeni n-a ţinut cu noi afară de Chiriac

Popescu cu sârbii săi. Nimeni nu va mai veni în ajutorul nostru. Toţi câţi erau viteji printre greci zac acolo în mijlocul câmpiei, ceilalţi fug, căpetenia lor nici nu fu de faţă la bătălie. Comandirul nostru – Dumnezeu ştie unde e. Fraţilor, luptarăm cum puturăm. Numărul nostru scade, turcii se-nmulţesc. Eu nu am cu ce să vă ţiu. Duceţi-vă cu Dumnezeu, unde vă trage inima.

La trei ceasuri de Drăgășani, Arhiul călărea încet în capul grecilor săi îmbrăcaţi căzăceşte. Mai mult atârna de cal, decât şedea pe el. Picioarele-i apăsau scările, grele ca plumbul. Ar fi vrut să-şi lase capul de tot pe spate. Frigurile şi ameţeala îi sleiră puterile.

O întâlnire îl trase din amorţeală. Pădurea, prin care trecea drumul, mişună deodată de fugari, care, la cea dintâi ciocnire, luându-se unii pe alţii drept duşmani, se înfricoşară straşnic. Pe urmă, însă, spaima Arhiului crescu şi mai mare, căci cei cu care se întâlnise, îi strigau pe toate dialectele greceşti, c-o luaseră la fugă dinaintea turcilor, pentru că eteriştii pierduseră bătălia de la Drăgășani.

Trezit de valul de sânge fierbinte, care i se urcase în

obraz, Alexandru Ipsilanti se ridică în şa şi strigă cu toată tăria pe care o putea avea glasul său slab:

— Înapoi, fii ai Eladei! Înapoi la datoria voastră, înapoi cu mine la luptă!

Pentru cea dintâi oară Ipsilanti se afla faţă în faţă cu ostaşii săi, pentru cea dintâi oară grăia către dânşii fără mijlocirea adjutanţilor, şi pentru cea dintâi oară ostaşii îi răspundeau de-a dreptul.

El căzu grămadă pe şa.

Atunci Lassanis, ca şi Christaris, pe care prinţul îl luase ca medic în locul doctorului Mavromati, fugit mai demult, sfătuiră pe Arhiu să nu se mai împotrivească prostimii înfuriate, ci să se retragă spre Râmnic.

Dar şi în drumul său grăbit spre acest oraş, prinţul nu fu cruţat de nicio înjosire. Fiecare arnăut care trecea îşi bătea joc de Arhiu. Îl făcea mincinos, pentru că îi momise cu ajutorul rusesc; îl făceau înşelător pentru că nu le plătise simbria, şi-l făceau mişel, pentru că se afla la o depărtare de trei ceasuri de câmpul de rezbel, pe când bătălia era pierdută demult.

Aceste chinuri deşteptară urmele de bărbăţie rămase în inima lui Ipsilanti; el uită boala şi jalnica lui dragoste, şi

luă hotărârea să se întărească în valea Oltului, ca să aştepte acolo pe turci. A doua zi de dimineaţă, Chiriac Popescu, care sosise şi el la Râmnic, fu trimis să cerceteze întăririle făcute lângă mânăstirea Cornet în 1788 de austrieci, împotriva turcilor, sub domnia lui Iosif al II-lea.

Sârbul plecă cu şaptezeci de oameni.

Soaiele ieşea printre nori, şi frunzişul ud al stejarilor strălucea; din pricina răscoalei neobişnuite a anotimpului, verdeaţa era încă fragedă, şi fiecare foaie părea luminoasă. Razele soarelui trăgeau miresme îmbătătoare din ierburile şi buruienile codrului; cu mirosul aspru al stejarilor se amesteca o adiere dulce şi înviorătoare, care trecea prin văzduh ca o mângâiere. Ieşea din halânga înflorită, ale cărei buturi atârnau de pe copaci ca funii groase şi cenuşii, pe când frunzişul ei li se urca până-n creştet.

De unul din aceşti copaci se rezima un ţăran, bătrân şi orb; şi când auzi călăreţi trecând prin pădure, înălţă capul şi întrebă:

— Cine trece călare?

— Nişte ostaşi, răspunse Chiriac Popescu.

— Din care oştire?

— Din oştirea Domnului Tudor. Dar dumneata cine eşti?

— Un biet pandur neputincios. Dar spune-mi, căpitane, adevăr să fie oare că se prăpădi Domnul Tudor?

— Adevărat.

Moşneagul făcu semnul crucii şi zise:

— Să ştii, fătul meu, că fără Domnul Tudor nu puteţi ţine ţara nici şapte zile măcar. Numai el cunoştea firea pandurilor şi ştia cum să-i ducă. De e adevărat că muri, toţi românii se vor întoarce pe la vetrele lor. Iar voi, fără ei, nu vă puteţi ţine în ţară şi o să fiţi siliţi să fugiţi peste graniţi.

Chiriac Popescu trecu înainte. Ştia câtă dreptate avea

Ostaşii ieşiră din pădure. Drumul trecea acum pe marginea Oltului.

Aci în mândra singurătate a văii, patru mânăstiri erau încuibate. Ostaşii nu o văzură pe cea dintâi, Ostrovul, ascunsă într-o insulă, sub o pădure seculară de plopi, de anini, de sălcii şi de fag. Un ceas mai departe cercetaşii dădură de Cozia falnică, al cărei ctitor e Mircea, puternicul voievod, căruia Carpaţii nu-i înfăţişaseră hotar. Era un pătrat de ziduri albe, cu acoperişuri de ţigle roşii,

peste care se vedeau trei turnuri, un vârf de brad şi unul de tei; poarta era zăvorâtă.

Chiriac şi oamenii lui trecură înainte – n-aveau ce căuta aci deocamdată – şi se îndreptară către munţii cei de tot aproape.

Oltul iese aci ca printr-o poartă, între zidurile înalte, falnic simcelate ale Carpaţilor; venit din miazănoapte, din Ardeal, îşi deschise lunga cale printre munţi, mugind pe un pat de stânci, printre pereţi de piatră şi păduri străbune. Poteca era primejdioasă pentru călăreţi, unde cotea pe lângă coaste repezi, ale căror poale le rodeau apele clocotitoare. În aceste chei, drumurile, după voinţa sultanului, nu trebuiau întreţinute, ca nu cumva să înlesnească oştirilor străine intrarea, şi boierilor obiceiul lor viclean al fugii din ţară. Plouase cu săptămânile, şi trecătoarea era cu totul prăpădită. Din jgheaburile răcoroase, la stânga călăreţilor, năruiau pâraiele umplute, înecând drumul; vine de apă limpede curgeau pe toate stâncile. Cheia toată, în găteala ei vărătecă, picura. De pe fagi şi de pe teii uriaşi, perniţele de muşchi luceau umflate de apă, razele soarelui se răsfrângeau verzi şi aurii prin frunzişul des, şi picături mari scânteiau pe

florile, care, în acest an, erau mai mândre ca oricând. Dincolo, peste râu, la poalele unei păduri, o poiană părea că revarsă valuri de flori până la Olt. Trifoiul, ochiul boului, garofiţele, felfele, degeţelele, clopoţeii, guşa-porumbului, cimbrul, drobiţa, răsurele şi socul umpleau văzduhul cu miresmele lor. Cotrocită în fundul acestor poieni, într-o ascunzătoare aproape de negăsit, se afla mânăstirea Turnu.

Arnăuţii ajunseră la amiazi la ţelul lor, Cornet, a patra mânăstire. Era aşezată pe un picior de stâncă cu suiş greu; mai ales pentru cei care făceau drumul în butcă, partea cea mai groaznică a călătoriei era aci. Cornetul era părăsit, călugării fugiseră. Popescu nu găsi decât urmele întăririlor nemţeşti.

— Şi chiar dacă ar fi în stare bună, zise sârbul, fără tunuri nu le poţi apăra. Aci în pustietate, turcii ne-ar birui prin foame – şi întorcându-şi calul se înapoie la Cozia.

Acolo sosise Ipsilanti.

Călugării priviră îngroziţi intrarea trupelor eteriste şi răbdară opt zile tăbărârea grecilor înăuntrul şi împrejurul mânăstirii domneşti. Căci numai atunci se întoarse Gheorghe Lassanis, care fusese trimis la graniţă, la Turnu-

Roşu, ca să ceară liberă trecere către Austria pentru Arhiu şi pentru fraţii săi. Arnăuţii însă nu ştiau nimic, altfel ar fi nimicit acest plan. Zbierau zi şi noapte cerând plata, şi Arhiul nu mai îndrăznea să se arate printre ei.

El stătea sus, în una din odăile marelui Mircea, dinspre răsărit, deasupra zidului uriaş, spălat de valurile Oltului. Culcat pe un divan, se jeluia de netrebnicia oştirii, de desfrânarea ofiţerilor, care-l furaseră şi-l minţiseră, şi de zădărnicia jertfelor de tot felul făcute de familia Ipsilanti. Iar noaptea îşi îngropa capul în perne şi gemea. Trădarea Sofianei Pantas rănise, mai adânc ca toate, firea sa pătimaşă şi moale. În ziua de 27 mai, Sofiana sosise de la vie la Târgovişte şi intrase deodată în camera lui Ipsilanti, care zăcea bolnav.

— Am auzit că l-ai prins în sfârşit pe Tudor Vladimirescu? zise ea cu un râs urât, ce ai să faci cu el?

— Voi lua o hotărâre îndată ce voi putea să mă ţin pe picioare, la viitorul consiliu, răspunse prinţul.

— Parcă aşteaptă pandurii până te ţii în picioare, fu răspunsul ironic, au să vie să ceară pe căpitanul lor.

— N-aş crede, căci ei mi l-au predat, zise prinţul.

Atunci ea voise să afle cum se petrecuse aceasta, şi

pentru că Ipsilanti tăcea amărât de batjocurile ei şi de nesocotirea boalei sale, Sofiana ieşi zicând:

— Lasă să întreb pe ofiţerii tăi. Doar se va găsi unul printre ei care să ştie ce se întâmplă în ţară, mai bine decât struţul Eteriei. După aceasta Ipsilanti se mai stăpâni cu greu, timp de patru ceasuri, ca să-şi arate supărarea, ţinându-şi ura încuiată. Pe urmă însă chemase pe Lassanis, ca să-şi verse focul şi să-l trimeată la Sofiana. Dar beizadeaua se sperie, când văzu, la întoarcerea adjutantului, turburarea lui aproape isterică. Nu mai era în stare sa împărtăşească cu sânge rece Arhiului ştirile rele, pe care le aducea, ci striga cu blesteme şi înjurături, că mişelul de Scufas fugise cu casa Eteriei şi cu Sofiana Pantas. Mai trecu o bucată de vreme, până ce Ipsilanti care tremura din cap până-n picioare izbuti să afle ce se întâmplase. Sofiana pusese pe Caravia şi pe alţii să-i povestească prinderea lui Tudor Vladimirescu; în timpul povestirii însă leşinase, iar când îşi venise în fire, strigase: „Pământul acestei ţări îmi arde talpa picioarelor!”. Intrase apoi în odaia ei, cu Scufas, care se tot învârtea împrejurul ei dar acolo, acuma, nu mai era nimeni. Beizadeaua dete porunci încurcate pentru prinderea fugarilor, dar nimeni

nu se gândi să le urmeze, căci era întunerec beznă şi ploua tare, şi toţi îşi ziceau că cel ce fuge cu o casă plină cu bani e nu numai bine înarmat, dar şi hotărât să lupte. Ipsilanti nu-şi mai reamintea de a doua zi; Lassanis îi spuse că aiurise. Pe urmă veniseră turcii. Dar ce se făcuse cu Tudor Vladimirescu? Doar la Râmnic, când căpitanii de panduri i-l ceruseră pe Tudor, îşi adusese aminte ce-i spusese Caravia şi Lassanis, că slugerul ar fi fost chemat de muscali. Şi chiar acuma, la Cozia, aceasta îl lăsa foarte nepăsător pe struţul Eteriei. Cu capul îngropat în perne, ţipa tare sub chinurile îndurate de inima lui slabă şi bolnavă, pentru că pierduse pe Sofiana.

În sfârşit, Lassanis se întoarse. El spuse fraţilor Ipsilanti că graniţa austriacă le era deschisă, dacă depuneau armele; arnăuţilor însă le spuse că nemţii şi intraseră în ţară, ca să ajute Eteriei împotriva turcilor, şi călugărilor le porunci să cânte te-deum pentru fericita întorsătură a lucrurilor. La sunetul clopotelor, arnăuţii intrară în biserică îmbrăţişându-se; în sfârşit, scăpaseră de duşmanul de care se temeau în fiecare ceas. Lassanis adăogase că a doua zi toţi trebuiau să fie gata ca să urmeze oştirea austriacă în trecerea ei înspre Râmnic.

A doua zi dimineaţă, căpitanii, gata de plecare, nu găsiră nici pe beizadele, nici pe Lassanis. Înţeleseră atunci că fuseseră momiţi, şi că Arhiul fugise în Austria.

Nebuni de mânie se luară după el. Voiau plata lor. Goniră prin trecătoare ca o haită de lupi flămânzi năvălind unii peste alţii, cei tari peste cei slabi, cei călări peste cei pe jos. Înghesuiala fu mai straşnică în locurile primejdioase ale drumului şi mai ales la gura Lotrului, ale cărui ape repezi erau revărsate; aci mulţi căzură în apă și se înecară. Ceilalţi prinseră pe Arhiu în apropierea graniţei, şi el fu silit să se răscumpere de ceata turbată, care-l blestema, cu cinci sute de galbeni.

În sfârşit, ofiţerul grănicerilor austrieci veni, cu mâna la şapcă, şi duse pe fraţii Ipsilanti la vamă. Li se părea că scăpaseră din iad; adânc uşuraţi trecuseră printre cele două regimente, înşirate la dreapta şi la stânga drumului, şi priviră cu recunoştinţă către tunurile aşezate pe muchia dealului, care împiedicau intrarea în Ardeal a îndrăciţilor arnăuţi.

Lassanis, înainte de a trece graniţa, înmânase un sul de hârtie lui bimbaşa Anastasie Arghirokastritul, care dăduse năvală cu mai multă obrăznicie asupra lui Ipsilanti. În el

erau mai multe copii ale cuvântării celei din urmă a Arhiului către armata sa, care glăsuia astfel: „Ostaşilor, nu, nu vreau să necinstesc acest nume dându-l vouă, vouă care nu sunteţi decât o turmă ticăloasă de fugari fricoşi. Vânzarea şi nemernicia voastră mă silesc să vă părăsesc. Nu vă mai cunosc. Dar mi-e ruşine că v-am fost căpitan. Aţi trădat pe Dumnezeu, patria şi m-aţi trădat şi pe mine în clipa când nădăjduiam să biruiesc sau să mor cu voi. Treceţi la turci, dezertorilor, tot sunteţi de teapa lor; duceţi-vă, sărutaţi-le mâinile, care sunt încă roşii de sângele sfânt al patriarhului şi al episcopilor săi, duceţi-vă robia pe preţul vieţii voastre şi a cinstei nevestelor şi copiilor voştri. Voi însă, o, suflete ale „Batalionului Sacru", voi adevăraţii fii ai Eladei, şi care prin vânzare aţi căzut jertfă pentru libertatea patriei, primiţi prin mine mulţumirea simpatrioţilor voştri. Amintirea voastră va fi singura mângâiere a sufletului meu."

Şi jalnica înjghebare se sfârşea cu o listă a acelor ofiţeri ăl căror nume, după voinţa Arhiului, trebuia mai ales înfierat şi dispreţuit de posteritate.

XX

Pe mândra vale a Ialomiţei, cea mai mândră din Carpaţi, în lumina asfinţitului, trecea un cioban; lângă el mergea câinele lăţos, cu ochii cuminţi, iar în urma lui venea turma de oi, în mijlocul căreia umbla măgăruşul încărcat. Râul cânta printre păşunele de un verde strălucitor, înconjurate cu păduri de brazi întunecate, din care se iveau ici şi colo stei de piatră albă. Spre miazănoapte, de unde venea Ialomiţa, se ridica o căldare stâncoasă, de pe sâmceaua căreia cădeau uriaşe pânze de zăpadă. Aerul era trandafiriu şi cununa vârfurilor lucea, aproape străvezie, numai aur şi porfiră.

Ciobanul şi turma înaintau în tihnă, până ce câinele începu să latre.

Nu departe de ei un om şedea pe o piatră. Ciobanul îl privi cu luare aminte, şi deodată alergă către cel pe care-l recunoscuse drept pandur.

Istovit, încovoiat de osteneală, omul se uită la el cu ochi mari şi întunecaţi. Nu s-ar fi putut zice de era tânăr sau bătrân, aşa de supt era la faţă, aşa de amărâte îi erau buzele, aşa de ameninţătoare sprâncenele îmbinate.

Ciobanul însă strigă:

— Tu eşti, Ene, tu eşti!

Pandurul încercă să vorbească, dar buzele îi erau uscate.

Celălalt îi dădu să bea o înghiţitură de ţuică din plosca lui de lemn, şi peste câteva clipe Ene Enescu şopti:

— Dimitrie Jianu, tu eşti?

Straşnica greutate a vremurilor îşi pusese pecetea şi pe fruntea lui Dimitrie Jianu, şi ochii săi verzui nu mai aveau privirea tinereţii.

— Eu sunt, zise el întunecat, ascuns sub straiele acestea, după sfatul ce mi-l dădu Iancu Jianu, la trecerea sa prin Bucureşti, când îl sloboziră turcii. El îmi spuse:

— Când piere norocul românului, îi rămâne codrul. Du-te în munţi pe Bucegi. La obârşia Ialomiţei e o mânăstire într-o peşteră. Să stai acolo, până ce o trece urgia turcească. Tudor s-a prăpădit, şi căpitanii săi vor fi goniţi ca câinii turbaţi – el s-a dus greu bolnav la Caracal, acasă. Dar tu, adăogă Dumitru cu o râvnă dureroasă, tu de unde vii cu toate armele tale?

— De dincolo, zise Ene Enescu.

— Ce făcuşi acolo?

— M-am bătut.

— Te-ai bătut, strigă Dumitru, cine se bate acolo? Cine vă ducea şi împotriva cui?

Încet, cu glasul stins, Ene răspunse întrebărilor furtunoase:

— După bătălia de la Drăgăşani m-am dus cu un căpitan al lui Iordache şi cu patru sute de arnăuţi, prin Câmpulung, peste munţi, în valea Muierii. Acolo e loc bun de aşteptat duşmanul. Veniră turcii, cu Sava, trădătorul. Şase ceasuri ne luptarăm, şi apoi furăm siliţi să ne retragem peste graniţă, la Bran. Sava ne urmări până la vamă şi ceru predarea noastră. Atunci noi ne luarăm armele înapoi de la nemţi şi trecurăm iarăşi în valea Muierii şi ne mai băturăm timp de trei ceasuri. Am ucis mulţime de turci. Dar erau de trei ori mai mulţi ca noi. La urmă, puţini din noi mai rămaseră. Pe căpitanul nostru l-au prins – şi Ene tăcu, rasuflând din greu.

— Şi tu? îl întrebă Dumitru.

Întâi un rânjet strâmbă faţa tragică a tânărului pandur, apoi se porni pe un râs, cum nu-l auzise râzând nimeni vreodată.

Dumitru speriat, îi puse mâna pe umăr.

— Ce ai, Ene?

Enescu se lovi în cap cu pumnii amândoi:

— Nu vezi tu că sunt un blestemat şi că nu pot muri? strigă el.

Prietenul său stătea aiurit. Şi sufletul său era ca un pom bătut de grindină în toiul înfloririi. Sufletul lui Enescu însă era ca un pom trăsnit până-n măduvă.

Pe creste, vraja luminii se stinse; ele se înălţau acum, albe catifelate, într-un cer albastru, şi blana creaţă a pădurilor de brazi curgea neagră de pe toate umerile pietroase, jur-împrejurul văii, a cărei talpă lată mai lucea verde, ca smaraldul.

Câinele începu iară să latre; un călugăr, care târa un copac, se scobora de pe o coastă.

— Mânăstirea trebuie să fie aproape, n-am greşit drumul! strigă Dumitru Jianu şi alergă înaintea monahului: Plecăciune, părinte, să-ţi dau ajutor? îi zise el.

Bătrânul râse.

— Îţi mulţumesc, fiule, nu duc eu povara, o duce Cel de sus. Vorba lui era voioasă. Ai venit cu oiţele? Nu v-aţi temut de zăpada de pe plai. Dar ăla nu e cioban, adăugă el. Are arme.

— Ai ochi buni, părinte, zise Dumitru.

— Oi fi fost şi eu şoim odată, glumi călugărul, şi nu mai puse altă întrebare. Acum mă duc, zise el, căci se face târziu, şi mă ia la trei părintele stareţ.

— Ţi-ai pierdut vremea cu mine şi trebuie să fii obosit, zise Jianu.

— Nu e nimic, fiule, sunt numaidecât acasă şi trântesc apoi şi povara şi oboseala. Să veniţi pe la noi. Doar sunteţi şi voi creştini. Nemeriţi uşor. De-a lungul apei, până la o stâncă, unde vi se pare că e sfârşitul lumii. Şi tocmai atunci aţi sosit. O potecuţă urcă printre pietre, împrejurul colţului stâncii. La spatele ei e peştera cu schitul. Tot astfel şi cu viaţa omului: când crezi că ţi s-au înfundat drumurile, iată că ţi se deschide o cale bună, de Dumnezeu croită.

Şi moşneagul plecă. Cum trecea încet pe poiene, târând după el bradul cu crăci uscate, părea vreo lighioană din basme, cu o coadă lungă şi cu ţepi.

Dumitru se întoarse la Ene.

— Mâine dimineaţă mă duc la schit. Se vede că schimnicii sunt oameni buni, dacă seamănă ceilalţi cu acesta. Şi acuma, hai să ne alegem un loc de odihnă.

— Eu merg mai departe, mormăi Ene.

— Unde? întrebă mirat Dumitru.

— Mă cobor la câmp.

— Dar nu te mai ţin picioarele.

Celălalt nu răspunse.

— Şi ce să faci la câmp? urmă Dumitru.

— Să mă bat.

— Nu-ţi mai spusei odinioară, că nu mai e chip de luptă dreaptă? Ce se petrece acuma e numai omor şi jaf. Nu viu eu de acolo? Trei zile dea rândul aş putea să-ţi spui păţaniile mele, până sosii aci.

— Ei şi?

— Eşti smintit! strigă Dumitru.

Enescu se sculă dintr-odată.

Dar Jianu îl rugă repede:

— Iartă-mă, căci acuma înţelesese că sufletul prietenului său era atât de rănit, încât cea mai mică atingere îl durea, iartă-mă şi stai cu mine. Vezi bine, a vrut pronia cerească să ne întâlnim aci, în creierii munţilor, la capul cel mai depărtat al ţării, tu venind din Ardeal şi eu din Bucureşti.

— Nu cred în pronia cerească, nu cred în nimic, scrâşni

Ene.

— Crede cel puţin că te iubesc şi că-mi faci rău dacă mă părăseşti, îl rugă Jianu.

Enescu se opri şi zise într-un geamăt:

— Cum mă chinuiţi cu iubirea voastră.

Însă ascultă de rugăciunea prietenului.

Focul pandurilor ardea pe o pajişte, lângă un pârâu ce curgea către Ialomiţa, între păduri de brazi şi cetăţi de stânci înalte. Noaptea era răcoroasă şi îmbălsămată de minunatele miresme ce ies din tot ce creşte şi înfloreşte pe munte, la începutul verii. Miroseau mugurii tineri de brad, iarba şi ferigile cu aroma lor subţire a humei din codru; mirosea apa izvorâtă din tainicele prăpăstii, unde beau caprele de munte, şi în adierea ce întovărăşea şuvoiul ei se simţea mirosul răşinos al smirdarului şi cel de liliac al penei-zburătorului, ce creşte în cheiţele umbroase. Miroseau prin codru şi prin poieni miile de floricele mărunte, steaua albă de ceară a perişorului, cimbrul şi ochiul păsăruicii, cel albastru închis, care aduce aminte de migdale şi de zahăr. Fiecare răsuflare era făcătoare de bine, un somn scurt în aerul acesta era cea

mai puternică întărire pentru trup şi suflet.

Dar când, după miezul nopţii, Dumitru se trezi, ca să vază de foc, el zări cu îngrijire pe Ene Enescu stând încă pe o buturugă şi privind în jăratec.

— N-ai dormit? îl întrebă.

Ene dădu din cap.

— Te-ai bătut şi ieri şi alaltăieri, ai făcut azi tot urcuşul munţilor şi acuma nu dormi? Cum aşa? Oare nu poţi dormi?

— Nu vroi, mormăi Enescu.

— Nu vrei? zise încet, Dumitru, şi măsurând toată adâncimea durerii în ochii negri ai prietenului, el adăugă: Dar ar trebui să încerci să uiţi, măcar pentru câteva ceasuri.

— Şi când mă deştept, mă apucă tot ce fu, parcă s-ar fi întâmplat în clipa aceea, răspunse Enescu, încercai şi crezui că înnebunesc.

Dumitru oftă. Îşi aducea aminte de zilele când îl lăsase ameţeala frigurilor şi când simţise din nou toată jalea dragostei sale abia înflorite şi aşa de timpuriu nimicită. Cunoştea groaznicele amintiri, care-l chinuiau pe Ene Ensecu, răpindu-i toată liniştea sufletească, şi aflase de la

preotul de la Goleşti cele petrecute sub sălcii şi în foişor. În zori de zi el pusese pe mormântul lui Urdăreanu o cruce de lemn, pe care o săpase noaptea lângă foc, cu multe gânduri grele şi cernite.

O spuse lui Enescu.

Acesta însă râse batjocoritor:

— O cruce. Şi crezi că acuma s-a dres totul.

Dumitru, feciorul Catincăi Jianu, căreia în Craiova i se zicea „Bună”, nu răspunse; se tot gândea cum să găsească o alinare pentru deznădejdea prietenului. Şi acesta era şi leacul cel mai bun chiar pentru inima lui, căci pentru rănile sufleteşti nu e decât o tămăduire: grija pentru alţii. Dumitru îşi dădu seama că nu trebuia să vorbească lui Ene nici ca unui bolnav, nici ca unui om istovit. Ura şi boala frământau firea puternică a tânărului pandur. Mai bine era să-l laşi în voia lui, până ce i se stingea patima în suflet, sau până ce boala îl culcă la pământ.

În zilele ce urmară ei făcură un bordei pentru merinde şi o strungă pentru oi. Ene muncea şi tăcea. Abia mânca, nu dormea şi grija lui Dumitru creştea din ceas în ceas. Dar se bucura că nu-l părăsise prietenul şi că nu se împotrivi când îi zise:

— Hai la mânăstire, să ducem ceva urdă călugărilor.

Aflară poteca întocmai cum le spusese bătrânul. La poalele unui zid de piatră făcea o cotitură şi ducea printre flori şi ierburi mătăsoase la schit. Aşezat chiar subt bolta peşterii, acesta umplea toată gura ei. Trecând pragul uşii scunde, zăriră bisericuţa albă ca zăpada pe fundul negru al peşterii şi intrară în curte, unde pătrundea înăbuşit mugetul apelor Ialomiţei. În colţul stâng, un călugăr cu plete cărunte lucra la un butoi. Adâncit în muncă, singurătate şi tihnă sufletească, nu ridică ochii către dânşii.

Dintr-una din chiliuţe ieşi bătrânul voios, primi ploconul cu mulţumire şi rugă pe tineri să rămâie până la vecernie.

Dinspre intrarea bisericii, îndreptată către fundul peşterii, se auzi toaca. Din clopotniţă, deasupra porţii răsună glasul limpede al clopoţelului, şi alţi doi călugări ieşiră din chiliile lor. Dogarul îşi puse uneltele la o parte, scoase rasa din brâu, şi cu toţii intrară în biserică.

Dumitru şi Ene îi urmară. Pe acesta îl potolise minunata linişte a locului. Nimic din rătăcirile de la câmp nu pătrunseseră pân-aici. În tainicul colţ de stâncă, sfântul

locaş stătea întărit de munţii încununaţi cu zăpadă şi cu smirdar, şi ceea ce omul numeşte timp, părea a se fi oprit aci.

Dumitru, şi mai ales Enescu fură siliţi să se aplece mult, ca să intre în biserică. Aceasta era aşa de nemeşteşugită, aşa de potrivită singurului ei scop de a fi adăpost de rugă pentru pocăinţa sufletelor încărcate de păcate, zidirea toată se întocmea atât de bine cu împrejurimile deosebite în care se afla, încât era frumoasă ca o mare operă de artă.

Împrejurul părelţilor văruiţi stăteau stranele făcute de fratele dogar. În fund sclipea iconostasul cu feţe multe şi cu aur. Zuruind se scoborî candela, de la care un călugăr luă lumină pentru sfeşnicele împărăteşti. În bisericuţa mohorâtă, care mirosea a ceară, a tămâie şi a mucegai, călugării se mişcau încet, fără zgomot.

Şi melopeea rugăciunilor începu, împăciuitor şi legănătoare; se ridică, când un glas, când altul, unul mai grav, altul mai lămurit, toate cu cuvioasă impersonalitate, până ce veni rândul fratelui dogar. El trebuia să zică „Tatăl nostru”. Şi aceasta fu o mişcătoare cuvântare către Domnul. Fiecare rugă izvora din adâncimea unei credinţi

smerite, din bogăţia unei lungi şi grele cunoştinţi a vieţii…

Dumitru Jianu simţi deodată că Enescu se razimă greu de dânsul şi-l scoase din biserică. Ene căzu pe treapta de zid, care ocolea mica clădire. Cum stinge apa focul, aşa liniştea neprihănită a mânăstirii stinsese tot amarul în sufletul tânărului pandur, şi atunci îl lăsaseră puterile.

Părintele Varsanufie, moşneagul vesel, îngriji de Ene. Îl culcă în una din odăiţele unde se adăposteau drumeţii.

A doua zi de dimineaţă, când Dumitru veni la mânăstire, împins de grija ce o ducea prietenului, călugărul îi zise:

— M-am rugat astă noapte la Dumnezeu să-l scape pe tânăr, nu numai de dogoreala trupului, dar şi de dogoreala sufletului. Din aiurările lui am înţeles că inima i se zbate ca păstrăvul pe jăratec, şi punând mâna pe braţul ciobanului, el urmă: Ce s-a întâmplat în ţară, fătul meu? Bolnavul vorbeşte de bătălii, de slugerul Tudor, căruia îi zice Domn, şi de spânzurătoare. L-am cunoscut şi eu pe sluger, căci am fost şi eu pandur. M-am călugărit acum unsprezece ani, când, întorcându-mă de la rezbel

împotriva turcilor, mi-am găsit casa arsă, copiii şi nevasta ucişi. Celui de sus nu te poţi împotrivi.

Şi Dumitru Jianu îi povesti ce se întâmplase în ţară. Jalea cuprinsese sufletele călugărilor. Zi şi noapte citiră rugăciuni pentru neamul românesc. Iar celor doi panduri, pe care vitejia răscoalei îi cuprinsese până în munţi, le arătară prietenie şi milostivire.

Părintele Varsanufie nu ştia multe, dar bunătatea şi credinţa îi erau atât de mari, încât, după opt zile, putu să zică lui Dumitru:

— Azi nu te las să-l vezi, doarme.

Jianu simţi sub gene lacrămi de bucurie.

Ene câştiga puteri văzând cu ochii; sufletul său însă zăcea încă sub un zăbranic de adâncă întristare, mai ales în zilele de ploaie şi de furtună, când nu putea să se culce înaintea casei, la soare.

Într-o, zd cu tunete şi trăsnete Dumitru Jianu călăuzi până la mânăstire trei orăşeni fugari, Ploaia îi udase până la piele, picioarele lor erau numai răni, şi erau aiuriţi de grozăviile munţilor.

Fratele dogar aprinse focul în soba din odăiţa de lângă Ene, aduse fân şi câteva plocate şi încercă să-i

îmbărbăteze şi să-i mângâie duhovniceşte. Dar unul din bejenari, pântecos, roş la faţă şi cu mustăţi groase, îi tăie cuvântul şi îşi uşură inima cu o droaie de blesteme. Blestema munţii, şi apoi groaznica ursită, care-l adusese aci, pe el, pe bogatul negustor bucureştean, care în viaţa lui nu ieşise pe jos din casă, până acuma, când era să fie măcelărit de turci.

În aceeaşi clipă intră părintele Varsanufie, speriat de larma făcută aşa aproape de bolnavul său şi vrând s-o potolească.

Negustorul însă îi luă mişcarea drept o altă încercare de mângâiere, şi strigă şi mai înfuriat:

— Daţi-mi pace cu patalamalele! Văzut-aţi ce am văzut eu? Mormanul de capete în curtea paşalei de la Bucureşti? Şi pentru fiecare cap se plătea o mahmudie. Era vorba să fie capete de arnăuţi, să fie măcelărită ceata lui Sava, după ce nemernicul fu împuşcat în casa paşalei. Dar când n-a mai găsit arnăuţi, turcul a luat capete de români. Iacă ce se petrece în ţară. Acolo degeaba zăngănesc clopotele bisericilor. Acolo nu mai e Dumnezeu. Acolo e iad, iad. Şi pe toate, strigă el şi mai tare, văzând o nouă mişcare a părintelui Varsanufie, pe toate acestea le datorim

afurisitului de Tudor Vladimirescu. Numai el, smintitul, a adus nenorocire peste ţară. Şi de ce? A smintit pe ţărani şi i-a răsculat, de ce? Rău era înainte, dar e mai bine acuma? Ţăranii trăiau în sărăcie, dar cel puţin plăteau birul; dânsul i-a omorât, i-a spânzurat, şi birul nu-l mai plătea nimenea. Şi banii unde sunt? Cui au folosit? Doar numai lui, tâlharului. S-a răsculat ca să fure mai mult ca toţi grecii şi ca toţi voievozii, hoţul, nemernicul!

Atunci uşa se deschise subt pumnul încleştat al unuia, la a cărui vedere negustorul tăcu înlemnit.

Ene Enescu, cu ochii înflăcăraţi, îmbrăcat în rasa călugărească, stătea înaintea lui.

— Minţi! strigă pandurul. Nu e adevărat ce zici de Domnul Tudor. Ne spânzura şi ne împuşca, dar nu-şi însuşi lăscaie din banul ţării. Dar tu, de unde să-l pricepi; l-ai luat drept unul ca tine. Taci deci şi nu chelălăi, javră.

Trecute erau nepăsarea şi deznădejdea lui Ene; credinţa redobândită ardea iarăşi pară. Învinuirea nedreaptă adusă omului pe care era rău supărat, îi arătase din nou tot preţul acestui om dârz şi curat la suflet,

Fugarii a doua zi plecară. Părintele Varsanufie îi duse până la Strunga, unde se deschid pereţii de stâncă între

munţii Bătrâna şi Tătaru şi pe unde trecea graniţa. Îi privi câtva timp, cum se scoborau cu greu, sub zidul de piatră uriaş al Bătrânei, şi cum treceau poienele verde deschis şi printre jnepeni negri. De la Strunga până în depărtări albastre, poţi privi munţii, care se ţin lanţ între Ardeal şi România. Soarele apunea, scăldând într-o brumă purpurie creasta lungă a Pietrei lui Crai, aşezată de-a curmezişul priveliştei.

Bătrânul privea adâncit în gânduri. Pe deasupra munţilor era lumină şi pace dumnezeiască. În văile înecate în umbra serii era jale omenească, în văile înecate în umbra serii un popor mic ducea cea mai uriaşă luptă din lume, nu pentru aur sau pentru putere, nu pentru un petec de pământ, ci pentru un bine mai sfânt, atât de sfânt încât omul nu-l va dobândi niciodată pe deplin poate, decât dincolo de viaţa sa pământească, dar pentru care e cea mai sfântă datorie a lui să lupte; pentru dreptate se ridicase cel mai mândru fiu al ţării, olteanul Tudor Vladimirescu, pentru dreptate îşi dusese neamul la luptă.

Când călugărul se întoarse să plece, luna, care răsărea roşie aprinsă, îl privi de deasupra munţilor învineţiţi, dincolo de Ialomiţa. Iar când părintele ajunse în vale, la

malul apei, luna lucea albă şi umbra brazilor cădea neagră pe poienele argintii.

Călugărul zări în curând focul lui Dumitru Jianu, se îndreptă către el şi găsi şi pe Enescu lângă prietenul său. Acesta îi zise surâzând:

— Mi-e mai bine, părinte, şi Dumitru a fost destul singur. Moşneagul se aşeză lângă ei. Câteşitrei tăceau prieteneşte şi din când în când aţâţau focul. O mare linişte, liniştea ceasului în care se aprind stelele, îi învăluia, liniştea tainică, în care îi este îngăduit omului să arunce o privire în nesfârşit, dincolo de lumea sa, presimţind cât de uriaşă şi de nepătrunsă este puterea cârmuitoare a lumilor, ale cărei legi sunt scrise în slove de lumină pe cerul nopţii. Fireşte, în sufletele celor trei bărbaţi, liniştea era alta pentru fiecare. Vrajbele nu-l mai rătăceau pe bătrân din credinţa sa către Domnul. Şi tinerii luptaseră şi suferiseră atât de mult, încât tinereţele lor îşi cereau din nou dreptul lor la nădejde. Vorba ceea: că românul are şapte suflete. Are şapte suflete şi doi prieteni buni, codrul şi munţii.

După un timp, părintele Varsanufie zise:

— Iacă, m-am gândit aşa: slugerul Tudor a păţit ca

Moise. Era şi el omul lui Dumnezeu, dar era om, şi pentru că a greşit o dată, domnul îl pedepsi, şi nu-l lăsă să pună piciorul pe pământul făgăduinţei, către care îşi ducea poporul. Voi însă, fiii mei, de acuma cunoaşteţi drumul.

Şi cuvintele sale căzură ca sămânţa bună pe pământ prielnic.

SFÂRŞIT